

P I C T U R A E
E T R U S C O R U M

PIC T U R A E
E T R U S S G O R U M

Nicron. Borius inv. et delin.

Jean Me Cassini del.

E T

EXPL

JOH. A

Regiarun

Bond

EX

PICTURAE
ETRUSCORUM
IN VASCULIS

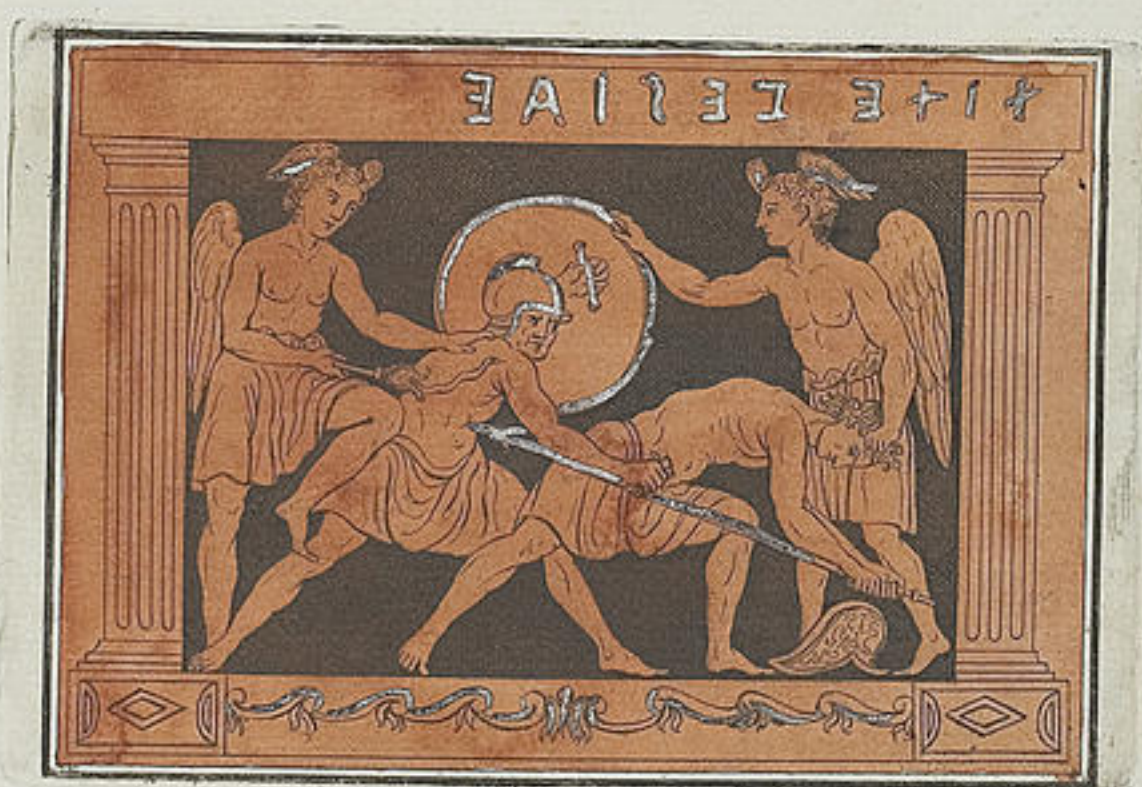
NUNC PRIMUM IN UNUM COLLECTAE
EXPLICATIONIBUS, ET DISSERTATIONIBUS INLUSTRATAE

A

JOH. BAPTISTA PASSERIO NOB. PISAUR.

Regiarum Academiarum Londinensis, Olomucensis, & Italicarum Furfuratorum,
Bononiensis, Cortonensis, Panormitanae, Ferrariensis, ac Perusinae

S O C I O
VOL. TERTIUM
TABULAS C. CONTINENS
AERE INSCULPTAS.

ROMAE MDCCLXXV.
EX TYPOGRAPHIO JOHANNIS ZEMPEL.

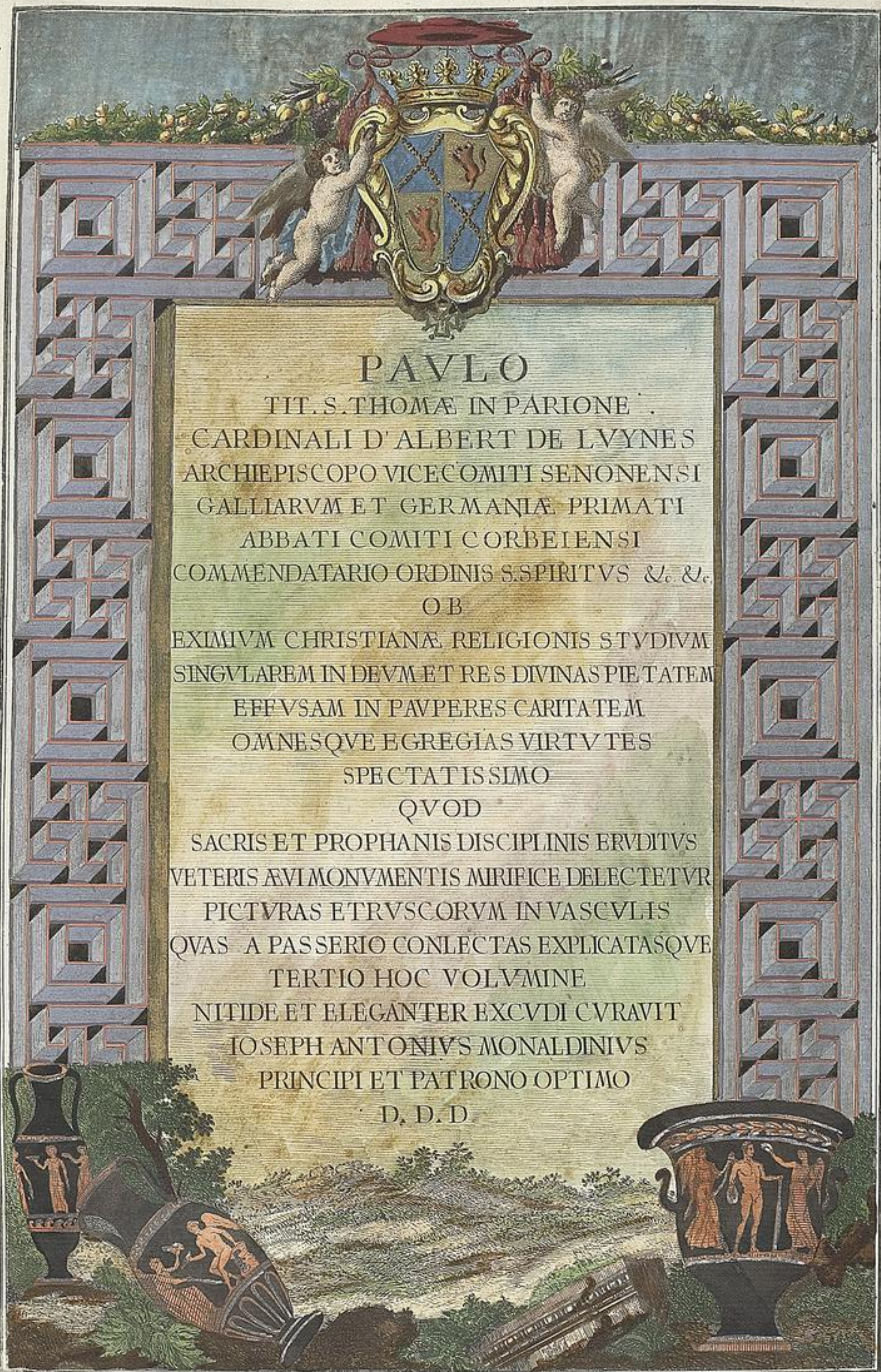
Sumptibus Venantii Monaldini Bibliopolae.

PRÆSIDUM FACULTATE.

PAVLO

TIT. S. THOMÆ IN PARIONE

CARDINALI D'ALBERT DE L'VYNES

ARCHIEPISCOPO VICECOMITI SENONENSI

GALLIARVM ET GERMANIÆ PRIMATI

ABBATI COMITI CORBEIENSI

COMMENDATARIO ORDINIS S. SPIRITVS &c. &c.

OB

EXIMIVM CHRISTIANÆ RELIGIONIS STVDIVM

SINGVLAREM IN DEVM ET RES DIVINAS PIETATEM

EFFVSAM IN PAVPERES CARITATEM

OMNESQVE EGREGIAS VIRTUTES

SPECTATISSIMO

QVOD

SACRIS ET PROPHANIS DISCIPLINIS ERVDITVS

VETERIS AVIMONVMENTIS MIRIFICE DELECTETVR

PICTVRAS ETRVSCORVM IN VASCVLIS

QVAS A PASSERIO CONLECTAS EXPLICATASQVE

TERTIO HOC VOLVME

NITIDE ET ELEGANTER EXCVDI CVRAVIT

IOSEPH ANTONIVS MONALDINIVS

PRINCIPI ET PATRONO OPTIMO

D. D. D.

A

N^{Ec} relig
veterum
a tene
indicare.
Ex Aedib

Q^{Ua} er
Etruf
lumine
ad Opus hoc
gedior. Qua
ad hujus quo
dam Reveren
te ipsum com
Dabam

A D P R O B A T I O N E S .

NEc religioni, nec moribus offendiculum adlaturus est clarissimus Auctor, dum veterum superstitionum arcana, data opera abscondita, non vulgari eruditione a tenebris eruere studet, & sagacibus coniecturis linguas obsoletas ab interitu vindicare.

Ex Aedibus meis IV. Idus Augusti Anno MDCCCLXXV.

Job: Baptista Vicecomes Roman. Antiq. Praefectus.

QUa eruditione, gravitate, ac fide superiorum Voluminum Picturas, aliasque Etruscorum antiquitates illustravit Cl. Passerius, eadem pergit etiam in hoc Volumine cetera id genus Monumenta explanare. Qua ergo sententia alias ego ad Opus hoc laudibus celebrandum accessi, eadem & nunc ad eas confirmandas progredior. Quare & eadem facilitate, & indulgentia, meo quidem iudicio, si tanti est, ad hujus quoque Voluminis editionem pro sua auctoritate adprobendam, & promovendam Reverendissimus P. Sacri Palatii Apostolici Magister Thomas Augustinus Ricchinius se ipsum comparare tuto nunc poterit.

Dabam ex Aedibus meis Kal. Augusti Anno Gratiae MDCCCLXXV.

*Johannes Christophorus Amadutius Publicus Linguae Graecae Professor
in Archigymnasio Romanae Sapientiae, & Praeses Typographiae
Sacrae Congregationis de Propaganda Fide.*

IM-

I M P R I M A T U R,

Si videbitur Reverendissimo Patri Magistro Sacri Palatii Apostolici.

F. A. Episcopus Montis Alti, ac Vicesgerens.

I M P R I M A T U R,

Fr. Thomas Augustinus Ricchinius Ordinis Praedicatorum Sacri Palatii Apostolici Magister.

JOH.

JOH. BAPTISTAE PASSERII

P I S A U R E N S I S

T R A C T A T U S

P R A E L I M I N A R E S

I N P I C T U R A S E T R U S C O R U M

I N V A S C U L I S

- I. Bacchi secreta Mysteria a Pictoribus Etruscis impune prodita , nunc scriptis publice exposita .
- II. De Marmoreo Sarcophago Eugubino arcana Bacchi Mysteria exprimente in vestibulo Monasterii splendidissimae Congr. Olivetanorum adservato Epistola .
- III. Linguae Oscae specimen singulare , quod superest Nollae in Marmore Musei Seminarii .
- IV. Alphabetum Veterum Etruscorum secundis curis illustratum , & actum a Joh. Christophoro Amadutio .

BACCHI SECRETA MYSTERIA

A PICTORIBUS ETRUSCIS IMPUNE PRODITA,

NUNC SCRIPTIS PUBLICE EXPOSITA

A JOH. BAPTISTA PASSERIO

P I S A U R E N S I

ST N O P S I S C A P I T U M.

I.

Pictores Etrusci liberaliter expresserunt in Vasculis secretiora Mysteria Bacchanaliorum. Hujus facilitatis causa exponitur.

I I.

Etrusci Bacchum fero agnoverunt, nec magni fecerunt, cum nihil aliud esse putaverint, quam vitem. Bacchi fabula quando, & ubi exorta.

I I I.

Bacchi universa historia mystica ex arcanis Orgiorum ad veritatem a Pictoribus Tuscis declarata.

I V.

Causae potissimae referuntur, ob quas sacra Bacchi a rudi plebecula, & licentiosissimis populis fuerunt excepta.

V.

Pictores Etrusci haud obscure declararunt Bacchum in altiori significatione nihil esse, nisi effectum

providentiae conservatricis Orbis Terrarum.

V I.

Ex singulari nostra Pictura secretum aperitur, quomodo intelligeretur, Bacchum apud Inferos triennia singula obdormientem consumere.

V I I.

Exponitur ope nostrarum Picturarum ritus universus, quo in Bacchanalibus Regina Sacrorum inauguraretur.

V I I I.

Et quo ritu Rex Sacrorum eligi solet.

I X.

Inter Regem, & Reginam Sacrorum iniri solebat mysticum quoddam conjugium, veluti fictitium, sed re vera impurissimum, quod ex nostris Picturis manifestatur.

X.

Referuntur caeremoniae adhibitae,

b 2

cum

cum adolescentes ad Sacra Bacchi admitterentur .

X I.

Initiati ad haec Sacra Deum videre adfirmabant in ipso Sacrorum fervore . Refertur cautela , qua illum exciperent .

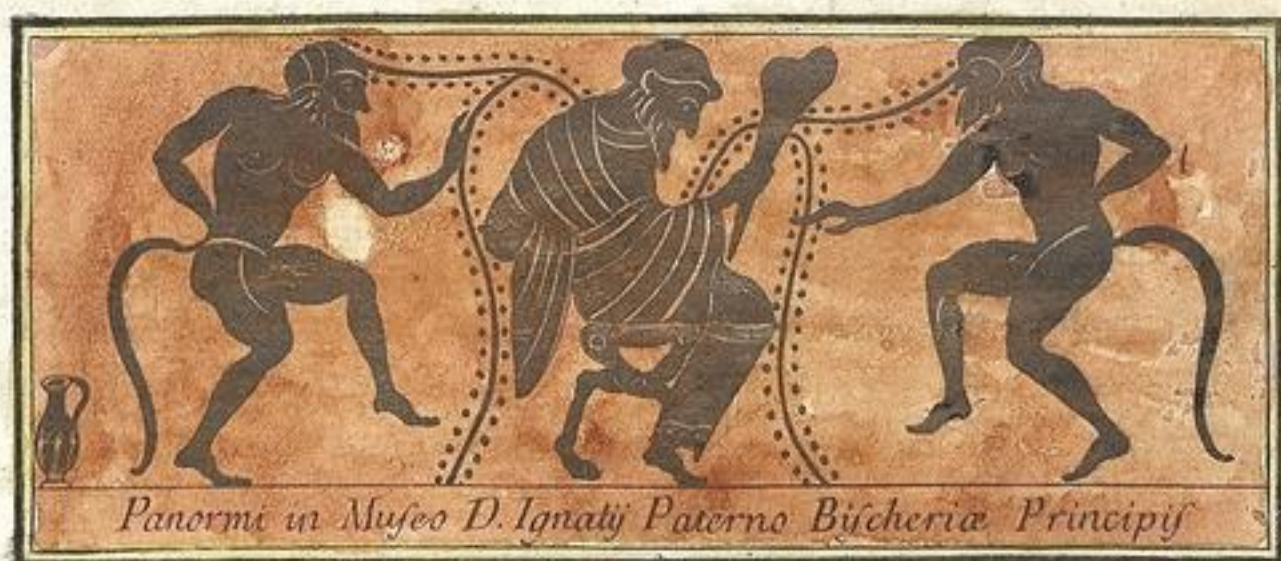
X I I.

In Bacchanalibus Etruscorum Dii plerumque derisi . Exponitur differentia inter Etrusca Bacchanalia picta in Vasculis , & ea , quae a Graecis , & Romanis Sculptoribus expressa sunt .

BAC-

G. Cassini in.

BACCHI SECRETA MYSTERIA
A PICTORIBUS ETRUSCIS IMPUNE PRODITA

NUNC SCRIPTIS PUBLICE EXPOSITA

A JOH. BAPTISTA PASSERIO PISAURENSI

AD EMINENTISSIMUM ET REVERENDISSIMUM DOMINUM

D. JOH. FRANCISCUM STUPPANUM
S. R. E. CARD. ET EPISCOPUM PRAENESTINUM

Ystera Bacchi
toti olim huma-
no generi exi-
tialia, saepe re-
pressa legibus,
sed numquam
fatis extincta,
quippe silentio turpitudinis prote-
cta, ac pertinacia potentium ho-
minum propugnata, demum sub
obtentu severioris inductae discipli-
nae, & melioris censurae restituta,
quod conferre putarentur ad totius
naturae fecunditatem, ad firman-
dam libertatem populorum, & ad

expiationem culparum omnium,
mysteria, inquam, tam vehementi
secreto occultata, sed a Pictoribus
Etruscis fidentius revelata, hisce
scriptis collecta publicamus, CAR-
DINALIS AMPLISSIME, ac tibi
primum exponimus. Ne tamen sint,
qui indignum Viro Pontifice putent
hocce argumentum, patrocínio de-
fendar amplissimo praecipuorum Ec-
clesiae Patrum, qui in illo explo-
rando operam impenderunt laborio-
sissimam, obstante arctissimo illo si-
lentio, quo superstítio protegebatur.

In hoc vero conatu nostro sup-
pe-

petias omnes ipsi Etrusci Pictores nobis contulerunt, qui libertate artis, nulloque terrore religionis perculsi, cui, ut video, nec minimum deferebant, in exprimenda Bacchanaliorum historia emancipato pennicillo veritatem sequuti sunt. Et quae erat Etrusca Natio, quae tam recte sentiens de Deo inter communes tenebras hisce terriculamentis premeretur & crepundia adoraret? Esto plebs ignara in diversum deflecteret, Pictores tamen ejus aetatis sapientissimi, ut eorum monumenta manifestissime ostendunt, inter Philosophos profundiores censebantur; & licet populi genio deservire cogerentur, tamen ex hoc uno testimonio audaciae in religione occultissima clare patet ipsos diversimode sensisse, quod manifestius ostendimus, cum in Tomo praecedente de *Arcana Philosophia Etruscorum* tractavimus. Hujus vero licentiae alia ratio potissima illos a censura populi liberabat, quod nempe haec Vasa non in usum hominum concinnarentur, sed mortuorum, e quorum dominio illa nuper subtraximus, inter quorum tenebras nec minimum offendeabant umbras, & loci perpetuo silentio laesionem secreti compensabant.

I I.

Quid senserint Etrusci de Baccho, qua aetate illis innotuerit, atque unde ejus origo emanaverit, abjectis penitus fabulis, fidentissime exponam. Inter nugae primum rejicio illorum opiniones, qui Herculem putant ad Samsonis imaginem compositum fuisse a Gentilibus, nec Bacchum alium fuisse, quam Noemum. Arguta haec sollicitudo deducendae fabulae a magnificis originibus fatis antiqua est; nam exploditur in Machabeorum primo cap. III. vers. 48: *Expandunt libros legis, de quibus scrutabantur Gentes similitudinem simulacrorum suorum*. Quid Etrusci privatim, quid populariter senserint de Deo, alibi opportune demonstrabimus. Nec enim aliter plebs ejus Nationis a veritate declinavit, quamquod ex divinis adtributis a purissimo, ac simplicissimo fonte divisim distincta Numina efformaverit. Ceterum viros de republica sua optime meritos in partem caelestis gloriae censuit esse conlocandos, quos lato calamo eruditissimus Dempsterius enumeravit, indigenas tamen omnes praeter advenam Herculem ob beneficia in Etruriam conlata. Deos vero peregrinos vel repudiavit, vel
non

non magni fecit, quippe exterorum ambiguo iudicio consecratos, non suo, quod ceteris praeferebant. Sero igitur, nec sine fraude Graeculi cuiusdam ignobilis Bacchus intrusus est in Etruriam, ut ait Livius Lib. XXXIX., profligata labe mysteriorum ejus anno V.C. DLXVII., quae haud multo antea fuerant introducta, ut conligitur ex narratione Liviana; ideoque in ipso florantissimo Etruriae statu, quo nova omnia, & peregrina non solum suspecta, sed despectui habebantur a Natione, quae religionum omnium magistra, & arbitra ubique putabatur. Immo Deum hunc hospitio exceptum ne Etrusco quidem nomine dignati sunt, ne illum probasse viderentur, & civitate donasse; Ejus enim nomen semel tantum inscriptum invenias in patera Demopsteriana Tab. III., nempe TINIA, quod Graecum est a Thyoneo.

Ut vero ignari, qui figuram conspicerent, nihil aliud esse intelligerent, quam simplicem vitem, novum illi, atque constans adtributum fere semper adpinxerunt, Graecis, atque Romanis inusitatum, nempe amplissimam vitem in plures palmites effusam, sive sedentem effingerent, sive tripudiantem, commessantem, jacentem, equitantem, aut curriculo triumphantem, ut in

toto hujus Conlectaneae decursu conspicitur, quo signaculo nemo eum ignoraret, simulque sciret, nihil ultra putandum esse, quam quod id parergon significabat. Palmites eidem adtributi modo duo, modo plures, usque ad quinque observantur, nec numerus mysterio caret ad significandum, divinam ejus potestatem in utriusque sexus Sacerdotio esse divisam. Indicabat etiam Orientem, & Occidentem communicato vini munere subactum ab illo fuisse. Ternaria divisio ad Trieterica pertinebat, quaternaria ad quatuor orbis plagas a se submissas, & si quid ultra est, inani- bus hisce significationibus extol- lebatur. Quod unum certum est, Pictores nostri symbolum hocce, in Marmoribus, & Gemmis numquam conspectum, vulgo semper ejus imagini adjecisse. Animadverti praeterea, Etruscos Artifices parcissimos fuisse in adtributis, seu symbolis cuique Deo, seu Deae tribuendis, ut ex hac austeritate maxime ambigua sint eorum sigilla, quae ad nos pervenerunt; uni enim Baccho diffusissimum hoc emblema, & fere perpetuum largiti sunt.

Ceterum ut Patriarcham Noemum expurgemus a calumnia, quod degeneraverit in Bacchum, veram istius originem obiter referamus. Pars ille

ille fuit universalis idololatriae, quae cum origine principatuum lacrimabiliter exorta est; nam cupido regnandi totam humani generis oeconomiam intervertit. Ut homo homini subiiceretur par pari, delere oportebat illam imaginem insitae libertatis, a Deo constitutae primis parentibus, a quibus in posteros inlibata descendit, ut quilibet Paterfamilias in suos plenaria potestate potiretur. Per hanc Fides revelata intra septa cujusvis familiae custodiebatur, quam nemo extraneus perturbare tentasset. Hanc ideam libertatis, & religionis subvertere oportebat ad dominatum introducendum. Vis, metus, fraus, subdola promissio, rapina, atque caedes, quibus Fides revelata obstabat, ad decus auctoritatis efferri necesse erat; Ast quibus artibus? promptissimae ambitionis, videlicet insimulando, nusquam unum, sed plures esse Deos, qui tam magnis officiis pro dignitate praeessent, ipsosque universos esse reges, nec inter sese concordēs, quorum felicitas in plenaria libidine finiretur. Judicium subinde sublatum est traditioni, atque oculis corporeis concessum, ut quisque, quod pulchrius, aut utilius scrutaretur, Deum esse sciret. Opportune Sapiens cap. XIII. in princip: *Vani autem sunt omnes homines, in quibus*

non est scientia Dei, & de his, quae videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui est, neque operibus attendentes agnoverunt, quis esset artifex, sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut Solem, & Lunam rectores Orbis Terrarum Deos putaverunt. Vulgatae tunc fabulae regna singulis luminaribus, & elementis fidem tribuerunt, ipsaeque impurissimae, ut nulla in Caelo stella resplenderet immunis ab incestibus, adulteriis, caedibus, atque rapinis, atque idcirco ea prorsus esset lex regni humani, quam divini reputarent, tum hisce meritis reges elevati inter Deos postea censerentur. Hac arte robustus ille Nembrod primum sibi regnum comparavit, & mortuus erupit in Belum, cujus nomen originarium Bahal nihil aliud significat, quam dominatorem, de quo videndus Vossius *de Idolol.* Lib. I. cap. 24., & Samuel Bochartius *Geograph. Sacr.* Lib. XIV. cap. 14., qui manifeste ostendunt, Belum non alium fuisse, quam Nembrod, qui divinitatem sibi praeparaverat, & post mortem per totum fere Orientem nactus est. Eidem aetati referenda est divinitas vino, & frumento adtributa sub nomine Bacchi, & Cereris.

Quid

I I I.

Quid vero contineret historia Bacchi, plena formidine religionis, grande aliquid obtendentis, enuclearunt fere omnes Ecclesiae Patres, & praecipue Martyr Justinus in Dialogo contra Tryphonem, e quorum penu non sine risu referre constitui. Haec mysteria nil penitus continent, praeter culturam vitis, ac vini praeparandi, ac conservandi institutum; eaque allegorice, & cum magno verborum tonitru exposita sunt. Σεμέλη vitis est, ut ait Tufanus: *Per Semelem autem vitem intellige, sic dictam, quia τὰ μέλη σεία, membra concutit vino multo utentium*. Eadem fere leges apud Natalem Comitem *Mytholog. Lib. V. de Baccho*. Haec ea est, de qua sic Orpheus in Hymno ejusdem:

Κικλήσκω κόρην Καδμηίδα, πάντων
βασίλειαν,

.....

Μητέρα θυσροφόροιο Διωνύσου πολυ-
γυθοῦς.

*Voco puellam Cadmi, omnium
reginam,*

.....

*Matrem coronati Dionysii, ju-
cundi.*

Hanc multum honoravit ipsa Perse-
Tom. III.

phone, nempe terra vitifera, quae cum tanto sui dolore peperit Bacchum de miti Jove, idest de moderato calore conceptum; de fulguratore vero, hoc est de ferventissimo versa est in cinerem. Ovidius *Metamor. III.*

..... corpus mortale tu-
multus

*Non tulit aereos, donisque juga-
libus arsit;*

quam mortuam Bacchus ob merita ex Inferno reduxit, recisam, nempe novo germine pullulantem restituit. En potissima ratio, ob quam ingenui Pictores illam Libero Patri semper addiderunt, ut mysterium exploderent, nec quidquam de fabula occultaretur.

Succus uvae jam maturescens includitur pelliculis acinorum, ne penitus arefcat, aut diffluat, donec tempus maturitatis impleatur. Ovidius ibidem:

*Imperfectus adhuc infans genetri-
cis in alvo*

*Eripitur, Patrique tener, si cre-
dere fas est,*

*Insuitur femori, maternaque tem-
pora complet.*

Siquidem aer, quo nomine Jovem adcipiebant, ut saepe monet Cicero, noctu frigidior concretum in granulis succum defendit, & nutrit usque ad tempus praescriptum. Subinde sequitur vindemia, quae
c ut

ut plurimum opera mulierum exercetur, & eae sunt nutrices illae, quibus educandum illum tradidit Juppiter. Sic idem Ovidius:

*Furtim illum primis Ino mater-
tera cunis*

*Educat, inde datum Nymphae
Nyseides antris*

*Occuluere, lactisque alimenta de-
dere.*

Nec aliter fieri par erat, nam, ebulliente in doliis musto, quidquid evaporatur subsidio alterius musti redintegrari opus est. Deinde in gratiam cauponum introducit in fabulam Mercurius negotiator, qui Bacchum palliolo contectum ducat ad Nymphas Lenaeas in speluncis educandum, nempe in cellis vinaris custodiendum. Lenaeae vero Nymphae praesident torcularibus, dictae nimirum ἀπὸ ληνοῦ. Homerus in Hymno Dionysii v. 3:

Ὅν τρέφον ἡνιοχοὶ νύμφαι παρὰ πα-
τρὸς ἀνακτὸς

Δεξιόμεναι κόλποισι, καὶ ἐνδυκέως ἀ-
τίταλλον

Νύσσης ἐν γυάλοι, ὃ δ' ἀέξετο πα-
τρὸς ἔκρητι

Ἀντρω ἐν εὐώδῃ.

*Quem aluerunt pulchricomae Nym-
phae a patre rege*

*Suscipientes sinibus, & accurate
nutrierunt*

Nysae in vallibus. Hic autem

crescebat patris favore

Antro in bene olenti . . . . .

Id vero antrum, ut habet Natalis Comes *Mythol.* Lib. V. cap. 13., duas habuit portas; quemadmodum habent dolia, in quibus vinum servatur, unam fursum apertam ad infundendum vinum, deorsum alteram ad miscendum.

Calamitates vero illi non defuerunt. Delatus in Caelum, ut patris femori infueret, iratam Junonem expertus est, quae ipsum perdere tentavit. Euripides in *Bacchis* vers. 290:

Ἦτα νιν ἦθελ' ἐκβαλεῖν ἀπ' οὐρανοῦ.

*Caelo volebat Juno eum depellere;
& Ovidius loco citato:*

*. . . . . nec sim Saturnia,
si non*

*Ab Jove merfa suo stygias pene-
trabit ad umbras.*

Haec vero sunt aeris inferioris iniuriae, quae vitibus novellis, atque uvis jam maturescentibus officunt, ut nebulae, pruinae, grandines, & venti vehementes, quae omnia in ima aeris regione procreantur. Juno etenim est inferior aeris pars, ut Juppiter suprema, auctore Servio in VII. vers. 300., & saepe alibi. In bello adversus Titanes membratim discerptus est, cujus cor adhuc palpitans Pallas ad Jovem detulit, a quo fuit tu-
mu-

mulatum, licet postea revixerit, ut tradit Hyginus Fabula CLXVII. Titanes vero sunt villici, qui vitem humi depactam post tertium annum recidunt, servata tantum palmitis robustioris gemmula, quae cor vitis nuncupari potest, unde vegetior, & fecundior ramusculus prodit; quam recisionem villici nostri *castrare* adpellant, non sine ludibrio cordis Bacchi, ex quo sub hujusmodi metaphora comprehendatur. Alia quoque significatione declaratur tam grande mysterium, quod nempe calcatis, ac contusis per vinitores uvis in lacubus, mustum, adhuc calens, sepultum in doliis, haud multo post non amplius cor, sed integre Bacchus exsiliat.

Quid addam de triennio illo celeberrimo, quo Bacchus inruptione facta in Indos, & bello feliciter consummato de ipsis triumphavit? Hanc expeditionem libris XLVIII. Nonnus Panopolitanus exegit; in cuius belli triennalis memoriam trieterica illa sanctissima, toto olim orbi formidata, tantoque adparatu exhibita memorantur; ideo instituta, ut numquam hujus expeditionis memoria interiret. Mysterium patens est; vitis cultura diu in Oriente neglecta, traductis eo palmitibus propagata est. Triennalis

Tom. III.

furculorum cultura vinum protulit, unde ebrietas Indiam totam invasit, de qua Bacchus triumphavit. Haec omnia bene nota Nationis nostrae Pictoribus vitem Baccho semper addiderunt testantes, & sincere profitentes, mysteria tam recondita, quae de Baccho tradebantur, nil aliud significare, quam ipsius vitis culturam, ac vini praeparationem mystico fabularum adparatu obtenebratam, ridendam potius, quam venerandam.

I V.

Quae fuerit causa, cur furiosa, semperque suspecta Bacchi mysteria tam libenter excepta sint, & licet eliminata, saepe fuerint restituta, inquirendum putamus; nam ejus cognitio maxime confert ad intelligentiam mysteriorum, quae exploranda suscepimus. Minimum beneficium, quod ex eis exspectabatur, erat ubertas terrae, & copia fructuum universorum, quae in Bacchi potestate esse ferebatur; unde Orpheus in Hymno Amphietae:

Ἄλλα μάκαρ χλοόκαρπε, κεραιφόρε,
κάρπιμε βάκχε.

Sed beate virescere fructum faciens,
cornute, fructuose Bacche.

Terrae motus sedare putabatur, ut

c 2

in

in alio Hymno Pericionii :

..... βρασμούς γαῖης ἀποπέμψας .

..... concussiones terrae remittens .

Longam vitam tribuere putabatur ,
ut in Hymno in Bacchum Homeri,
sive alterius , qui id nomen sibi u-
surpavit :

Δὸς δ' ἡμᾶς χαίροντας ἐς ὥρας αὐτὶς
ἐκέσθαι ,

Ἐκ δ' αὖθ' ὥρᾶν εἰς τοὺς πολλοὺς
ἐνιαυτοὺς .

*Da autem & nos gaudentes ad
horas venire ,*

*Ex horis autem rursus ad multos
annos .*

Nam sub Horarum nomine quatuor
anni tempora intelligebant , ut de-
monstravi in sequenti Dissertatione
de Sarcophago Eugubino .

Inter vero maxima beneficia ,
quae a Baccho excipi putabantur ,
illud potissimum erat , quod liber-
tatem populorum validissime tuere-
tur . Hinc apud Latinos *Liber* co-
gnominatus est , sicut a Graecis
Ἐλευθέριος , quod vrbes a tyranno-
rum potestate liberaret . Hinc apud
Pausaniam in Atticis tria illi sub
hoc titulo dicata templa recensentur .
Plutarchus quoque in *Quaestio-
nibus Romanis* inter ceteras cau-
sas , cur Baccho nomen *Liberi* addi-
tum sit , hanc etiam recenset , ac re-
petit potissimum ἀπὸ τοῦ περὶ Ἐλευ-
θέρας τῆς Βοιωτίας , ἐλευθερώας Διονύσου

προσαγορευομένου , ab eo nempe , quod

*Bacchus apud Eleutheras Boeotiae ur-
bem Eleutherius , id est Liber dictus
fuit ;* quod nomen forte sibi para-
vit , quod pro Boeotiae libertate pu-
gnasse crederetur . Ex oratione ve-
ro Demosthenis contra Neaeram ,
manifestissime conligitur , quod pro
reipublicae libertate Bacchi orgia
colerentur , veluti ubi loquitur de
Regina Sacrorum , ἵνα κατὰ τὰ πά-
τρια θύηται , τὰ ἄρρητα ἱερὰ ὑπὲρ τῆς
πόλεως , ut patrio ritu arcana sacra
pro republica immolarentur ; & paul-
lo infra : καὶ αὕτη ἡ γυνὴ ὑμῶν ἔθυε
τὰ ἄρρητα ἱερὰ ὑπὲρ τῆς πόλεως , & illa
mulier vobis arcana illa sacra pro
republica immolavit .

Id vero adtributum maximi fe-
cisse puto Etruscos libertatis tena-
cissimos , donec auctoritate pollue-
runt . Qua voce uterentur ad ex-
plicandum hoc Bacchi adtributum ,
ex nullo adhuc monumento cogno-
scimus ; attamen cum Jovem liber-
tatis custodem effari vellent , habue-
runt vocabulum SITIR , & ANSI-
HITIR , *Servatoris* , & *Superservato-
ris* , ut in Tabulis nostris Eugubinis ,
quas magna ex parte explicavimus
in Paralipomenis ad Dempsterium
de Etruria Regali Tab. III. lin. 13.

Maximum vero Orgiorum bene-
ficiū censebatur , quod peccata
universa , quae initiatus patrasset , dif-

dis-

dissolverent penitus, & remitterent, quod significabatur per usum vani, quae purgationis symbolum esse putabatur. Servius in Georg. I:

..... & mystica vanus Jacchi.

Mystica Jacchi ideo ait, quod Liberi Patris sacra ad purgationem animae pertinebant, & sic homines ejus mysteriis purgabantur, sicut vanis frumenta purgantur. Ast parum fuerat remissionem omnium criminum elargiri, nisi etiam adfereretur, initiatos fieri impeccabiles; nam Deo pleni, ut adferebant, quidquid dirum, ac turpe patra- rent, non ipsis, sed Deo imputa- batur, qui illorum opera, veluti materiali instrumento utebatur. Hoc manifeste declarat Jamblicus in libro de Mysteriis, adfirmans, quod Inspiratus vacat ab actione propria, pag. mihi 58. Ideoque initiati tamquam Bacchi personam referentes venerabantur, de qua abominanda sententia fusius tractavimus in prae- citata sequenti Dissertatione.

Consequens erat, ut penitus abluti ab omni antecedenti piaculo, & impeccabiles effecti non tantum post mortem poenas omnes effuge- rent, sed maxime conspicuum in- ter beatas sedes locum obtinerent. En quomodo exsultat Bacchi Cho- rus, cui ipse Deus praeit ad re-

giam Plutonis apud Aristophanem in Ranis vers. 446:

Δι. Ἐγὼ δὲ σὺν ταῖσι κόραις
Εἴμι καὶ γυναῖξιν,
Οὗ παννυχίζουσι θεαί,
Φέγγῳ ἱερὸν δίσκων.

Χο. Χαρῶμεν ἐς πολυῤῥόδους
Λαμῶνας ἀνθεμώδας;
Τὸν ἡμέτερον τρόπον,
Τὸν καλλιχορώτατον
Παίζοντες, ὃν ὀλβίαι
Μοῖραι ξυνάγουσι.
Μόνοις γὰρ ἡμῖν ἥλιος,
Καὶ Φέγγῳ ἱλαρὸν ἔστιν,
Ὅσοι μεμυήμεθ', εὐ-
Σεβῆτε διήγομεν
Τρόπον, περὶ τε ξένους, καὶ τοὺς ἰ-
διώτας.

Bacch. Ego vero cum puellis
Vado, & mulieribus,
Ubi excubant Deae,
Lumen sacrum ferens.

Chor. Eamus in perrosaria
Prata floribus odorifera,
Nostrum morem
Pulchrichoralem
Ludentes, quem beatae
Parcae conducunt.
Solis enim nobis sol,
Et lumen hilarum est,
Quicumque sacrati sumus, pi-
Umque degimus
Morem circaque hospites, & in-
digenas.

Laertius quoque in vita Diogenis
Cy-

Cynici Lib. VI. c. 39: *Εν ᾧδου προσεδρίας οἱ μεμνημένοι τυγχάνουσι.* *Apud Inferos priore loco initiati honorantur.*

V.

QUam simpliciter, & humane senserint Etrusci pro suo captu de Bacchanalibus, ex jam praemissis agnovimus. Quia vero in illis exprimendis sese Graecorum mentibus adcomodari debuerant, & eorum arcana propalare, inquirendum superest quidquid ex Graecorum penetralibus adceptum ad nos usque transmiserint. Et primo Bacchum, & Deam Liberam in omnibus nuptiis interponebant, ut in Tab. I. III. V. VI. X. XVI. XXXVI. XXXIX., & alibi; nam praeses nuptiarum, & largitor fecunditatis habebatur, ut semper in illis invocari soleret. Virgilius Aeneid. IV:

Principio delubra adeunt, pacemque per aras

Exquirunt, maestant lectas de more bidentes

Legiferae Cereri, Phoeboque, Patrique Lyaeo,

Junoni ante alias, cui vincla jugalia curae.

Quinimmo ut plurimum in his Tabulis aut ipse, aut Baccha aquae lustralis situlam, & ova ad expiationem nuptialem portant, quae o-

mnia nihil obscurum praefereunt, cum Graeci Bacchum Deum fecunditatis arbitrum reputarent. Dubium vero maximum mihi objecerunt Tabulae III., V., & VI., in quibus Liber, & Libera auctoritatem suam interponunt in nuptiis Jovis, & Junonis, in quibus pia mina universa ministrant. Dubium, inquam, nam Bacchus nondum natus erat, cum Juno nupsit Jovi, quo jamdiu inito matrimonio, ubi Deus iste natus est, furialibus odiis adeo exarsit, ut infantem perdere serio tentaverit. An hic Pictores nostri anachronismo peccaverunt? Minime quidem; cum enim magnatibus melioris disciplinae operam suam adcomodarent, profundiore Philosophia utebantur, qua tamen Graeci nebulones ea aetate pollebant. Hi nempe cum Bacchum ultra vini praerogativam altius efferre cuperent, sub Bacchi nomine mundi animam, atque mentem aeternam, humanarum rerum reatricem intelligebant, sine cujus nutu nuptiae Jovis, & Junonis iniri non poterant. Macrobius Saturnal. I. 18: *Physici Διόνυσον Διὸς νοῦν, quia solem mundi mentem esse dixerunt . . . . . Liber a Romanis appellatus, quia liber, & vagus est . . . . . Solem Liberum esse manifeste pronunciat Orpheus.* Sed haec per ambages, quibus

bus fulcitur Macrobius ad systema suum roborandum.

Manifestiora sunt, quae alibi ex eodem Orpheo eruuntur, cum Baccho saepe adtribuat praerogativam primogeniti, & omnipotentis, cui potestas commovendi terram traditur in Hymno Trieterici, qui nimirum vocatur *ῥήγιθων*, *rumpens terram*; quemadmodum & potestatem habuisse illam sedandi, eruitur ex Hymno altero Pericionii paullo supra recensito, in quo dicitur *βρασμῶς γαῖης ἀποπέμψας*, *concussiones terrae remittens*. Quae opinio etiam Romae invaluerat, ut conligitur ex Livio Lib. I. Decad: *Supplicatio ad Cereris, Liberi, Liberaeque fuit, quod ex Sabinis terraemotus ingens cum multis aedificiorum ruinis nunciatus erat*. Haec omnia non ad inventionem vini referenda sunt, sed potius ad superiorem quamdam potestatem, quam in regimine totius Orbis terrarum Baccho tribuebant antiqui, de quo fusius egimus in sequenti Dissertatione. Itaque in praecitata Tabula pandunt nobis Pictores nostri acutissimi secretum non admodum vulgatum, quod nempe Bacchus haberetur tamquam naturae arbiter, & custos, & proinde connubiis praesidere, per quae divinum, humanumque genus conservaret, ideoque aeternus nuncu-

patus, qualem adpellat Ovidius Metamor. IV: *Tu Puer aeternus &c.*, quem etiam Orpheus *ῤωτογόνον* *Primogenitum* vocat, nempe juxta sensum Etruscorum ex Deo increato, & aeterno productum, quem meliori vocabulo Providentiam adpellarimus, qua mundus regitur, & gubernatur, quamque Graeci nebulo-nes ex femore Dei prodiisse fabulabantur, ad similitudinem sapientiae, quae ex cerebro Jovis exsiliit.

V I.

Cum ergo Etrusci profundioris disciplinae objecerint nobis Bacchum sub imagine Providentiae Orbis Terrarum rectoris, atque omnium productricis, quam Philosophi veteres mundi totius animam, sive naturam adpellarunt, unde ex intimo terrae universa, quae nascuntur, atque educantur, in hominum usum producuntur in lucem, ecce fabula enascitur, Bacchum sub terra habitare, atque apud Tartarum placidissime obdormire, nisi cum fragore Bacchanaliorum excitatus nobis ex imo conspiciendus adfurgit. Hujus inanissimae allegoriae unicum auctorem Orpheum habuerunt Pictores Etrusci, qui eam prodidit in Hymno Amphictae:

O's

Ὅς παρὰ Περσεφόνης ἱεροῖσι δόμοισιν
ἰαύων

Κοιμίζεα τριετήρα χερόνον, Βακχῆιον
ἀγνόν.

Ἄυτ' δ' ἥνικα τὸν τριετὴ πάλι κῶ-
μον ἐγείροις,

Εἰς ὕμνον τρέπεται σὺν εὐζώνοισι τι-
θήναις,

Εὐάζων κινῶν τε χοροῦς ἐνὶ κυκλάσιν
ᾠραῖς.

*Qui apud Persephones sacras do-
mos quiescens*

*Sopit triennale tempus, Bacchum
castum.*

*Ille vero quando triennalem rur-
sus comum excitat,*

*Ad hymnum convertitur cum fa-
mosis nutricibus,*

*Eusi canens, movensque choros in
circularibus horis.*

Historiam vero hujus triennalis so-
mni apud Inferos, unde excitatus
redeat ad auspicanda Bacchanalia
sibi dedicata, nec pictam, nec scul-
ptam ullibi invenies in tota Ga-
za Antiquaria, nisi in unica sin-
gulari Pictura Etrusca in Tabula
CCI., & I. hujus Voluminis, dis-
simulantibus Graecis, aut Latinis
Artificibus tam grande mysterium,
quod Physicis nil importabat, nisi
sterilitatem vitis intra terrae sinum
per integrum triennium, donec a-
dulta fructum producat. Opportu-
ne Natalis Comes: *Dormit trien-*

*nium apud Proserpinam Bacchus, quo-
niam ante id tempus cum vites non
sint feraces, dicuntur dormire apud
Proserpinam, cum maxime in radi-
ces crescant.* Mythologi vero, qui
ejus nomen pro natura usurparunt,
sub hac ambage calorem terrae fen-
sim operantem significare voluerunt.

Praeterea Deum hunc veluti fe-
cunditatis praesidem declarant mon-
strofa, ac pudenda illa Mutini si-
mulacra, quae in Bacchanalibus cir-
cumferebantur, ab Etruscis tamen
modestiae cultoribus non palam, sed
lintheo sacro velata a mulieribus pro-
vectioribus circumduci solebant, ut
in Tabula CLXXI. Ceterum Deus
iste tantam sibi in depravatis ho-
minum mentibus auctoritatem u-
surpaverat ob ingentia beneficia,
quae ab ipso expectabantur, ut pa-
rum absuerit, quin ceteros omnes
abrogarent; unde inito Deorum
concilio constitutum est, ut singu-
la triennia sopitus sub terra otiosus
consumeret. Hoc mussitans, & sub-
obscure tetigit Orpheus in Hymno
Licnitis:

καὶ βουλαῖσι Διὸς περὶ τ' αὐτὴν
Περσεφόνειαν

Ἀχθεῖς ἐξετράφησ, φόβῳ ἀθανάτοι-
σι θεοῖσιν.

*Et consiliis Jovis adque ipsam
Persephonem*

*Molestus conversus es, timor im-
mor-*

mortalibus Diis .

Huic sententiae adhaeserunt Pictores Tusci, qui Bacchum non modo dormientem effinxerunt in praefata Tabula CCI., quinimmo etiam sopitum, ut aegre a nuncio Ampelo excitetur. Dormienti tamen praeservata auctoritas fuit remittendi universa supplicia, quae cultores sui pro patris criminibus mererentur. Heu quanta fabularum involucria ad magis, magisque perturbandas hominum mentes, quae jam tenebris premebantur!

V I I.

Qua ratione, quove ritu Antistita Bacchi crearetur, silentio praeterierunt Scriptores, sed a Picturis Etruscorum unice accepimus. *Sacerdotes invicem Matronas creari solitas*, refert Livius Lib. XXXIX. Eligi vero consuevisse reor a toto Matronarum coetu; nam illa formula *invicem creari* quamcumque alienam potestatem videtur excludere. Annuum vero fuisse id sacerdotium, conligo ex verbis ejusdem Livii: *Tres in annos statos dies habuisse, quibus interdici Bacchis initiarentur*; nec enim haud triennale fuit id sacerdotium, neque excitatum tantummodo, cum Bacchanalia immineret. Subdit de-

Tom. III.

inde arbitrato suo Pacullam Miniam Campanam *pro tribus in anno diebus quinos singulis mensibus dies initiorum fecisse*. Fortasse numerus ille palmitum vitis, quam Bacchi Antistes, ut diximus, circumferebat, numerum horumve dierum significabat, ut prima, & secunda die vitis esset bifida, tertio die trifida, at quatrifida quarto, quinto vero in quinque furculos divideretur, ut hoc indicio progressus sacrorum dierum initiationi constitutorum cognosceretur. Ex hoc praevio lumine intelligimus, Picturas hasce Etruscas, quae ad Bacchi sacra pertinent, non omnes ad clamorosa, & furibunda Bacchanalia pertinere, sed magna ex parte spectare ad mitiores caeremonias initiationum non modo Tironum, sed etiam Antistitum annuorum, maris, & feminae, quae intra sacrarii limites perficiebantur.

Quae vero forma servaretur in primaria Antistitae electione, in tanto Scriptorum silentio exponent nobis loquacissima haec nostra Picturae. Electa hac Sacerdote, nuncii ad ejus domum mittebantur cum tessera trietericorum, & vitta sacra, quae praecipua erat pro supremo officio. Praeserebantur praeterea piamina ad personae purificationem. Tessera vero, sive symbo-

d

lum

lum Bacchanaliorum erant tria illa poma aurea ad similitudinem illorum, quae ex Hesperidum hortis Hercules reportaverat, & in cista mystica inter arcana mysteria servabantur, quae nobis prodidit Clemens Alexandrinus in Cohortation. ad Gentes Cap. II:

Κῶνϑ, ὃ ρόμβϑ, καὶ παίγνια καμπεσίγυια,

Μῆλ' τε χρύσεα καλὰ παρ' Ἑσπερίδων λιγυφώνων.

καὶ τῆς δὲ ὑμῶν τῆς τελετῆς τῶν ἀχρῆα.

Turbo, trochus, tum queis inflexus membra cientur

Ludicra, & auricomi blandarum ex arbore fetus

Hesperidum.

Haec igitur mittebantur Reginae Sacrorum custodienda, ut adparet ex singulari Tabula CCVI. Mittebantur vero per Silenos larvatos, qui scala admota ad fenestram legatione sua fungebantur, ne sacramentum tam venerandum per januam popularem, & profanam domum Antistitae subiret. Illa vero adceptum pignus in ara domestica inclusum vitta sacerdotali religiose servabat, quod manifeste patet ex Tabula praecedentis Vol. CXCIII., & CXCV., & alibi, ubi aram in tuemur, in cujus crepidine in sinu vittae sacrae haec tria poma occur-

runt, ad quam adcedentes Antistitae privatim sacra perficiunt. Eandem caeremoniam rursus observamus in hoc Tomo Tab. CCII., in qua unus ex Silenis larvatus, qui haec eadem tria promula Reginae Sacrorum religiose resignat.

Ea igitur renunciata inaugurari debebat praevia expiatione per aquam lustralem, & taedam, quae piamina secum deferunt nuncii in Tabula CCVI. superius indicata, & in sequentibus CCVII., & CCIX. Deinde per tibicines proclamabatur, ut publice innotesceret, quam illa personam gereret; demum ab universo Choro, veluti quae ipsius Deae Liberae personam gereret, venerabatur, additis etiam muneribus in obsequium principatus, ut Tabulis CCXII., CCXIII., & CCXIV.

V I I I.

Primo sacrarium id ad solas feminas pertinuisse, intelligimus ex Livio loco citato. Ast paullo ante annum Urbis DLXVII., quo Bacchanalia ex S. C. sublata sunt fraude Pacullae Miniae Campanae Sacerdotis, quae ex eodem Livio adhuc Romae cum filiis degebat, viri in sacrarium admissi sunt. Placuit igitur mulieribus, quae sese Bacchi nutrices esse vociferabantur, & Re-

& Reginae Sacrorum, quae pro ipsa Dea Libera sese ostentabat, non excludi sexum ipsius Dei, qui Bacchum eundem repraesentaret. Posterior causa fuit taedium caelibatus in sacro, in quo licentia facilius obtegebatur. Hinc Rex Sacrorum Reginae conjunctus est; servata tamen feminae praerogativa primatus, ad quam usque ab initio pertinebat, & ex cujus indulgentia potestas communicata erat cum viris. Quaesitum praeterea subsidium sexui debiliori pro firmitate instituti, & opes ampliores ad splendorem illius adcessionem virorum.

Primatum igitur feminae adserit nobis Pictor Tabulae CCVI. enunciatae, ex qua conligimus, quod tessera Bacchanaliorum non penes virum, sed feminam fideretur; constat enim in universis initiis tesseras istas praecurrisse, quemadmodum in Eleusiniis pecten transmittebatur. Theodoretus de Graecarum affectionum curatione Serm. VII. pag. 583. To. IV. Oper: καὶ γὰρ αἱ τελεταί, καὶ τὰ ὄργια, τὰ τούτων ἔχον ἀντίγραμμα τὸν κτένα μὲν ἡ Ἐλευσίς, ἡ Φαλλαγωγία δὲ τὸ Φαλλόν. Initia enim Cereris, & Liberi Patris Orgia eorum scelerum quaedam involucria praetendebant. Eleusis namque pectinem ostentabat, veretrum Phallagogia. Ex alio vero ejusdem Vasculi latere

Tom. III.

Tab. CCVI. ipsa Matrona expressa conspicitur, quae eadem poma, & vittam praesefrens in testimonium delatae sibi potestatis supremae virum adloquitur, atque adsumit in consortium sacerdotii, cujus insignia jactanter praesefert. Virum fortasse suum? non equidem credo, ut alibi demonstravi in Notis, sed delectum ab universo Choro illarum, quae intima secreta participarent, dummodo tamen vir eligendus, quicumque esset, initia suscepisset. Iterum vero demonstrat, creationem Antistitae praecessisse; nam in Tabula CLII. novus iste Bacchus sedens a Baccha coronatur.

Ante exercitium ordinis lavacrum praecedere debuisse, monet Pictor Tabulae CCIII., ubi Antistes e balneo surgens, ac sedens in linteo a Fauno, & Baccha expiatur, quae veluti in conspectu Numinis vannum oculis anteponit, cujus virtute, quia sacer habebatur, a fulgoribus divinitatis se defendit respiciens per rimulas. Adsumptis deinde insignibus Bacchicis, procedit e sacratio in publicum conspiciendus, ut in Tabula CCIV. Deinde velut ovans equo vectus adparet, ut in Tabula CLIII., cum surculo unico vitis, ac simplici, quemadmodum adhuc caelebs; nam ceteroquin inito mystico conjugio inter

d 2 ter

ter ipsum, & Baccham, ut infra videbimus, ad denotandam conjunctionem, sive potius, quia dies ille primus sacrorum esset, furculi vitis semper multiplicantur, ut in Tabulis CIII., CXX., CXXI., aliisque, quas supra notavimus. Demum jam sponsus Reginae curru quadriugo circumfertur per urbem solemnī pompa, cui Antistita equorum habenas adtribuit, hoc etiam non obscuro indicio potestatem sacerdotii ab illa sibi adtributam, ut in Tabulis CLII., & CCV., quamquam in praecedente Baccha sub Minervae specie huic officio faciat satis; nam, ut saepe observavimus, in hac caeremonia Actores Deorum habitum, & insignia sibi usurparunt.

I X.

Secretum alterum nobis enunciant Pictores ab Historicis praetermissum, quia fortasse ignoratum, nempe mysticum, sive fictitium illud connubium, quod iniri solebat inter Regem, & Reginam Sacrorum; mysticum quidem, atque imaginarium decantabatur, an vero intra caeremoniae limites constringeretur, seu potius adcesserit ad veritatem, non sine suspitione Pictores Tusci nobis objecerunt, potissime cum singulis trienniis obse-

na haec sacra solemnius, quam quod singulis mensibus, & annis instaurarentur. Innovabatur tunc memoria non modo triumphī Bacchici celebrati de subactis post triennale bellum populis Indicis, sed etiam connubii illius cum Ariadna, quod augmento siderum toti caelo memorabile fuerat, ac proinde non obliterandum in terris, ut potestas inter duos sexus divisa sacro quodam vinculo jungeretur. Hinc introductum fuit, ut duobus sacrificulis constitutis, qui haec sacra hominibus ministrarent, sub matrimonii imagine ligarentur, adhibitis fere omnibus nuptiarum ritibus, qui inter homines fuerant introducti.

Testes producimus Picturas nostras, in quibus nuptiales faces introducuntur, ut in Tab. CCXXIII., CCXXIV., & alibi. Antistita cultu virginali producit ad virum in Tabulis CCXVI., CCXVIII., & CCXX. Interveniebant caeremoniae Pronuba, & Paranympus in Tabula CCXVII., & quod maxime denotabat solemnitatem nuptialem, in hac, & sequenti Tab. CCXVIII. Victoria utrumque sponsum coronat, quale decus nonnisi regibus adtribuebatur, ut alibi late probavimus. Convivia solemnitati respondebant omni adparatu exhibita, ut in Tabulis

bulis CCXXXIX., CCXLI., & CCXLII., cum potissimo Musicae vocalis, & organicae concentu, prout in citatis, ac sequentibus Tabulis, in quibus seminuda sponfa cum seminudo Antistite discumbit. Quid igitur deerat ad thalamum? Nihil profecto, si consulas in Tomo praecedente Tabulam CLI., in qua Rex sacrorum adprehensam manu Reginam velatam, atque virginalem pudicitiam simulantem seorsum traducit, dum Faunus exemplum sequutus repugnanti Matronae ex eodem Choro non ambigue insidiatur. Praecedit licentia haec mystica; nam in Tab. CXVII., & CXVIII. suprema haec Antistita tunicam sibi ex humero dissoluit. Demum in ejusdem anterioris Vol. Tabula CLIII. in amplexus Regis sacrorum effunditur, ut quae essent haec mysteria, tam profundis arcanis obnubilata, & nemini adhuc prodita, detestemur, simulque horrescamus, quae fuerint haec sacra in ceteris, quae tam execranda in illorum Choriphaeis fuisse, Pictores nostri tradiderunt.

X.

IN hisce congressibus Tirones initiabatur. Livius Lib. cit: *Bien- nio proximo institutum esse, ne quis*

major XX. annis initiaretur. Captari aetates erroris patientes. Constat quidem participes hujus sacri pro vario profectu, atque experimento silentii in tres saltem ordines fuisse censitos, quorum primus erat Tirunculorum, qui ex ferina, ut ajebant, vita, & penitus inhumana, qua alieni vivere dicebantur, ad sublimiorem, atque caelestem participandam separari solebant a vulgo, quem veluti profanum adverbabantur. Hos sub Satyrorum specie exprimebant, non aliter, ac si ex parte tantum homines censerentur, cetera belluae. Hi sunt, qui Bacchanalium historias marmori, & gemmis insculptas magna ex parte occupant, & in quibus infima officia, & laboriosa subeunt, nec umquam nobilioribus admiscuntur; Haec enim demandantur Faunis, qui ordinem superiorem occupabant, aut Silenis, qui supremum, & ipsi Baccho proximum.

Sed plura nobis haud aliter cognita Picturae nostrae patefecerunt; nempe quod adolescentuli, cum in sacrarium introducerentur, hispida hircorum, quos sacrificassent, pelle a summo ad imum vestirentur, ne quid humani adpareret, velata etiam facie deformissima, atque horrida larva, ut ferinum undique adspectum praeserferrent; quod ex-
ce-

cepimus manifestissime ex superioris Voluminis Tabula CXXII., ubi puer, musica praecedente, pergit ad sacrarium ferino corio indutus, haud obscuro indicio, se jam primam victimam consecrasset, secundam rursus deferens obferendam, nullam tamen adhuc vitta, aut nebride decoratus. Huic succedit alter similis infra in Tab. CCXXXV., qui tibias inflat, his pariter insignibus destitutus. Ast Tomo II. in Tabula speciosissima CXXIII. puer initiatus, & sacris plenissime expiatus, hirsuta pelle contectus, non modo vitta purpurea praecinctus est, sed insuper nebridem gestat, Bacchi potissimum ornamentum, quod multis praemissis caeremoniis adtollebatur. Quinimmo Lyram sustinet ornatam pariter vitta purpurea; nam in profectu horum sacrorum vittae plures initiatis tradebantur, quod etiam in Rege, & Regina sacrorum observavimus, quae fortasse aliquo discrimine praesertim vero lemniscorum differebant.

Hanc gradus differentiam, quam maxime ex marmoribus, praesertim vero ex hisce Picturis agnovimus, etiam in Mysteriis Eleusiniis intervenisse, adcepimus ex Clemente Alexandrino Stromat. Lib. V. num. XI. pag. 688., & 689. To. II. edit. Cantabrig. Hanc magnificis quibus-

dam titulis distinguebant; primus enim vocabatur καθάρσιον purgatio, secundus προπαρασκευή praeparatio, tertius denique ἐποπτεύειν contemplari nempe, sive contemplatio, quam partitionem etiam in Orgiis agnosco. Quinquennium inter utrumque gradum intercedere oportebat, quod conligo ex Tertulliano contra Valentinianos: *Epoetas ante quinquennium instituunt, ut opinionem suspendio cognitionis aedificent*. Longe aliis moribus ab iis, qui Eleusiniis initiati essent, quos magnis laudibus effert Cicero, vivebant cultores Bacchi; ordo tamen utriusque sacri, & series caeremoniarum maxime inter sese conveniebant, ut saepe innuunt, qui de utroque ritu disputationem instituerunt, Henricus Engelingius, Johannes Meursius, Johannes Nicolaius, aliique de Graeca eruditione optime meriti, qui veterum Scriptorum testimonia in id argumentum inlustrandum cumularunt.

Cum vero initiati ad sacra Bacchi de uno in alterum ordinem progredierentur, novis semper purificationibus, & praecipue lavacris expiari solebant, cum saepissime nudi conspiciantur sedentes in linteo, quo tergeretur. Lintheus vero, quo sordes animi universas tersisse reputabant, adeo sacer erat, ut in u-

ni-

niver
sacra
atque
stent
quen
adole
rum
pieb
indi
ri.
CX
spe
pell
mo
po
bu
lia
ta
conf
bula
num
sacra
tius
excit
tribu
adju
tos
Quir
tur
fuerit
cro
in or
objec
m
nisi

niverfis pene actionibus, quae ad sacra pertinerent, brachiis involutum, atque hinc inde fluitantem illum ostentarent; quo exemplo nihil frequentius in his Tabulis. Hos vero adolescentes circa prima Mysteriorum rudimenta instruendos suscipiebant Antistitae provectiores, quod indicat ipsa formula *Bacchis initiari*. Id manifeste ostendit Tabula CXXIII., in qua mulier gravi adpectu aliquid edicit puero hedina pelle contexto, qui jam victimis de more mactatis crinalem fasciam reportaverat. In sex vero sequentibus Tabulis plura cumulantur similia exempla, dum adolescentes sublata manu juramentum interponere conspiciuntur, quinimmo in Tabula CXXVIII. Tiro sacram vannum tangit maximo sese obstringens sacramento. De hoc ritu, seu potius lege meminit Livius loco toties excitato, ubi vinculum id infamiae tribuitur iis, qui hisce sacris nomen adjunxissent: *Hoc sacramento initiatos juvenes milites faciendos censetis Quirites*. Formulam, qua uterentur Etrusci, ignoramus, nisi eadem fuerit, quam Graeci in eodem sacro usurpabant, teste Demosthene in oratione de Corona, dum haec objicit, & exprobat Aeschini: τὴν μὲν πυκτὰ νευρίζων, καὶ κρατηρίζων, καὶ καθαίρων τοὺς τελουμένους, καὶ ἀπομάτ-

των τῷ πηλῷ, & τοῖς πιτύροις. καὶ ἀναζὰς ἀπὸ τοῦ καθαρμοῦ, καὶ καλέων λέγαν, ΕΦΥΓΟΝ ΚΑΚΟΝ ΕΥΡΟΝ ΑΜΕΙΝΟΝ. *Noctu quidem hinnulorum pelibus, & aqua lustrans, atque expians eos, qui initiabantur, & extergens luto, & furfuribus; & cum surrexisses a lustratione dicere jubens: MALA EFFUGI REPERI MELIORA*. Lutum vero fortasse fieri solebat ex creta illa Cimolia, qua utebantur ad majorem corporis purificationem, quemadmodum & fulloes ad maculas abstergendas.

Fortasse etiam in Tironum provectione tentatae sortes, in quibus Deorum judicium maxime conlocabant, de qua nova superstitione a Scriptoribus praetermissa vehementissimam nobis ingerunt suspicionem Pictores Etrusci in Tab. CXXXVI. Tomi II., ac in altera pariter ejusdem numeri praesentis Centuriae, in quibus, una ex Bacchis alteram postulante, vel uno ex Faunis petente, sortes in altum mittuntur, ubi talorum jactus Haruspiciis locum subit ad explorandam Numinis voluntatem, an quis e gradu sit promovendus.

In

X I.

IN ceteris Deorum sacris vinculum quoddam inter illos, atque homines interesse putarunt Ethnici, ut secreta quadam inspiratione supremam voluntatem adsequi reputarent, quam magis apertam consequi reputarent, quam magis apertam consequi per somnia jactitabant, cum potissime super victimarum pelles soporarentur, ut de Fauno refert Virgilius VII:

..... *buc dona sacerdos*

Contulit, & caesarum ovium sub nocte silenti

Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit.

In Orgiis vero Bacchi id singulare notabatur, quod ipsemet Deus sese visendum ostenderet. Orpheus in Hymno Lysii Lenaei:

..... *θνητοῖσι φάρσις.*

..... *Mortalibus adparens.*

Οἱ ἐθέλεις θνητῶν, ἢ δ' ἀθανάτων ἐπιφάυσκων

Quibusvis mortalium, & immortalium fulgens;

& Horatius Lib. II. Od. 19:

Bacchum in remotis carmina rupibus

Vidi docentem; Credite posteri;
Quibus adde Sophoclem, Euripidem, aliosque multos, quos cumulaui in notis ad Tabulam CXLVI. Neque hic praetermittenda est Tabula CLXXI., in qua perspicue a Tusco Pictore expressa est haec Numinis manifestatio in coetu mulierum, & Faunorum cum trifido fulmine instar tridentis, de quo adtributo videnda, quae diximus in nostris Paralipomenis ad *Etruriam Regalem Dempsterii*. Hunc Numinis occursum facile Poetarum excessibus tribueremus, nisi Pictorum nostrorum adcederet frequentissimum testimonium; ipsi etenim universa, quae ab initiatis crederentur, Picturis suis expresserunt. Fortasse impostores illi ope machinarum, artificiosis splendoribus adhibitis, cum popellus vino aestuaret, imaginem aliquam credulis obiciebant.

Introducitur vero fuerat, ut quoties haec inlusio, sive etiam praestigium exhiberetur, adstantes aliquid sibi oculis obicerent, sive vanum, seu potius velum, aut palmas, ut frequentissime in his Picturis observamus, specie quidem religionis, ne libero obtutu, & procaci adspectu Deum intuerentur, quod ferale putabatur, atque interitus auspiciu, sed revera, ne fraus Antistitum manifestaretur, ut per

per ve
bante
deretu
cha f
horror
quid f
ra sto
tens,
liqua
teras
man
nis
Thy
mell
rar
pre
fena
CCV
CCX
tus f
neque
cepim
accept
qui, u
spectu
taban

I Nte
I lion
storibus
censeam
cum illo
ad ridi
populi e
To

per vannorum rimulas manu titubante interjectas mendacium confunderetur. In Tabula CXXXI. Baccha furens Cistam adtollens, quasi horrore conrepta, quod grande aliquid sibi occurrat, a parte dextera stolam adtollit, alio sese convertens, ne confidentius adspiciat. Aliquando flabella, specula, & pateras obponunt, aut quidquid ad manus est, ne splendoribus Numinis obruantur. Habuere praeterea Thyrsos, in quorum summitate lamella patens infixata erat, tota foraminibus pervia, per quam tutius prospicere venientem Deum potuissent, ut in Tabulis CCIV. CCVII. CCVIII. CCX. CCXIII. CCXIV. CCXX., & passim alibi. Hanc cultus formulam, nec a Scriptoribus, neque a marmoreis monumentis adcepimus, sed unice Pictoribus nostris acceptam esse referendam judicamus, qui, ut videtur, mysteria haec despectui habebant, & deridenda ostentabant.

X I I.

INter inverecundissima Bacchanaliorum spectacula, quae a Pictoribus Tuscis propalata sunt, adenseamus etiam Deorum ludibria, cum illos saepe videamus introduci ad ridiculas fabellas in conspectu populi exhibendas per Maccos, at-

Tom. III.

que Ludiones. In Tab. CIV. Mercurius Choriphaeus, & Hercules Bacchum ebriosum, & itineris impatientem in caelum efferunt, choro Bacchico admirante. Callidus Mercurius praecursores agit, at Hercules jumenti vicem gerit. In Tabula CLXV. Vulcanus rixatur cum suis Cyclopibus; quae quidem fabula, veluti Deo dignissima iterum redit in scenam in alio diverso Vase infra in Tabula CCLIII. Ast in sequente CCLV. Daedalus, & Eryalius lanceis configunt Rheam in throno sedentem, aliaque similia in tota hac Picturarum serie objecta videbis risui, ac sibilis popularibus, haud obscuro argumento, Tuscos aliter sensiisse, quam ceteri populi, de Idolorum cultu, ut haec caeremonias inter pompas mere civiles computaverint.

Obvia quoque sunt in hac serie Tabularum ludicra Comoediarum schemata, qualia sacris hisce mysteriis interferebantur non sine obscenitate, nec mirum, cum haec spectacula Baccho sacra haberentur eo usque, ut in omni theatro, dum lenones pretium honestati constituerent, ara ipsi Deo perpetuo thure crepitaret, ut idem haberetur interesse spectaculis hujus notae, ac offerre sacrificium. Haec Bacchanaliorum parerga soli Pictores Tusci

e

no-

nobis objecerunt ; cum ceteroquin marmora ejusdem argumenti , non nisi tripudia , & computationes , furialesque Bacchantum motus , & omnigenorum organorum crepitus exponunt , per quae Deum sese adipere profitebantur . Haec omnia in sensu mystico , & arcano adicienda esse praedicabant , qui minus cauti religioni , quam nemo intelligeret , mentem , animumque submitterent sub fiducia stuporis . Nil praeterea ordinatum , & certa lege compositum in hisce marmoribus observabis , sed unum mentis excessum communi furore , & vini intemperantia excitatum usque ad rabiem , ut declarat Arnobius Lib. V: *Bacchanalia etiam praetermitteremus inania , quibus non Omophagiis Graecum est , in quibus furore mentito , & sequestrata pectoris sanitate , circumplexis vos anguibus , atque ut vos plenos Dei numine , ac maiestate doceatis , caprorum reclamantium viscera cruentatis oribus dissipatis .*

Unicus , quem ego viderim , Statius in admirando Achilleidos fragmento ordinatam pompae seriem a ritualibus , nec aliunde , desumptam publicae luci exponere non dubitavit , cuius integrum textum in partes singulas distributum retuli in notis ad Tab. CLXXI. in Tomo ante-

cedente ; scripsit enim ea aetate , qua rigor secreti maxime remissus libertatem aliquam effandi aliquid e mysteriis indulserat . Ea vero , quae ipse serius scriptis mandaverat , jamdudum schola Etrusca ope Picturae patefecerat , ut demonstravimus in notis ad Tabulam CCXXXII. , & multis sequentibus . Ex iis fontibus agnovimus Samothracicam saltationem bellicrepam , item Laconicam , quae in orbem vertebatur , & pecten amazonicum , nempe , ut puto , aciem in cuneos dentatam , ne frons tota aperta , & patens incurfui hostium pateret , locum obtinuisse in pompis Bacchanalibus ad decorem , & maiestatem huic spectaculo adaugendam , praecipue in populo armigero , & severioris instituti , qualis erat Etruscus ; nam ignotas adhuc huiusmodi pompas non nisi in Picturis Etruscis invenies , nusquam vero in marmoribus , sive Graeca sint , sive Romana .

Haec notanda censuimus ex Picturis usque adeo evulgatis , multo plura reservantes ad ornatum frequentium Centuriarum , quas jam promptas publicae luci paravimus , si per aetatem datum erit , & casus humanae vitae concepta vota secundabunt .

DE-

D E
MARMOREO SARCOPHAGO
EUGUBINO

ARCANA BACCHI MYSTERIA EXPRIMENTE
IN VESTIBULO MONASTERII SPLENDIDISSIMAE CONGREGATIONIS
OLIVETANORUM ADSERVATO

E P I S T O L A

JOH. BAPTISTAE PASSERII NOB. EUGUBINI

AD REVERENDISSIMUM ET RELIGIOSISSIMUM PATREM

DOMN. M. ANTONIUM CHIOCCIIUM

EIUSDEM MONASTERII ABBATEM MERITISSIMUM.

SYNOPSIS ARTICULORUM.

- I. **O**ccasio scribendi ex monitu sapientissimi Cardinalis Johannis Francisci Stuppanii olim Metaurensis Provinciae Legati.
- II. Sarcophagi Eugubini sculptura per partes describitur.
- III. Bacchi cultores, & ejus sacris initiati, veluti Dii reputabantur, & peccatorum omnium expertes, illorumque imagines Bacchum ipsum symbolice repraesentabant.
- IV. Expenditur Mythologia, per quam quatuor anni tempora ad Bacchum referebantur etiam ex disciplina Etruscorum.
- V. Producitur conjectura de imaginibus duorum adolescentum, qui in media fronte hujus urnae clypeum extollunt cum imagine defuncti, quod nempe Orientem, & Occidentem, sive Luciferum, & Hesperum significant, Heroum animas in caelum elevabant. Imagines enim virorum inlustrum in clypeis caelabantur.
- VI. Explicantur parerga singula hujus marmoris, nempe Satyrisci, lepores, hinnuli, Oceanus, Tellus, & gryphi.
- VII. Fata hujus Urnae recensentur.

PRAE-

DE MARMOREO SARCOPHAGO EUGUBINO

I.

UM in hoc tertio Picturarum Etruscorum Volumine multa de occultis Bacchi mysteriis non vulgaria tractare contigerit, subiit animo aliquid depromere e penu Antiquitatum Eugubii, Majorum meorum dilectissimae Patriae, quam si humanae vicissitudines alteram mihi constituerint, dulcis tamen aviti foli recordatio, & pueritiae ibi suaviter actae inter studia, dein & ornamenta publice in me conlata absentiae diuturnae detrimenta augmento amoris repararunt, ut aliquando dilectio abierit in deside-

rium. Cum igitur a primis usque annis in admirandas antiquitatis reliquias toto spiritu ferrer, quae isthic & multae, & splendidissimae sunt, saepius contemplabar in Xystis magnifici Monasterii Sancti Petri, cui, ABBAS REVERENDISSIME, iure merito praees, ingentem illum marmoreum Sarcophagum, miro artificio figuratum. Hunc deinde mihi saepe laudabat hospes aliquando tuus, ac nullius rei eruditione ignarus Johannes Franciscus Cardinalis Stuppanius tunc Metaurensis Provinciae Legatus, cui a cognitionibus aderam, omnigenam ejus doctrinam semper suspiciens. Nec laudabat modo, sed praesenti adhuc, vividaque memoria

MARMOREVS ANTIQVI OPERIS SARCOPHAGVS
QVI EVGVBI EXTAT AD D-PETRI
IN MONASTERIO CONGR-MONTIS OLIVETI

Scala di palmi Romani.

Joseph. Repossi del.

Petrus Fanucci Sculp.

DE MA

vulgaria tractare
animo aliquid
Antiquitatum
meorum dilectis
si humanae vic
mihi constituer
ti soli recordati
suaviter actae in
ornamenta publi
absentiae diuturn
gmento amoris re
quando dilectio a

ria illum mihi describat, minime dissimulans iudicium suum argumento similium, quos Romae observaverat, quod nempe occulta in illo Bacchi mysteria continerentur, cupiens & ipsum quoque aliquando evulgari. Infudabam tunc fortasse sub ejus auspicio, quod mihi semper in studiis faustissimum expertus sum, in ordinandis, atque exponendis Etruscorum Picturis, inter quas multas selegeram, quae ad Bacchi obscurissima sacra pertinebant, subivitque desiderium, ut hujus marmoris schema ob oculos haberem, ut si quando studio tunc meo suppetias ferret, operi insertum publicae luci donarem. Res e voto successit; beneficio enim tuo, **ABBAS MERITISIME**, non tantum lineamenta papyro excepta, sed aeneae tabulae incisa ultro recepi, ac continuo cognovi iudicium, quod de hoc Anaglypho protulerat sapientissimus Purpuratus, punctum attingisse, quidquid aliter senserint hi, qui cetera similia huic nostro marmora jam dudum typis evulgarunt.

I I.

Contemplatus igitur hujus sculpturae imaginem vidi historiam totam ad arcana Bacchi mysteria pertinere, non equidem ad ea

furialia, & incompota, quae ut plurimum in Sarcophagis conspiciuntur, sed quae Philosophi, ac Mythologi ad altiora contendentes mente conceperant. In media fronte, ubi in vulgaribus Bacchi stolati imago conspicitur, ut apud Montfauconium *Antiquit. explicat.* Tom. I. Tab. CLIII., & apud Bellorium inter *Admiranda Urbis Romae* Tab. LXXIX., in nostro hoc marmore vicem ejusdem Numinis supplet imago defuncti, pectore tenus expressa in clypeo, seu disco, toga amicti, & volumen dextera ostentantis, in signum splendidioris alicujus officii cum potestate, ut in alio antecedenti apud Bellorium Tabula LXXVIII. In aliis similibus sculpturis, quas Romae videram, togatus iste non volumen, sed mappam in globum conlectam retinet, qua supremi urbium Magistratus, cum spectaculis praesiderent, missum dabant, eaque in arenam e podio jacta, decursiones excitabantur, de qua Martialis Lib. XII. 29:

Cretatam Praetor vellet cum mittere mappam.

Gemini Satyrisci surgentes e parvo lacu, in quo uvas calcant, discum humeris sustinent. In priore Dissertatione jam declaravimus, Satyriscos fuisse adolescentes, qui prima tantum initia in Orgiis Bacchi re-

recepissent, quibus propterea viliora, & magis laboriosa in sacris Bacchi ministeria committebantur. Termini hinc inde adolescentes cirrati, coronati, & chlamydula adoperti, more Deorum, quibus id indumentum tribui solebat, proprie peplum vocatum, omnesque aligeri frontem urnae occupant. Quatuor extremi totidem anni tempora, quae sub potestate Bacchi censebantur, repraesentant. Graeci Horas vocabant, & feminea specie exprimebant. Alii duo, qui clypeum sustinent, obscurioris significationis sunt, de quibus infra iudicium nostrum proferemus. Inter eorum pedes gemini lepusculi, sive cuniculi poma depascunt.

A parte orientali, quae nobis intuentibus dextera est, adolescens calathum cum herbis adtollet, & sinistra manu clypeum sustinet. Qui vero illi respondet a latere sinistro, cistam adtollet cum floribus. Ex quatuor extremis ultimus in angulo occidentali cucullatus cum calatho nucibus referto, Hiems est, & manu dextera pendentes anseres sustinet. Ei succedit alter spicis coronatus cum cistula similibus spicis referta, recurvam falcem laeva manu adtollens, & Aestatem significat. Autumnus in angulo orientali effert canistrum cum pomis.

Proxime Ver ostentat flores suos. Ex his quatuor Ver, & Aestas ad ministros, & adiutores habent Genios suos; humi vero sub pedibus Hiemis, & Aestatis jacet Dea feminuda, nempe Tellus; inter crura vero Autumni, & Veris reclinatus conspicitur Oceanus, qui ex urna aquam fundit. Ad pedes Aestatis, & Veris gemini hinnuli famelici caput adtollunt, escam adpetentes. Hinc conligimus, quatuor haec anni tempora semper eodem ordine in similibus marmoribus, praesertim Belorianis, quae supra indicavimus, fuisse disposita.

III.

Cum plurima, ut diximus, hujus argumenti marmora, in quibus quatuor anni tempora sculpta sunt, Bacchi imaginem in media fronte contineant, alia vero, ut noster praesens, defuncti hominis protomen, inquirendum nunc est, quae relatio, aut adfinitas constituta fuerit ab antiquis inter Bacchum, & hominem jam defunctum. Saepe innuimus Bacchi mysteria maximam apud vulgus auctoritatem sibi usurpasse, quod ab omni labe animas purgare crederentur, illaque ad aeternam post mortem beatitudinem elevare. Cicero de Legibus

bus Lib. II. cap. 14: *Nihil melius illis mysteriis, quibus ex agresti, immanique vita exculti ad humanitatem, & mitigati sumus; initiaque, ut appellantur, ita revera principia vitae cognovimus, neque solum cum laetitia vivendi rationem accepimus, & etiam cum spe meliore moriendi. Hanc doctrinam passim obtrudit Aristides in Eleusiniis, Apulejus Metamor. XI., Laertius in Diogene Cynico, ceterique omnes, qui id argumentum adtulerunt. Hinc error inolevit, symbola quaedam Orgiorum frequentissime in sepulcris insculpta conspici, ut animae defunctorum hoc veluti vadium dimonio liberae ad piorum sedes transmitterentur. Id praecipue praestare putabatur imago Bacchi, dum in sepulcro insculpta cerneretur. Cur vero loco Bacchi imago defuncti insculpta sit, breviter expediam. Putabant veteres, eos, qui Bacchicis initiati essent, & praesertim Sacerdotes, veluti plenos Numine, in illius vicem succedere, & tamquam Numen venerari, unde Horatius Lib. III. Ode 25:*

*Quo me, Bacche, rapis tui
Plenum?*

& Euripides in Bacchis 298:

καὶ γὰρ βακχεύ-
σιμον,

καὶ τὸ μαριῶδες, μαρτυρῶν πολλὴν

ἔχα.

Ὅταν γὰρ ὁ θεὸς εἰς τὸ σῶμα ἔλθῃ
πολὺς,

λέγαν τὸ μέλλον τοὺς μεμνηνότες
ποιεῖ.

..... nam Bac-
chatio,

*Et furor vaticinandi vim habet,
Quando Deus in corpus venit mul-
tus*

Dicere futura insanos facit.

Et Arnobius adversus Gentes Lib. V: *Bacchanalia etiam praetermittemus..... atque ut vos plenos Dei numine, & majestate doceatis, caprorum reclamantium viscera eruentatis oribus dissipatis.*

Adde rursus, quod hi, qui Bacchi tesseram adcepissent, impeccabiles esse putabantur; quidquid enim, licet obscenissimum foret, atque execrandum, non sibi, veluti si mortuus esset, imputabatur, sed Deo, qui in ipso viveret, atque operaretur. Ita Jamblicus de Mysteriis pag. mihi 58: *Inspiratus vacat ab actione propria, quia Deum habet pro anima.* Cum itaque initiati ad Orgia Bacchi, qualem fuisset non dubito illum, qui sibi id sepulcrum paraverat, inspirati censerentur, veluti impeccabiles, instar Deorum, reputabantur. Hac de causa Bacchi Sacerdotes, ac Sacerdotriae in tota hac serie Pictura-

ra-

rarum universa Bacchi insignia, & symbola sibi adtribuunt, formamque, & habitum Dei sibi usurpant, immo etiam honores. Aliud profero hujus disciplinae testimonium ex citato marmore Belloriano Tabula LXXVIII., cui adprime respondet id nostrum praefens; nam in clypeo, ubi sculptae sunt imagines viri, & uxoris, addita sunt parerga, quae illorum divinitatem manifestissime ostendunt, nempe duodecim signa Zodiaci, quae mortuo cujusvis eximiae dignitatis minime convenirent, nisi ejus temporis o-

pinio illis divitatem tribuisset, aenigmatice indicando, eos caeli dominio potiri, qualis propemodum Bacchus putabatur, ut conligitur ex Macrobio Saturnal. I. cap. 21.

Alterum manifestissimum argumentum desumitur ex Inscriptione Gruteriana pag. 804. num. 5. Sarsinae, in qua sculpta cernuntur eadem simulacra quatuor anni temporum cum hoc lemmate, quod etiam legitur apud Philippum Antoninum in Antiquitatibus Sarsinatis Part. I. Cap. V., unde nos ipsum exscribimus:

D. M
M A R C A N A E
C. F. V E R A E
T. C A E S I V S
L Y S I M A C H V S
CONIVGI . SANCTISSIMAE
ET . SIBI . VIVOS . POSVIT
VER . TIBI . CONTRIBVAT . SVA . MVNERA
FLOREA . GRATA . ET . TIBI . GRATA
COMIS . NVTET . AESTIVA . VOLVPTAS
REDDAT . ET . AVTVMNVS . BACCHI
TIBI . MVNERA . SEMPER . AC . LEVE
HIBERNI . TEMPVS . TELLVRE . DICETVR

Cum igitur haec totius anni dona, ac deliciae in Bacchi potestate conferentur, atque ipsi potissime convenientia, nullo jure adtribui poterant MARCANAE VERAЕ, nisi

Tom. III.

& ipsa choro Bacchico addicta ita hujus Numinis divinitatem participaret, ut & ipsi ejusdem Numinis adtributa concederentur.

Nil igitur mirum, quod in no-

f

stro

stro hoc marmore imago defuncti locum obtineat ipsius Bacchi, qui in aliis multis expressus est, ut Bacchum ipsum repraesentet, nec praetermittam hoc loco conjecturam, quae mihi fortissima occurrit ad explicandum arcanum, cur nempe, praetermissa imagine Bacchi, quae frontem urnae occupare solebat, ejus loco protome defuncti substitui consueverit. Sed sciendum est, id argumentum in marmoribus sepulcralibus antiquissimum & Romae, & per Italiam fuisse, ac diu placuisse. Plurima vero hujus notae redolent elegantiam florentis Imperii, cum superstitio liberius grafaretur, alia vero produnt artem jam declinantem, cum superstitio, undequaque vexata ab Ecclesiae Patribus, remissius procedebat, non obstante factione Symmachorum, & Nicomachorum. Quapropter detestandus iste cultus, veritus multitudinem Christianorum, magis caute, & remissius processit in operibus, quae publice venalia exponebantur, ut proinde impia haec mysteria inter arcani tenebras sese receperint, nec amplius Bacchum libere ostentaverint, sed illum per aenigmata subindicare coacti sunt Gentiles, qui adhuc mordicus Deorum cultui adhaeserunt.

V I.

His igitur praemissis, inquirendum superest, qua ratione tota hujus marmoris historia, & parerga ad Bacchum pertineant. Dixi in praecedenti Dissertatione, Etruscos vix Bacchum aliquando excepiisse, cum nil nisi vitem esse putarent, vinum vero nisi donum providentiae totius Orbis moderatricis. Haec apud sapientes, qui Deum unicum agnoverunt, opinio fuit. Ast Mythologi, ac Philosophi omnium potentissimi, qui ad causas naturales omnia referebant sub specie majoris doctrinae, a quorum speculationibus Poetarum fabulae natae sunt, omnia perverterunt. Hinc Orpheus multo Baccho inspiratus illum supra sidera, & supra Deos omnes evexit, adpellavitque *πρωτόγονον primogenitum, παντοδυνάσαν omnipotentem, ελασσόμενον περί πάντα volutum circa omnia, πυρσιπόρον ignem seminantem, ac τριφυήν triplicem*, quo epithetorum adparatu illum nobis objecit sub specie animae universalis mundum, & res humanas temperantis, ut multum Baccho detraxisse videantur, qui moderatiores Bacchum ad Solem retulerunt, quos inter ingeniosissimus somniator Macrobius. Eamdem senten-

tentiam sequutus est Virgilius Georgic. I. in princ. his verbis :

..... vos o clarissima
mundi

Lumina , labentem Caelo quae
ducitis annum ,

Liber , & alma Ceres . . . . .

Hanc vero sententiam ab Orpheo deductam , nempe *ελασσόμενον περί πάντα* volutum circa omnia , clarius explicat Gyradius Syntag. Deor. VIII. , quod circa annum volvatur ; toti enim anno dominatur , ac propterea quatuor illis spatiis , in quae annus dividitur . Id in causa fuit , cur imagines quatuor anni tempestatum adtribuantur Baccho , sub magnifica illa specie rectoris Orbis terrarum contemplato .

Adcedit testimonium Gemmae antiquae apud Montfauconium praefato Tomo I. Tab. CXLIII. , in qua idem Bacchus inter Maenades tripudiantes cernitur insidens globo caelestis stellis referto , clavum navis gubernans , veluti rector Orbis , & anni . Hanc vero analogiam inter quatuor anni tempora , & Bacchum enigmatice explicabant veteres per totidem aetates , sub quarum adspectu illum repraesentabant . Audiamus laudati Macrobiani testimonium loc. cit. cap. 18 : *Item Liberi Patris simulacra partim puerili aetate , partim juvenili fingunt , praeterea barbata* Tom. III.

specie , senili quoque . . . . . Hae autem aetatum diversitates ad Solem referuntur , ut parvulus videatur hiemali solstitio . . . . . Exinde autem procedentibus augmentis , aequinoctio vernali similiter , atque adolescentis adipiscitur vires , figuraque juvenis ornatur . Postea ejus aetas statuitur plenissima effigie barbae solstitio aestivo , quo tempore summum sui consequitur augmentum . Exinde per diminutiones veluti senescenti quarta forma Deus figuratur . Quatuor vero anni tempora a Latinis sub specie adolescentum expressa , veluti portiones , ut ita dicam , magnae hujus Divinitatis , cultum aliquem singillatim obtinuerunt ; nam apud Virgilium Aeneid. III. 120. sacrificium hiemi exhibitum legimus :

*Sic fatus meritos aris maestavit
honores ,*

*Taurum Neptuno , taurum tibi , pulcher
Apollo ,*

*Nigram Hiemi pecudem , Zephyris
felicibus albam .*

Nec minimum dubito , pari honore decorata fuisse cetera hominibus feliciora anni tempora , quo hibernum teterrimum . Graeci vero magis communiter ea sub specie puellarum descripserunt , Horas vocantes , & caeli custodes , & janitrices , ut apud Homerum Iliad. E. , a qua tamen sententia non abhorruerunt

Latini. Macrobius loc. cit. cap. 21: *Et quatuor tempora, quibus annuus orbis impletur, horae vocantur.* Nec longe abierunt Tusci, qui easdem Horas introducere consueverunt in nuptiis, veluti pedissequas Bacchi Dei conjugalis, ut exposuimus in notis Volum. primi pag. 3., 5., & alibi. Hinc agnoscimus, totam hanc doctrinam ab Etruscis profectam fuisse ad Romanos, ut ceterae fere omnes, qua arcanae, & melioris notae, qua populares, & vanae, quae pro humana conditione semper latius patuerunt.

V.

EXpendi primarium hujus marmoris argumentum, nempe quatuor anni partes Baccho adtributas, veluti totius anni arbitro, ac dominatori. Superfunt nunc parerga, quorum praecipuum, & difficilium constituunt duo illi medii adollescentes, qui discum sustinent eodem vultu, & ornatu expressi, quo ceteri quatuor in angulis figurati; nam & isti calathum sustinent, unus cum floribus, alter cum herbis. Ambiguum adpellavi, nam symbola, quibus geminae imagines refertae sunt, nil certi suggerunt, nec in ceteris marmoribus, quod viderim, recurrunt. Ad Bacchum

certe pertinent, qui duplicis portae Orientalis, & Occidentalis arbiter, & dominus putabatur. Macrobius loc. cit. cap. 18: *In sacris enim haec religiosi arcani observatio tenetur, ut cum Sol in supero, hoc est in diurno hemisphaerio est, Apollo vocitetur, cum in infero, idest nocturno, Dionysius, qui est Liber Pater.* Et re vera etiam in hoc disciplinam Etruscorum adsequimur; nam in tota hac Picturarum serie illum modo juvenem, quandoque & senem intuemur. Hanc quoque differentiam notavit Fornutus de Nat. Deorum: *Ad haec fingitur (Bacchus) & juvenis, & senex esse, ideo quod omni aetati quadret.* Mythicorum vero ratio sublimiora inquirens ea fuit, quod duo istae aetates principium, & finem denotent non solum anni, sed etiam Caeli, hoc est Orientem, & Occidentem, ad quos duo hae imagines referri possunt. Nec ambigo, quin proprio nomine nuncupari possint, hoc est Hesperii, & Luciferi, qui veluti Bacchi symbola illum commode praesentant, qui hinc inde communi studio clypeum cum imagine defuncti in caelum adtollunt, conantibus infra ad hunc finem Satyricis, qui symbolum orgiorum exhibent, significantes ope Bacchi fortunam hanc defuncto contigisse.

Hic

Heic iterum nobis occurrit disciplina Etruscorum, qui crediderunt, geminas hasce potestates Luciferi, & Hesperii, quae principium, & finem Caeli, nempe universum jure suo repraesentabant, animas Heroum ad superos elevare. Hanc illorum doctrinam latius exposuimus infra in notis ad Tab. CCLXVI. CCLXXIII. CCLXXIV. CCLXXXVIII., & rursus alibi.

Ufus vero effingendi in clypeo imagines Horum frequentissimus fuit apud antiquos. Capitolinus in Antonino Pio cap. 5: *Clypeum Hadriano magnificentissimum posuit*; & Suetonius in Caligula cap. 16: *Quas ob res inter reliquos honores decretus est ei clipeus aureus*; & Trebellius Pollio in Claudio cap. 3: *Illi clipeus aureus, vel, ut Grammatici loquuntur, clipeum aureum Senatus totius judicio in Romana Curia collocatum est, ut etiam nunc videtur ejus expressa thorace vultus*. Quod vero honoris ergo publica auctoritate viris illustribus concedi solebat, id quisque privatus potestate propria sibi praesumebat in sepulcro. Vidi Romae arcas sepulcrales non uno in loco equis adaquandis addictas, in quarum frontibus clypei excisi conspici erant, exstante in illis marmore rudi adhuc, & infecto, ad insculpendam, quam quisque in eo voluisset,

imaginem, ad defuncti similitudinem, sed heredum negligentia praetermissam, haud ambiguo testimonio, Urnas istas marmoreas ceteris ornamentis absolutas, hoc uno suspenso, venales prostrasse in tabernis Sculptorum, ut quisque sibi, aut suis, quam magis probasset, seligeret.

V I.

INter parerga, quae id marmor nobilitant, computantur duo Satyrisci saepe memorati, qui subiectis humeris discum in altum attollunt e terra, ut defunctus ex communi hominum conditione elevatus virtute orgiorum ab Hespero, & Lucifero sustollatur in caelum. Hos Bacchi fuisse comites individuos, nemo ignorat, qui Bacchica marmora perlustraverit. Hos Deus iste in expeditione adversus Indos milites adhibuit, ingente ex illis acie comparata, ut finxit Nonnus in Dionysiis. Inventum fabulosi hujus monstri semicapri prodiit ex mente illorum, qui universum humanum genus omnino brutale, ac ferinum judicabant, nisi ad Bacchi disciplinam adcessisset; tunc enim ubi prima initia degustasset, ex aliqua parte humanitatem participabat, donec in hac schola verae humanitatis longo usu profecisset

set, & ad gradum Faunorum eventus, quidquid in eos brutale supererat, excideret, auribus tantum caprinis, & cauda superstita, reliqua vero parte speciem humanam praeseferens. Haec fama virtutis plurimos aucupabatur, licentia retinebat, & secretum vitia occultabat. Non omnes, ut obiter innuimus, altiora secreta participabant, sed per multas probationes intima sequebantur, ut e Satyris ad Faunos adscenderent, ab his vero ad Silenos; tunc enim cum intima mysteria adcepissent, beatitudinem sibi aeternam promittebant.

Inter crura Hesperii, & Luciferi lepores observantur, qui pomorum struem depascunt. Id symbolum protuli ex geminis Lucernis Musei mei Tom. II. Tab. XVIII., & XIX., ibique in notis ostendi, id animal sacrum esse Cupidini ex Eustathio in primum Iliadis Librum, unde eruitur analogia nominis illius cum altero Amoris secundum Graecos. Addo nunc Amorum picturam apud Philostratum, in qua studiosissime ipsi insidiantur leporibus, ut vivos capiant, Veneri genitrici gratissimam hanc victimam oblaturi. Veneri quidem cum Baccho multa intererat adfinitas ad genus humanum subvertendum; unde Orpheus in Hymno Licniti vocat eum

..... εὐφρονα Βάκχον,
Νυμφῶν ἐρεῖν ἐρασὸν, εὐσεφάνου τ'
Ἀφροδίτης.

..... *laetum Bacchum,
Nympharum ramum optabilem,
& bene coronatae Veneris.*

Hinnuli cervorum, qui famelici cibum adpetunt, Bacchica protectione fruuntur; nam maculosis suis pellibus caeli stellas adsimilare videbantur; ideoque ex illis parabantur nebrides, sacratissimum gestamen Bacchi, & comitum ejus. Orpheus in Hymno Trieterici vocat eum νεβριδοσόλον, *e pellibus cervinis stollam habentem*; & Euripides apud Aristophanem in Ranis vers. 1240. sic ait:

Διόνυσος, ὃς θύεσσι, καὶ νεβρῶν
δοξῆις.

Καθαρτὸς ἐν πύκαισι παρασσὸν κἀ-
τα

Πηδᾶ χορεύων.

Dionysius, qui thyrsis, & hinnulorum pellibus

*Indutus in piceis Parnasso in
Saltat tripudians;*

& idem Euripides in Bacchis vers. 834. inducit nuncium, jubente Pentheo, adcipere

Θύεσσιντε χαρὶ, καὶ νεβροῦ σικτόν
δέρας

*Thyrsum manibus, & maculosam
hinnuli pellem;*

quia, ut ex Euripide ipso, & Aeschylus

fchy
nal.
Sol,
seba
pug
voci
hab
ad
sca
pe
ti
qu

ic
q
t
n
la
sift
Ut
ven
ster
nom
nia
mn
cea
ficia
& c
tenis
pater
Hym
Q
A

schylo contendit Macrobius Saturnal. Lib. I. cap. 18., Apollo, sive Sol, & Bacchus unus, idemque censebatur Deus, licet tamen hoc obpugnet Cl. Maffei in Dissert. de vocibus NAMA SEBESIO, quae habentur in Anaglypho Mytriaco, ad To. III. Actor. Academ. Etruscae Cortonensis num. V. pag. 152., peculiarem Macrobi sententiam totius antiquitati adversantem refellens; quod etiam ipse superius innui.

Potissimum denique parergon est imago Oceani humi jacentis, & aquas ex urna effudentis, qui etiam cornu divitiae sustinet; Quemadmodum ex alia parte Dea Tellus. Utrique peculiaris Genius adsistit, & quodammodo famulatur. Utrumque Numen cum Baccho convenit; nam sine illorum interventu sterilis omnino torpesceret, & sine nomine apud Proserpinam non triennia obdormiret, sed perpetuo somno obrueretur. Auxilio igitur Oceani, & Telluris ea protulit beneficia, per quae sibi grande nomen, & cultum comparavit. Oceanus etenim & Deorum, & rerum omnium pater habitus est. Orpheus in ejus Hymno:

Ωκεανὸν καλέω, πατέρ' ἀφθιτον αἰένῳ
ἔόντα,

Ἀθανάτων τε θεῶν γενέσιν θνητῶν, τ' ἀν-
θρώπων.

*Voco Oceanum patrem incorruptum
semper exsistentem,*

*Immortalium Deorum originem,
& mortalium hominum;*

& Homerus Iliad. XIV. v. 302:

Ωκεανὸν τε θεῶν γενέσιν . . . . .

*Oceanum Deorum parentem . . . . ,
quem imitatus est noster Maro
Georg. IV. 382:*

Oceanumque patrem rerum . . . . .

Nec minor dignitas Telluris, quae juxta Hesiodum Theogon. v. 116. prima ex Chao emerfit:

Ἦτοι μὲν πρώτησι Χάθ' γενετ', αὐ-
τὰρ ἔπειτα

Γαῖ' εὐρύς τε, πάντων ἑδ' ἀσφα-
λὲς κίχ'.

Ἀθανάτων· οἳ ἔχουσι κλέην νιφόεντ'·
Ὀλύμπου.

*Primo quidem omnium Chaos fuit,
ac deinde*

*Tellus lato pectore praedita, o-
mnium sedes tuta semper*

*Immortalium, qui tenent juga ni-
vosi Olympi;*

& Virgilius modo citatus Aeneid. VII. 146:

. . . . . *primamque Deorum
Tellurem . . . . .*

Hinc videas quantae dignitatis habitus fuerit Bacchus, in cujus monumentis duo potissima Numina veluti subalterna subiiciuntur.

In Urnae lateribus gemini gryphi aream occupant non inani,
aut

aut arbitrario additamento. Ratio hujus parergi evidens est. Gryphus Soli facer erat, ejusque notissimum symbolum frequentissimum in sepulcris. Sol enim, uti testis oculatus virtutum defuncti, ejus animam in caelum efferre putabatur; itaque in in basi Columnae Antonini Sol, & Luna animam ejus Principis in caelum euntem comitantur. Videas infra in Tab. CCLXXIII., in qua exponitur pars Apotheosis Achillis, comitantibus Bacchis, animae in caelum iturae currum a duobus gryphis per aera vectum. Praeterea veluti sepulcrorum custodes habebantur, ne quisquam ea laederet, aut quoquo modo violaret, ideoque in lateribus sarcophagorum insculpti observantur.

V I I.

Ultimum superest, ut fata hujus Sarcophagi referamus. Hunc ex aliquo antiquo sepulcro in Agro Eugubino detecto erutum fuisse non dubito ea aetate, qua praefertim a Monachis diligentissime omnia vetera monumenta perquirebantur in usum Ecclesiasticum convertenda; arae etenim Deorum, & mortuorum ritu Christiano expiatae in altaria Deo vero consecrabantur, urnae vero ad fores Ecclesiarum statuebantur ad usum a-

quae lustralis, qua fideles ex veteri Christianorum usu ante ingressum in Ecclesiam manus lavabant. Huc ego refero quaedam licet levia hujus marmoris detrimenta, quae aliter evenire non poterant, quam ex diuturna marmoris expositione in aperto, ubi temporum, caeli, & aetatis injuriis pateret. Desuevit tandem usus iste ablutionis manuum, & tunc Urnae, quae huic ritui inservierant, intra Ecclesiam introductae sunt ad Sanctorum Martyrum, & Confessorum corpora custodienda, quae jam ex abditis penetralibus publico cultui exponere fuerat introductum.

Symbola vero gentilitatem referentia, immo & manifestissimae inscriptiones superstitionem redolentes minime obstare visae sunt, quin haec marmora inlaesa cultui divino dedicarentur, praeviis quibusdam precibus, quo ab omni labe expurgarentur. Formulam, qua tunc Episcopi, & Sacerdotes utebatur, excepit ex veteri Euchologio Ecclesiae Veronensis Vir doctissimus, & mihi, quoad vixit, carissimus Scipio Maffejus Marchio, ac publicavit Observat. Litter. Tom. I. artic. 2., quaeque tamen cohaeret illi, quae antea innotuerat ex Libro Sacramentorum Grimoldi. Hujusmodi est haec Oratio:

Sit-

Super Vasa reperta in locis antiquis.

Omnipotens aeternae Deus, infere te officiis nostris, & haec Vascula arte fabricata gentiliū sublimitatis tuae potentia ita mundare digneris, ut, omni immunditia depulsa, sint tuis fidelibus tempore pacis, & tranquillitatis utenda.

Et alia :

Omnipotens aeternae Deus, qui Vascula post spatia temporum a voragine terrae abstracta humanis usibus reddidisti &c.

Et rursus in Euchologio Graeco apud Jacobum Goarium pag. 482. editionis secundae :

Εὐχὴ ἐπὶ σκευοῦς μὴ ἀνθέντῃ.

Χρὴ αὐτὸ πλύνεσθαι καὶ βαλλομένου ἁγιάσματῃ ζαυροαδῶς λέγειν καὶ τὴν εὐχὴν ταύτην.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ μόνῃ ἁγίῃ, ἁγιάσον τὸ σκεῦος τοῦτο τῇ ἁγιαστικῇ σου ἐπιφοιτήσει, καὶ καθάρισον αὐτὸ, τοῦ εἶναι εἰς ὑπηρεσίαν τῶν δούλων σου ἀμίαντον. καὶ δὲ ἡμῖν πάντοτε ἐν ἁγίῳ σὺν ἡμῖν προσεύχεσθαι ταῖς ἁγίαις σου ἐκκλησίαις. ὅπως ὑπὸ σοῦ πάντοτε φιλαττόμενοι, δόξαν, καὶ προσκύνησιν σοὶ ἀναπέμπωμεν, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Oratio super Vase coinquinato.

Illud lavari necesse est, & in modum Crucis aqua sancta in illud idem

Tom. III.

immissa hanc orationem recitari.

Domini precemur.

Domine Deus noster, qui solus sanctus es, Vas hoc, sanctificante tuo adventu, sanctum redde, & ut incoquinatum sit in servorum tuorum ministerio, illud expurga; & ut in Ecclesiis tuis sanctis in sanctitate preces jugiter offeramus, largire, ut a te usquequoque custoditi gloriam, & cultum tibi referamus Patri, & Filio, & Sancto Spiritui, nunc, & semper, & in saecula saeculorum.

Sub nomine vero Vasorum intelligebant utensilia universa, quae ex antiquitatis vestigiis defossa in Ecclesiasticum usum converti poterant; nam, ut ait Ulpianus, *vasorum appellatio generalis est*; notaque nimis est vetus formula *colligere vasa*, & *conclamare vasa* pro tota suppellectile: Et re vera in praecipuarum Ecclesiarum thesauris adservantur Vascula, & Calices ethnici operis, in usum ineffabilis Sacramenti ritu praefato haud dubie consecrata.

Igitur ubi exsolevit apud Christianos usus Nymphaei, quo nomine vocabantur Urnae istae ante fores Ecclesiae ad lotionem manuum praeparatae, Urna haec nostra in Basilicam Sancti Petri apud Eugubinos antiquissimam, & splendidissimam introducta fuit ad Corpus Beati Sperandei, quod in ea vene-

L DE MARMOREO SARCOPHAGO EUGUBINO.

ratur, custodiendum, donec die septima Junii CIDIOCLXX., eductis ex ea Servi Dei sacris exuviis, & in alteram decentissimam arcam conlocatis, Urna haec gentilitatem spirans honesta missione ex Altari seposita in vestibulum Monasterii translata fuit, de quo exstant publicae tabulae ex actis Sanctis de Angelis Cancellarii Episcopalis. Tuum nunc,

ABBAS SPECTATISSIME, monumentum id patrocinium implorat, ut altius e terra, ubi jacet, elevatum ab omni iniuria protegatur inlaesum, & ad insignem patriae antiquitatis, & tuae sollicitudinis memoriam nullo umquam tempore interituram muniatur. Adde, si placeat, memorem rei hanc inscriptionculam:

VETVS . MARMOREVM . SEPVLCRM
BACCHICIS . ETHNICORVM . MYSTERIIS . REFERTVM
QVOD . OMNI . LABE . SVPERSTITIONVM . EXPVRGATVM
DIV . B. SPERANDEII . CORPVS
IN . HAC . BASILICA . FIDELITER . CVSTODIERIT
M. ANTONIVS . CHIOCCIVS . EVGVBINVS . ABBAS
MONACHIS . ANNVENTIBVS
SPLENDIDIORE . ET . TVTIORE . IN . LOCO
OPTIME . MERITVM . COLLOCARI . MANDAVIT
ANNO . CIDIOCCCLXXIII

Testimonia de hoc Monumento.

P. Domn. Maurus Sartius de Episcopis Eugubinis, in Dissertatione praeliminari de Civitate, & Ecclesia Eugubina Cap. VII. Viri sanctitate illustres, qui in Ecclesia Eugubina floruerunt, pag. CXXI. §. V: „ Jacet nunc B. Sperandei Corpus in Templo D. Petri, „ sui scilicet Eugubini Monasterii ad Aram ex Crucifixi nomine dictam, palam venera- „ tioni fidelium proponitur die tertia Maii. Olim in antiquiore aedícula ejus Templi, „ Lancellotto (1) auctore, servabatur in elegantissimo Sarcophago marmoreo antiqui ope- „ ris, in quo, ethnica superstitione Eugubii vigente, virum aliquem primarium, cujus „ effigies in Sarcophagi fronte insculpta cernitur, sepultum fuisse non dubito. Visitur „ nunc praeclarum hoc monumentum inane, & vacuum in Monasterio D. Petri, ubi e- „ tiam a Cl. Maffei (2) observatum est. Cum in eo conditum esset Beati Sperandei Cor- „ pus, nil mirum, quod Sperandei ipsum eximio spectandum sepulcro indigitet Auctor „ Italici carminis, quem non semel jam nominavimus, eo versu

Dal bel sepolcro Sperandio Beato.

(1) *Lancellot. Hist. Oliv. de Monach. Eugub.* pag. 314: Beatus Sperandeus Monachus Monasterii Sancti Petri, ubi hac aetate conditus quiescit in mo-

numento marmoreo, quod prisco artificio incisum est. (2) *Maffei Offer. Letter. Tom. V. pag. 208.*

LIN-

LINGUAE OSCAE

SPECIMEN SINGULARE

QUOD SUPEREST

N O L A E

IN MARMORE MUSEI SEMINARII

CUM ADNOTATIONIBUS

JOH. BAPTISTAE PASSERII

P I S A U R E N S I S.

21000

LINGUA OSCA

SPRACHEN

IN DER

ITALIEN

IN DER

ITALIEN

JOH. BATT. PASSERI

1813

S

in
ex
n
fi
Pr
tu
cis
ta
cur
fu
tio
tia
toru

STEPHANO BORGIAE

UTRIUSQUE SIGNATURAE REFERENDARIO

ET S. CONGREG. DE PROPAGANDA FIDE A SECRETIS

Iratus sum semper ingenii, & indolis tuae excellentiam, ac dignitatem, BORGIA PRAESUL AMPLISSIME, qui mihi ab adolescentia perspectissimus grande aliquid semper visus es praenuntiare. Teruntur enim adhuc eruditorum manibus specimina plura eruditionis tuae selectissima typis vulgata, veluti tirocinia altioris litteraturae, quae imminentes progressus, eosque fane amplissimos pollicebantur. Nec minus expectandum erat a domestica tua disciplina, in qua pietas, & doctrina universalis ad veram sapientiam accumulandam conspirabant, potissime sub admirando Patruo tuo Alexandro Borgia Archiepiscopo, & Principe Firmano, quem veluti exemplar virtutum omnium tibi constitueras; erat enim. Ex singulari hac palaestra altissimo Summi Pontificis Clementis XIII. consilio non alia tibi exercitationis praeludia decreta sunt, quam totius Beneventani Ducatus administratio; mirantibus cunctis experimentum juvenis incepisse a Provincia, & tam feliciter successisse. Communibus, & vulgaribus curis sine imposito, ad secretiora Tabularia examinanda animum admovisti, quae hominum negligentia arcano quodam silentio dudum consecraverat; eo tibi consilio, ut multorum saeculorum historia regimen illud tuum manu duceret fidelius, atque

atque securius, salutemque, & securitatem Supremo Principi, si daretur occasio, confirmaret. Ah mi Borgia, ea tunc non fuere studia, sed vaticinia. Puto vero, te aliquando felices illas regiones contemplant fortissimas gentes, quae ea loca tenuere, occurrisse Samnites, Campanos, Volscos, aliosque, qui bella cum Romanis infelicitate gessere, clarosque reddidit votum atrox libertatis, atque constantia. Istos Osca lingua pauca loquentes audieras jam ex communi sodali nostro Hannibale de Abbatibus Oliverio Jordano, quem ad perennitatem nominis Pifaurensis natum fuisse fatentur omnes, qui Musas colunt. Nunc vero unicum hujus linguae vestigium ceteris loquacius, atque diffusius tibi obfero Osce scriptum, & Latinis notis expositum, & aliqua ex parte inlustratum, ut memoriae Nationis illius, in quam tam bene facta contulisti, maximum praemiorum adcedat benemeritorum recordatio. Verumtamen id decus numquam intra privatae conscientiae fines inanis torpescit; subit enim continuo judicium sapientissimi, & optimi Principis Clementis XIV., qui te jam ornatum sacrarum Indulgentiarum, & Academiae Theologicae Secretarii munere, ad amplificandum, & ad factum tectum servandum toto Orbe terrarum Catholicae Religionis splendorem, sacrae primum Congregationis de Propaganda Fide Secretarium, dein sacrae, ac universalis Romanae Inquisitionis Consultorem laudabili providentia delegit, addito insuper postremis temporibus Examinatoris Episcoporum officio, nobisque interim suspicientibus, atque intentis, qui nimirum majora incessanter expectamus.

LIN-

I
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32

LIN-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
HEIDELBERG

TAB. II

ALPHABETUM OSCORUM

1. Y 2. T 3. R 4. P 5. N 6. M 7. L 8. I 9. H 10. F 11. E 12. C 13. H 14. B 15. A
 16. V 17. S 18. R 19. P 20. N 21. M 22. L 23. I 24. H 25. F 26. E 27. C 28. H 29. B 30. A

NEXUS
Litterarum

AN	lin. 12
AB	l. 15
AR	l. 17
NE	l. 20
AC	l. 22
THE	l. 26
AL	l. 27
IN	l. 29
AR	l. 49
IN	l. 19
TE	l. 18
AV	l. 18

LITTERAE
Ambiguae

Π pro A. lin. 14
 8 pro B. l. 13.
 □ pro N. l. 5.
 K pro M. l. 15
 8 pro S. l. 45

IN

- 1 EKKV
- 2 TIRBA
- 3 LIIMI
- 4 HERE
- 5 IST .
- 6 HERE
- 7 ET .
- 8 PAI .
- 9 SENA
- 10 NVR
- 11 KIT
- 12 RA
- 13 TR
- 14 VIT
- 15 EKK
- 16 TRE
- 17 BAR
- 18 ABE
- 19 PVS
- 20 FRE
- 21 LAN
- 22 TRB
- 23 SAV
- 24 AVN
- 25 INV
- 26 TESA
- 27 ITTV
- 28 ERRA
- 29 ABEL
- 30 VLLA
- 31 ISAI .
- 32 IVSTAR

T A B. I I I.

INSCRIPTIO OSCA LATINIS LITTERIS EXPOSITA.

1	EKKVMA	33	EMAPVI . VESTIRI . KIVI . MAIS
2	TIRBALAK	34	PRVPVKIK . SVERRVNEI . CVALV ....
3	LIIMIT	35	LEI . ABELLANVI . INIM . MANV ....
4	HERECLEIS . FIISNV . MEFA	36	IVVCIIVI . MAI . PVKALATVI . . . . .
5	IST . ENTRAR . FEINVS . PV	37	TRIKEI . KEKVTACVI . NVEL . . . . .
6	HERECLEIS . FIISNAM . AMF.	38	INIM . VIET . LIS . ABELL . . . . .
7	ET . PERI . VIAM . PVSSTIS	39	MINIL . KATVI . AVELANVI . . . . .
8	PAI . IPISI . PVSTIN . SLACI .	40	AVS . SENATEL . TANCINVR . . . . .
9	SENATEIS . SVVEIS . Tanci.	41	SVVEIS . PVTVLVSPIR . LIKA . . . . .
10	NVR . TRIBARAKAVV . I . M . L . I .	42	FVFAN . SEKSS . CVMBEMB . . . . .
11	KITVB . . . . INIM . IVK . TRIBA	43	SAKARAKLVM . HEREKLEIS . . . . .
12	RAKKIVF . PAM . NVVLANVS	44	SLACIR . PVKIST . INIM . TEET . . . .
13	TRIBARAKAE . TVSET . NAM .	45	PVK . VPEISVR . SAKARAKLVM . . . .
14	VITTIVF . NVELANV . MESTVE .	46	PVRANTER . TEREMMSS . EE . . . . .
15	EKKVM . SVAIAR . ABELLANVS .	47	IST . PAI . TEREMEMNIV . VIV . . . . .
16	TREBARAKATTVS . ET . IVK . TRI	48	TANCINVR . PRVFATVSE . T . L . . . .
17	BARAKKIVF . NAM . VITTIVF	49	ANMVR . PV . . . . IK . . . . SAKAR . . . .
18	ABELLANVM . TESAVR . AHT	50	INIM . IRIK . TE . . . . RVM . MVIT . . . .
19	PVST . FEINVS . PVSFIS . NAM . AN .	51	NIV . INIKE . ERE . IFVSIA . . . . .
20	FRET . EISEI . TEREI . NEP . ABEL	52	EISEIS . SAKARAKLEIS . . . . .
21	LANVS . NEP . NVELANVS . PRVN .	53	TERIS . FRVKTATIVF . F . . . . .
22	TRBARAKAT . TINS . AVT . TE	54	MVINIKV . PVTVR . . . . .
23	SAVRVM . PVR . ESEI . TEREISSI	55	AVT . NVVLAR . . . . .
24	AVN . PATENS . ASMVNAKAR . T	56	HEREKLEIS . FI . . . . .
25	INVR . PATENS . ASIIM . PRI	57	ISPIR . NVELA . . . . .
26	TESAVREI . PVKKAHF . EE		
27	ITTVMALT . TRAMALIT		
28	ERRAS . AVT . ANTER . SLACCI		
29	ABELLANAM . INIM . NVVLANA . M		
30	VLLAR . VIVVRVUV . ISMERV		
31	ISAI . EAI . MEFIAI . TEREMEN .		
32	IVSTAIET		

L I N G U A E O S C A E

S P E C I M E N S I N G U L A R E .

Uemadmodum in universa antiquitate, quam scriptam adpellamus, Tabulae Eugubinae principem locum sibi vindicant (nullum enim haecenus monumentum aut antiquius, aut uberius cognovimus) ita prorsus nihil est, quod illi prae dignitate succedat, nisi hoc unum praefens specimen Oscae Linguae, quod diu pessumdatum, & magna sui ex parte corruptum aetate hac nostra Litterariae Reipublicae restitutum est, Romanis non abnuentibus, qui, dudum deleta jam Oscorum Natione, Linguae tamen illorum indulgisse visi sunt. Strabo Lib.

V: Ἰδιὸν δὲ τὶ τοῖς Ὀσκοῖς, καὶ τῶν Ἀυσονίων ἔθνη συμβέβηκε. τῶν μὲν γὰρ Ὀσκων ἐκλελοιπότες, ἡ διάλεκτος μὲν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὥστε καὶ ποιήματα σκηνοβατᾶσθαι κατὰ τῶν πατέρων, καὶ μιμολογᾶσθαι. *Peculiarare quidpiam Oscis, & Ausonibus in usu venit; nam cum Oscorum gens interierit, sermo tamen apud Romanos resstat, ita ut carmina quaedam, ac mimi certo quodam certamine, quod instituto majorum celebratur, in scenam producat.* Quae familiaritas Oscorum cum Romanis adeo processit, ut hi non modo Linguam Oscam addiscerent, veluti peregrinam, quin etiam plurima illius Gentis vocabula in Latium adoptarent, ut constat ex Festo, Nonio Marcello, aliisque, qui de Ori-

Originibus Linguae Latinae scripserunt, qui passim dictiones plurimas Oscae originis esse professi sunt. Mirum tamen est, opulentissimos, potentesque Populos, qui Osco sermone utebantur, tam parce scripsisse, ut ante hujus marmoris promulgationem, pauculis exceptis nummis, & sphragismatum crustulis inscriptis, quae omnia jam typis edita sunt, vix agnosceremus, quae forma litterarum his Populis inisset; quod ego facile adtribuetricae earum Gentium, quae Oscorum nomine censebantur, indoli, atque instituto, futuri nominis negligenti, quibus unica libertas sacra fuerat, & quamvis diu obsistente victoria decertaverint, fatis obtinuisse reputarunt, si inexhaustum in Romanos illorum odium in aliena historia aliquando claresceret.

Jacuit hic lapis diu inter rudera veteris Civitatis Abellae in Campania haud longe ab urbe Nola, indeque detractus circa initium currentis saeculi, misere deputatus est in usum liminaris privatae domus, donec adtritibus pedibus, & vehiculis male mulctatus ab egregio, ac religioso Viro Joh. Stephano Remondinio Januensi Somaescae Familiae alumno, & Nolae apud illius urbis Episcopum Theologo detectus, eo-que curante, Nola in Museum

Seminarii conlocatus est servandus, & conspiciendus. Nec mora laudatissimus repertor, excepto ejusdem marmoris exemplari, illud cum Cl. Antonio Francisco Gorio Florentino communicavit, qui cum mihi longo jam usu familiarissimus esset, schedam ad me transmisit, ut si qua ratione possem, explicarem. Ast ego conspiciatus formam ingentis cippi antrorsum, ac retrorsum inscripti, nec alibi, nisi in aperto campo conlocandi, subiit confestim suspicio de lapide terminali inter vicinos populos ad agrum dividendum aptissimo, quo tramite mihi procedendum fore duxi ad hujus Inscriptionis intelligentiam. Nec me fefellit opinio; nam in principio tertiae lineae statim objecta est mihi mentio de limitibus saepe inde repetita, & de discordia inter Abellanos, & Nolanos. Quapropter sedulo contextu universo examinato, licet lapide magna ex parte detrito, & lacunis undique scatente, agnovi negotium agi de *finibus regundis* inter eosdem Abellanos, & Nolanos, praeside quodam Tancino pro parte Abellanorum, qui ducta certa linea a sacello Herculis, assignataque utrique parti quadam territorii portione, titulum hunc in ipsa linea divisoria conlocavit. Quo circa argumentum hoc brevi opu-

opusculo inlustratum Eñno, ac Sapientissimo Cardinali Spinellio tunc Ecclesiae Neapolitanae Pontifici nuncupavi, in quo tractus plurimos obsoletae illius Linguae, & haectenus desperatae exponere datum est, quod deinde prodiit in lucem opera ejusdem Gorii inter ejus Symbolas Tomo I. Liburni ex Typographio Fantechiano anno MDCCCLII.

Meum id tentamen circa argumentum non modo obscurissimum, verum etiam conclamatum tardius, quam oportebat, ad Cl. Remondinium pervenit, dum interim Venetiis Auctor quidam ignotus, qui ad Historiam litterariam confarcinandam, quemadmodum jactabatur, monumenta praeparabat, audaciam meam in exponendo tam arduo monumento, nullisque auxiliis opitulantibus, condemnaverat, atque audacter traduxerat: cui tamen urbanus, quam par erat, respondi, ne deinceps ea, quae ipse non intelligeret, ceteros tentare prohiberet, quo conatu multa in hoc saeculo frustra diu expetita felici progressu revelata sunt. Quapropter eximius Remondinius non modo opusculum meum, sed & Venetas animadversiones, & in illas apologeticon meum publicae lucis fieri curavit Januae anno MDCCCLX. typis Paulli Scionici, adiectis ejusdem Remon-

Tom. III.

dinii quibusdam notis eruditis quidem, & elegantibus, in quibus tamen dictionem nullam ex ea Lingua, quam ego verecundius praetermiseram, explicare ausus est. Cum vero interim novo conatu plura alia ejusdem idiomatis vocabula explorare datum sit, festinante jam Tomo III. Picturarum Etruscarum in lucem prodire, non alienum abs re esse duxi, si opellam illam magna ex parte auctam, quam in superiori Tomo earumdem Picturarum pag. LXX. Etrusci Gorianii Musei supplemento revervasse tunc professus sum, iterum eruditus hoc loco exponerem, ut facili quodam progressu ab Etrusca eruditione ad Oscam diverterem, ad animos eorum excitandos, ut hanc partem eruditionis ipsis reservatam meliore successu, quam mihi sperandum foret, amplificent. In his vero secundis curis id maxime observavi, ut exemplar lapidis, quod in prima editione mendosum prodierat, maximam emendatum ad fidem prototypi exponeretur.

Adtigimus itaque lapidis hujus argumentum versari circa quaestionem *finium regundorum*, excitatam inter Nolanos, & Abellanos; cum forte, dimissa, & jam typis edita Dissertatiuncula memorata, occurrat mihi locus Ciceronis in Lib. I.

h

de

de Officiis cap. XII., ubi maximus ille Romanorum Philosophorum, damnatis fra udibus, & cavillis, quae ab Arbitris in foederibus fanciendis aliquando interferuntur, haec subdit: *Nec noster quidem probandus, si verum est, Q. Fabium Labeonem, siue quem alium (nihil enim praeter auditum habeo) Arbitrum Nolanis, & Neapolitanis de finibus a Senatu datum, quum ad locum venisset, cum utrisque separatim loquutum, ut ne cupide quid agerent, ne appeterent, atque ut regredi, quam progredi mallet. Id quum utrinque fecissent, aliquantum agri in medio relictum est. Itaque illorum fines, sicut ipsi dixerant, terminavit. In medio relictum, quod erat, Populo Romano adjudicavit. Decipere hoc quidem est, non judicare. Et iterum Nolani cum Abellanis conterminis de finibus disceptantes, & hujus lapidis testimonio litis finem intueamur, sed abstineamus, obsecro, a comparatione utriusque iudicii, utrum illorum aequius fuerit, Romanum ne, an Abellanum.*

Notae in Inscriptionem Latinis characteribus expressam.

LINEA I. II., & III. Vitio marmoris in principio detriti ex tribus prioribus lineis voces tantum primitivae supersunt EKKVMA ini-

tium convenientissimum in contractu foederis, siue divisionis territorii, nempe *Ecce, hoc est*, ut praecedat narrativa status causae, deinde subsequatur *dispositiva*, & demum *executiva*. Latinorum antiquiores *eccum*, & *eccam* dixere pro *ecce ille, ecce illa*, ut demonstrat Vossius Etymol. in voce *En*; ac fortasse etiam aequipollet particulae *Cum*, quae in Tabulis Eugubinis profertur per *Com*, ut in Tab. II. lin. 52., 55., & 57., cujus particulae frequens est usus in principio narrativae, quemadmodum legimus in formula induciarum, quas Hannibal militibus suis concessit apud Livium Lib. XXI., & Brissonium de formulis in fine lib. IV: *Cum longe ab domo instet militia ..... si quis vestrum suos invisere vult, com meatum do. Primo vere edito adfitis. Cum vero ego ipse de formula finium regundorum diligenter inquirerem apud eundem Brissonium lib. II., occurrit mentio foederum, quae Judaei cum Romanis, & Spartiatibus fancierunt, in quibus praecedit semper haec eadem particula, ut Machabaeorum Lib. I. 8., & 22. Hoc rescriptum est, quod rescripserunt Romani; rursus vero ibidem Cap. 12. de Spartiatibus, hoc rescriptum est.*

LIN. II. TRIBALAK fortasse ut in-

infra lin. XIII. TRIBALAKAE derivativum est a voce *Tribus* quidem antiquissima apud Etruscos; nam in Tabulis Eugubinis, & signanter Tab. IX. lin. 8. TRIBRIBV, & saepe TREBVF, & TREBO epitheton *Jovis Tribulis*, sive *Custodis singularum tribuum* cujuscumque populi. De origine hujus vocis nihil est apud veteres Grammaticos, nisi quod derivet a *tribuendo*, & *tributo*, quibus non adsentior; nam vocabulum *Tribus* primum audivit in Latio tempore Romuli, qui populum secrevit in ternas *Tribus Tatiensium* a T. Tatio, *Rammentium* a Romulo, *Lucerum* a Lucumone, dum nulla erant tributa; inducta primum post Gallos ab Urbe pulsos. Festus in *Tributum*: *Post Urbem a Gallis captam collatum est, quia proximis quindecim annis census aliud non erat*. Puto Tribuum nomen a ternario numero coaluisse, & ab officio BOYAH, nempe Concilio, seu Curia, quasi Tribule, & revera vox Osca TRIBALAKAE huic origini adstipulatur. Ex hac eadem origine Urbs in Latio *Bola* nomen sortita est, de qua Virgilius in VI., ex Civium concilio, quod ibi convocabatur. Inde etiam derivata officia Tribuni, Tributi, Tribunalis, & similia. Haec vox TRIBALAKAE vel ad personam Tri-

Tom. III.

buni, vel ad Tribuniciam potestatem infra exprimendam adhibitam fuisse, libenter intelligo.

LIN. III. LIIMIT. Cum post titulum Magistratus subeat mentio de *Limitibus*, & bene respondeat forma hujus marmoris, incassum obstantibus lacunis crescit expectatio decreti alicujus *finium regundorum* inter vicinos populos ad discordiam compescendam. *Limes* antiquum vocabulum est, & significabat *obliquum*, ut ex Aggeno Urbico declarat Vossius, fortasse quia vicini per eos flectere, & obliquare tenebantur. Vocem hanc antiquam sane, & communem fuisse oportet; nam nil frequentius hisce discordiis, ubi primum terrae divisae sunt non in *funiculo divisionis*, uti terra Chananaeorum.

LIN. IV. HERECLEIS. FIISNV. MEFA. IST. Ecce punctus cardinalis, unde divisoria ducenda est a *Sacello Herculis*, qui cum magnam illius regionis partem sibi vindicasset non modo praeclare gestis, sed etiam jure foundationis urbium, illic maxime cultum fuisse opinor. Heracles per syncopen Ἡρακλῆς HERECLE scribitur in Etruscorum Patris, & inter Deos Viales, & foederum custodes censebatur. *Fesnove* vero, quod Osci FIISNV proferebant, & Eugubini in Tab. VIII. lin. 11.,

h 2

& 15.

& 15. FESNAVE, & FESNERE, quae ibi saepe occurrunt in lustratione agrorum, & pecorum, atque erant depulsores fascini juxta Festum: *Fesnove vocabantur, qui depellere Fascinos credebantur*. In hoc vero loco indicant Sacellum, ubi fortasse haec caeremonia, seu potius superstitio frequentari solebat, electusque est hic locus, veluti constans, & reverendus populis disceptantibus. Sunt, qui ex hac voce *Fesna* originem *Fani* derivasse credunt, quam ego puto descendisse potius a luce φῶς, quia luminaria ibi frequentiora adcenderentur. Minus vero a Faunis, nec ab effando. MEFA IST. dimensa est, nam in compositione apud Festum habemus Mephancilium, Mefancilium, quod est teli genus ex utraque parte dentatum. Hinc infra in linea XXXI. habemus MEFIAI, hoc est *Mediae*, substituta littera F loco litterae D, qua Ofci carebant.

LIN. V. ENTRAR. FEINVSS. PV.... Facile resolvitur latine *Intra Fines Pu*, hoc est *Pune, post*.

LIN. VI. HERECLEIS FIISNAM AMF. Herculis Sacellum AMF, sive circum ex Graeco ΑΜΦΙ, quod idem sonat.

LIN. VII. ET PERT. VIAM. PVSSTIS. *Et per lineam posticam*. Linea postica in re agraria signifi-

cat lineam quamdam rationalem, quae ab oriente in occasum traducebatur, ut ait Paullus Festi Abreviator. Eadem vox *Postna, Pustna, Pustin, Pustra* saepe occurrunt in Tabulis Eugubinis in sensu ejusdem lineae posticae.

LIN. VIII. PAI. IPISI. PVSTIN. SLACI. *Per ejusdem posticae loci*. PAI idem est, ac παῖς, hoc est *per idem loci, ac posticam*. Dicitio vero SLACI pro *loci* dictum est, exuberante littera S, ut in voce *Silarii, Siloci, Stilis*, sicut proferebant antiquiores. Nec omitto conjecturam, vocem SLACI esse conjunctionem particulae *ac* pro *&*, sive unacum, nam subsequitur persona principalis Agentis. *Pai* idem est, ac *pro parte*. Festus: *Pa pro parte, & Po potissimum est in Carmine Saliari*.

LIN. IX., & X. SENATEIS. SV-VEIS. TANCINVR. TRIBARA-KAVV. I. M. L. I. Ecce choriphaeus Abellanorum Tancinus, qui unacum suis Senatoribus Tribunus, aut primarius ex Magistratu lineam hanc ducendam suscepit. Ex Siglis singularibus I. M. L. I. multi desiderarent in hoc marmore annalem epocam, qua haec omnia gesta sunt, ut prima nota I. dixerint *Innum* pro *Ennos*, hoc est annus, reliquas vero notas indicare *millesimum quinqu-*

quagesimum primum; nam singulae quaeque civitates annos a fundatione numerabant. Sed hae nugae sunt; nam, ut monet Vossius, Osci pro anno dixere *sollum*, Latini vero antiqui annum. Potius dubito, siglas hasce, titulos hujus Magistratus tacite designare, quos populus illius temporis indigitare consuevisset per siglas.

LIN. XI., & XII. KITVB.... INIM. IVK. TRIBA. Usque adhuc vidimus personam agentem, & infra observabimus actionem, nempe numerum, & mensuram terrarum, quae hinc inde adsignandae sunt; sed adhuc deficit verbum adsignationis. Nihil superest, nisi KITVB interposita lacuna, quam eruditi judaizantes libenter deducerent ab Hebraico *כתב catab*, scribere, adsignare, sed libentius hanc vocem deducerem a Latino *Cedo*, de quo Nonius in *Cette*: *Cette significat Dicite, vel Date ab eo, quod Cedo*: sed saepe monui, Oscos, & antiquiores littera D caruisse, substituta littera T. Cetera, quae supersunt, tutiora sunt. INIM. IVK. TRIBARAKIVF. PAM. NVV. LANVS, nempe unum jugum terrae, & insuper tria brachia Magistratui Nolano, cujus nomen, seu praenomen concisum est PAM.

LIN. XIII. TRIBARAKAE. TV-

SET. NAM. Erat fortasse Namus iste Nolanorum Tribunus, qui spatium hoc TVSET *tutatus est*; nam ex vetere Grammatico *tute* dicebant pro *tu ipse*, vel *tibi ipsi*. Iugum vero, seu iugeris spatium praeter antiquiores explicat D. Isidorus Lib. XV. Cap. 15. Etymolog: *Jugum vero, sive jugeri mensuram ita accipimus. Actus duplicatus Jugerum facit. Jugerum autem constat longitudine pedum CCXL., latitudine CXX., & Columella lib. V. cap. 1: Clima quoque versus est pedum LX. Actus quadratus undique finitur pedibus CXX. Hoc duplicatum facit jugerum. Hujusmodi spatio Nolanis adsignato ultra lineam divisoriam, quaeri potest, quid sibi velit alterum segmentum *trium brachiorum*, quod ego in tota longitudine adsignari debere reor secus viam divisoriam. Haec nempe erat illa intercapedo, quam Nolani puram praetermittere debebant in obsequium viae publicae; nam ut infra observabimus, tantundem ex alia parte Abellano- rum praetermitti debebat, ut aequo spatio sex ulnarum via publica pateret, quam neuter occupare auderet aedificio, sepulcro, plantatione; ne sub obtutu privati domini linea legitima turbaretur.*

LIN. XIII., & XIV. NAM VIT- TIVF. NVELANV. MESTVE.

Ecce

Ecce exsequutio reciprocae conventionis; nam Tancinus adsignato Nolanis jugero uno terrae cum additamento trium brachiorum quoad usque linea controversa ducta erat, officium menforis uni ex Nolanis adversariis demandavit, ne deinceps de iustitia mensurae conqueri possent.

LIN. XV. EKKVM . SVAIRR . ABELLANVS . Una cum, & praesentibus Civibus Abellanis, qui contra non modo aequivalentem, sed ampliorem partem receperunt, quemadmodum in usurpatione proprii Territorii gravius laesi fuerant.

LIN. XVI., & XVII. TREBA . AKATTVSET . IVK . TRIBA-RAKKIVF . Abellanus etenim non unicum jugerum, sed tres actus, nempe jugerum cum dimidio fortitus est, & insuper spatium longitudinarium latitudine trium brachiorum vacantium, ut tota via intermedia ex brachiis sex constaret. Hanc autem secundam mensurationem demandatam fuisse puto Nammo Vettio Abellano.

LIN. XII., & XVIII. NAM . VITTIVF . . . . ABELLANVM . TESAVR . AHT . . . . Vidimus supra Namum Vettium Nolanum Menforem Nolanorum. Hic vero occurrit alter Namus Vettius Abellanus Menfor Abellanorum, cui nempe

ex utraque parte officium demandatum est, & nomen utriusque Civitatis occupavit non a patria, sed ab officio; certum est enim ad id munus peritiorem hominem praefigi consuevisse, quamquam non dubito lacunam interpositam aliquid detraxisse perspicuitati, ut aequivo- cum, & dubietatem nobis subfundat. TESAVR non officium aliquod designat, sed locum Sacelli Herculis, unde linea diviforia ducta est. De Thesauris templorum frequens est mentio apud Pausaniam.

LIN. XIX. PVST . FEINVS . PVS- FIS . Nempe post finem lineae posticae, adeo ut, quod extra eam spatii partem reperiabatur, Nolani non adtentarent.

LIN. XIX. XX. XXI. XXII., & XXIII. NAM . ANFRET . EISEI . TEREI . NEP . ABELLANVS . NEP . NVELANVS . PRVN . TRIBARAKAT . TINS . AVT . TESAV- RVM . PVR . ESEI . TEREI . ISS . Neque enim quidquam aufert ejusdem terrae neque Abellanus, neque Nolanus aliquid plus praeter tria brachia tenus prope Thesaurum Herculis ex eisdem terris; quod quidem interstitium, ut diximus, ad commodum viae publicae reservatum est.

LIN. XXIV. XXV., & XXVI. AVN . PATENS . ASMVNAKAR . T . INVR . PATENS . ASIIM . PRI . . . . TE-

TESA
fermo
center
de pa
AVN
impor
PVK
pauc
aut n
hant
tur
ITT
comp
pe m
tam
dam
com
multa
trans
dem
LIN
RAS
ABEL
NAM
utrag
Nolan
LIN
LAR
SAI.E
STAI
rum ob
dia terr
LIN
EMAP
S.....P

TESAVREI. PVKKAHF. Sensum sermonis esse puto, ne aliquis patienter, aut clam aliquid detrahat de partibus adsignatis. Particulam AVN dubitativam esse puto, & idem importare, ac si diceret *aut*; nam PVKKAS sincope est, quae significat *paucas*, ita ut vetetur, ne paucas, aut magnas, seu majores partes detrahant; quae duae dictiones continentur in geminis hisce expressionibus ITTVMALT. TRAMALIT, quae compositae sunt ex voce Osca, nempe *multa*, ut Festus in *Multa*: *Multam Osce dici putant poenam quamdam &c.* Ex multa vero emergunt composita ITTVMALT, nempe *ita multa*, & TRAMALIT, hoc est *trans multa*, quae relativa sunt eidem voci *pauca*.

LIN. XXVIII., & XXIX..... ERAS. AVT. ANTER. SLACCI. ABELLANAM. INIM. NVVLANAM. Nihil enim perturbetur de utraque terra aut Abellana, aut Nolana.

LIN. XXX. XXXI. XXXII. VLAR. VIVVRVUV. ISMERV. ISAI. EAI. MEFIAI. TEREMEN. IV. STAIET. Neque ulla linearum priorum observetur, nam ista eadem media terminalis justa est, & servanda.

LIN. XXXIII. XXXIV. XXXV. EMAPVI. VESTIRI. KIVI. MAI. S..... PRVPVKIK. SVERRVNEI.

CVALV. LEI. ABELLANVI. INIM. MANV.... Tota haec columna in dextero angulo detrita est, ut in principio cujusvis lineae aliqua desint. EMAPVI relativum est vestrorum Civium, nam veteres *e- mem* dixerunt pro eundem; quapropter *idem vestri Cives* (nam adloquitur Abellanos) curent, ut una manu, nempe communi consensu servant praescriptos fines.

LIN. XXXVI. XXXVII., & XXXVIII. IVVCHVI. MAI. PVKALATVI. TRIKEI. KEKVTA. CVI. NVEL. INIM. VIFT. LIS. ABELL. Monitio hic continetur Abellanis pro exacta observatione foederis, atque eo modo, quo Nolanis injunctum est, ut ex eorum parte tria brachia vacantia terrae pro viae libertate praetermittant, idem prorsus praestent Abellani, relicto intervallo trium brachiorum PVKVLATVI TRIKEI; nam *πυγός* graece idem, ac brachium; TRIKEI vero a *τρίς* tribus. Eadem mensura dum ageretur cum Nolanis latine brachium dicta est; Hic vero ubi disponitur de Abellanis graece dicitur *πυγός*; nescio equidem, an ex diversitate dialecti utriusque populi, seu potius ex disparitate mensurae. Hinc interval- lum viae publicae ex brachiis sex circiter constabat; quapropter u- tri-

trique populo spatium id commune erat, & ita finem habeat *Lis Abellana*.

LIN. XXXIX. XL. XLI., & XLII. MINIL. KATVI. AVELANVI.... AVS. SENATEL. TANCINVR... SVVEIS. PVTVLVSPIR. LIKA... FVFAN. SEKSS. GVMSEMB. Quae sequuntur ad expiationem aliquam faciendam pertinent; nam violata religione Dei Termini, & ipsius Herculis custodis, ad sacra recurrendum erat, ne laesus adversus Populos infaeviret. Seniores ergo Abellani cum Senatore Tancino, & suis popularibus (nam dubito *Putuluspir* irrepsisse loco *Populuspir*, tum liceat adsumere FVFAN. SEKSS, nempe *sex Suffetes*, hoc est Magistratus) convenientes simul, sive concordantes hanc expiationem peregerunt.

LIN. XLIII. XLIV. XLV. XLVI. XLVII., & XLVIII. SEKARAKLVM. HEREKLEIS. SLACIR. PVKIST. INIM. TEET.... PVK. VPEISVR. SAKARAKLVM. PV-RANTER. TEREMMSS. EE...IST. PAI. TEREMEMNIV. VIV...TANCINVR. PRVFATVSE. T. L....

Omnes ergo adcedant ad Sacraculum Herculis, & uniformiter pure, & religiose VPEISVR, hoc est operando, sive expiando Sacraculum, & terminos, & istum pariter terminum, Tancinus recitet praefationem, &

formulam hanc, ut deinceps sacra habeantur. Reliqua adeo corrupta sunt, ut vix in linea L. prospiciam mentionem unius hirci INIM. IRIC. sacrificandi pro injuria violatorum terminorum, & in linea LIII. TERESFVKTATIVF, videlicet tres annuos fructus terrae usurpatae obferendos in Herculis thesauro in satisfactionem injuriae, & quietem utriusque Populi. Haec sunt, PRAESVL AMPLISSIME, quae secundis curis de tam obscuro, ac singulari Monumento proferre ausus sum, nescio, qua forte, cum haec iudicium tuum, & ceterorum Eruditorum subitura sunt; nec enim in votis habui nisi exprimentum, ut ceteri excitentur majoribus subsidiis, & ingenii felicitate ad meliora semper proferenda.

De Scriptura, & Characteribus Oscanorum.

Primo occursum hujus marmoris, & ceterorum, si quid hujusmodi inveniri contingat, neminem esse puto, qui hujus characteris originem ex Etruria non deducat; Inde enim studia universa, atque artes derivatas esse per Italiam universam, profiteamur, quippe quia ea natio ex Oriente artes omnes pulcherrimas ex patrum traditione susceptas ubi-

ubique effudit, quidquid somniator jocatus sit, qui humani generis progeniem non pridem in Italiam tra-duxerit, quam illam sub horrore septentrionis ab omni orientali prae-judicio repurgaverit, ut prius rige-sceret glacie, quam respiraret. Pro-cessus hujus nostrae scripturae, & forma litterarum continuo originem Etruscam profitentur. Video tamen litterarum formas maxime adcede-re ad Latinas, sive quia tales & ipsae tunc essent, sive quodam cer-to auspicio Oscam nationem ali-quando Romae futuram fore fami-liarem, ac traducturam in derisum circa theatra, ut eorum linguae, & loquela illorum jam tunc Ro-ma adsuesceret.

Hanc scripturae formam non ita pridem contemplati sumus, quam pauculos ejus gentis nummos tracta-verimus ex iis, quos protulit in lucem, & inlustravit Cl. noster Oli-verius, tota plaudente litteraria Re-publica; sed nondum aliquid emer-ferat, ex quo integra notarum se-ries exprimi posset ad Alphabetum in laterculo producendum; ut si quando ex thesauris Herculanensi-bus codex aliquis majoris negotii in lucem prodeat, hoc subsidio non destituamur. Itaque viginti tantum notas ei dialecto necessarias ordina-vimus, rejectis quibusdam spuriiis,

Tom. III.

quae vitio marmoris, aut caligan-tis amanuensis lapsu inreperant.

Igitur Osci sex litteris fortasse ca-rebant D. G. O. Q. X. Z., quas adhuc desideramus. Nam cum haec pronunciationis elementa potissime a clymatis gradu moderentur; quippe quia vocis organa sub rigido caelo facile coarctantur, ita ut Etrusci, & Samnites, qui loca montana, & ae-ris rigidioris incolebant, duriores litteras, quae conatu majore indi-gebant, effugerent. Contra Orien-tales sub laxiori clymitate educa-ti gutturales libentissime profere-bant, atque, ut verbis utar D. Hieronymi, *stridentia, anbelantia-que verba resonabant*. Itaque fibris gutturis obsequentioribus spiritus il-los ad vim loquela efferebant, ma-jorem lenitatem aucupantes, ut lit-teram *Thau* finalem per *Daleth* ef-fundant. Etrusci contra litteram O resolvunt in V, gutturi alpino fa-ciliorem.

Notavimus quoque supra, Oscos tenacissimos fuisse scripturae suae, unde raritas emergit hujusce inscri-ptionis, & in ipsa quoque parsimo-niam lineolarum, quam ut serva-rent, introduxere nexus quosdam, qui non modice obsistunt perspicui-tati, ac majestati scripturae, quod nemo populorum, qui nitidius vi-xere, effecissent, si Graecos Gram-

i

ma-

maticos excipias, qui proximis faeculis elegantissimam illorum scripturam per nexus, ut ita dicam, Arabicos compendii causa deturparunt, quos elegantissimo, & eruditissimo Opere persecutus est, & explanavit Vir Cl. Bernardus Montfauconius ex Maurinorum Monachorum familia in suo egregio opere *Palaeographiae Graecae*, ut nunc praeteream Gregorium Placentinum Cryptoferratensem Monachorum Antistitem in ejusdem *Palaeographiae Epitome*.

Ex antiquis vero, nonnisi Oscos invenias, qui hoc more usi sint, quorum compendiorum seriem in praefato laterculo adnotavi. Demum observandum est, Oscos pluralem numerum peculiari modo expressisse duplicata ultima littera in fine vocis, ut lin. 23. TEREIIS., 42. FVFANSEKSS., & 53. FRVKTATIVFF. Cetera vero, si aliquid amplius hujus classis in lucem venerit, linguam hanc luculentius amplificabit.

INDEX

I N D E X

Vocum hujus Inscriptionis juxta ordinem Linearum.

A Bell. 38.
 Abellanam. 29.
 Abellanui. 35.
 Abellanum. 18.
 Abellanus. 15. 20.
 Akaracleis. 52.
 Akattus, & 13. 16.
 Aht. 18.
 Amf. 6.
 An..... 19.
 Anfret. 20.
 Anmur. 49.
 Anter. 28.
 Asim. 25.
 Asmunakar.... 24.
 Aun. 24.
 Aus. 40.
 Aut. 22. 28. 55.

B

Barakat. 22.
 Barakkiuf. 17. Vide in Tri.

C

Vide sub littera K.

E

Eai. 31.
 Ekkuma. 1.
 Ekkum. 15.
 Ee. 46.
 Eifei. 20.
 Eifeis. 52.
 Emapui. 33.
 Entrar. 5.
 Ereifusia. 51.
 Efei. 23.
 Et. 7. 16. 48.

F

Feinus. 5. 19.
 Fi..... 56.
 Fiifnam. 6.
 Fijifnu. 4.

Tom. III.

Fruktatiuff. 53.
 Fufan. 42.

H

Herecleis. 4. 6. 43. 56.

I

Inike. 51.
 Inim. 11. 29. 35. 38. 44. 50.
 Inur. 25.
 Ipifi. 8.
 Irik. 50.
 Isai. 31.
 Ismeru. 30.
 Isperu. 30.
 Ispia. 57.
 Ispir. 57.
 Ist. 5. 47.
 Ittumalt. 27.
 Iuk. 11. 16.
 Iuktri. 16.
 Iustaiet. 32.
 Iuuciiui. 36.

K

Katui. 39.
 Kekutacui. 37.
 Kitub. 11.
 Kivi. 33.
 Kualu. 34.
 Kumbenb. 42.

L

Lei. 35.
 Lica. 41.
 Likitub. 11.
 Liimit. 3.
 Lis. 38.
 Liurvuu. 30.

M

Mai. 33. 36.
 Manu. 35.
 Mefa. 4.
 Mestue. 14.

i 2

Mi-

LXVIII

Minil. 39.
Muii. 50.
Muinicu. 54.

N

Nam. 13. 17. 19.
Nefai. 31.
Nep. 21.
Nin. 29.
Niu. 51.
Nuela. 57.
Nuel. 37.
Nulanam. 19. 29.
Nur. 10.
Nuulanu. 14.
Nuulanus. 12. 21.
Nuular. 55.

P

Pai. 8. 47.
Pam. 12.
Patens. 24. 25.
Pert. 7.
Pri. 25.
Prufatufet. 48.
Prun. 21.
Prupukik. 34.
Pu. 5.
Pu.... ik. 49.
Puc. 45.
Pucalatui. 36.
Pukift. 44.
Pukkahf. 26.
Pur. 23.
Puranter. 46.
Pusfis. 19.
Pustis. 7.
Pust. 19.
Pustin. 8.
Putuluspir. 41.
Putar. 54.

S

Sacar. 49.
Sakarakleis. 52.
Sakaraclum. 43. 45.
Sekfs. 42.
Senateis. 9.

Senatel. 40.
Slacci. 28.
Slaci. 8.
Slacir. 44.
Suaiar. 15.
Suveis. 9. 41.
Suverruncei. 34.

T

Tanci..... 9.
Tancinur. 9. 40. 48.
Tatiuf. 53.
Te..... rum. 50.
Teet..... 44.
Terei. 20.
Tereinep. 20.
Tereiifs. 23.
Terememniu. 47.
Teremen. 31.
Teremmfs. 46.
Teris. 53.
Terras. 28.
Ters. 53.
Thesaur. 18.
Thesaurai. 26.
Thesaurum. 23.
Tins. 22.
Tramalit. 27.
Trbarakat. 22.
Trbarakttus. 16.
Tribarakkiuf. 11. 17.
Trifaracat. 13.
Trifarakavum. 10.
Triibalak. 2.
Trikei. 37.
Tufet. 13.

V

Vestiri. 33.
Viam. 7.
Vift. 38.
Vittiuf. 14. 17.
Viu. 47.
Viurruu. 30.
Vllar. 30.
Vluspir. 41.
Vpeifur. 45.

AD-

A D F I N I T A S

LINGVAE OSCAE CUM LATINA.

- E** *Cuma*. Ecce, vel una cum
Tribalac. cum compositis a Tribu.
Liimit. a Limite.
Fiiſnu. a Fefnoe depulfore Fascini.
Mefa. a Media; nam Osci carebant littera D, & dicebant *Pit pit* pro
 Quid quid
Pert. propositio frequens, eadem quae Per.
Via. vox communis in eadem notione ac Latinis.
Puſtis. linea postica frequens in re agraria.
Pai. Pa pro *parte* dicebant Antiqui ex Festo.
Ipiſi. pro Ipsi; nam Osci asperam PS vitabant, & interponebant I.
Slaci. Una cum, particula conjunctiva, quasi Una secum.
Inim. particula numeralis; nam antiquiores *Inum* pro *Unum* pronunciarere solebant, ut ostendi in meis Roncalliensibus.
Tri. cum compositis pro numero ternario passim.
Iuc. pro Iugero terrae; nam Osci loco literae G, qua carebant, K, & C subrogabant.
Barakkau. Brachium pro mensura intelligebant.
Mestue. Mensus est.
Suaiar. a nomine possessivo *Suus*, & *Surveis*.
Abt. *Mensuram* terrae 120. pedum in quadrum notare suspicor, de qua D. Isidorus Originum lib. XV. cap. pariter XV.
Tera, & *Terei*. Terra.
Anfret. auferet, tollet, detrahet ab *An*, & frangere.
Tins. Tenus, sive Prope.
Theſaurum. Vox communis utrique linguae.
Et. conjunctio pariter communis.
Nep. particula negativa *Neque*; nam Osci, ut indicavimus littera Q carebant, subrogata P, ut in citato alio exemplo ejusdem Oscae linguae *Pid pid* pro *Quid quid* ex Festo.

Prun

Prun. Nihil amplius; Nihil praeter, ut ex toto contextu sermonis colligitur.

Pur esei Tereis. Per ipsas terras.

Patens. Manifeste.

Asmunakar. derivatum puto a clam; nam ab eodem fonte est *Clacendix*, concha nempe ad aliquid occultandum apud Plautum.

Puccabf. syncopes est a *Pauca*.

Ittumalt, *Tramalit*. Utraque vox composita est a *Multa*, quae vox pura Osca est.

Vestiri Civi. Vestri Cives.

Cualu. quales.

Fusan. idem, qui Suffetius; ut in lin. 42., ubi praecedit littera S , quae ut plurimum usurpatur pro F, sed eo in loco subrogatur loco S. Suffetios vero habuere etiam Albani.

Lis. Purum putum Latinum est.

Katui. Catos dixere Latini *senes argutos*.

Senatel. cum compositis a Latino *Senatus*.

Sekfs. A numero senario.

Puranter. Puriter.

Teremms. Terminus in plurali.

Irik. Hircus pro expiatione.

Prufatus. a Latino *Praefari*.

Muunicu. Municipium, *Municipes*.

Nuular. cum compositis a *Nullus*.

Fruclatiuf. a fructu.

AL-

ALPHABETUM
VETERUM ETRUSCORUM

SECUNDIS CURIS INLUSTRATUM ET AUCTUM

A JOH. CHRST. AMADUTIO

GRAECARUM LITTERARUM PROFESSORE

IN ARCHIGYMNASIO ROMANAE SAPIENTIAE

*ET ACADEMIARUM ETRUSCAE CORTONENSIS VELITERNAE VOLSCORUM ET
FULGINATENSIS SOCIO ATQUE INTER ARCADES BLIANTE DIDYMEO.*

STEPHANO BORGIAE

PRAESULI CLARISSIMO

A SECRETIS S. CONGREG. DE PROPAGANDA FIDE

JOHANNES CHRISTOPHORUS AMADUTIUS.

I eruditissimo Passerio nostro cesserim virtute, doctrina, & initae tecum necessitudinis vetustate, non aequae tamen eidem cedam studio, & officio in te, Praesul praestantissime, neque etiam nominis tui vel ornandi, vel celebrandi cupiditate. Sacrum honori, & meritis tuis ipse voluit vetus Oscanum Alphabetum, quod una cum singulari hujus linguae Monumento, lapide nempe terminali Nolanorum, & Abellanorum, secundis curis perpoliturum ab eo nunc editur. Cur non & ego sacrum velim tibi ipsi alterum veterum Etruscorum Alphabetum, quod tantum ad illud adcedit, quantum scilicet inter se Osci, & Etrusci ipsi nationis communione coniunguntur? Huc adde, hujus pene deperditi idioma-
tis typographicas formas, quas immortalis Philippus Bonarotius Etruscae eruditionis amplificator egregius efformandas olim curaverat, quaeque dein in manus devenerant alterius Etruriae decoris Antonii Francisci Gorii tecum amicitia, dum vixit, conjunctissimi, te unum ab exitio sapientissime reparasse, ceterisque externorum characterum cimeliis, quibus excellit sacrae Congregationis de Propaganda Fide Typographia, splendida liberalitate adjunxisse, tum a me eas ipsas brevi Praefatione exornatas post tot aliorum tentamina, & inlustrationes in medium denuo proferri voluisse. Hinc singula demum, te adnitente, & curante, prelo excusa sunt, tum simul a te merito nuncupata prodierunt Sanctissimo Pontifici Clementi XIV. utriusque nostrum benemerentissimo, quem dum nobis praepropera, atque acerba nimis morte peremptum lamentamur, est tamen, cur laetemur ipsum decessisse tantis ornatum virtutum meritis, tantisque in Ecclesiam, in ditionem Pontificiam, in litteras, in bonas artes, & in honestos viros benefactis insignem, quae eundem tum

Tom. III.

k

aeter-

aeterno beatorum aevo dignum praestiterint, tum subsequens saeculorum immortalitati supra invidiam omnem commendaverint. Quae ergo huiusmodi privata grati animi significatione, & alterna tanti Pontificis meritorum praedicatione nostrae per saepe in ipsum pietatis officia persolvimus, eadem me nunc non meo solum, sed tuo etiam nomine publica quodammodo celebritate instaurari cur non tu probes, cur & non ceteri laudent? Quare cum Alphabetum illud, quod tuum jure dixerim, & mea in ipsum contexta Praefatio, quae tui suffragium tulit, & sapientissimi Pontificis clientelam meruit, rursus typis committenda esset, & adnectenda quinetiam Passeriano nuper laudato Opusculo, non alteri certe, quam tibi, a me nunc dicanda fuit, praesertim cum nova semper tua in me essent beneficia, quibus nisi officiorum verbis, & sinceræ voluntatis testimonio respondeam, nihil praeterea aliud, quod rependam, mihi nunc suppetat. Gratum erit interim tibi, opinor, ea denuo percurrere, quae celeri tunc calamo tractata, nunc uberiori rerum, & monumentorum adparatu exornata, & aucta a me sunt, quaeque quinetiam pro temporum, & loci opportunitatibus aliquantisper immutata deprehendes. Tu vero is es, Praeful praestantissime, ut meis non egeas laudibus, qui nimirum tanta litterarum, & eruditionum omnium fama ubique inclarueris, ut omnium amorem, & aestimationem demerueris. Tum meae in te voluntates, & addictissima obsequia adeo omnibus publice, privatimque innotuerunt, ut luculentioribus testimoniis haud nunc confirmari eadem necesse sit; quemadmodum tanta est animi mei constantia, tantumque vel semel testatae, vel etiam debitae observantiae propositum, ut nec ulla re turbari umquam queat, nec iterata commemoratione fulciri opus omnino sit. Injurius ego etiam sim tibi, si de mutua benevolentia sollicitus, eam mihi a te servari in posterum petam, quam primum mihi ex liberalitate indultam, ac dein auctam beneficiis studiorum similitudo aluerit, ac honesta prorsus, nec turbata umquam animorum conjunctio confirmaverit. Cura interim, ut qui vegeta prorsus valetudine praestas, eandem serves incolumem, ut praeclarissima studia, ut facis, strenue prosequaris, & ea, quae tibi debentur, praemia virtutis referas, iisque ornatus Ecclesiae, & litteris prodesse diutius possis. Vale.

Datis ex Aedibus meis Kal. Januarii anno Jubilaei MDCCCLXXV.

ERU-

ERUDITISSIMIS ET CLARISSIMIS
 A C A D E M I A E
 ETRUSCAE CORTONENSIS
 SOCIIS
 JOHANNES CHRISTOPHORUS AMADUTIUS
 S A L U T E M .

Uod jam ab anno MDCCCLXXI. prelo sacrae Congregationis de Propaganda Fide, cujus Typographiae cura, ac regimen conlatum in me fuerat imperio, ac beneficio singulari Clementis XIV. Pontificis Maximi nuper nobis inopinato fato erepti, excusum, & editum a me fuit veterum Etruscorum Alphabetum, nunc secundis curis ornatus, & uberius exhibetur. Cur enim argumentum hoc tunc latius tractarem,

Tom. III.

qui idioma proponerem sanctitati, & ministerio loci aut parum congruum, aut minime utile, quique dumtaxat antiquae eruditionis instrumentum, quod nostrae huic exoticorum characterum eximiae supellectili Cl. Praeful Stephanus Borgia laudanda custodiae, conservationis, & adfinitatis cujusdam ratione, tum spectanda simul munificentia ad censuerat, pro Alphabetorum nostrorum serie prosequenda, atque amplificanda quoquo modo illustrandum susceperam? Quare eorundem characterum ope, quos cunctis formis chalybeis, aeneis, & plumbeis absolutos elaborandos curaverat eru-

k 2

di-

ditissimus Philippus Bonarotius, & ex eo Cl. Gorius pro suis admirandis Etruscae antiquitatis Monumentis exerendis adhibuerat, quique dein Praefulis sapientissimi providentia ab interitu vindicati securitate loci aeternitatem sibi augurantur, hanc nunc Etrusci Alphabeti editionem pluribus locupletatam additionibus instauremus, vobisque, Socii Eruditissimi, qui jure hoc idiomate utamini, & quo quis etiam recte vos adloquatur, communicamus. Hac siquidem ratione tum meam in vos observantiam testabor, tum aliquam erga vos grati animi mei significationem proferam, qui inglorium hominem vestro hic celeberrimo caetui adnumerandum voluistis, ac demum etiam ostendam, si non aequalibus viribus, & virtute, ut vos facitis, saltem voluntate adniti me ad eam Tyrrhenicam Spartam, quam vestro beneficio nactus videor, ornandam. Id dum facio, gratum facio quinetiam Cl. Borgiae Socio nostro benemerentissimo, cujus auspiciis haec nostra eduntur, tum etiam memorias, & laudes plurium instauro, qui eruditissimis operibus jampridem in lucem emissis & studia haec amplificaverunt, & Academiae vestrae nomen, & famam immortalitati conjunxerunt.

II. Neque opus hoc ingratum ceteris erit, qui antiquitates amant, siquidem Etrusca Monumenta plurima ita perspicua sunt, ut eruditioni multum luminis, & adiuventi attulerint; plurimum vero placeat necesse est universis Italiae incolis ab Alpibus ad Fretum Siculum, quo fama Etrusci nominis, quin et imperium pervenerat⁽¹⁾; gratissimum vero obveniat etiam Romanis, inter quos scribimus, quorum Tiberis ripa altera Tyrrhenico ritu, & legibus regeretur, multaque etiamnum inter Romulea Monumenta Etrusci operis cimelia adserventur. Cur & non ceteris arrideat Pontificiae ditionis Civitatibus, quae olim Tuscorum magistratibus suberant, quaeque etiamnum Etruscae originis testimonia in Monumentis, quae supersunt, quaeque ignorare prorsus ipfas pudeat, ostendere possunt? Praetereo nunc Numismata Etruscis litteris *IGORJAV Velathri* instructa, quae primum edidit Cl. Praeful Raphael Fabrettius Urbinas⁽²⁾, quaeque ad Velitras in Volscis vetustissimam Civitatem, cujus erudito caetui nos adscriptos gloriamur, retulit laudatus nuper Cl. Gorius⁽³⁾, eruditissimus Marchio Scipio Maffei Veronensis⁽⁴⁾, doctissimus Janus Plancus Ariminensis⁽⁵⁾, laudatissimus

(1) *Livius Lib. V.* (2) *Inscript. Domest. Cap. VII. n. 377., & 478. pag. 528.* (3) *Mus. Etrusc. To. I. pag. 427.*
(4) *Osservazioni Letterarie To. IV. pag. 35.* (5) *Vid. Epistolam in Ephemerid. Florent. Cl. Joh. Lamii anni 1751.*

tissimus Erasmus Froelichius Graecienſis Styrorum ⁽¹⁾, ac tandem, ut ceteros mittam, Michael Timotheus Pfeifferius Ratisbonenſis ⁽²⁾. Siquidem novum non eſt, Etruſcorum ritus, ac litteras in Campania etiam obtinuiſſe, cum Campanos Tuſcorum partem fuiſſe, eruditiffimus vir, & de Tyrrhenorum idiomate, & Monumentis optime meritus Johannes Baptiſta Paſſerius Piſtaurenſis ⁽³⁾ contendat, ut proinde Vaſa omnia, quae in Campania deteguntur (quid & de ceteris Monumentis, quae ibidem detegantur, idem vetat aſſerere?) inter Etruſca adnumerare non dubitet, ac longe Romanae magnitudinis tempora excedere eadem quoque propugnet. Ceterum ipſe Paſſerius ⁽⁴⁾, tum etiam Cl. Praeſul Marius Guarnaccius Volaterranus Etruſcarum originum indagator ſolertiſſimus ⁽⁵⁾, qui Numiſmata huiusmodi multa collegit, aeneiſque Tabulis inſculpiſit, ad Volaterranam Civitatem ſpectare eadem maluerunt, quibus adverſari non audeam, praefertim in tanta rerum incertitudine, & in tanta eorum nominis celebritate. Ceterum

ut quid Velitris rependeret Guarnaccius ob tot adempta, Numiſmata, eidem Urbi alia adiudicavit Graeca prorſus, atque hac ſignata epigraphe YEΛHTΩN ⁽⁶⁾, quibus forte Velienſes populi in agro Oenotriae, ut ait Herodotus ⁽⁷⁾, ſive in Lucania, verosimilius deſignantur. Haec nuper etiam adduxit Vir Cl. Dominicus Magnanius ⁽⁸⁾, qui & Guarnaccii, ceterorumque, qui Veiis, & Veturiae genti tribuerant, opinionem refellit. Sed nos non ii ſumus, qui graviffimo, atque eruditiffimo Seni obloquamur; quare ſit de hac re aliorum potius iudicium.

III. Inſuper vero ceterae etiam Pontificiae ditionis Civitates & Etruſcis litteris ſignata Numiſmata, & Etruſca alia, ut innuimus, Monumenta iiſdem commendata characteribus adhuc oſtendunt, ut Tyrrhenici Alphabeti curam gerere etiam e re noſtra ſit. Vetus namque, & nobilis Tudertina Civitas in Umbria huiusmodi Numiſmatibus adprime abundat, quae nomen *ἡγάτιν* *Tutere* Etruſcis expreſſum elementis praefeſerunt, quaeque Fabrettius ipſe ⁽⁹⁾, Paſſerius ⁽¹⁰⁾, & Guar-

(1) In Not. elemen. pag. 26. ex Arrigonio. (2) Catalogus Numiſmatum antiquorum Romanorum, Graecorum, gentiumque barbaricarum &c. Ratisbonae 1773. pag. 24. (3) Vid. Vindic. Etruſc. To. I. Piſtur. Etruſc. in Vaſcul. pag. XXV., & XXVI. (4) Diſſertat. de re nummaria Etruſcor. Cap. VIII. pag. 181. in Paralipomen. ad Etruſc. regal. Dempſterii. Lucae 1767. (5) Origini Italiche &c. Lucca 1767. To. II. Lib. VI. Cap. IV. pag. 280., & ſeqq. Tab. XX., XXI., & XXII. (6) Loc. cit. pag. 275. Tab. XIX. n. 2., 3., 4., & 5. (7) In Clio. (8) Lucania Numiſmatica. Romae 1775. (9) Loc. cit. num. 376. pag. 528. (10) Vid. Diſſert. de re nummar. Etruſc. loc. cit.

& Guarnaccius ⁽¹⁾ ediderunt. Huiusmodi Numismata ex aere habentur pleraque, sed & argenteum etiam adservat Aloysius Gyradius Ferrariensis veterum Gyradiorum gentilis merito, quod Jovis capite ex una parte insignitur, & Aquila cum solita Tusca epigraphe ex altera, & cuius typus nondum adparuit, ut hinc proinde confutandus veniat anonymus, ceteroquin eruditissimus, numismatice institutionis scriptor recentissimus ⁽²⁾, qui nimis confidenter adseruit adhuc desiderari Etrusca Numismata argentea; cum tamen praeter Tudertinum viderim alterum *Πυφύνα* inscriptum, Populoniae nempe ⁽³⁾, apud Julianum Genghinium Poetam, & Ictum Ariminensem, tertium *Τεανύρ* Teanur, ad Theanum nempe pertinens, & Herculis capite in antica, in postica vero parte quadriga instructum, quod idcirco anecdotum est, apud Mat-

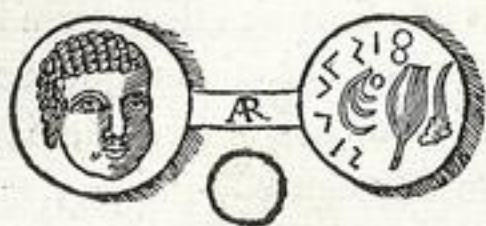
thiam Zarillum Neapolitanum, Herculanensis Academiae, & Cortonen- sis nostrae Socium eruditissimum, tum quartum *Ἡρίνα*, vel aliter *Ἡρίνα*, nempe Hyriam praeferens, a Cl. Viro Alexio Symmacho Mazochio totius antiquitatis promo- condo ⁽⁴⁾ describatur, quintum praeterea *Ἔσφυλις*, scilicet vel Fae- sularum, ut censuit Cl. Guarnaccius ⁽⁵⁾, vel Pistorii, ut suspicatus est celeberrimus Plancus apud Guar- naccium, vel Paesti, sive Posidoniae, ut Passerius ⁽⁶⁾, & Mazochius ⁽⁸⁾ par nobile Virorum, atque eorum affecla sane eruditissimus Nicolaus Ignarra ⁽⁷⁾ existimarunt, vel tandem Plisfae in agro Calatino, ut indica- vit Paschalis Magnonius non infimae notae Antiquarius ⁽⁸⁾, argenteum innuatur a Guarnaccio ipso, atque argenteum etiam prodest in Museo Vaticano Clementino ex dono Zaril- lii nostri, quem supra laudavimus.

Prae-

- (1) *Vid. loc. cit. pag. 268. Tab. XVIII. num. I. ad 9.* (2) *Istituzione Antiquario-Numismatica &c. Roma 1772. Lib. I. Cap. III. §. III. pag. 24.* (3) *Simile apud Guarnaccium loc. cit. Tab. XVI. num. 3., & 4.* (4) *Tab. Heraclien. Part. II. adnot. 86. n. II. pag. 534.* Haec Etruscae Urbis Moneta haud recensetur a Guarnaccio nostro. Huic etiam adconsendum alterum Numisma aeneum, quod *ΙΗΙΟ*, hoc est *ΙΡΙΝΟ*rum fortasse in vicinia Larini in Frentanis, inscribitur, & de quo consulendus Cl. Nicolaus Ignarra in *Dissertatione de Buthysiae agone Puteolano pag. 256.* Calatiae etiam Monetam Etruscam desideres apud Guarnaccium, cuius Numisma *ΙΤΙΝΝΑ* Calati inscriptum habes apud Mazochium in *Dissertatione de Tyrrhenorum origine in To. III. Actor. Academ. Cortonen. num. III., & de quo ipse rursus in Tab. Heraclien. Part. II. adnot. 86. pag. 534.* Tandem addenda altera inscripta *ΚΑΥΑ*, aut *ΙΥΑΥ*, quam laud. Mazochius *ibid. pag. 527.* ad Cauloniam refert, quae fuit urbs Magnae Graeciae prope Locros inter Sagram amnem, & Cocintum Promontorium, quaeque jam inde a Dionysii Siculorum Tyranni tempore excisa dicitur. (5) *Loc. cit. pag. 227. Tab. X. n. 8.* (6) *Dissert. de Nummis Etruscis Paestanorum in Symbolis Gorianis To. II. pag. 17. Tab. aenea n. II., & III.* Adstipulatur eidem Franc. Antonius Zaccherius in *Catal. Episcoporum Pistor. ad calcem Anecdotorum medii aevi collect. pag. 432.* (7) *Tabul. Heraclien. Part. II. Tab. aenea num. III. inter addenda pag. 554.* (8) *De Buthysiae agone Dissertatio pag. 262., & seqq.* (9) *De veteris Posidoniae, & Paesti originibus Dissertat. pag. XXVII., & seqq. Tab. I. num. VII.*

Praestat nunc ergo celebris adeo Numismatis, quod etiam ex Augustinio, & Pellerinio innotuerat, typum, qui forte fortuna apud nos adfervatur, heic exhibere, quique ex Museo Academiae vestrae exceptus est.

Ceterum nos nihil de hac opinionum diffensione statuemus, contenti ad Numisma hoc, ac cetera etiam provocasse, ut argentea etiam inter Etruscos populos evinceremus. Cursim tamen innuamus, temere ab Ignarra vitio verti Guarnaccio nostro amplissimo Praefuli, & Cl. Planco quintetiam ad Faesulas, ac Pistorium hoc Numisma ipsos amandasse, quod montanae Civitatis, qualis utraque Etrusca, quam diximus, symbolum esse repugnet delphinum, & aplustre, sive summam partem puppis, quae, medio hordei pleni, turgidique acino, ibidem cernuntur; quandoquidem ex Etruscis Tuderti Nummis apud Passerium⁽¹⁾, qui signantur anchora, & tridente, discere poterat Ignarra, etiam montanis Civitatibus, ac Tuderto praesertim,

aliisque etiam mediterraneis ea symbola obtingere potuisse, quae ex mari petita sint. Addimus postremo tandem tria ex argento Samnitum Numismata, Tyrrhenicis exarata elementis, quorum epigraphes etsi non omnino similes, omnia tamen ad laudatorum populorum Osce loquentium, & Etruscis $\sigma\upsilon\mu\phi\upsilon\lambda\omega\nu$ Imperatorem pertinent, qui $\kappa\upsilon\tau\alpha\delta\epsilon\mu\alpha\cdot\upsilon\iota\tau\upsilon\mu\cdot\chi$, *C. Mutil. Empratur*, idest *Cajus Mutilus Imperator* salutatur; eaque post Cl. Hannibalem Oliverium⁽²⁾ a Guarnaccio ipso allata sunt⁽³⁾. Verum e diverticulo in viam. Sua Numismata Etrusce loquentia habuit & Nuceria (nescio an Alfaterna inter Picentinos, an Camellaria nostra in Umbria), si Thomam Dempsterium⁽⁴⁾, & Ant. Franc. Gorium⁽⁵⁾, tum & Guarnaccium⁽⁶⁾ audiamus, in quibus & compendiose $\nu\upsilon\kappa$, nempe $\nu\upsilon\kappa\epsilon\rho\iota\alpha$, & $\mu\upsilon\upsilon\iota\delta\kappa\epsilon\upsilon\upsilon\iota$ *Nuferinum* legitur, etsi Passerius⁽⁷⁾ Numisma decurtata epigrapha instructum ad Populonium pertinere suspicetur. Perusiae insuper sua adscivit Numismata Maffei⁽⁸⁾, in quibus ejusdem nominis vestigium invenire sit in mutilis litteris $\nu\epsilon\alpha$ ERV; quamquam de eodem Numismate addubitet Guarnaccius⁽⁹⁾, ut & de altero Sellaria-

no

(1) *De re nummaria Etruscor.* pag. 176. (2) *Dissert. II. nel Tomo II. de' Saggi di Dissert. Accadem. di Cortona.* (3) *Loc. cit. pag. 211. Tab. IX. num. 12., 13., & 16.* (4) *Etrur. Regal. Tab. LXI. n. 1.* (5) *Mus. Etrusc. To. II. pag. 423. Tab. CXC VII.* (6) *Loc. cit. pag. 243., & seqq. Tab. XIV.* (7) *Loc. cit. pag. 175.* (8) *Osservaz. Letter. Tom. V. pag. 307. Tab. IV.* (9) *Loc. cit. pag. 251.*

no addubitavit Passerius ⁽¹⁾. Etrusce quoque inscripta Numismata fuerunt olim Eugubio, in quibus *IKUVINI* legendum venit, quaeque laudatus Bonarotius ⁽²⁾, & Vir Cl. Hannibal Oliverius Pifaurensis ⁽³⁾, tum etiam saepe citati Passerius ⁽⁴⁾, & Guarnaccius ⁽⁵⁾, ac postremus omnium tandem Rinaldus Reposatus Eugubinus ⁽⁶⁾ ediderunt. Pifauro quinetiam Numismata tribuuntur, in quibus Etruscis litteris signatur *ΠΙΣ*, quae post Goltzium, & Augustinium ⁽⁷⁾ ediderunt Spanhemius ⁽⁸⁾, Gorius ⁽⁹⁾, Oliverius ⁽¹⁰⁾, ac tandem Guarnaccius ⁽¹¹⁾. Ravennae praeterea Numismata adscripsit Oliverius ⁽¹²⁾, & Guarnaccius ⁽¹³⁾, quae ab Arrigonio ⁽¹⁴⁾ proferuntur, & in quibus Etruscis characteribus exstat Epigraphe *VAEAE Raeu*, quae quidem pro *VAEAE Rave* sit, ob commutationis E in V apud Etruscos facilitatem; quod si haud improbetur, jam Hebraicae origini, quam super laudatus Mazochius ⁽¹⁵⁾ Ravennati Urbi adtribuit, dum illius nomen *ארה Raveh* *διδρύπτου irriguum*, quod

nempe in lacunis olim sita esset, derivavit. Tandem Etruscorum Numismatum in ditione Pontificia agmen claudet, quod Ariminensi Civitati tribuit Guarnaccius ⁽¹⁶⁾, quodque in Museo Cl. Planci nostri Arimini adservatur, cum ex litteris *AR* simul junctis sive Graecis, sive etiam Etruscis, quibus R Latinum quoque convenit, ut utriusque fert opinio, Ariminum non aegre se prodat; Quamquam & viderim apud popularem meum Petrum Burghesium Sabinianensem, magnum, & excultum antiquitatis amatorem, & Auximi in Museo Leopardio exstare etiam intelligam multae conservationis nummum alterum, Martis caput altera parte praefferentem, & clypeo armatum militem altera, cum Latino lemmate ARIMN, quod certe Ariminum ostendit.

IV. Praeter Numismata alia etiam sunt Etrusca Monumenta, quae adservantur, quaeque etiam persaepe eruuntur in ipsis ditionis Pontificiae locis quampluribus. Quid enim celebrius, ut a potioribus initium facia-

(1) Loc. cit. pag. 187. Tab. V. num. 12. (2) *Ad Monumenta Etrusca operi Dempsteriano addita explicationes, & conjecturae* Phil. Bonarotae; Florentiae ex typographia Michaelis Nestenus Tab. LIX. num. 4. (3) *Spiegazione di alcuni Monumenti degli antichi Pelasghi &c.* In Pesaro 1735., e nel Tom. II. de' Saggi di Dissert. Accademiche di Cortona. (4) Loc. cit. p. 179. Tab. IV. num. 2., & 3. (5) Loc. cit. pag. 231. Tab. XI. num. 2., & 3. (6) Della Zecca di Gubbio &c. To. I. In Bologna 1772. pag. 6., 7., 8., 9., e 11. (7) *Dialog. V.* pag. 174. (8) *De usu, & praest. numif. Dissert. V.* §. 7. (9) *Difesa dell' Alfabeto degli antichi Toscani.* (10) *Dissert. della fondazione di Pesaro* pag. 25. (11) Loc. cit. Tab. XV. num. 3., & 4. (12) *Cit. Dissert.* pag. 45. (13) Loc. cit. pag. 259. (14) *Num. antiquiss. Tab. XVIII.* num. 67. (15) *Dissertaz. sull' origine degli antichi Tirreni, Diatriba III.* pag. 34. *Tom. III. de' Saggi di Dissertaz. Accadem. di Cortona.* (16) Loc. cit. pag. 260. Tab. XVI. num. 8.

ciamus, Eugubinis aeneis Tabulis, quae septem numero habentur, & quarum quinque duplici latere scriptae sunt, reliquae duae uno dumtaxat, ut omnes simul XII. paginas constituent? Earum siquidem partem aliquam Etruscis exaratam litteris edidit omnium primus Henricus Smetius⁽¹⁾, tum Janus Gruterius⁽²⁾, ac dein (ut plures alios superioris saeculi scriptores praetereamus) communibus elementis expressam, & explanatione donatam partem eandem denuo vulgavit Vir Cl. Ludovicus Bourguetius⁽³⁾, & laudatus Oliverius⁽⁴⁾; quemadmodum integras, & Etrusce loquentes singulas has Tabulas protulerat Dempsterius⁽⁵⁾, & post eum iterum etiam edidit Passerius⁽⁶⁾, at ea tamen varietate ordinis, ut quae nempe prima est Passerio, VI. a tergo Dempsterio sit, ut de ceteris nunc fileamus. Tandem & alteram ex Tabulis hisce vulgaverat Gorius⁽⁷⁾ Etrusce exaratam, quae apud Dempsterium secunda est, XI. apud Passerium. Hujus eëtypum, qui forte fortuna in manus nostras devenit,

Tom. III.

I

& ab

dabimus inter Monumenta veterum Etruscorum ad calcem hujus Dissertationis una cum Passeriana analysi ex Paralipomenis ad Dempsterianum opus petita. Hanc Tabulam quinetiam, quam Gorius Orthium Carmen lamentabile Etruscorum antiquorum censuit, versibus Italicis reddere ausus est juxta Gorianam interpretationem Vir Cl. Xaverius Matthaejus Neapolitanus⁽⁸⁾, ut Etruscae poeseos specimen exhiberet. Praetereo cerebrosum quarundam ex hisce Tabulis interpretationem, quam septentrionalium etymologiarum ope exhibuit Stanislaus Bardettius⁽⁹⁾ in postumo ejus opere inferius etiam citando; cum audacia hujusmodi tentamina risu potius excipienda sint, quam seria censura expungenda. Tandem Eugubinarum Tabularum descriptionem, quae minimas etiam partes earundem complectitur, habemus a Joh. Hieronymo Carlo Senense in Romanis Ephemeridibus⁽¹⁰⁾. Magni quinetiam facienda venit bilinguis Inscriptio, Latina nimirum, & Etrusca, Pisauri in Porticu publici palatii existens,

(1) *Inscript. antiq. ann. 1588.* (2) *Inscript. antiq. pag. CXLII., & seqq.* (3) *Bibliothèque Italique, ou Histoire Littéraire de l'Italie &c. à Genève 1728. To. III. art. VIII.* (4) *Cit. opere: Spiegaz. di alcuni Monum. &c.* (5) *Etrur. Regal. To. I. pag. 91.* (6) *Paralipom. ad Etr. Regal. Dempsterii ad calcem.* (7) *Mus. Etrusc. Vol. I. post Prolegomen. ad eand. Tabul. pag. LV.* (8) *Dei Libri Poetici della Bibbia tradotti dall'Ebraico originale, e adattati al gusto della Poesia Italiana &c. To. IV. In Napoli 1771. in 4. Dissert. della Salmodia degli Ebrei pag. 19.* (9) *Della lingua de' primi abitatori dell'Italia &c. Modena 1772. in 4. Cap. VII. art. IV., V., e VI. pag. 264., e segg.* (10) *Efemeridi Letterarie di Roma per l'anno 1772. num. X. pag. 76., e num. XII. pag. 90.*

& ab Oliverio ⁽¹⁾ edita, quam & nos proferemus inferius. Nota est insuper Inscriptio Etrusca, quae in prospectu Cryptae sepulchralis apud antiquam Falarim, quae nunc Civitas Castellana dicitur, legenda occurrit, quamque Bonarotius ⁽²⁾ publica luce donavit. Tum laudatus Auctor inter loca Etruriae, in quibus Etruscae Inscriptiones reperiuntur ⁽³⁾, enumerat Cornetum, Perusiam, Plebis civitatem, Sutrium, Viterbium, ut nunc praeteream Sepulchra Etruscorum apud Perusinos, Iguinos, & Tarquinienfes a Passerio illustrata apud Gorium ⁽⁴⁾, de quorum uno inferius sermo recurret, ceteraque Tuderti, & Corneti Monumenta, quae in singulis fere Etruscorum Monumentorum Voluminibus, quae hucusque prodierunt, occurrunt. Addam nunc inter Perusina Etrusca Monumenta Inscriptioem, quae exstat in Museo Oddio in S. Herminii Suburbano, ubi linea quarta *Peruse* nomen perspicue legitur, quam a me descriptam autumnali otio anni *MDCCCLXXI*. heic referam, etsi temporis iniuria pene detritam:

..... IOV2AR	<i>sasuphi</i>
HJ2SAITIT 2 22MA	<i>amen. e... titiaslei</i>
A22IA 2MAIT229	<i>restiane aisea</i>
22V921 A 2220A9	<i>raphslea Peruse</i>
VM22 ..... 0A2 : M	<i>n. eaph ... chemu</i>
M A2222222222	<i>usnerutua .... m</i>
2222A 22MA	<i>anu .... arns</i>
..... 2 ..... 20 ..... A2	<i>ca .... phs .... e</i>

Longus essem, si cetera Monumenta Etrusca adhuc anecdota, quae in veteri sepulchreto detecta sunt ad suburbia Perusiae in Paraecia S. Christophori de Piscilla ann. *MDCCCLXVI*. referre vellem. Quid si etiam Passerio ⁽⁵⁾, & Guarnaccio ⁽⁶⁾, assentiamur, Arimnum Tuscorum Regem, de quo Pausanias ⁽⁷⁾ tum Arimniae gentis, cuius in hac Cortonenfi inscriptione mentio:

RAVNTV. ARMNI. VIL. LXXV
Rantis Arimni, qui vixit annis LXXV,
 tum & Ariminensis civitatis originem primam exstitisse? Neque nunc inter Pontificias civitates Etruscorum praetereunda Urbs vetus, ubi Decembre mense anni *MDCCCLXXII*. in Crypta sepulchrali columella Acherontica, quam primum habeamus vetus Etruscorum Monumentum ibi detectum, inventa est hisce insculpta characteribus:

Heic

(1) *Marmor. Pisaur. pag. 11. num. XXVII.* (2) *Loc. cit. Tab. LXXXII. num. 1.* (3) *Loc. cit. §. XLIV. pag. 93., & seqq.* (4) *Maf. Etrusc. To. III. pag. 99.* (5) *Cit. Paralipom. &c. de Nominib., Praenominib., Cognominib., & metronymicis Etruscor. pag. 218.* (6) *Loc. cit. pag. 262.* (7) *Eliacor. 1.*

ANIEREVA
FIVACENAS

Heic forte habetur defuncti Etrusci hominis nomen, qui ANI. VENEIVS. VINVCENAS salutari potuit, nempe *Anius Venelius*, sive *Venilius* (Venilia enim Turni mater dicta est), *Vinucenae* filius; quandoquidem Etrusci metronymicis potius, quam patronymicis gaudebant, ut inferius etiam dicemus. Verum haec haftenus.

V. Habetis, opinor, Socii eruditissimi, causas, ob quas in Latio degens non importunus censear, si Etruscorum Alphabetum etiam iterato protulerim. Nunc id reliquum est, ut de Alphabeto ipso aliqua proloquar. Postea quam detectae, & in apricum prolatae sunt celebres Iguinorum Tabulae, insignia nempe illa Ritualia Monumenta, seu Divum preces, & litaniae, quod contigit anno CCCCXLIV., plures scriptores, quorum aliquos supra laudavimus, in id deinde suam ipsorum curam conlocarunt, ut aliquid saltem de litteris, quibus eadem Tabulae scriptae sunt, statuerent. Quare plura diversis temporibus Etruscarum litterarum, qui-

Tom. III.

bus scilicet Iguina Monumenta instructa sunt, Alphabeti concinnari coeperunt, quae duplici Tabula, veluti uno obtutu, a Cl. Viro Antonio Francisco Gorio ⁽¹⁾ expressa sunt, ut videre est in Praefatione ad ejus Alphabeti defensionem, quam Florentiae anno CCCCXLII. publici juris fecit, & cuius inferius etiam a nobis mentio fiet. Horum Alphabetorum primas ducunt duo Alphabeti, quae omnium primus edidit Theseus Ambrosius anno CCCCXXXIX., quibus succedit tertium a Petro Francisco Gambulario cufum anno CCCCXLIX., tum quartum a Sancte Marmocchinio Ord. Praedicatorum vulgatum anno CCCCXL., deinde quintum a Paulo Merula proditum anno CCCCXV., ac dein a Gruterio etiam adscitum, & de novo editum; quod sexto loco subsequitur aliud a Gabriele Gabriello Eugubino propositum; hinc septimum habetur, quod auctorem agnoscit Cosmum de Rena anni CCCCXC., octavum insuper, quod est Philippi Bonarotii anni CCCCXXVI., nonum praeterea, quod ex Edmundo Chishullio agnoscimus anni CCCCXXVIII., quodque ex eo dein rursus anno CCCCCLIX. in amplissima Tabula Cl. Vir Carolus Mortonius Medicinae Doctor, & Societatis Regiae Lon-

1 2

di-

(1) *Cit. Opere, cui titulus: Difesa dell'Alfabeto degli Antichi Toscani &c. Tav. IX. n. I., e II. pag. CXXXIX.*

dinensis a secretis ; decimum quinetiam, quod a Ludovico Bourguetio concinnatum est anno *MDCCCXXXIII.*, ac tandem undecimum, quod Gorii est anni *MDCCCXXXVI.*, & duodecimum, quod Maffei est anni *MDCCCXXXIX.*, quorum utrumque omnium postremum prodiit, & multis animorum diffentionibus originem prae-buit. Verum nos de huiusmodi contentionibus parum solliciti Alphabetum Etruscum nunc exhibemus eo prorsus modo, quo Cl. Gorius primum edidit in Tomo I. Musei Etrusci inter Prolegomena ⁽¹⁾, ac de-
nuo iterum proposuit in laudata ipsius Alphabeti defensione adversus Maffei ⁽²⁾. Quamquam nos modo non ita animo comparati sumus, ut in tanta rerum obscuritate, & incertitudine iudicium proferre, aut unius opinionem alterius sententiae proponere nos posse censeamus, tamen cum Gorio nostro multis in partibus Bonarotius ⁽³⁾, magnus ipse eruditionis, & doctrinae promuscondus, praeluxerit, tum Gorio Passerius, Oliverius, Mazochius, Lamius, Plancus, Guarnaccius, Cultellinius, Venutii, ceterique Etruriae Mystae celeberrimi dein adcefferint, cumque tandem luculentissi-

ma illa adversus Maffei defensa Alphabetum suum non modo sat feliciter, verosimiliterque Gorius propugnaverit, verum etiam Maffei discrimina, & additamenta strenue excusserit, & improbaverit, satius propterea esse duximus cum Gorio, aliisque stare, quam aliter cum uno Maffei sentire. Etruscum vero Alphabetum, quod eodem anno *MDCCCXXXVII.* edidit Andreas Adamius Vulsinienis ⁽⁴⁾, adeo cerebrosum, ac pene monstrosus est, ut inter varia Etruscarum litterarum Alphabetum, quae collegit Gorius, haud recenseri meruerit. Verum nunc nequaquam inficiabimur, Cl. Monachos Benedictinos Congregationis Sancti Mauri aliquid nobis scrupuli, & difficultatis inieciisse, cum in egregio eorundem novo rei diplomaticae Tractatu non semel ⁽⁵⁾ Etruscum Alphabetum proponere, ac tueri ipsos animadvertimus, quod XXV. constat litteris, quas ipsos ⁽⁶⁾ ex Dempsterii, Gorii, & Cortonensium Sociorum exemplaribus, tum potissimum ex Bourguetii systemate conlegisse profitentur. Huiusmodi Alphabetum laudati Monachi Bourguetium sequuti cum Samaritano, Graeco, Arcadico, & Pelaf-

(1) *Tag. XLVIII.* (2) *Tab. II. pag. 33.* (3) *Loc. cit. §. XLI. pag. 85.* (4) *Storia di Volseno antica Metropoli della Toscana &c. In Roma 1737. To. I. Lib. I. pag. 31.* (5) *Nouveau Traité de Diplomatique &c. To. I. Par. II. Sect. II. Cap. XII. pag. 654. Tab. VII. num. II., & Tom. II. Part. II. Sect. III. Cap. II. §. II. pag. 71.* (6) *Ibid. Tom. I. Part. I. Sect. II. Cap. XII. §. V. pag. 661.*

laſgico pariter comparant, quibus omnibus idem quoque respondere contendunt. Quare Bourguetiano Alphabeto, quod XXIV. litteris conſtat, ut videre eſt apud Acta Academiae vestræ Etruſcae⁽¹⁾, & cui iisdem inhaerere fere religio eſt, litteram C addiderunt, atque O brevem, ac longam ſtatuerunt, ut & apud Graecos uſuvenit; eſſi tamen Maſſejus⁽²⁾ cum Priſciano Etruſcos littera O Hebraeorum inſtar caruiſſe contenderit, & Gorius cum eo unanimis⁽³⁾. Ceterum cum coniecturis niti eoſdem etiam nobis viſum fuerit, quarum nonnullas in dubium quoque revocare facile eſſet, hinc haud a propoſito noſtro amoveri paſſi ſumus; quamquam tamen nec Gorianum ipſum Alphabetum, cui nos inhaeremus, omni exceptione immune eſſe exiſtimemus.

VI. Verum nunc de litteris, ſcriptione, & lingua Tyrrhenorum pauca addenda erunt, ut Lectori noſtro huius emortuae, & incognitae jam fere penitus linguae notio aliqua conſtet. Quare Alphabetum Gorianum ex XVI. coaleſcit litteris, quot ſcilicet Cadmum primum ex Phoenicia in Graeciam adtuliffe per-

hibent. Duodecim ſimplices ſunt, ſcilicet A E I K L M N P R S T V, duplices vero quatuor $\Xi \Theta \Phi \chi$, quibus adcedit H, adſpirata nempe, auxiliaria, ac ſuperaddita littera, quae niſi ſola ſit, tribus poſterioribus duplicibus comprehenditur. Huius autem formam aliqua tantum ex parte immutatam ab Etruſcis Graecos, & Latinos fuiſſe mutuatos, contendit Guarnaccius⁽⁴⁾. Videri tamen poterit, ſi libeat, Cl. Mazochii de *δαρείας* litterae H tam apud Graecos, quam apud Latinos antiquitate iudicium⁽⁵⁾, ubi inuſitatam formam ex Tabulis Heraclienſibus etiam adducit. Quamquam vero Goriano Alphabeto omnino adhaerere nobis propoſitum ſit, tamen variis litterae A formis alteram ſic expreſſam α , ut & litterae R variis item formis alteram modo hoc ſignatam ρ nos modo addemus, quarum utraque in Junonali ſacra Menſa Herculanenſium ad calcem adducenda inter Monumenta veterum Etruſcorum, & in recitato ſuperius Theani Etruſco Numiſmate uſurpata reperitur; quemadmodum prior etiam bis occurrit in praecitato Calatiae Nummo. Nova etiam litterae E forma adcedet ſic expreſſa ϵ , & ex

(1) *Saggi di Diſſert. Accadem. di Cortona* Tom. I. pag. 1. (2) *Della Lingua, e delle Iſcrizioni Etruſche, e Pelagiſche*, Tom. VI. *Oſſervaz. Letterar.* pag. 169. (3) *Diſeſa dell'Alfabeto degli antichi Toſcani* pag. 142. (4) *Origini Italiche* To. II. Lib. VI. Cap. IV. pag. 223. (5) *Tabul. Heraclien.* Part. I. Diatrib. III. Cap. II. pag. 116. adnot. 12.

& ex eodem Theani Nummo petita. Hujusmodi formam apud Graecos Italianes quinetiam additae a Simonide litterae H, scilicet E longae, vices gessisse, usurpata dumtaxat laeva parte media +, ostendit Mazochius ⁽¹⁾. Hanc formam tamen Gorius tamquam T exprimentem proposuit, nescio, quonam fretus monumento. Nova insuper litterae K forma a nobis nunc additur, quae sic conficitur +, ejusque specimen nobis exhibet Nummus aeneus rarissimus ad Herculaneum pertinens, quem ex Museo Montemellinio Perusiae omnium primus protulit Cl. Gorius ⁽²⁾, ac dein eruditissimus Guarnaccius ⁽³⁾. Ejusdem schema, quod apud nos adservatur, heic nunc statuere praestat.

Tum de littera Q, quae in hoc nostro Alphabeto desideratur, aliqua dicemus, monentes nimirum Etruscum elementum Q, quod bis invenitur in Etrusca columella, de quo Passerius in *Dissertatione de Etruscorum funere* ⁽⁴⁾, quodque raro

in aliis Monumentis occurrit, adhuc non constare, num referat CH, ut Bourguetius, vel K, ut Gorius censuit, vel, ut aliis visum est, potius ad φ Graecorum pertineat. Ceterum facile suspicatur Passerius, hinc apud Latinos ortam litteram Q, quae ut formam, ita etiam potestatem retineat. Etruscos vero C pro Q usurpasse, alibi ⁽⁵⁾ censuit, ut in epigraphe ΜΙΝΙΒΑΖ, CVIL, sive *Tinmcul*, quae mutila habetur in celebri Chimaerae signo Mediceo, integra vero in altero Coratiano Cortonensi, usuvenisse ostendit. Litteras vero B, & F abesse passi sumus ab Alphabeto nostro, quamquam Maffejus ⁽⁶⁾ hanc formam 8, sive 8, in Nummis Samniticis, quos habes apud Guarnaccium ⁽⁷⁾, & quorum unum superius citavimus, respondere putet litterae B, ut proinde ΜΙΝΙΒΑΖ non aliter, quam *Sabinim* legendum contendat, & ΑΥΤΑΘΜΕ quoque legi *Embratur* ipse velit. Sed nos ad litteram P, quae & pro PH, & pro φ usurparetur, antiqua simplicitate, & inopia sic monente, antequam adspiratae novam, diversamque formam nanciscerentur, cum Gorio, aliisque facile amandandas censemus. Litterae F quinetiam ad-

finis

(1) Loc. cit. pag. 117. (2) *Difesa dell' Alfabeto degli antichi Toscani* pag. 166. (3) *Origini Italiane* Tom. II. pag. 222. Tav. X. Num. 3. (4) *Mus. Etrusc.* Tom. III. pag. 100. (5) In *Dempsteri Lib. de Etr. Regal. Paralipomen.* Tab. XXII. pag. 60. (6) *Osservazioni Letterarie* To. V. pag. 341. (7) Loc. cit. To. II. Tab. IX. num. 12., & 13.

finis littera V fuit, ut ejus vices gerere potuerit; quod quidem, si opus nunc esset, possemus ostendere; quemadmodum & PH, & ϕ, tum & α dein vices etiam gessit juxta Graecae linguae, quin & Hebraicae indolem, ad quam Etruscum idioma propius adcedere nonnulli censuerunt, quod & nos inferius innuamus. Una tamen ex litterae V fomis, quae in Tyrrhenicis Monumentis sic pingitur Ϸ, habetur etiam inverso modo efficta, siue dextrorsum hians sic Ϸ in Tabulis Heracleensibus apud Cl. Mazochium, qui eidem nomen, *Vau* Hebraeorum adseruit; quamquam & loco densae adspirationis ejus, quam spiritus densi nota Graeci designant, Latini vero sibilante littera exprimunt, adhibitam interdum observaverit ⁽¹⁾. Illud postremo adnotabimus, in Tabula Eugubina I. apud Passerium, quae Latina est, S obelo superius notari sic ṡ, ut proinde ipsam litterae Hebraeorum *Tzade* similem reddat, & ex Tyrrhenico ipso Alphabeto petita adpareat ⁽²⁾. Supervacaneum vero sit monere, litteram S apud Pelasgos in eisdem Eugubinis Tabulis pro F in pluralibus vocibus exprimendis adhibitam fuisse, ut BVF pro *Bus*, aliaque id

genus occurrant ⁽³⁾, quod & Oscan etiam familiare fuit, qui cum Etruscis una gens, & populus exstiterunt. Familiaris etiam fuit Pelasgis, & Eugubinis, quos eisdem cum Etruscis diximus, adspirationis usus inter vocales litteras, quas iidem geminare saepe solebant, quod Passerius non semel in eorum celeberrimis Tabulis animadvertit ⁽⁴⁾. Hinc ipsos vocem in gurgulione crispasse, & cum anhelitu pronuntiasse existimat, quod & Florentinis, ceterisque Etruscae ditionis populis etiamnum in usu est, quos proinde ab Hebraeae gentis populis, quibus etiam adspirationes valde frequentes erant, dimanasse antiquitus, facile quis censet. Antequam de litterarum Etruscarum forma observationes abrumpamus, adnotare juvabit, diphthongos quinetiam, AE nempe, & EI praesertim fuisse Etruscis, quarum prima in E resolvebatur, & in Inscriptione *Aeliae* habetur, altera vero, ut I pronuntiabatur, & in laudata Junonali sacra Mensa Herculanensium occurrit, quae, ut & superior Inscriptio, inferius adducta a nobis nunc est. Si cui vero libeat Etruscarum litterarum comparisonem cum Latinis, & Graecis adcurate institutam animadvertere, consulat

Vi-

(1) *Tab. Haracleen. Part. I. Diatr. III. Cap. II. §. III. pag. 128. & seqq.* (2) *Passeri Lettera Roncagliese XIV. pag. 345. & 346. To. XXVI. della I. Raccolta Calogeriana.* (3) *Passeri Lettera Roncagliese XVII. pag. 326. Tom. XXVII. della medesima Raccolta.* (4) *Lettera Roncagliese XVI. ibi pag. 274. & seq.*

Virum Cl. Marium Guarnaccium ⁽¹⁾, ad quem digitum intendisse contenti erimus. Haec vero de litterarum Etruscarum forma, & potestate dixisse etiam sufficiat; quamquam tamen non aegre fateamur, aliquam ex varia pictorum, & sculptorum effigendi ratione, & populorum usu occurrere litterae formam, quae non facile ad certum litterae sonum amandari possit; quod quidem saepe crucem figit Etruscae palaeographiae interpretibus ⁽²⁾.

VII. Praestat nunc de Etruscorum scriptione aliqua etiam adtingere. Eorum antiquissimos usos forte eo scribendi more, quem *βουσφο-φνδόν* Graeci dixerunt ab inflexione versuum boum arationem imitantium, nobis innotuit tum ex aliis Monumentis, tum praecipue ex Inscriptione, quae in Agro Cortonen- si reperta est anno CIOIOCCCLXXI. mense Augusto eo loci, qui *Montanara* dicitur, quaeque nunc in Aedibus Nobilium Serniniorum Equitum ad- servatur, ubi nos eandem exscripsimus otio autumnali ejusdem anni, dum inter vos erudite, & libenter hospitaremur. Ibi nempe quarta, & postrema ejusdem linea hac ratio- ne exarataprehenditur, ut ex a-

pographo, quod nunc exhibemus, dignoscere quisque poterit:

И Т V И V T E J

IO A V Q V Y M

A Z I N A

IA A V . . . . . J I H E

Videtis heic ultimam lineam retro- grada inflexione exaratam, quod sa- ne etiam vel sculptorum ignorantia, vel sequioris sculpturae, quae dein sinistrorsum formabatur, invalescente consuetudine fieri potuit. Quamquam enim *βουσφοφνδόν* scribendi genus an- tiquissimum apud Graecos fuerit, & rarissimum, nec praeter celebrem Sigeam Inscriptionem, & praeter alteram, quae una Pausaniae ⁽³⁾ in- notuit, in ara Periandri Cypselidae inscriptam, tum praeter Solonis, qui Periandri aequalis, & socius fuit, leges hoc etiam modo conscri- ptas nullum aliud Monumentum huf- quedum emerferit, tamen non ita fortasse vetus, neque ita rarum apud Etruscos fuit. Siquidem Gorius ⁽⁴⁾ habet votivam Inscriptionem lateri Etrusci juvenis armati insculptam, quae hujusmodi scriptionem exhibet. Hac etiam ratione efformata vide- ri possunt in celebri Gemma Ansi- deana ⁽⁵⁾, nunc Borussensis Musei, duo

(1) *Origini Italiche* To. II. Lib. V. Cap. I. pag. 29., e seg. (2) *Passeri Lettera Roncagliese* XII. To. XXIII. della cit. Raccolta pag. 376., e 380. (3) Lib. V. cap. 17. (4) *Mus. Etrusc. Tab. CVIII.* Vide *Passerium Lettera Roncagliese* X. pag. 315. To. XXIII. Raccolta d' Opuscoli del P. Calogera. (5) *Vid. Gorium Difesa dell' Alfabeto Etrusco* pag. CXXIX., ubi Gemmae egyptus habetur. Cl. Guarnaccius quinetiam suam de *Originibus Italicis* III. Voluminum frontem hac ipsa Gemma ornavit.

duo Thebanorum Heroum nomina
 ΑΙΡΕΣΘΕ *Adraſti*, & ΓΑΡΘΕΝΥΓ *Par-*
thenopaei, quae aliter a tribus aliis
 (quinque enim dumtaxat ibidem ex
 ſeptem adducuntur) exarata haben-
 tur, ut obſervavit Praeſul erudi-
 tiſſimus Guarnaccius ⁽¹⁾. Ceterum
 Etrufci ut plurimum a dextera ad
 laevam ſcriptitabant, ut & Bona-
 rotius ⁽²⁾ praefertim oſtendit. Ve-
 rumtamen Romanis omnia occupan-
 tibus, Etruſcorum litterae veterem
 formam amiſerunt, ut dein non a
 dextera ad ſiniſtram eorum more,
 ſed a ſiniſtra ad dexteram more Ro-
 mano ſcriptio fieret. Huiusmodi
 autem poſtremae ſcriptionis e-
 xemplum unicum habetur ex Bona-
 rotii ⁽³⁾ fide, quod ſcilicet exſtat
 in altero ex operculis ollarum ficti-
 lium, quae inter oppida Podii Bo-
 nitii, & Caſtellinae repertae fue-
 runt; Quamquam dein plura alia
 poſt Bonarotium emerſerint, quae
 apud Gorium praefertim in Muſei
 Etrufci voluminibus videri poſſunt;
 quaeque fane inclinantis gentis, &
 linguae Etruſcae jam ſigna cenſeri
 debent, ut & ipſae Epigraphes E-
 truſca ſimul lingua, & latinis cha-
 racteribus elaboratae idem produnt.
 Indicium enim eſt gentis vel victo-
 riis, vel potentia praefantis, ſi lin-

guae, qua ipſa utitur, uſus apud
 exteros invaleſcat, ut etiam ex e-
 jus deſuetudine de ipſa gente jam
 prolabente recte argumentum fiat.
 Quare nil mirum, ſi praepotente
 jam Romana Republica, quae Ita-
 liam fere totam moribus ſuis con-
 formavit, ipſa ſcripturae Etruſcae
 in Latinam mutatio contigit, quam
 nimirum Paſſerius ⁽⁴⁾ ſtatuit circa
 annum V. C. CCCCLXIV., ut ex
 Eugubinis Tabulis latine ſcriptis ei-
 dem arguere facile licuit. Adſcita
 inſuper ab Etruſcis fuiſſe tum Grae-
 ca elementa, tum Graeca vocabu-
 la, patet ex nonnullis eorum Monu-
 mentis, quae Graecis Inſcriptioni-
 bus donantur, quaeque reperta ſunt
 praefertim inter Campanos, qui o-
 lim Etruſcis adnumerabantur, qui
 poſtea Graecis finitimi, qui eam
 Italiae partem dein incoluerunt,
 quae a Taranto uſque ad Cumas,
 vel, ut Plinio ⁽⁵⁾ placet, a Locris
 Italiae fronte ad Tarentum uſque
 protenditur, eorum litteras, & idio-
 ma facile arripuerunt. Teſtis Vas
 fictile, quod eſt Napoli in Muſeo Val-
 lettiano, quodque habet Cl. Maffei
 inter inſcriptiones varias poſt Mu-
 ſeum Veronenſe ⁽⁶⁾. Ipſum enim mul-
 tis figuris conſpicuum exhibet Picto-
 ris nomen Graece exaratum ſic:

Tom. III.

m

MA-

(1) *Origini Italiche* Tom. II. Lib. V. Cap. I. pag. 39. (2) *Loc. cit.* §. XLII. pag. 90. (3) *Loc. cit.* §. XLV. pag. 100. Tab. LXXXIV. num. 4. (4) *Paralipom. in Thom. Dempſterii Libros de Etrur. regal.* pag. 246. (5) *Hiſtor. Natur. Lib. III.* (6) *Muſ. Veron.* pag. 318. num. 2.

ΜΑΞΙΜΟΣ . ΕΓΡΑΨΕ

Maximus Pinxit .

Exstat etiam in Bibliotheca Vaticana Vas aliud hujusmodi ex Campania advectum , & a Cl. Winckelmannio ⁽¹⁾ relatum , in quo pariter Graecis elementis legitur :

ΑΛΣΙΜΟΣ . ΕΓΡΑΨΕ

Alsimus Pinxit .

Huc pertinet etiam Vas Mastrilli-
ni Musei Neapoli , Graecis ΕΗΡΑΣ ,
ΕΝΕΥΑΛΙΟΥ , & ΔΑΙΔΑΛΙΟΥ cujusdam
nominibus , tum & figuris insigne ,
quod apud Cl. Mazochium ⁽²⁾ cer-
nitur . Copulandae insuper huic Vasi
dyotae tres ⁽³⁾ Etrusco artificio con-
formatae , & variis Graecis nomini-
bus inscriptae , quibus designandis
superfedeo , cum eadem ex Mazo-
chio cuique petere facile liceat . His
adde Vasa alia , quae in III. ipso
Volumine *Picturarum Etruscorum in*
Vasculis ⁽⁴⁾ a Cl. Passerio nostro ad-
ducta sunt , quae hujusmodi Grae-
cis Inscriptionibus , obscuris licet ,
donantur , quas quidem facile erit
consultare . Quare nil mirum , si Fe-
stus in verbo *Bilinguis* de Brutiis ,
ceterisque Magnae Graeciae populis
dicat : *Osce* (quod est fere Etrusce)

& Graece loquebantur . Verum haec
haftenus , quae quidem a nobis latius
tractabuntur in Dissertatione , quam
paramus , *de Graecitate extra Grae-
ciam variis temporibus usurpata , & ex-
cultata* . Etrusci quinetiam , ut ex omni-
buseorum usquedum notis Monumen-
tis patet , non alio scripturae genere
usi sunt , quam eo , quod majuscu-
lum audit , numquam adscito alte-
ro , quod minusculum dicitur . Tan-
dem circa Etruscorum scriptionem
illud animadvertendum est , monen-
te Passerio ⁽⁵⁾ , voces truncare eos-
dem consuevisse , ut reliquam earum
partem , idest syllabas , quas praece-
dens linea non caperet , in sequen-
tem transferrent , quod quidem He-
braeos semper refugisse patet .

VIII. Quid autem de lingua ipsa
Etrusca censendum sit , utrum sci-
licet ab Hebraica , ut laudati Mazo-
chius ⁽⁶⁾ , & Maffejus ⁽⁷⁾ , tum etiam
Paschalis Amatius popularis meus ⁽⁸⁾ ,
an a Graeca , ut Bourguetius , &
Gorius ⁽⁹⁾ , vel ab utraque , ac ve-
tere Latina simul , ut Passerius ⁽¹⁰⁾
existimavit , derivanda sit , non e-
go is sum , qui inter tot praecla-
ros Scriptores in diversa abeuntes ju-

(1) *Monumenti antichi inediti &c.* Tom. I. num. 143. (2) *Tabul. Heralien. Par. I. pag. 138. Tab. aen. num. 1.* (3) *Ibid. n. II., III., & IV.* (4) *Tab. CCL., & CCLI., pag. 38., & Tab. CCLV. pag. 40.* (5) *Lettera Roncagliese XVII. pag. 323. Tom. XXVII. della citata Raccolta.* (6) *Dissertaz. sull'origine de' Tirreni Tom. III. num. 1. degli Atti dell'Accad. di Cortona.* (7) *Della lingua , e delle Iscrizioni Etrusche , e Pelasghe Tom. V. delle Osservaz. Letterar. §. XVIII. pag. 161., e segg.* (8) *Dissertazione II. sopra il Rubicone degli antichi , Append. XIV. sopra il §. XXV. pag. 189., e segg.* (9) *In Museo Etrusco pas- sim .* (10) *In Epistolis Roncaliensibus , in Paralipomenis ad Dempsterium , & alibi .*

judex affideam, aut a me definiri posse confidam, praesertim cum multi emunctae naris viri omnes hujusmodi conatus, tamquam inanes ut plurimum traducendos judicaverint. Ceterum si quod verosimilius est, consectari velimus, ad Hebraicum potius Etruscum idioma adcedere facile adfirmarem, quod etiam Cl. Guarnaccio ⁽¹⁾ visum est. Docet id praesertim elenchus vocum sive Etruscarum, sive Latinarum (Latini enim idioma multa ex Etrusco sit mutuatum oportet), quem ex J. Beatonio Anglo, qui Graecas plures, & Latinas, quin & Britannicas ex Hebraeo fonte petitas contendit, tum ex Mazochii, Passerii, Maffei, aliorumque operibus efformandum successivis horis curavi, quemque ad calcem exhibere non inutile erit. Verum inter ipsas Cimmerias tenebras, quibus hac in re circumcingimur, non aegre ad ridendum adducimur Stanislai Bardetti conatus, qui Socii sui Joh. Harduinii *παράδοξοις* delectatus omnia Etrusca Monumenta, quin & Tabulas ipsas Eugubinas ope septentrionalium idiomatum, nempe Gallico-Germanici, Armorici, Wallici, Gothici, Anglo-Saxonici, Francici, &

Tom. III.

Alamannici interpretari magna fane confidentia ausus est ⁽²⁾. Neque hoc eruditionis monstrum novum omnino est, quandoquidem Hadrianus Scriekius etiam in suis *de Originibus* libris ostendere tentavit, *linguam Etruscam eandem esse cum Teutonica*, qui nimirum etiam unam ex Eugubinis Tabulis *auxilio Teutonicae linguae* explanavit ⁽³⁾. Alios etiam Septentrionales scriptores, qui hoc tentarunt, a Maurinis Monachis novi Tractatus Diplomatici conditoribus, quos supra laudavimus, adductos offendere licet ⁽⁴⁾. Nemo tamen melius hujusmodi cerebrosa tentamina ridenda suscepit (quis enim serio haec confutanda adgrediatur?) quam anonymus quidam scriptor (qui Hieronymus Zannettius Venetus a quibusdam habitus est), qui nempe anno MDCCCLII. Opusculum ⁽⁵⁾ edidit lepidum, & festivum satis, in quo prope Ravennam in Theodericum Ostrogothorum Regem, & in Cassiodorum eidem a secretis incidisse fingit, ac cum ipsis de Etruscis Monumentis conferto sermone, litteras, quibus eadem instructa sunt, Geticas, ac Runicas potius, quam Etruscas statuendas comminiscitur, ut proinde ex barbarorum inruptio-

m 2

ne

(1) *Origin. Italiche* Tom. I. pag. 218. (2) *Della lingua de' primi Abitatori dell'Italia: Opera postuma del P. Stanislao Bardetti della C. di G. In Modena. 1772.* (3) *Vid. Maffei loc. supr. cit. §. X. pag. 99.* (4) *Tom. II. Par. II. Sect. III. Cap. II. §. II. pag. 72. adnot. (1).* (5) *Nuova trasfigurazione delle lettere Etrusche. MDCCCLII. in 4. di pag. XXVII.*

ne in Italiam Gothici etiam characteres pervaserint, quibus signata fuerint vasa, tegulae, marmora, numismata, aliaque hujusmodi, quique dein pro Etruscis habiti fuerint. Id etiam nonnullis Runicis, sive Geticis adductis Monumentis, & cum iis, quae Etrusca censentur, facta comparatione, evincere nititur. Verum ipse joci causa tamquam somnium narrans, non serio, nec vigilans, ut ceteri ipso dormiente somniculosiores commenti sunt, id Litteratorum meditationi, vel potius oblectamento proposuit. Ceterum Passerius id aegre ferens, quod quilibet Etruscorum Monumentorum interpretationes, quarum pleraeque eidem adceptae referri debent, ludicra censura traductas cerneret, in Vindiciis Etruscis ⁽¹⁾ adseruit, hujusmodi difficultatem contentionis studio magis, quam veritatis obiectare eos, qui vere in his studiis peregrini laudem sibi aliquam ex cavillatione aucupantur.

IX. Quare semper incertum sum mopere erit, quid Etruscae scriptiones obvolvunt, etsi eisdem magnorum Virorum interpretationes adceperint. Ex Eugubinarum Tabularum comparatione, Etruscarum nimirum cum Latinis Passerius ali-

quid luminis ad hujus idiomatis intelligentiam derivari posse confisit, postquam ad examen jam cetera minora Monumenta revocaverat, tum mutua eorum conlatione aliquas voces explanasse sibi visus est. An ipsi res bene cesserit, quamquam ad id eruditionum omnium opes adsciverit, multaque ingeniose detexerit, aliorum sit omnino iudicium. Ceterum multum lucis quinetiam sperandum videtur ex ceteris bilinguibus Monumentis, Latinis scilicet, & Etruscis simul junctis, quorum nonnulla designabimus. Cl. Oliverius ⁽²⁾ Caii Fatii Haruspis Inscriptionem latine, & etrusce loquentem unum, idemque protendere existimavit, ut Etrusca nimirum Latinae omnino respondeat; quamquam hanc ipsam Epigraphem Passerius ⁽³⁾ sacra Deorum lingua, quae quidem a vulgari Etrusca, in ceteris nimirum usurpata Monumentis insigniter differat, concinnatam velit, quod Dempsterius ⁽⁴⁾ ipse, & Passerius ⁽⁵⁾ quin etiam de Eugubinis Tabulis censuerunt. Verum ut hujus adsertionis testimonium, ac specimen quodammodo quilibet in promptu, ac sub oculis habeat, heic nunc ipsam Epigraphem subjicimus, Etruscam lineam ob columnae

(1) Pag. XXI. Tom. I. *Pistur. Etrusc. in Vaseulis*. (2) *Marmor. Pisaur. pag. 11. num. XXVII.* (3) *Lettera I. Roncagliese pag. 367. Tom. XXII. della Raccolta I. d' Opuscoli del P. Calogerà.* (4) *Loc. cit. §. XLVI.* (5) *Ibid.*

mnae exiguitatem in duas redigentes:
 ...TATIVS. L. F. STE. HARVSPE...
 FVLGVRIATOR

†ϣⲓⲛⲧⲱⲣⲓ . ϣⲓⲛⲧⲱⲣⲓ . ϣⲓ . ϣⲓ . ϣⲓⲛⲧⲱⲣⲓ

ϣⲓⲛⲧⲱⲣⲓ

Hanc sic legunt, qui Goriano Alphabeto insistant, & ipse Oliverius praefertim:

Ca. Fates. Lr. Lr. Netmuis. Trutnut
 Frontac.

Quare Ca. Fates est Oliverio Cajus Fatus, cum non T initio mutilae Inscriptionis, sed F haberi existimet, ubi & C., decurtatum nempe praenomen evanuit. Lr. Lr. eidem significare videtur Lartis Filius, quod Lar Etruscorum in τὸ Lucius a Romanis conversus fuerit. Netmuis respondet Stellatinae Tribui, in qua Urbinum praefertim Pifauro proximum censebatur, ut post Gruterii⁽¹⁾ Inscriptionem Fabrettius⁽²⁾ observavit, & cujus nomen, etsi ex Festo Tuscorum redoleat originem, cum nempe Stellatinus ager in Etruria situs esset, tamen ab Haruspice forte reprobatum est, quod vulgaris esset idiomatis, ut idem Passerius suspicatur⁽³⁾. Ceterum quoad Etrusci vocabuli significationem, & quoad ejus cum Latino rationem Oliverio haeret aqua. Passerius vero

aliquid tentavit⁽⁴⁾, dum Ναύσταθμον *Navale*, aliaque Graeca vocabula huic similia cum *Netmuis* comparavit, ut vox haec etiam Stellatinae Tribui, quam a Graeco verbo ἡλ-
 λουμι *navigo* ipse derivat, responderet; cum scilicet alter Stellatinus ager, ab eo, qui in Campania erat, diversus, ultra Capenam mare versus protenderetur, & Feroniae lucum comprehenderet. Verum quis adeo incerta mercetur? Trutnut vero eidem Oliverio est a trutinor, quasi trutinatores essent Haruspices. Tandem Frontac (non Frqntac, ut legit Bourguetius) a βροντῶ *tono* petendum putat, commutato B in F, ut saepe usuvenit, ut proinde Frontac idem sit, ac Fulgurator, quemadmodum apud Pindarum Juppiter Dorice αἰολοβρόντας *velocia tonitrua excitans* compellatur. Ast Maffejus⁽⁵⁾ potius ab Hebraea radice ברק *barak* fulguravit, quam a recitato Graeco themate, quod non fulgur, sed tonitru innuit, hujus Etruscae vocis etymon petendum putat. Cetera, quae ipse vel ingerit, vel reprobatur⁽⁶⁾ quoad hujus Inscriptionis, quam etiam adducit, interpretationem, confectari non juvat. Urna quinetiam marmorea Arretii re-
 ta

(1) *Inscript. antiq.* pag. 485. num. 8. (2) *Inscript. Domest. Cap. IX.* num. 514., & seqq. pag. 664.

(3) *Ibid.* pag. 368. (4) *Lettera VI. Roncagliese ivi* pag. 439., & 440. (5) *Della lingua, e delle Inscriptioni Etrusche, e Pelasghe* pag. 173. Tom. VI. delle Osservazioni Letterarie. (6) *Loc. cit.* pag. 118., & segg.

ta ex Museo Stroziano profertur a Bonarotio ⁽¹⁾, & a Gorio ⁽²⁾, quae duplici quoque Inscriptione, Etrusca nimirum, & Latina instructa est; verum ex sententia Bonarotii ⁽³⁾ nil una cum altera commune habet, quandoquidem Latinam Inscriptionem post Etruscam additam viri fuisse putat, qui cineres suos recondi voluerit vel cum ossiculis uxoris, vel patris, vel alterius consanguinei Etrusci; nam eidem haud verosimile videtur, Romanum virum, ejectis cineribus defuncti Etrusci, suos in eadem Urna, ut sumptui parceret, reponi voluisse, cum id & universa gentium religio, & praecipue Romanorum in mortuorum Manes refugeret. Tum aliud Etruscam, ac aliud Latinam Epigraphem protendere, patet etiam ex Passerio ⁽⁴⁾, qui hoc ipsum Monumentum litteris tantum communibus refert, quod tamen ita in prototipo cubat:

REVVER INVVS EVVER
RIVR IORRIS

Q. FOLNIVS . A. F. POM
FVSCVS

Etruscam Epigraphem sic legit Passerius:

Aelye . Fulni . Aelyes

Ciarti . Alisa,
ut sensus sit: *Aelia Folnii Aeliae Ciartii aeternae memoriae*; *Alisa* enim eidem est ab α, & λίσσω, id est *non obliviscor*. Maffejus ⁽⁵⁾ vero hoc vocabulum, quod superius etiam offendetis in adlata Serniniana Epigrapha, quodque non rarum in Etruscis Monumentis, quorum nonnulla ipse adducit, ab Hebraico fonte derivat, ut nempe idem sit, ac אשה *isa*, *mulier*, *uxor*. Quare nihil utrique commune praeter *Folniae* gentis nomen, ad quam sepulcrum pertinuit. Verum si Bourguetius ⁽⁶⁾ audiatur, legendum: *Aelsbe Fulni Aelsbes Kiarthi alisa*; ac latine vertendum: *Equitis*, vel *Aurigae Folni Equitis Cymba*. Maffejus vero ⁽⁷⁾ sic habet communibus usus elementis:

*Aelpse Fulni Aelpse
Ciarthi Alisa*,

tum in Latina legit Q. F., non A. F., ut apud ceteros. Ast postremam hanc interpretationem idem ridet, & merito. Adfiniorem tamen inter se utramque Inscriptionem, Latinam nempe, & Etruscam habemus in Urna fictili Musei Buccelliani Montis Politiani, quam refert Maffejus ⁽⁸⁾, ac latine primum:

C. LI-

(1) Loc. cit. Tab. LXXXIII. num. 6. (2) Difesa dell' Alfabeto Etrusco, Prefaz. pag. CV. (3) Loc. cit. §. LXV. pag. 101. (4) Lettera VI. Roncagliese num. 71. pag. 430. (5) Loc. cit. pag. 174. (6) Dissertaz. sopra l' Alfabeto Etrusco pag. 15. Tom. I. de' Saggi di Dissertaz. Accademiche di Cortona. (7) Loc. cit. pag. 120. (8) Loc. cit. pag. 13.

C. LICINI . C. F. NIGRI

Tum sequitur altera Etruscis litteris, quas Maffejus in Latinas commutatas dumtaxat expressit:

F. LECNE . F. THAPIRNAL

Siglas duas ea forma donatas ait, qua V, vel F designari consuevit, licet heic pro G, vel C usurpatas suspicetur, ut *Caum* referant. Verum ob diversam Alphabeti rationem, quam Maffejus proposuit, haec certa designatione adumbrari non possunt. Ceterum ultima Inscriptionis vox, cujus primam litteram nobis objecit, forte sic exarata *ῬΑΠΙΡΝΑΘ* *Thapirnal*, *niger* sonare videtur; ut inferius etiam in Lexico vocum Etruscarum patebit. Adducenda heic videretur altera bilinguis Perusina Inscriptio, quae a Gorio ⁽¹⁾ relata est; verum haec, monente Maffejo ⁽²⁾, ex duabus diversis partibus male coaluit, cum saepe usuveniat, ut opercula Urnis non respondeant. Bonarotius vero Urnas tam Latinas, quam Etruscas in Crypta Clusii ex fide incolarum detectas adfirmat, quas cum nemo adhuc, quod sciamus, adduxerit, quid de ipsis proinde statui possit, ignoramus. Postremo tandem idem ad Etruscae linguae intelligentiam praesidium peti posset ex Etruscis illis Inscriptio-

nibus, quae Latinis litteris exaratae inventae sunt proximae aliis, quae & litteris, & vocibus Latinae omnino sunt, quaeque inter se adprime conveniunt. Eas nunc nobis consuetari omnes haud licet; quamquam hujusmodi exemplum inferius haberi possit ex Tegulis Buccellianis, quarum testimonium adducemus, ubi de Etrusco puero Tarquinienfi res erit.

X. Difficile quapropter esset ex Etruscorum Monumentorum comparatione, & interpretatione Lexicon Etruscarum vocum cum earum explanatione conficere. Ceterum illud inchoavit Maffejus, qui non solum ex certioribus hujusmodi Monumentorum vocibus, sed etiam ex ceteris, quae tamquam Etruscae originis a variis antiquis Scriptoribus adducuntur, concinnavit. Prostat hoc inter ejus Litterarias Observationes ⁽³⁾, ex quibus illud latine redditum nos exscripsimus, & aliis insuper ditavimus vocibus, quas ipse praetermiserat. Cl. Praeful Guarnaccius multo plura vocabula, quibus hujusmodi Lexicon excreveret, se conlegisse testatur ⁽⁴⁾ ex fragmentis carminum Saliorum, & ex fragmentis Juris X. viralis, & Papi-riani, tum ex operibus Nonnii Mar-cel-

(1) *Mus. Etrusc. Tab. CXXXVII. num. 2.* (2) *Loc. cit. pag. 120.* (3) *Loc. cit. a pag. 5. ad pag. 22.*

(4) *Origini Italiane Tom. II. Lib. VI. Cap. I. pag. 115.*

celli, Festi Pompeii, Macrobi, & Auli Gellii, quae tamen non omnia pura puta Etrusca habenda sunt, cum ipse nec Sabinas voces, nec Pelasgas, nec Samnitas praetermisit, quas ab Etruscis nonnisi dialecto differre contendit. Sed cum id non exigui laboris opus instaurari a nobis nunc non possit, cumque non forte gratum futurum esset omnibus iis, qui peculiare veteris Italiae linguas simul commixtas nollent, ac vere Etruscas dumtaxat aucupantur, ab hoc onere facile nos terga subducimus. Quare potius Lexicon alterum recudemus vocum omnium, quas nobis Eugubinae Tabulae servarunt, quod nimirum confecit Passerius noster, quodque ipse primum inter Roncalienfes Epistolas publici juris fecit ⁽¹⁾, ac dein rursus exhibuit in suis ad Dempsterium Paralipomenis ⁽²⁾, unde nos illud petivimus. Licet enim Tabulae istae exaratae sint vocibus, quas Iguvini idiomatis censet Passerius ⁽³⁾, tum etiam adcedant Pelasgae, quibus duae ex hisce Tabulis elaboratae sunt, tamen cum & Iguvinam, & Pelasgam linguam ex Etrusca profectam, vel eidem adfinem fateatur quisque necesse sit, multum juvaminis ex hoc etiam Lexico Etru-

sco idiomati derivaturum manifesto patet. Tum hoc quoque modo illud supplere poterit, quod, a Guarnaccio designatum, confici a nobis non potuit. Quare cum hoc Passerianum Lexicon adeo diligens, & accuratum sit, ut themati ipsi cetera omnia subsequantur vocabula, quorum nullum praetermisit, quod iis in Tabulis proftet, facile ejusdem vocis mutationes, quae inflexiones, conjugationes, casus, numeros, tempora, personas, aliaque grammaticalia accidentia praesefere possint, deprehendere facile erit; quod etiam ad Etruscae linguae, earum nempe matris, indolem dignoscendam conferre plurimum poterit. Constat hoc Lexicon MCCCC. plus minus vocabulis, cum, Massejo monente ⁽⁴⁾, horum dimidium habeatur in Pelasgis, alterum in Etruscis Tabulis contineatur ⁽⁵⁾. Etruscae linguae Lexicon Gorius ⁽⁶⁾ etiam pollicitus est, quod tamen numquam emisit, ut proinde nobiscum praeclare actum sit, qui eo careamus, postquam posse se vocum omnium interpretationem, quam nonnisi cerebrosam haberemus, simul exhibere sibi persuaserat. Quare recte sentire Massejum ⁽⁷⁾ nobis videtur, qui, detractis propriis numinum, viro-

rum,

(1) *Lettera Roncagliese XIII. dalla pag. 289. alla pag. 344. del Tomo XXVI. della 1. Raccolta Calogeriana.*

(2) *A pag. 323. ad 331. (3) Cit. Epist. pag. 245. (4) Loc. cit. pag. 64. (5) Loc. cit. pag. 70.*

(6) *Mss. Etrusc. To. I. pag. XXVI., & To. II. pag. XXXV., & pag. 195. (7) Loc. cit. pag. 168.*

rum, & urbium nominibus, vix triginta vocabula ad Etruscum Lexicon conficiendum conferri posse putavit.

XI. Aliqua etiam de hujus linguae syntaxi a nobis nunc dicenda supereffent. Verum adeo exilia sunt, quae huc usque & de nominum casibus, & de verborum temporibus, ceterisque proprietatibus ad rem grammaticam pertinentibus innotuerunt, ut nihil certi statui possit. Passerius quidem animosior omnium primus masculina ⁽¹⁾ nomina in *e*, & feminina ⁽²⁾ in *a* desinentia sibi detegere visus est. Aliquot etiam nomina propria masculini generis, ex Etruscorum genio in *a* terminantia designavit Maffejus ⁽³⁾, quod Hebraicae indolis esse etiam censuit ⁽⁴⁾. Nomina adjectiva a substantivis distincta indicavit laudatus Passerius ⁽⁵⁾, & participia insuper innuit ⁽⁶⁾. Pluralem vero numerum in *f* loco s (quam litterarum commutationem superius etiam produximus) persaepe desinentem advertit Passerius ipse ⁽⁷⁾,

Tom. III.

& in *im* etiam terminantem ostendit Guarnaccius; quod & Hebraicum morem olere contendit ⁽⁸⁾. Aliquos casus quinetiam notavit Passerius, qui vocativum in *u* finientem observavit ⁽⁹⁾. Tum id frequenter occurrere animadvertit Passerius ipse ⁽¹⁰⁾, gignendi casum in *al*, & *i* ut plurimum desinere. Utriusque rei simul exemplum instar omnium sit Inscriptio in Urna fictili, litteris ex atramento pictis in interiori operculi parte, quae olim erat Florentiae in Museo Cerretanio, nunc apud Cl. Virum Joh. Ludovicum Blaconium Bononiensem Saxoniae Electoris a consiliis, & Romae Oratorem adservatur, quamque Passerius bis, & tertio ⁽¹¹⁾, Gorius etiam non semel ⁽¹²⁾, & ex eo Maffejus ⁽¹³⁾ adduxerunt:

JAITHAHITEI . INEAEAB . IA>

Cai . Hereni . Petinatia (Petinatia nati).

Putavit etiam deinde Passerius ipse ⁽¹⁴⁾ terminationem in *al* sextum casum indicare, quem Grammatici ablativum vocant; sed multa in a-

n

liam

- (1) Lettera Roncagliese IX. Tom. XXIII. della Raccolta I. Calogeriana pag. 299. (2) Paralipom. in Libros de Etrur. regal., ubi de Nominib. Etruscor. pag. 237. (3) Loc. cit. pag. 130. (4) Ibid. pag. 164. (5) Lettera Roncagliese XIV. Tom. XXVI. della cit. Raccolta pag. 391. (6) Lettera Roncagliese XVI. Tom. XXVII. della cit. Raccolta pag. 272., e pag. 285. (7) Cit. Lettera XIV. pag. 371. (8) Origini Ital. Tom. II. Lib. VI. Cap. IV. pag. 213. (9) Lettera Roncagliese XII. Tom. XXIII. della cit. Raccolta pag. 381. (10) Lettera Roncagliese III., ed VIII. Tom. XXII. pag. 391., e 476., De Etruscorum Sepulcris &c. Diatriba §. IX. pag. 108. Tom. II. Mus. Etrusci. (11) Lettera Roncagliese VIII. num. 110. pag. 476., Acheronticus, sive de Ara sepulchrali pag. 75. Tom. III. Mus. Etrusc., & Paralipomena ad Etrur. regal. de Nominibus &c. Etruscor. pag. 222., & 236. (12) Mus. Etrusc. Tom. II. pag. 413. & Difesa dell' Alfabeto Etrusco pag. 92. (13) Loc. cit. pag. 147. (14) Cit. Paralipomen., ubi de Metonymiis Etruscor. pag. 235.

Cl. Xaverius Matthaeus J. C. Neapolitanus ⁽¹⁾, ut Etruscae Poeseos specimen aliquod exhiberet, eandem Italico metro donare minime dubitavit. Passerius ⁽²⁾ quidem in Eugubina Tabula V. potius ob linearum diversam longitudinem metrum aliquod latere suspicatus est, quod tamen si lineae computentur, nullum deprehendatur; adpareat tamen in hymno, licet non aliter esse videatur, quam periodos tenus ad brevitate, & harmoniam compositas. Gorius ⁽³⁾ quidem hexametris versibus has Eugubinas Tabulas una cum Hadriano Scribicio concinnatas censuit, quod more suo improbavit, risitque Maffejus ⁽⁴⁾. Post hanc Eugubinam Tabulam (ex qua argumentum defluxit non inopportunitum, neque a re nostra alienum nonnulla nunc de Etrusca Poesi adtingendi) subsequetur Etrusca Epigrapha, quae insculpta est in marmorea Junonali sacra Mensa Herculanensium, quamque edidit, legit, & interpretatus est laudatus Passerius ⁽⁵⁾, qui eam in Curia Herculanensis Civitatis positam fuisse existimat, ut pro-

inde Curialem adpellare non dubitet, in qua rerum gerendarum curam praevia libatione Patres auspicarentur. Ex characterum forma, & litterarum consonantium geminatione conjicit Passerius, Inscriptionem hanc, quae duplex est, una scilicet in fronte, alia in altero laterum, ex antiquissimis non esse, sed iis concinnatam temporibus, quibus Latinus sermo cum Romanorum Imperio late per gentes pervadens cetera idiomata exturbabat. Occurret tertio loco Etrusca alia Epigrapha, quae omnium longissima est, & quam ex Hypogaeo Perusino edidit Passerius ipse ⁽⁶⁾, atque etiam Maffejus non semel, qui primum aere archetypon expressit ⁽⁷⁾, ac dein communibus elementis dumtaxat exhibuit ⁽⁸⁾. Hypogaeum hoc milliario uno cum dimidio a Persia distitum ingressus sum, & diligenter perlustravi una cum Cl. Praefule Stephano Borgia Octobremense anni MDCCCLXXI., cum nimirum ad vetustissimam hanc vestram Dardaniam patriam contenderem, ejusque ectypon accuratissimum dein

Tom. III.

n 2

ad

(1) *Della Salmodia degli Ebrei Dissertaz. Tom. IV. dei Libri Poetici della Bibbia tradotti dall'Ebraico originale, e adattati al gusto della Poesia Italiana. In Napoli 1771. in 4. pag. 19.* (2) *Dissertaz. della Poesia degli Ebrei Tom. XIII. della Nuova Raccolta Calogeriana pag. XLII., Paralipomen. ad Etrur. regal. Dempsterii pag. 300. Vid. etiam Epistolam XVII. Roncaliensis pag. 318. Tom. XXVII. Collectionis I. Calogerianae, ubi haec ipsa disputantur.* (3) *Mus. Etrusc. Tom. I. pag. 387.* (4) *Loc. cit. pag. 99.* (5) *Junonialis sacra Mensa Herculanensium Dissertatione illustrata, Vol. I. Symbolar. Litterar. Florentiae 1748. pag. 193. Tab. aenea ad pag. 207.* (6) *Mus. Etrusc. Gorii Tom. III. Dissert. de Etruscor. Sepulcr. &c. §. IX. pag. 107. Tab. V. Class. II.* (7) *Osservaz. Letterar. Tom. V. Tab. II. num. 1.* (8) *Ivi Tom. VI. pag. 107.*

ad me misit Iosephus Belfortius Civis Perusinus, antiquitatum solertissimus cultor, ex quo adcuratiorem Inscriptionem ipsam nunc profereamus. In Etrusca hac Inscriptione, si Passerium audiamus, Duumvirorum quorundam mentio habetur in casu obliquo, ut terminationes in *al*, & *i*, de quibus supra diximus, ostendunt. Voces duae *precum*, & *cerurumein* (*cere* enim idem, ac *sanctum*) facile Passerio suadent, heic sacrum aliquod, vel dedicationem indicari, aut quid aliud ad sacros ritus pertinens, cum praesertim haud a consueta Manium invocatione initium ducatur. Maffejus⁽¹⁾ vero ex Hebraicis propriis nominibus coaluisse putat voces *Precuthurami*, & *Clenarami*, nempe ab *אמי* *Ami*, & *נחמני* *Nachamani* apud Esdram⁽²⁾, neque aliter habendas putat voces reliquas *Aulem*, *Larthial*, *Larthialisule*, *Cestnal*. Dicet forte nunc aliquis, cur haec Inscriptio latine reddita non est? Jam eo venimus, ubi mures ferrum rodunt. Verum quis ego sum, qui obloquar, silente Passerio, qui unus mihi tamquam

Κάλλας Θεστορίδης ὁίωνοπόλων ὄχ' ἀρί-
στον,

Calchas Thestorides hariolorum longe optimus⁽³⁾,

atque unus tandem, qui vel divi-
nans obscuras quascumque res &
perspicuas, & verosimiles reddere
videatur? Certe de huiusmodi rebus
vel hiscere dumtaxat Marte proprio
me puderet summopere. Tandem
quarto loco adferemus Etruscam In-
scriptionem, quae quatuor lineis di-
stincta insculpta cernitur in sinistro
brachio Pueri aenei, intonsi, seden-
tis, bullam ad collum gestantis, &
protendentis dextram manum, qui
in Agro Tarquinienſi prope Corne-
tum, vetus Etruscorum Oppidum,
anno *MDCCCLXX*. detectus est, quem-
que Praeful consultissimus Franciscus
Carrarius Bergomas, alter in Curia
Innocentiana Judex comparavit,
ac dein dono dedit pientissimo Pon-
tifici Clementi XIV., qui eundem
inter alia Vaticana Cimelia pro sua
abſtinentia, ac liberalitate recondi
voluit. Cum hoc aeneum Signum
dein Praeful eruditissimus aere inci-
di, atque de eo & confici, & edi Dis-
sertionem a Cl. Passerio nostro cu-
rasset⁽⁴⁾, ex ea nos modo nonnulla
degustabimus, quae huic Monumen-
to, & Epigraphi praesertim aliquid
lucis adfundant. Putat ipse quapro-
pter, huiusmodi Puerorum simula-
cra votiva Diis fuisse ob eorum re-
paratam salutem, quam aut Jovi pue-
ro,

(1) *Osservaz. Letterar.* Tom. VI. pag. 165. (2) *Esdra.* Lib. I. Cap. II. vers. 57. (3) *Homer. Iliad.* 1. vers. 69. (4) *Job. Bapt. Passerii de Pueri Etrusci aeneo simulacro a Clemente XIII. P. O. M. in Museum Vaticanum inlato Dissertatio.* Romae 1771. ex typographio Palladis.

ro, aut etiam Tageti vel a cunis admirando adceptam referebant; inter quae praestantiora sunt, post nostrum, Perusinum Musei Gratiani, quod iniquo furto subreptum fuit tribus ab heinc annis, & Cortonense Musei Coratiani, quorum utrumque oculata manu tractavimus otio autumnali anni MDCCCXXI., tum & utrumque Etrusca Inscriptione distinguitur a Passerio praesertim relata⁽¹⁾. Epigraphes vero censet dedicationes praesferre, ut proinde & nomen donantis, & donarii causam exprimerent. Cum ergo sinistrum brachium Pueri Tarquinienensis, ut ex ectypo aeneo, quem nunc damus, & quem humanissime nobis laudatus Cl. Praeful communicavit, cognoscere licet, aliqua sui parte truncatum sit, manca proinde ipsa quoque Inscriptio facta est, nec ejus sensus plane omnino a Passerio adtingi potuit. Ceterum *Vehuma* in primis deprehendit, quod ex gentilitio nomine *Velia* derivatum dicit, ex quo dein *Velumia* gens processerit. Dein *Selvansl* nomen familiare esse arbitratur, quod *Salvius* latine audiret, quodque in aliis etiam Etruscis Monumentis occurrit. At prius in ea fuerat sententia, ut *Celvans*, sicut revera legendum est, in *Selvans*,

ob facilem commutationem & in >, convertens salutem hac voce indicari contenderet. Tum voce altera *Cuer*, quam a Graeco vocabulo *κό-ρ* ducit, Puerum significari adfirmat. Quemadmodum postremo vocabulo *Clan* filium innui docet, qui tamen ad matrem, ut Etruscorum mos erat, referatur; quod jam ipse in Dissertatione *de Tegulis Buccellianis*⁽²⁾ prodiderat, ubi duas ex Spedoniae gentis sepulcro tegulas, Etrusca nimirum, & Latina Inscriptione signatas protulit, in quarum una, quae Etrusca est, licet Latinis exarata elementis, sic legitur:

Æ . SPEDO
THOCERNA
CLAN,

in altera vero, quae Latina prorsus est, haec habentur:

VEL . SPEDO
THOCERONIA
NATVS,

ubi sane *Clan* τῶ *Natus* respondere citra omne dubium patet, ut in Paralipomenis ad Etruriam regalem Dempsterii⁽³⁾ idem Cl. Auctor jam antea adnotaverat. Ceterum Maffejus⁽⁴⁾, qui laudatam adducit Etruscam Clusinam Epigraphem, licet paullulum variantem, *Clan* gentile

no-

(1) Cit. Dissert. §. V., & VI. pag. XX., & seq. (2) Tom. III. *Mus. Etrusc.* pag. 138. n. X., & XI. Tab. XXVIII. (3) De Nominib., Praenominebus, Cognominib., & Metronymicis Etruscorum pag. 234.

(4) *Offerv. Letterar.* Tom. VI. pag. 149., & seq.

nomen putat, quod ex Clani fluvio, prope quem ipsa detecta est Inscriptio, adjacenti regioni adhaeserit. Passerio tamen, qui forte nunc verosimiliora confectatur, adfentiri nos praestat.

XIII. En infelix linguae conditio, quae licet a populo late dominante usurpata, tantisque consignata Monumentis in eam tamen devenit sive temporum injuria, sive rerum vicissitudinibus tum oblivionem, tum obscuritatem, ut plurima incomperata, pleraque incerta, paucissima verosimilia, quae de ea statui possint, nunc habeantur. Certe quidem, Claudio imperante, linguam hanc calluisse Romanos existimandum est, cum ipse Imperator, teste Tacito⁽¹⁾, in Senatu verba fecerit *super collegio haruspicum, ne vetustissima Italiae disciplina per desidiā exfolesceret*, quam tamen primores Etruriae adhuc retinebant, & in familias propagabant. At facile ex hoc conligere est, jam Etruscum idioma in defuetudinem abire coepisse, Latino sermone una cum Imperio omnia jam loca longe, lateque obtinente. Verum studio supplente, haruspicum scientia una cum ipsorum libris Etrusce loquentibus servata est usque ad dimidium quarti Ecclesiae saeculi;

siquidem ex Ammiano Macellino⁽²⁾ discimus, haruspices consilio juvisse Julianum Aug. *prolatis libris auguralis disciplinae*, quae in Etruria nata Etruscis etiam concredita erat litteris, & vocibus. An vero hujus scientiae, & linguae studium diutius excultum fuerit, ignoro. Facile tamen in hanc adducor sententiam, ut, tacentibus historicis, linguam saltem omnino extinctam ubique existimem. Quis ergo post XIII. fere saeculorum intervallum inter mortuam prorsus linguam redivivam facere posse confidat? Coniecturis tamen haud obstruenda via, ac nos etiam iis, quae tum modestiores, tum verosimiliores adferuntur, plaudere non dubitamus. Animus certe longe audentior ei sit oportet, qui in tanta rerum incertitudine Etruscas lucubrationes condere non vereatur. Vidimus nempe paucis ab heinc annis Cl. Virum Ludovicum Cutellinum Cortonensem Socium nostrum doctissimo Viro Philippo Venutio altero Municipi vestro *carmenibus*, sive naeniis quibusdam Etrusco, ac ligato simul idiomate *audacter*, ut ipse ait, *exaratis, atque latine redditis*, tamquam redivivo patrio lessu parentantem⁽³⁾. Simile quid tentavit soluta tamen oratione, & pe-

(1) *Annal. Lib. XI.* (2) *Lib. XXII. cap. V.* (3) *Viro genere, & dignitate insigni, moribus, & doctrina praestantiori, post obitum quoque nobilitando Philippo Venutio Cortonensi Laudatio funebris. (Anno 1768.)*

& petitis ex Eugubinis Tabulis vocibus Vir Cl. Joh. Bernardus Rubeus, qui ut iustitiam regenerationis diem Ludovici Borbonii Parmae nati celebraret una cum Joh. Baptista Bodonio Typographiae Parmensis Praefide meritissimo, varias breves elaboravit Inscriptiones ex peregrinis linguis contextas, atque ex iis quinetiam, quae fere inter nos incognitae prorsus nunc sunt. Inter has linguas Etrusca ipsa numeratur, qua mutuatis ex Eugubinatorum pontificalibus Indigitamentis votorum, & precum formulis Juventutis Princeps solemniter ab eo salutatur ⁽¹⁾.

XIV. Absolvimus tandem ea omnia, quae de Alphabeto, imo de tota re Grammatica Etruscorum hufquedum innotuerunt, vel etiam commenta sunt. An quid nobis imprudenter exciderit, vos, Socii eruditissimi, facile cognoscetis, vosque etiam supplere, tum & emendare facile poteritis. Illud quidem per nos cautum est quammaxime, ne, dum haec obscura Etruscae litteraturae *μυστήρια* tractabamus, quidquam, etsi tot viris suffragantibus, adfereremus; cum eorum sententiis nullus vel certitudinis, vel firmitatis calculus per nos, qui exigui ingenii, & ingloriae famae sumus, ad-

cedere umquam posset. Praeterquamquod veniet forte tempus, quod veluti in antecessum reveremur, & quocordatiores posterius haec nostrae aetatis miracula, veluti aegri somnia ridebunt. Sic nos etiam patrum nostrorum placita minus probata traduximus, hasque nobis vices rependent nepotes. Ceterum nemo negaverit, aliqua, eaque haud quidem exigua laude dignos esse huiusmodi praeclaros tantorum virorum conatus, quibus & nonnulla incognita pridem omnino comperta nunc sunt; quemadmodum eorum ope ad maiora deinceps detegenda vel impedimenta minuentur, vel etiam ad crescent praesidia. Scilicet paullatim ad culmen adscenditur, & priorum tentamina, ac lapsus sunt fulcra, & documenta posteriorum. Quare absit, ut nos doctrinae, ac eruditioni eorum, quorum supra meminimus, quidquam detractum voluerimus. Quid enim citra eorum diligentiam obloqui nobis nunc contigisset? Caruissem ipse quinetiam opportuna hac occasione, qua mihi nunc liceret eruditum, & vestris studiis convenientem sermonem vobiscum conferere, & hoc meae in vos observantiae, gratique animi monumentum relinquere.

AL-

(1) *Pel solenne Battesimo di S. A. R. Ludovico Primogenito di Parma &c. Iscrizioni Etrusche a caratteri novellamente incisi, e fusi. 1774. in 4. pag. 44.*

ALPHABETUM VETERUM ETRUSCORUM

J U X T A

CL. ANTONIUM FRANC. GORIUM.

*Figurae variae Litterarum.**Potestas.*

1. A A A A A A A A A A.	A
2. E E E E E E E E E E.	E
3. I I I.	I
4. K K K K K K K K K K.	K
5. L L L L L L L L L L.	L
6. M M M M M M M M M M.	M
7. N N N N N N N N N N.	N
8. P P P P P P P P P P.	P
9. R R R R R R R R R R.	R
10. S S S S S S S S S S.	S
11. T T T T T T T T T T.	T
12. V V V V V V V V V V.	V
13. O O O O O O O O O O. addita duplex.	TH
14. X. addita, duplex, seu composita, Graecis est Ξ.	XS
15. Φ Φ Φ Φ Φ Φ Φ Φ Φ Φ. addita, composita, Graecis est Φ.	PH. F
16. Ψ. addita, duplex, seu composita Graecis est Χ.	CH
Θ. Adspirata, auxiliaria, superaddita.	H

MO-

MONUMENTA
VETERUM ETRUSCORUM.

Tom. III.

o

TA.

1234567891011121314151617181920212223242526272829303132333435363738394041424344454647484950515253545556575859606162636465666768697071727374757677787980818283848586878889909192939495969798991001011021031041051061071081091101111121131141151161171181191201211221231241251261271281291301311321331341351361371381391401411421431441451461471481491501511521531541551561571581591601611621631641651661671681691701711721731741751761771781791801811821831841851861871881891901911921931941951961971981992002012022032042052062072082092102112122132142152162172182192202212222232242252262272282292302312322332342352362372382392402412422432442452462472482492502512522532542552562572582592602612622632642652662672682692702712722732742752762772782792802812822832842852862872882892902912922932942952962972982993003013023033043053063073083093103113123133143153163173183193203213223233243253263273283293303313323333343353363373383393403413423433443453463473483493503513523533543553563573583593603613623633643653663673683693703713723733743753763773783793803813823833843853863873883893903913923933943953963973983994004014024034044054064074084094104114124134144154164174184194204214224234244254264274284294304314324334344354364374384394404414424434444454464474484494504514524534544554564574584594604614624634644654664674684694704714724734744754764774784794804814824834844854864874884894904914924934944954964974984995005015025035045055065075085095105115125135145155165175185195205215225235245255265275285295305315325335345355365375385395405415425435445455465475485495505515525535545555565575585595605615625635645655665675685695705715725735745755765775785795805815825835845855865875885895905915925935945955965975985996006016026036046056066076086096106116126136146156166176186196206216226236246256266276286296306316326336346356366376386396406416426436446456466476486496506516526536546556566576586596606616626636646656666676686696706716726736746756766776786796806816826836846856866876886896906916926936946956966976986997007017027037047057067077087097107117127137147157167177187197207217227237247257267277287297307317327337347357367377387397407417427437447457467477487497507517527537547557567577587597607617627637647657667677687697707717727737747757767777787797807817827837847857867877887897907917927937947957967977987998008018028038048058068078088098108118128138148158168178188198208218228238248258268278288298308318328338348358368378388398408418428438448458468478488498508518528538548558568578588598608618628638648658668678688698708718728738748758768778788798808818828838848858868878888898908918928938948958968978988999009019029039049059069079089099109119129139149159169179189199209219229239249259269279289299309319329339349359369379389399409419429439449459469479489499509519529539549559569579589599609619629639649659669679689699709719729739749759769779789799809819829839849859869879889899909919929939949959969979989991000

I.

TABULA ETRUSCA

EUGUBINA

II. apud Thomam Dempsterium, & XI. apud Johannem Baptistam Passerium,
Latinis elementis expressa.

- 1 ESVNV : FVIA : HERTER : SVME :
- 2 VSTITE : SESTENTASIARV :
- 3 VRNASIARV : HVNTAK : VVKE : PRVMV : PEHATV :
- 4 INVK : VHTVRV : VRTESVVNTIS
- 5 FRATER : VSTENTVTA : PVRE :
- 6 FRATRV : MERSVS : FVST :
- 7 KVMNAKLE : INVK : VHTVR : VAPERRE :
- 8 KVMNAKLE : SISTV : SAKRE : VVEM : VHTVR :
- 9 TEITV : PVNTES : TERKANTVR : INVMEK : SAKRE :
- 10 VVEM : VRTAS : PVNTES : FRATRV : VPETVTA :
- 11 INVMEK : VIA : MERSVVA : ARVAMEN : ETVTA :
- 12 ERAK : PIR : PERSKLV : VRETV : SAKRE : VVEM
- 13 KLETRA : FERTVTA : AITVTA : ARVEN : KLETRAM
- 14 AMPARITV : ERVK : ESVNV : FVTV : KLETRE : TVPLAK :
- 15 PRVMVM : ANTENTV : INVK : BIHBERA : ENTENTV :
- 16 INVK : KAXI : FERIME : ANTENTV : ISVNT : FEREHTRV :
- 17 ANTENTV : ISVNT : SV : FERAHLV : ANTENTV : SEPLES :
- 18 AHESNES : TRIS : KAXI : ASTINTV : FEREHTRV : ETRES : TRIS :
- 19 AHESNES : ASTINTV : SVFERAKLV : TVVES : AHESNES :
- 20 ANSTINTV : INENEK : VVKVMEN : ESVNVMEN : ETV : AP
- 21 VVKV : KVKEHES : IEPI : PERSKLVMAR : KAPITV : VVKE : PIR
- 22 ASE : ANTENTV : SAKRE : SEVAKNE : VPETV : IVVEPATRE :
- 23 PRVMV : AMPENTV : TESTRV : SESEASA : FRATRVSPER :
- 24 ATIIERIES : AHTISPER : EIKVASATIS : TVTAPER : IIVVINA :
- 25 TREFIPER : IIVVINA : TIBLV : SEVAKNI : TEITV :
- 26 INVMEK : VVEM : SEVAKNI : VPETV : PVEMVNE :
- 27 PVPRIKE : APENTV : TIBLV : SEVAKNI : NARATV
- 28 IVKA : MERSVVA : VVIKVM : HABETV : FRATRVSPE
- 29 ATIIERIE : AHTISPER : EIKVASATIS : TVTAPER
- 30 IIVVINA : TREFIPER : IIVVINA : SAKKE
- 31 VATRA : FERINE : FEITV : ERVKV : ARVVIA : FEITV : VVEM
- 32 PERAEM : PELSANTV : FEITV : EREREK : TVA : TEFRA
- 33 SPANTIMAR : PRVSEKATV : EREK : PERVME : PVRTVVITV :
- 34 STRVBLA : ARVEITV : INVMEK : ETRAMA : SPANTI : TVVATEFRA :
- 35 PRVSEKATV : EREK : EREBLVMA : PVEMVNE : PVPRIKE :

ANALYSIS HUIUS TABULAE

P E R

JOH. BAPTISTAM PASSERIUM.

HAec Tabula (*) praecedit aliam subsequentem; nam in ista praescribuntur duo Sacra ad procuranda fulgura, tertium vero ordinatur in Tab. subsequente. Hic in lin. 23. demandatur primum *Ampentum*. PRVMVM. AMPENTV., infra in lin. 34. alterum *Sacrum* ETRAMA. SPANTI.; demum in Tab. subseq. lin. 2. TERTIAMA. SPANTI. In secunda caeremonia. ETRAMA. SPANTI. procurantur duo fulmina, sive secundum fulmen, in tertia vero tria fulmina, sive tertium fulmen; ex quo conligimus Tabulam hanc praemittendam fuisse. His praecognitis, nemo non videt, me longe abire a sententia Cl. Gorii, qui ex hac Tabula eruendum esse putavit *Carmen Orthium lamentabile*, cujus nulla vestigia hic invenio, sed tantummodo pacatissima Ritualia ad scientiam fulguralem pertinentia.

Lin. 1. ESVNV. FVIA. HERTER. SVME. VSTITE. *Esoni Jovi fiat sacrum sumine hostito*, sive ex *hostia suminis*.

Lin. 2. SESTENTASIARV. VRNASIARV. Genus, ut puto, frugis *hornae*, sed in numero plurali. *Sestentasiaru* puto, nomen esse alicujus mensurae dictae a *Sextante*; nam in sacrificiis mensurae quaedam frugum praescriptae erant. Cato de R. R. cap. 38: *Votum pro bubus sic facito, Farris adoreis libras tres, & lardi pondo IV., pulpe pondo IV. S., vini sextarios III. S. Id in urnas liceto conicere, & vinum idem in unum vas liceto conicere*.

Lin. 3. HVNTAK. VVKE. Prima vox mihi idem sonat, ac *Onse* in Tab. lat. scriptis, nempe *coxa*. VVKE. *Vacce*. PRVMV. PEHRTV., quia hic agitur de fulmi-

num triplicis generis procuratione. Primum *pertum*, puto indicare *primum fulmen* a Πέρθω *Vasto, Deservo*; nam lingua Pontificalis, ut observavimus, de victimis synonyma plurima habebat, quae in illorum sensu differentias quasdam nobis obscuras importabant.

Lin. 4. INVK. VHTVRV *Unum Taurum*.

Lin. 5. FRATER. VSTENTVTA. PVRE. *Frater Sacerdos jugulet pure, & religiose*.

Lin. 7. KVMNAKLE. INVK. VHTVR. VAPERE. *Clunaclo, sive cultro unum taurum*.

Lin. 8. KVMNAKLE. SISTV. SAKRE. VVEM. VHTVR. *Cultro Sistito*. Vox *sacra* relativa ad victimas. Subsequuntur SAKRE. VVEM. VHTVR. fortasse *porcum, ovem, & taurum*; nam quandoque SAKRE adjectivum est conveniens rebus Deo dicatis. Quandoque *porcum* significat, ut alibi exposuimus. Hinc suspicari licet procurationes has fulminum diversa piamina admisisse pro varia Populorum religione, atque inter haec etiam *Suovetaurilia*.

Lin. 10. 11. SAKRE. VVEM. VRTAS. VIA. MERSVVA. ARVAMEN. Inter formulas oblationis in Tab. I., & II. saepe observavimus formulas. PIRORTOEST. MERSEST., & eandem vim hic habere puto easdem voces, licet in diversa dialecto. ARVAMEN derivativum est ab *Arvina*, sive ab *Arpio* Ariete.

Lin. 11. 12. 13. ETVTA. ab *eundo*, sive *circumcundo*. PIR. PERSCLV. *Per Persclum*, sive *sacrificium canis*. VPETV. a Sacerdote, qui OPETER alibi vocatur. SAKRE. VVEM. TLETRA. *porcum, & ovem*

(*) Etruscae scripta ab una tantum parte, cujus postica omnino pura est; long. ped. 1. unc. $\frac{5}{8}$, lat. unc. 10. $\frac{5}{8}$.

ovem altilem, sive *clatbratam*, & in *clatbris pastam*. FERTVTA. AITVTA. ARVEN. KLETRAM. *Adferatur, detur aries pariter altilis.*

Lin. 14. ESVNV. FVTV. KLETRE. KVPLAK. PRVMVM. ANTENTV. *Aefoni fiat ex Cletra duplici, nempe ex ove, & ariete altili, idque sit primum, ANTENTVM. Intentare* verbum erat augurale, & importabat *vaticinari, & praedire*. Hinc Virgilius linguae Pontificalis observantissimus ex praecedentibus signis conclusit:

. . . . . *Intentant omnia mortem.*

Paullo distabant ab hac significatione *ostentare, & portendere*, licet diversos gradus praesentionis indicarent, Quin etiam in ipso ANTENTV. diversitates quasdam observabant antiqui, ut constat ex subiecto exemplo, ubi in brevi orationis spatio legimus ANTENTV. ENTENTV., & ASTINTV. Has vero differentias vix nobis observare datum est, minime vero intelligere.

Lin. 15. Hic nobis sese obferunt sex Ritualia diversa, sed tam concise expressa, ut ad differentiam discernendam ea nobis praefixis numeris segregare opus fuerit.

- I. PRVMVM. ANTENTV.
- II. INVK. BIHBERA. ENTENTV.
- III. INVK. KAXI. FERIME. ANTENTV.
- IV. ISVNT. FERETRIV. ANTENTV.
- V. ISVNT. SVFERAKLV. ANTENTV.
- VI. SEPLES. AHESNES.

TRIS. KAXI. ASTINTV. FERETRIV.

ETRES. TRIS. AHESNES. ASTINTV. SVFERAKLV.

TVVES. AHESNES. ANSTINTV. INENEK.

VVCVMEN. ESVNVMEN.

Primo loco praemittuntur tres ANTENTVS., sive *praesentiones, auguria, auspicia, sacrificia, expiationes*, aut quodcumque aliud fuerint. Primus ANTENTV. simplicissimus est, succedit INVK, sive *unus al-*

ter cum adjuncto BIHBERA, fortasse *victima*, & tertio unus alter cum adjuncto KAXI. FERIME. Prima vox derivari potest per syncopen a *Kathartes*, quasi *Catarx* expiator, secunda a *feriendo*, sive a *feritate*, & sumi possunt pro adtributis *Jovis Feretrii*, sive pro *victima*, quae ab hac caeremonia *Jovis Feretrii* nomen acciperet. En primi tres ANTENTV. Adtingamus tres posteriores. IV. ISVNT. FERETRIV. ANTENTV., nempe *antentus Jovis Feretrii*. V. ISVNT. SVFERAKLV. ANTENTV., nempe in honorem *Jovis Superferetrii*, quemadmodum alio loco vidimus *Jovem* HOSTATIR., & ANOSTATIR., hoc est *fulminantem, & iterum fulminantem*, ad exemplum *Martis Ultoris, & Bisultoris*. VI. sequitur SEPLES. AHESNES. *Sextum*, fortasse *ἄριστος*, hoc est *faustus, fatalis, & decisorius*.

Descriptis sex hisce ritibus, fit eorum recapitulatio, & distinguuntur in duas classes. TRIS. KAXI. ASTINTV. FERETRIV., primi tres pertinent ad *Feretrium*. ETRES. TRIS. AHESNES. ASTINTV. SVFERAKLV., posteriores tres pertinent ad *Superferetrium*, sive *iterum feretrium*. Rursus fit alia distinctio de duobus ultimis. TVVES. AHESNES. ANSTINTV. INENEK. VVCVMEN. ESVNVMEN. Duo postremi, nempe V., & VI. alio referuntur, sed illorum applicatio omnino imperspicua est, utique tamen prioribus relativi.

Lin. 21. PERSKLVMAR. KARITV. Hic subest aliqua praescriptio PERSCLI., hoc est *sacrificii* faciendi de *catulo*.

Lin. 22. ANTENTV. SAKRE. SEVAKNE. VPETV. IVVEPATRE. Hic agitur de ANTENTV. faciendo ex porco illius anni per VPETV. *primum Pastorem Jovi Patri*. Et revera magna esse debuit Pastorum auctoritas in templo *Jovis Apennini*, ad quod pertinebant hae Tabulae, cum etiam Claudianus id sacrarium describens dixerit:

Apen-

Apenninicolis cultas Pastoribus aras.

Lin. 23. PRVMV. AMPENTV. TESTRV.
SESEASA. FRATVSPER. ATIIERIES.
Exponitur latius caeremonia primi AMPENTVS. dexteri, unde conligimus hos AMPENTVS fuisse *observationes* auguriorum dexterorum, & sinistrorum; sed quia dextera infausta erant, ideo procurari debebant per *Fratres Atierios*.

Lin. 25. TIBLV. SEVAKNI. TEITV. INVMEK. VVEM. SEVAKNI. VPETV. PVEMVNE. PVPRIKE. Haec autem procuratio facienda erat ex *Tiblo* illius anni, fortasse *vitulo*, & *ove* pariter illius anni per VPETVM, hoc est, *Pastorem*, PVEMVNE. a Ποιμανεὺς Rex, idque a Ποιμαίνα *pastor*, seu *pastorum* more governo, qua voce saepissime utitur Homerus, qui Heroas passim vocat *Pastores Populorum*. Epitheton *publici* in suspicionem nos inducit *Puemunem* hunc *publicum* eundem fuisse, ac *dictatorem* cum regia potestate ex his, quos abusive vocamus *Reges Etruscos*; nam vix inducor, ut credam, ea aetate Italiam cognovisse *dispotismum*, quem tandem induxit discordia Civium, & Populorum.

Lin. 27. APENTV. TIBLV. SEVAKNI. NARATV. PVKA. MERSVVA. VVICVM. HABETV. FRATRVSPER. ATIIERIE. En alterum *sacrum faciendum* ex alio TIBLO. SEVAKNI cum *juvenca mersuva simul cum ove* VVICVM., idque faciendum per *Fratres Atierios*.

Lin. 30. TREFIPER. IIVVINA. Hic, & supra in lin. 25. tota Natio *Iguvina* nuncupatur nomine sacro IIVVINA a *Jove Custode*, sed amplius in hoc duplici tractu additur nomini adtributum *Jovis Tefrei*, fulminantis. TVTAPER. IIVVINA. TREFIPER. IIVVINA. ad conciliandam pro illorum temporum caecitate eidem populo protectionem *Jovis Fulminatoris*, quod nos magis confirmat in suspitione, hanc, & se-

quentem Tabulam pertinere ad fulgurum disciplinam.

Lin. 31. SAKRE. VATRA. FERINE. FEITV. ERVKV. ARVVIA. FEITV. VVEM. PERAEM. PELSANV. FEITV. EREREK. TVVA. TEFRA. En alterum sacrificium novum ad procurationem secundi fulguris TVVA. quasi *duo*, vel *secundum*, ut quemadmodum ex numero *unus* fit *unicus*, ex *tres* fit *tertius*, ex *quatuor* fit *quartus*, ita minime dubito etiam ex duo processisse DVVIVS., quemadmodum ab ea radice processit *duplex*, *duplicarius*, & *duplio*.

Lin. 33. SPANTIMAR. PRVSEKATV. *Prosecia*, pro hujus secundi fulguris procuratione.

Lin. 34. STRVBLA. ARVEITV. INVMEK. ETRAMA. SPANTI. TVVA. TEFRA. PRVSEKATV. Reiteratur sacrificium secundum. ETRAMA. SPANTI, pro *secundo Fulgure* TVVA. TEFRA. idque iterum faciendum per *Puemunem Publicum*, quem latine diceremus *Poemonem*, quae vox magnam habet consonantiam cum *Lucumone*, qui in singulis XII. Etruriae urbus imperabat. Officium *Lucumonis* est *Λυκάβας annus*, quia in annum conferebatur ea dignitas. *Poemon* vero *Iguvinorum* a regimine dictus erat, sed desinentia consimili. Hic observandum est dignitatem hanc ignotam esse in antecedentibus Tabulis, in quibus pro supremo Magistratu nobis occurrunt *Duumviri*, & nos in suspicionem inducunt inter utrumque tempus, quo illae, & haec praesens cum sequenti inscriptae sunt, mutatum fuisse statum Reipublicae nostrae. Concurrit etiam diversitas characteris, nam posteriores istae duo Tabulae litteras aliquas habent ad Latinum accedentes, ut d pro B, & q pro R, quas in superioribus Etruscis Tabulis minime invenies.

I I.

EX JUNONALI SACRA MENSA HERCULANE NSIUM.

HERENTATIS . SVM

HERENTATIS . SVM

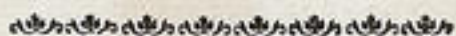
Hoc est:

HERENTATIS . SVM

L. SLABIUS . L. AVCHIL . MERRISS . TVCTIKS . HERENTATE . . . PRVKINAI . PRVFFER

Junonalis . Sum

L. Slabius . L. Aukilius . Mediafutici . Iunonali . Praepositi . Custodes . Proferunt

I I I.

EX HYPOGAEO PERUSINO.

HERENTATIS . SVM

HERENTATIS . SVM

Hoc est:

(TVRAMI.

CEHEN . SVTHI . HINTHIV . THVEM . SIANM . ETVE . THAVRE . LAVTNANCLE . CARESRI . LAVLEM . LARTHIAL . PRECV .
LARTHIALISVLE . CESTNAL . CLENARAMI . ETH . FANV . LAVTN . PRECVM . API . MVRXVA . CERVRVMEIN .
HECXRI . TVNVR . CVTIVA . XELI . . . . . R

SI-

SIGNUM AENEUM PUERI REPERTUM IN AGRO
TARQUINIENSI ANNO CIOCCCLXX.

Angelus Ricciolini delin.

D. Canova Sculp.

: AMVJÆT : 2AV . . . . .
: 22HÆJÆC : 2I . . . . .
INORFO : DEED : 2C . . . . .
HÆC : . . . . .

Hoc est:

. . . . . VAS : VELVMA :
. . . . . IS : CELVANSL :
. . . . . ES : CVER : THVETHLI
. . . . . : CLAN.

ELEN-

E L E N C H U S

VOCUM HEBRAICARUM EX QUIBUS ETRUSCA ET EX HIS LATINA
VERBA PROFECTA SUNT (*).

א אבה *Abba* aveo.
אביון *Ebbion* egenus.
ארן *Edhen* aedes; * Sed potius hinc est
הדורן voluptas. *
אהלות *Abaloth* aloë.
* אויר *Aer* aer, אֵר.
אור *Or* ortus, oriens.
אזן *Ozen* auris, אוֹז. * Alexius Symmachus
Mazochius *Tabul. Heraclien.* Par. II.
pag. 527. etiam *audio* hinc derivat,
quod o Hebr. in *au* a Syris, Phoenici-
bus, & Tyrrhenis verteretur. *
* אכר *Hacar* arator, ager, אֶכֶר. Vid.
Joh. Baptistam Passerium *Epist. Ronca-*
lien. XIV. To. XXVI. Collect. I. Ca-
logerianae opuscul. pag. 377.
אנס *Anas* onus.
אצר *Atzar* agger.
אציל *Atzil* axilla.
ארנ *Eregb* aranea.
ארי *Ari* aries.
* ארן *Aran* (excelsus, elevatus, &c.) ara.
Passer. *Epist. Roncalien.* X. To. XXIII.
Collect. ejusdem pag. 330.
ארן *Oren* ornus.
אש *Es* aestus.

ב
בוס *Bus* bos, βούς.
בוץ *Butz* byssus, βύσσος.
בוק *Buk* bucca.
* בלה *Vala* (atteri, quod & depauperari
significat) vilis. Mazoch. *Tabul. He-*
rael. Par. I. pag. 238.
בלע *Balangb* (absorpsit, deglutivit, &c.)
balaena.
* בעל *Bagnal* (dominus), Belam, Bele-
nus, Belus, Abellio; nomina idolorum.
Tom. III.

(*) Voces hae ab elencho J. Beaton desumptae sunt, omisiss iis, quae respondent puris Graecis, & Britan-
nicis. Asterisco notatae additae a nobis sunt.

בעלים *Bagnalim* Tutelares dii; Jud. 2.11.
* בער *Bagnar* baro, bardus.
בקרים *Bikarim* pecora.
ג
גבן *Gibben* gibbosus.
גבר *Gabbar* gubernus.
* גדר *Gader* (septum) Gadira insula Hi-
spaniae Boeoticae.
גמל *Gamal* camelus.
גרש *Geres ierachim* (extrusum lu-
narum, idest fructus, quos quaeque
luna producit; Deuter. 33. 14.) Ceres.

ד
דור *Dor* duro.
דבי *Debai* debilis.
דרכמן *Darchmon* drachma.
ה
* הין *Hin* hemina, mensura liquidorum.
הילל *Helil* ululo.
הון *Hon* honor. Hinc Owenus Epigramm.
Lib. 1. Epig. 16:
Divitias, & opes hon lingua Hebraea
vocavit:
Gallica gens aurum or, indeque venit
Hon-or.
הושב *Hofceb* hospitium.
* הרוכל *Harokel* (negotiator) Hercules.
Alii ab

* הרך *Harac* (ardere) quod Herculem
habeant pro Sole, quo sensu a Nonno
Dionysiac. Lib. XI. ἀναξ πύρ rex
ignis dicitur. Hoc etiam adnotavimus
in Tomo I. *Monumentor. Matthaejorum*
Clas. IV. Tab. XLII. pag. 42. Cete-
rum a Viro Cl. Simone Magistrio Ora-
torii Romani Presbytero in *Apolog.*
de LXX. virali versione Dissert. V. §. LV.
pag. 599. Hercules tamquam ארך ליש

P

H'α-

Ἡρακλῆς, nempe *vetus leo*, nomine ad robur adcomodato, proponitur. Rident ii porro huiusmodi conatus, quibus frigent cerebrosa commenta, quosque piget nimis incertas confectionari conjecturas.

- * **הרם** *Haras* (diruit) * *Apns* Mars, addita a Latinis initiali littera *M*. Vid. Passerium *Paralipom. in Etrur. regal. Demopsterii* pag. 279.

זרע *Zarangh* ferere.

- * **חווה** *Havva* Eva, ave, bene vivendi augurium; Eva enim ab **חווה** vixit, quia mater omnium viventium.

- * **חצר** *Chaster* castrum. Passer. Epist. Roncal. XIV. To. XXVI. Collect. I. Caloger. pag. 379.

- * **חורים**, vel **חורים** *Chorim*, vel *Curim* *κουρῆτες*, principes, potentes; & hinc Curetes sacerdotes Cybelis, & Curis, seu Curitis Juno ipsa, sic dicta a ferenda hasta, quae lingua Sabinorum *curis* dicitur. Vid. Passer. Epist. Roncalien. XV. To. XXVII. ejusdem Collect. pag. 242.

טמא *Tama* Tamino, a quo contamino.

יום *Jom* (dies) iam.

כברה *Cebbara* cribrum.

כד *Cadh* cadus.

כלם *Calam* calumniari.

כמון *Cammon* cuminum.

כרכום *Carcos* crocum.

כרפס *Carpas* carbasus.

לביא *Lebi* leo.

* **לוג** *Log* lagena.

- * **לחם** *Lacham* (pugnavit), **לוחמו** *Lucumo* Lucumo, dux, vir praecipuus inter Etruscos. Vid. Scipion. Maffeiium *Observat. Litterar.* To. VI. pag. 172.

At laudatus Simon Magistrius in *Apollog. de LXX. virali versione* Dissert. V. §. LXV. pag. 620. non dubitavit Lucumonis etymon a voce **الحكم** *Elucam* *judex* derivare, quae etiam num in Oriente apud Arabas, Turcas, & Persas usurpatur, ut Lucumo idem officium esse, ac *Suffetum*, dici possit.

לותר *Lut* latere, unde Latium.

לט *Lat* latebrae.

לקק *Lakak* lingere.

מ *Mut* motus.

מות *Muth* mors.

מחנה *Machane* machina.

מטה *Meta* meta.

מטיל *Metil* metallum.

- * **מכר** *Macar* (mercari, vendere) *Mercurius* mercatorum praefes.

* **מבלה** *Micla* caula.

* **מנחה** *Minchab* minca.

מעל *Magnal* malum.

מרר *Marar* amarum esse.

* **משורה** *Mesura* mensura.

נבל *Nabhal* nebulo.

* **נהג** *Naag* ago, **נאג**, idest duco.

נוט *Nut* nutare.

נכה *Naca* neco, noceo.

נרד *Nerd* nardus.

סאה *Seab* satum, **סארו**, mensura aridorum.

סבכה *Sabbecha* sambuca.

סדין *Sadhin* findon.

* **סלה** *Salah* fileo, quiescere facio. Vid. *Ma-zochium Spicileg. Biblic.* To. II. pag. 176.

סמל *Semel* simulacrum, similitudo.

סנדל *Sandal* fandalum.

סתר *Sathar* (latere) Saturnus. * At laudatus Passerius in *Lexico Aegyptio* apud Ant. Franc. Gorium in *Symbol. Litterar.* To. IV. derivat vocem Saturnus a **סתר** *Sotber* dominus, vel **זרע** *Zarangh* ferere, quod sit omnium Deorum

rum

rum fator . At Jac. Martorellius vir Cl. in *Thec. Calamar.* pag. 354. Saturnum deducit a שטר נה *Soter noah* dominus lamentationis, qui dolores nempe infert, & calamitates, unde ἀνολήτης *gravior perdens*, ἀμάλικτος *qui mulceri nequit*, ὠμνησής *crudelis*, ὑγνός *invisus*, κακόποιος *mala inferens*, & sexcenta, quae ex Oppiano potissimum, & Nonno collegit Martorellius . Apud Graecos δανότατος *χρόνιος*, & apud Latinos *gravis*, & *maleficus* audit, ut hinc apud Macrobius in *Somn. Scipion.* Lib. I. cap. 19. ex Ptolemaeo, & aliis Saturni stella prae aliis *malefica* existimetur . Ceterum laudatus Mazochius *Tabul. Heraclien.* Par. I. pag. 88., & *Spicil. Bibl.* To. I. pag. 256. ait esse a סתור *Satur*, idem ac occultatus, delitescens; licet Xaverius Matthaeus in *Exercit. de voce Tityrus* pag. 36. Mazochium impugnare conetur; nequicquam . Non hoc tamen eruditissimi viri, tunc ephebi, existimationi, vel laudibus quidquam detractum volumus . *

ע

עברו *Gnibbri* Hebraeus .

עולם *Gnolam* (saeculum) olim .

* עורב *Gnoreb* corvus .

* עורה *Gnoreph* cervix, c praeposito, ut ab αὐλή caula . Vid. infer. v. *Cervical.*

* עטרת *Hetroth*, vel *Gnotroth* civitas, cuius mentio in Libro Numerorum, & a qua Etruscos derivat laudatus Maffejus *Observ. Litterar.* To. VI. pag. 166.

עצל *Gnatzel* asellus .

ערכון *Gnarabon* arrhabo, ἀρραβών, pars solutionis, quae fidem facit totius summae, vulgo *caparra*. Vide, quae nos adnotavimus ad Tit. XXVII. *Legis Romanae*, sive *Responsi Papiani* pag. 227.

* ערבי *Gnarabi* Arabs .

* עשת *Gnasat* (nitidum esse) Astarte, vel Astarot, scilicet Lunae nomen in Scripturis .

Tom. III.

פ

פגר *Piger* piger .

פוך *Puch* fucus, Φυκός .

* פות *Pot* potes, pudendum muliebri .

* פיל *Phil* elephas, ἐλέφας, litteris transpositis pro ἐφέλας, vel ἀφέλας .

פלגש *Pillegesc* pellex, παλλακίς .

* פנה *Pina* (summitas) pinna, pinnaculum. Vid. laudatum Passerium *Epist. Roncal.* XIV. To. XXVI. laud. *Collect.* pag. 373.

פסח *Pesach* passus, πάσχα .

פסנתרין *Pesanterin* Psalteria .

פער *Pagnar* operio .

פרא *Pere* fera .

פרד *Parad* pars .

פרדס *Pardes* Paradisus, * Vid. laud. Mazochium *Spicil. Bibl.* To. I. pag. 30., & seq. adnot. (1) *

* פרוים *Parvaaim* Peru .

פרק *Parak* parco .

צ

צפור *Tzipper* passer .

ק

קקל *Kabal* collegium .

קילמוס *Kolemos* calamus .

קלה *Kala* calere .

קנה *Kane* canna .

קנמון *Cinnamon* cinamomum .

קרן *Keren* cornu, κέρας .

קתרום *Kathros* cythara .

ר

* ראש *Rose* (caput) Rasena apud Dionysium Halicarnas., caput nempe, & dux Etruscorum . Vid. laud. Maffejum *Observ. Letterar.* To. VI. pag. 166.

* רבא *Rava* (princeps, praeses) Rabinus .

רבה *Rabha* (augeri, multiplicari) rabula .

רנה *Rana* (cantus) rana .

* רקם *Rakam* ricamare italice, scilicet acu pingere .

רקק *Rakak* ruftare .

ש

שכט *Scebet* sceptrum .

שרה *Sade* satum .

שוט *Scot* scutica .

שנע *Scaangn* sonus.

שור, vel שור *Sur* fura.

* שכר *Seecar* (inebriativum) sicera, σικερα, & italice *siccera*.

שמן *Scemen* (oleum) lumen.

* שפס *Scopheth* (judex) Suffes, magistratus Carthaginensium.

* שק *Sak* faccus, σάκκος. Haec vox ex confusione linguarum in omnibus linguis permanfit, mutata tamen terminatione

pro diverfitate linguarum. Vide Joh. Leusdenium in suis notis philologicis ad Jonam pag. 166.

שרקות *Serikuth* serica.

ת

קין תובל *Tubal cain* Vulcanus.

תור *Tor* Chaldaice (bos) taurus. * Vid. Vossium in Etymolog. *

תור *Tor* terminus.

תחש *Tahhas* taxus.

L E X I C O N V O C U M E T R U S C A R U M

Quae vel ex antiquis Scriptoribus, vel ex Monumentis supersunt (1).

A

* **A** *Cbele*, vel *Achle*, Achilles. In Patera Etrusci operis apud Thomam Jenkinson Anglum Romae commorantem, quae exprimit Achillis & Hectoris fatum lance a Jove, ut fert Homeri narratio (Iliad. X. v. 210.), vel a Mercurio, ut artifex heic prodidit, pensitatum, ad alterum *πλαζιγιν*, in qua Achilles ponderatus adparet sub humana imaguncula, animae instar, legitur *Αχλε*. Vid. apud Cl. Joh. Winckelmannium (*Monument. antich. inediti*) Vol. I. num. 133., & Vol. II. Part. II. cap. XIV. pag. 174. In Gemma vero Etrusca apud Gorium (*Mus. Etrusc.*) Tab. CXCVIII. n. 4. *Αχλε* inscribitur; quam citat etiam ex Maffeo Simon Magistrius *πλυσγλόττ* praestantissimus (*Apolog. de LXX. virali versione*) Dissert. V. pag. 599., ubi Hebraicum etymon adducere non dubitat.

Adharnaham, nomen Urbis in medio Etruriae. Refert Titus Livius Lib. X., Cos.

Q. Fabium anno V. C. cccclix. bello contra Etruscos exercitum ad oppidum *Adharnaham* duxisse. Ita nempe Sigonius in pluribus Codicibus se invenisse adfirmat. Gorius tamen (*Mus. Etrusc.*) pag. 70. legendum contendit ad *Arnam*, quod solide improbat Maffejus.

Aesar, vel *Efar*, Deus, *Θεός*. Svetonius in Aug. cap. 97., & Dion Lib. XXXVI. pag. 589. *Eson* in Tabula I. Eugubina apud Passerium lin. 57. Juppiter, sive Mars dicitur. Vid. sequens Lexicon hac voce.

Aesi, Dii. Hesychius: *Αἰσοί*, *Θεοί ὑπὸ Τυρρηνῶν*.

Agalletor, Puer, *παῖς*. Hesychius: *Ἀγαλλήτορα*, *παῖδα*. *Τυρρηνοί*.

Abala, cognomen gentis Serviliae, quod sapit Etruscae potius, quam Latinae linguae genium. Ex Albae oppido Etruriae proximo ea gens Romam venit, ut proinde Etruscae originis forte esse potuerit. *Casca* fuit quintiam Serviliorum cognomen alterum, quod *anti-*

(1) Ex Cl. Marchione Scipione Maffeo To. VI. Observation. Litterar. pag. 5., & seqq. exceptum & Latinum factum est hoc Lexicon a nobis, additis & iis vocabulis, quae ipse veluti extra chorum inter dubia retulerat, aliisque, quae nobis inter scribendum occurrerunt, quaeque asterisco * notavimus. Horum nonnulla petivimus praesertim ex Thomae Dempsterii *Etruria regali* To. I. Lib. I. Cap. XX. pag. 88., & seqq., omissis iis, quae ad libationes, vel ad haruspicinam artem pertinentia, tamquam incerta proponit, ibid. pag. 90., & quae forte vetus Romanorum idioma referre possunt.

antiquus sonabat veteri Latiali idiomate, quodque Varro *de L. L.* Lib. VI. censuit Sabinam vocem fuisse, ex ea nempe lingua, quae usque radices in Oscan linguam egit.

* *Amphiare*, Amphiaras. In Carneola Stofschiana scarabei formam gerente (quae olim erat Musei Ansideii Perusiae, nunc Berolifensis) cernuntur quinque Heroes ex septem ab bellum Thebanum profectis, quorum nomina Etrusce exarantur, & inter hos legitur *AMOTIADE Amphiare*. Haec Gemma celebris est scriptis clarorum virorum Gorii, Guarnaccii, Antoniolii, aliorumque.

Andas, Boreas. Hesychius: *Ἀνδᾶς*: *Βορέας ὑπὸ Τυρρηνῶν*. In eodem Lexico legitur *Ἀνταί, ἄνεμοι, venti*, quae vox Etrusca pariter haberi debet.

Anien, Fluvius celebris, & vetustissimus ex Prisciani sententia, vulgo *Teverone*.

Antar, Aquila. Hesychius: *Ἀνταῖ: ἄετ* ὑπὸ Τυρρηνῶν.

Antenna, Urbs Etruriae. Haec juxta Catonem in Originibus apud Priscianum Lib. VI. *veterior est, quam Roma*.

Anxur. *Anxur fuit, quae nunc Terracinae sunt*, inquit Livius in fine Libri IV. *Terracina, oppidum lingua Volscorum Anxur dictum*, teste Plinio Lib. III. cap. 5. Servius Volscos inter Etruscos recensuit.

* *Aplu*, vel *Apul*, vel *Apulu*, Apollo. In laudata Gemma Jenkiniana, & in altera Musei Kircheriani apud Dempsterium Tab. III., & IV.

* *Apluda*, Panis fufureus. A. Gellius (*Noct. Attic.*) Lib. XI. cap. 7: *Hic*, inquit, *Eques Romanus apludam edit, & flocos bibit*.... Post deinde, quasi nescio quid Tusce, aut Gallice dixisset, universi riserunt. Vid. Nonium Marcellum hac voce.

* *Aquilex*, Aquam colligens. Varro in voc. *Quinquatribus*: *At hoc pacto utilior te Tuscus aquilex*. Vid. Non. Marcellum hac voce.

Aracos, Accipiter. Hesychius: *Ἀρακ* ἰεραξ. Τυρρηνοί.

Arimnos, nomen antiqui Etruriae regis, de quo Pausanias *Eliac.* I., & nos superius in Alphabeto §. IV.

Arimoi, Simiae, *πιθήκοι*. Strabo Lib. XIII. pag. 929., ubi de populis Arimis, ait simias hoc nomine ab Etruscis adpellatas fuisse.

Arnus, celebris Etruscorum fluvius, qui forte primigenia voce *Arn* dictus fuit.

Arse vorse, averte ignem, teste Verrio Flacco apud Festum. Has voces inter dubias Maffei enumerat, quod Dacierius Afranii auctoritate fultus id improbaverit, & quod Latini idiomatis indolem sapere videantur, fuerintque potius idiotismus popularis Romanorum.

Artena, Urbs Volscorum, cujus Livius meminit in fine Lib. IV., ubi homonymam alteram in medio Etruriae positam memorat, dum nempe ait: *ejusdem nominis urbs inter Caere, atque Veios fuit*. Hoc vocem Etruscae originis prodit, & apud Volscos Etruscam linguam obtinuisse ostendit.

Aruns, nomen inter Etruscos celebris, uti *Ufens* videtur, aliaque hujusmodi.

* *Axia*, vel *Affium*, Civitas Etruriae, nunc *Castel d'Affo*. Stephanus *de Urbibus* vocat *Ἀξίαν πόλιν Τυρρηνίας*.

Ateson, Arbustum, arboreum, *ἀναδένδρας*. Hesychius: *Ἀτεσόν, ἀναδένδρας*. Τυρρηνοί.

* *Athvertir Vipiaal*, nomen Figuli in Figulina Etrusca, in Museo Veronensi adservata, quae a Gorio adducta fuerat (*Mus. Etrusc.*) To. II. Tab. exxxvii., & in qua legitur: *ἈΘΒΕΡΙΡ ΒΙΠΙΑΛ* *Athvertir Vipiaal*. Maffei To. VI. *Observat. Litterar.* pag. 135. ita censet. Nos etiam adducemus in Appendice, quam paramus, ad Catalogum veterum Artificum Francisci Junii.

* *Atreshe*, Adrastus, unus ex VII. Thebanis Heroibus. In laudata Gemma Stofschiana, ubi hoc nomen *βουτροφιδόν* exar-

ra-

ratum est Ἀτρεσθε *Atresbe*, ut notavimus etiam superius in Alphabeto §. VII.

Atrus, Dies forte erat. Varro ait, a Tusculanis quosdam dies dictos *quinquatrus*, *sexatrus*, *septimatrus*. Maffei habet inter voces incertas, quod Tusculum in Latio esset, quamquam Dionysius Halicarnas. Lib. X. pag. 646. huiusmodi vocabula τοῦ Λατίνων ἔθνος *Latinorum gentis*, ac potissimum Tusculanorum, & Phaliscorum esse dicat.

Aukelos, Aurora. Hesychius: Ἀυκῆλος, ἕως ὑπὸ Τυρρηνῶν.

Aufur, vel, ut alii scribunt, *Auser*, flumen Lucensium, quod vulgo *Serchio* audit,

B

* *Bacchetides*, Tagetis discipulus. Vid. Dempsterium (*Etrur. regal.*) III. 2., & Gorium (*Mus. Etrus.*) To. I. Tab. XV.

Baltea. Charisius refert, scripsisse Varronem Lib. XVIII. Rerum humanar., hanc vocem ab Etruria profectam. Maffei habet inter incertas.

* *Bidental*, Locus, in quo ex Augurum Etruscorum ritu condebantur reliquiae fulminum cum sacrificio, & bimae ovis capite, ut fulmina, quae in pollutis, taetisque de caelo locis fieri arbitrabantur, averterentur. Terminatio *al*, quam Etruscorum propriam in Alphabeto §. XI, & XII. ostendimus, & ritus expiationis huiusmodi apud Etruscos celebris vocem hanc Etruscae originis esse demonstrat. Hisce Bidentalibus e terra erutis inscriptum saepe occurrit FVLGVR. DIVM. Vid. Dissert. V. Tom. V. Actuum Academiae Cortonensis. Vid. A. Gellium Lib. XVI. cap. 6., qui & suem, & ovem, & animal quodcumque caedendum, & immolandum Bidentem vocasse veteres adfirmat.

* *Bygois*, Nympha, quae artem fulguralem Etruscos docuit. Servius Lib. VI. Vid. Dempster. (*Etrur. regal.*) III. 3., &

Gorium (*Mus. Etrus.*) Tom. I. Tab. XV.

Byrros, Crater. Hesychius: Βυρρῶς, κἀνθαγος. Τυρρηνῶν. Vox plane diversa. *Birrus* fuit, quae vestis genus significat. Nulla utriusque vocis mentio apud Lazarum Baysum, qui de re vestiaria, & de vasculorum materiis, ac varietate tractatus edidit.

C

Cadoli. Ministri Deorum. Vid. infer. voc. *Camillus*.

Caere, Urbs Etrusca, quae, teste Dionysio Halicarnas. Lib. III. pag. 153., *Agilla* dicta est, dum a Pelasgis obtinebatur. Forte utriusque vocis, ex qua linguarum diversitas innotescit, sensus unus esse potuit.

M. Calumtla, nomen artificis, qui aeneum quadrupedis sigillum conflavit, quod habet Tablinum Mediceum, quodque apud Dempsterium occurrit in *Etruria regali* To. I. pag. 91. Tab. XXIII. Etruscis elementis nomen hoc exprimitur sic: ἈΤΜΥΛΑΔ: Μ *M. Calumtla*. De eo nos rursus agemus in Appendice ad Catalogum veterum omnium Artificum, a Francisco Junio elaboratum, quae prelum exspectat.

Camars, *Clusium*, quod *Camars* olim appellabant, teste Livio circa dimidium Lib. X.

Camillus, Mercurius, & Minister Deorum. Macrobius Saturn. Lib. III. cap. 8: *Statius Tullianus de vocabulis rerum lib. I. ait, dixisse Callimachum, Tuscos Camillum appellare Mercurium, quo vocabulo significant praeministrum Deorum*. Idem etiam habetur apud Servium ad Lib. XI. Aeneid. pag. 543. Maffei tamē hanc vocem Latinam factam censet, quae, teste Plutarcho, & Varrone, etiam apud Graecos invaluerit. In mysteriis Samotracum quidam Deus minister *Casmillus* dicitur. Ceterum Dionysius Halicarnas. Lib. II. pag. 93. huiusmodi ministros etruscae *Cadolos*, non *Camillos* vocatos tradit.

* *Capital*, poena capitis. Terminatio *al* Etru-

Etruscae linguae propria, ut supra monuimus. In XII. Tabulis frequens vox est, quae apud veteres Romanos ex consuetudine cum Etruscis usum forte obtinuit. Hanc vocem adnotavit etiam Cl. Guarnaccius (*Orig. Italich.*) To. II. Lib. V. Cap. I. pag. 61.

Capra. Hesychius: κάπρα, ἀλξ. Τυρρῆνοι. Maffejus ponit inter dubias voces, quod Festus capram a *carpendo* dictam velit, ac *crepa* idcirco etiam a veteribus Latinis vocata fuerit. Tum Tyrrhenorum nomine forte Italos, vel Latinos ab Hesychio heic intellectos conjicit.

Capuae, Falcones, idest qui pedum pollices, teste Festo, incurvatos habent, & quos, auctore Servio loco supra citato, *Tusci Capuas vocarunt*.

Capus, vel *Capys*, Falco, ἰεῖαξ. Servius ad Lib. X. Aeneid. v. 145. de Capuae origine verba faciens ait: *Viso Falconis augurio, qui Tusca lingua Capys dicitur*. Verum haec incerta. Plinius contra Lib. III. cap. 7. ait: *Capua ab campo dicta*, & Livius Lib. IV. *a campestri agro* verosimilius vocatum censet.

Casca, cognomen gentis Serviliae. Vid. voc. *Abala*.

Casnar, Senex *Oscorum linguae* (quae homolonga cum Etrusca) ex Festi fide.

Cassis, Galea. Isidoro Etrusca vox est. Maffejus habet inter dubias.

Castula, Urbs Etruriae superioris, cujus meminit Diodorus Lib. XX. pag. 773.

* *Castur*, Castor. Ita nempe αὐτάρη *Castur* legitur supra Castoris figuram in Tabula VII. apud Dempsterium.

Celer, si Tzetzi fides praebeatur, vox Latina fuit ex Etrusco nomine usque a Romuli aetate.

* *Cervical* Προσκεφάλαιον. Forte Etruscae originis ex terminatione in *al*. Vid. super. voc. ἄργυ.

* *Clan*, Natus, Filius. Id ex Tegulis Buccellianis superius ostendimus in Alph. §. XII.

* *Compital*, Ludus Compitalitius. Compitalitia siquidem ab Etruscis in Larum honorem solemniter celebrata in Romanos migrarunt. Terminatio *al* ad Etruscos pertinet. Hanc vocem Cl. Guarnaccius adnotavit loc. cit. Vol. II. Lib. V. Cap. I. pag. 61.

Contenebra, sive *Cor-Eenebra*, sive *Corenebra*, Urbs Tarquiniorum, cujus meminit Livius Lib. VI.

Cortusa, sive *Cort-noffa*, sive *Corenoffa* Urbs altera Tarquinienfium apud Livium loc. cit. Vid. utrumque nomen aliter exaratum apud Marianum de *Etruria Metropoli* Cap. VII. pag. 45., & apud Cl. Guarnaccium loc. cit. pag. 62.

Cremera, Fluvius celebris apud veteres Historicos.

* *Croton*, Urbs Tyrrhenica apud Dionys. Halicarnas. Lib. I. pag. 22. Ex Dempsterio.

* *Cuer*, Puer, κόρ. Id ex Signi aenei puerilis Tarquinienfis Epigraphe superius adducta adnotavimus §. XII. Vid. Monumentum IV.

Cupra, Juno. Strabo auctor est Lib. V. pag. 369. prope Firmum in Piceno fuisse Templum Deae Cuprae, quod construxerant, & obtinuerant Etrusci, qui τὴν Ἥραν... κύπραν καλοῦσιν, *Junonem... Cupram vocant*. Vid. infer. voc. *Eris*, *Laran*, & *Thanr*.

Curis, & *Quiris*, Hasta. Voces Sabinae ex Festi fide. In Urna Guarnacciana (*Orig. Ital.*) To. II. Lib. V. Cap. I. pag. 60. Tab. VI. legitur αἰαγύς *Curial*, hastatus. Vid. super. Elench. voc. Hebr. v. חרית.

Curniata, vox apud Hesychium sine significatione. Quare Maffejus legendum putat κυρία ἄτη, vel κυρι ἄτη, *mala Corsica*, vetus proverbium.

D

Damnos, Equus. Hesychius: δάμν, ἵππος. Τυρρῆνοι.

Dehebris, Regulus Veientium, quo nomine

mine ab Etruria petito Tiberim quinetiam adpellatum fuisse, quidam censuit, teste Varone de L. L. Lib. IV. Vid. infer. voc. *Tibris*.

Druna, Principatus, vel principium. Hesychius: Δροῦνα, ἡ ἀρχὴ ὑπὸ Τυρρηνῶν.

E

* *Embratur*, Imperator. In tribus argenteis Samnitum Numismatibus ad Caium Mutilum pertinentibus, quae superius in Alphabeto §. III. citavimus, hoc nomen ΕΥΤΡΑΔΕΜΑ *Embratur*, vel *Empratur* legitur.

Eris, Juno, Ἥρα. Ita nempe legitur supra figuram muliebrem, insculptam Paterae secundae apud Dempsterium in *Etruria regali*, quam Junonem censent nonnulli. Sed cum ea *Cupra*, ut superius innuimus, dicta fuerit, cum heic juncta sit Herculi, cum quo nihil umquam commune habuit, cumque nuda citra ipsius dignitatem adpareat, Maffei idcirco de hac voce multum addubitat. Ceterum Cl. Passerius ita eidem adhaesit, ut ΕΥΤΡΑΔΕΜΑ *Heren-tatis* quinetiam, quod legitur in Sacra Mensa Herculanensium superius adducta Monumento II., *Junonalis* reddiderit. Vid. infer. voc. *Laran*, & *Thanr*, & super. voc. *Cupra*.

Efar, Deus. Vid. superius in voc. *Aesar*.

Ethis. In laudata mox Patera Dempsteriana haec vox occurrit, inscripta figurae muliebri adloquenti Herculem, quam alii Nemesim, alii Victoriā, alii Aeternitatem censuerunt. Maffei licet Victoriā faveat, tamen vocem hanc inter incertas locavit.

Etruscus. Servius ad Aeneid. Lib. II. v. 164., *Etruria dicenda est ab Etrusco Principe*.

* *Evas*, Hector. Hoc nomen etrusce ΕΥΑΣ inscribitur Hectori in laudata Jenkinsoniana Patera, ubi Achillis, & Hectoris fatum lance a Jove pensatur. Vid. voc. *Achele*, & *Aplu*.

F

* *Fagutal*, Sacrificium, quod olim fiebat Romae in Colle Viminali, ut memoriae prodidit Antistius Labeo. Terminatio in *al* Etruscorum propria.

Falando, Caelum, Φαλανθ. Festus lib. VI. *Falae* (turres nempe militares excelsae) a *falando*, quod apud Etruscos significat Caelum.

Farfarus, Fluvius Sabinorum Etruscis adiacentium, qui antequam ab Ovidio Latinus fieret, *Farfar* fortasse dictus est, ut fluvius alter Damasci Lib. IV. Regum hoc nomine adpellabatur. Forte Farfarus idem, ac *Fabaris Sabinorum* a Vibio Sequestro citatus.

Felsina, Bononia, quam ita etrusce dictam testatur Plinius.

* *Fissulis*, Urbs Etrusca, cujus nomen in Nummo argenteo sic exprimitur ΦΙΣΣΥΛΙΣ *Fissulis*, quaeque ab aliis Faesulae, ab aliis Pistorium, ab aliis Paestum, vel Posidonia, ac ab aliis tandem Plistiae in agro Calatino censetur, ut supra in Alphabeto §. III. adnotavimus.

* *Flores*, Vinum eructum, & foetidum. A. Gellius (Not. Attic.) Lib. XI. cap. 7. Vid. superius in voce *Apluda*.

Frontac, Fulguriator. Ita nempe legitur in bilingui Pisaurense Inscriptioe, Etrusca nempe, & Latina, quam in Alphabeto adduximus §. IX.

G

Gapos, Currus, vehiculum. Hesychius: Γάπθ, ὄχημα. Τυρρηνῶν.

H

* *Helvacea*, genus Lydii ornamenti apud Festum Lib. VIII. Adduxit Dempsterius.

* *Herkle*, Hercules. Ejus nomen ΗΕΚΛΕΑ *Herkle* Etruscis elementis expressum cerni-

ni-

nitur apud Dempsterium Tab. II., & VI.

* *Hermē*, Mercurius, Εἰρμῆς. In Tab. V. apud Dempsterium legitur Ἡρμῆς *Hermē*. Gorius in Praefatione ad Alphab. Etruf. de fensionem pag. CLXXVIII. hoc nomen Perseo tribuit.

Hirpus, Lupus. Strabo Lib. V. pag. 383. Ἰρπὸν γὰρ καλοῦσιν οἱ Σαπνῖται τὸν λύκον. *Hirpum enim vocant Samnites lupum*. Sabinos habet Servius, quibus forte haec vox communis fuit, & a quibus Samnites profecti sunt, quorum regiones diu Etrusci tenuerunt.

Hister, Comoedus, Ludio, ὑποκριτής, vel τεχνίτης. Livius initio Lib. VII: *Vernaculis artificibus, quia Hister Tusco verbo ludio vocabatur, nomen histrionibus inditum*.

* *Hyrina*, Hyria Urbs, quae pertinet ad Ὑρίην Herodoti, quae Straboni, & aliis Οὐγία, & hodieum *Oria* vocatur, Episcopali sede gaudens, ex feudis Principis Francavillae in Regno Neapolitano. Campaniam Etrusci tenuerunt, ac proinde in argenteo nummo, cujus supra meminimus in Alphabeto §. III., legitur ἩΥΙΑΥ, vel aliter ἩΥΙΟΥ *Hyrina*.

I

* *Icuvinī*, Eugubini. Notissima sunt Etrusca Numismata signata ΙΙΚΒΝΚΙ *Icuvinī*, de quibus in Alphabeto nostro §. III.

Idis, vel *Itis*, vel etiam *Itus*, Dies Iduum. Macrobius *Saturn.* Lib. I. cap. 15: *Iduum porro nomen a Tuscis, apud quos is dies Itis vocatur, sumptum est. Item autem illi interpretabantur Jovis fiduciam*. At Varro: *Eidus ab eo, quod Tusci itus, vel potius, quod Sabinī eidus dicunt*.

Iduare, partiri, μερίζαν. Macrobius ibid: *Iduare Etrusca lingua dividere est*.

Idulis, Ovis. Macrobius ibid: *Sunt, qui existiment, Idus ab ove iduli dictas, quam hoc nomine vocant Tusci, & omnibus Idi-*

Tom. III.

bus ovis immolatur a Flamine. Vide etiam Festum.

* *Italus*, Taurus. Apollodorus Lib. II. *Bibliothec*: Τυρρῆνοί γὰρ Ἰταλὸν τὸν ταῦρον ἐκάλεσαν. *Tyrrheni enim, quem Latini taurum vocant, italὸν dixerunt*. Varro de L. L. Lib. IV. veteris Graecae linguae reliquum dixit hanc vocem: *Vitulus, quem Graeci antiquo Ἰταλῷ*. Columella Lib. VI. censuit per prothesin ex voce Ἰταλῷ factum τὸ *Vitulus*, addita nempe littera V.

L

* *Laena*, Vestis, κλαῖνα. Nonio est militaris. Vid. Festum Lib. X. Adduxit Dempsterius.

Lanista, Carnifex. Ita Isidoro placet hanc vocem apud Etruscos sonuisse. Maffei dubia est. Ceterum Nicolaus Damascenus de Gladiatoribus Isidoro adhaerere videtur cum ait: Οἱ Ῥωμαῖοι παρὰ τυρρηνῶν παρέλαβον τὸ ἐθῶς. *Romani ab Etruscis hunc morem acceperunt*; Nam unde res, inde & rei nomen venerit oportet. Fieri tamen potuit, ut non sono Tuscum hoc vocabulum fuerit, sed solo significato, utpote ex Tyrrhenica lingua interpretando traductum. Vid. Alexium Symmachum Mazochium (*Tabul. Heraclien.*) Par. II. pag. 443., qui ex Digesto Legum Municipalium penes aeneum Monumentum Neapolitanum, quod est Britannici fragmenti complementum, vocem Lexicis ignotam *Lanistatura* proponit, idest ars *Lanistitia*, quae vox pariter a *Lanista* derivata ex Petronii fragmento Traguriano primum innotuit.

Lar, Nomen, & praenomen Etruscorum, quod a Latinis *Lucium* redditum fuisse superius innuimus in Alphabeto §. IX. *Lar* Herminius Aquilinus fuit Romae Consul anno V. C. 306., ut ex Livio patet III. 65., & ex Dionys. Halic. XI. 56. Vid. To. IV. Observat. Litterar. Maffei pag. 53.

q

Lar-

Laran, Juno est Gorio (*Mus. Etrusc.*) To. I. pag. 113. Figura, cui hoc nomen Etrusce inscribitur, in Tab. IV. *Etrur. regal.* apud Dempsterium, mascula visa est Mafseio; hanc vocem tamen inter dubias statuit, & Martem ipse potius comminiscitur. Vid. inferius voc. *Cupra*, *Eris*, & *Thaur*.

* *Latial*, Solemnitas feriarum Latinarum, & concilium in Albano monte, sive in Luco Ferentino. Ex Sigonio (*de antiquo Jur. Ital.*) Lib. I. pag. 10. Clariss. Guarnaccius (*Orig. Ital.*) To. II. Lib. V. Cap. I. pag. 61.

Lucar, Pecunia in spectacula theatralia erogata. Etymon, quod ex $\lambda\upsilon\kappa\alpha$ *lucus* a veteribus nonnullis derivatur, parum verosimile videtur. Si *Hister* Etrusca vox est, forte & *Lucar*, histrionica nempe pecunia, ejusdem etiam fuit originis. Vid. Maffeiium voc. *Hister*.

* *Luceres*, Nomen tribus Romanae. Festus Lib. XVII. voce *Sex Vestae*: *Civitas Romana in sex est distributa partes, in primos, secundosque Tatienfes, Rhamnes, Luceres*. Ex Dempsterio.

Lucumo, Nomen proprium frequens inter Etruscos. Vid. To. IV. Observ. Litter. Maffei pag. 54. Fuit & nomen dignitatis, quod vide in superiori Elencho vocum Hebraicarum in לחם .

* *Lupercal*, Locus Romae Ludis in Panis honorem dicatus, spelunca nempe sub monte Palatino, cui forte nomen ex Etruscae linguae genio inditum fuit; etenim terminatio in *al* familiaris fuit Etruscis, ut saepe innuimus. Ex Guarnaccio loc. cit.

M

Mamers, Mars, Μαμέρης apud Lycophroneum vers. 938. Festus Oscam vocem ait, Varro Sabinam; Maffejus vero inter dubias ponit. Ex hac *Mamertini*, Campani nempe, qui occupata Messana,

hoc nomen sibi indidere, quod etiam habetur in eorum nummis apud Havercampium (*Sicil. Numismat.*) Tab. XXII. Vid. infer. in *Meddix* Inscriptionem Messanensem.

Mantisa, vel *Mantissa*, *additamentum dicitur lingua Tusca*, ait Festus Lib. XI. C. Caecilius in Satyris habet. Scaligero Latina omnino visa est; hinc Maffejo dubia.

Mantus, Dis Pater, Παῦτρος , * $\Lambda\delta\eta\varsigma$. Servius ad Lib. X. *Aeneid.* v. 198: *Etrusca lingua Mantum Ditem Patrem appellant*.

* *Mapalial*, Casa campestris. Hoc nomen legitur in Monumento Guarnacciano apud Gorium (*Mus. Etrusc.*) To. III. Tab. XIII., qui tamen male legit *Papalial*, cum ibidem clare insculptum habeatur ΠΑΠΑΙΑΛΙΑ , ut Cl. Guarnaccius ipse prodidit (*Origin. Ital.*) To. II. Lib. V. Cap. I. pag. 60.

* *Marta*, Fluvius, & Oppidum apud veteres Etruscos.

Mastarna, Nomen proprium VI. Regis Romanorum, qui Romae in aliud Servii Tulli nomen hoc commutavit, ut ex Claudii Imperatoris concione in Senatu habita, quae adhuc Lugduni aere insculpta servatur, discere est. Eam refert Gruterius pag. 502., ubi nimirum haec leguntur: *MONTEM. CAELIVM. OCCVPAVIT. ET. DVCE. SVO CAELIO. ITA. APPELLITATVS. MVTATOQVE. NOMINE. NAM. TVSCE. MASTARNA. EI. NOMEN. ERAT. ITA APPELLATVS EST.* Dempsterio visus est hoc nomine Caelius ipse mons indicatus (*Etrur. regal.*) To. I. pag. 89.

Meddix, apud Oskos nomen *Magistratus est*, ex Festi fide. Hanc vocem habet etiam Lapis Messanensis, quem ex Gualterio numer. 7., & ex Dominici Gallii Annalibus Messanen. Vol. I. pag. 16. refert Vir. Cl. Gabriel Castellius Princeps Turris Mutii in *Siciliae, & adjacentium Insularum veterum Inscriptionum nova Collectio*, Clafs. V. num. XLV. pag. 55., atque ve-

te-

teri Campano idiomate scriptum esse, re-
tentis tamen Graecorum litteris, quibus
passim & Messanenſes, & Siculorum reliqui
utebantur, facile existimat. Quoniam &
vox superius adducta, & alia inferius ci-
tanda in hac Inscriptione continetur, heic
ipsam adducere nunc praestat, quam etiam
usurpandam seposuimus pro Dissertatione,
quam paramus, *de Graecitate extra Grae-
ciam variis temporibus usurpata*, & ex-
cultu. Haec ita se habet:

ΣΤΕΝΙΣ ΚΑΛΛΙΝΙΣ ΣΤΑΤΤΙ ΗΙΣΑ
ΜΑΡΑΣ ΠΟΜΠΙΑ ΤΙ ΕΣ ΙΥΜΩΖΙΗ ΚΕ
ΜΕΔΔΕΙΞ ΟΥΦΕΝΣ
ΕΙΝΕ ΙΜΑ ΤΩΣ ΤΟ ΜΑΜΕΡΤΙΝΟΝ
ΑΠΠΕΛΛΟΥΝ Η ΙΣΑ ΚΟΡΟΝ

Ennius etiam hanc vocem adhibet, cum ait:

*Africa terribili tremuit horrida terra
tumultu,*

*Summus ibi capitur Meddix, occiditur
alter.*

Hinc apud Livium Lib. III., ubi de bello
Punico, sic legitur in quodam exemplari
MS., teste Marco Antonio Flaminio in pri-
ma *Annotationum Silva* (quae, ut & altera
adhuc anecdota est) Cap. VIII: *Nec pro-
cul inde in occulto Marius Alphius Me-
dixtuticus, qui summus magistratus erat
Campanis*. In editis exemplaribus hoc lo-
co legitur: *Nec procul inde Marius Alphius,
qui summus magistratus erat Campanis*;
atque in aliis etiam paullo aliter: *Nec pro-
cul inde in occulto Marius Alphius edixit,
uti cui summus magistratus erat Cam-
panis*.

* *Melakre*, Meleager. Hoc nomen Etru-
sce exaratum *αδωνειαν* *Melakre* habes apud
Gorium (*Mus. Etrus.*) To. I. Tab. VII.

* *Menrua*, vel *Menerva*, Minerva. Sci-
licet *αδωνειαν*, vel *αδωνειαν* legitur in
Tab. II., IV., V., & VI. *Musei Etrusci*
apud Gorium.

* *Minerval*, Praemium magistro artium
dari solitum, ut explicat Waferius Lib. II.

Tom. III.

pag. 39., & 51. Vid. Cl. Guarnaccium loc.
cit. pag. 61. Nota terminatio in *al* Etru-
scorum propria.

* *Moefius*, Mensis Maius. Festus Lib. XI:
Moefius lingua Osca mensis Maius.

N

Nanos, Vagans, errans, *πλανήτης*. Tzet-
zes ad Lycophronis Cassandram pag. 185.
ubi versum hunc inlustrat.

Νάνος πλαναίσει πάντ' ἐυξευνήσας μύχον.

Nanus, qui oberrans, omne vidit angulum,
ait ita a suis erroribus Ulysssem vocatum,
fuisse a Tyrrhenis. Vid. infer. voc. *Uluxe*.

Nar, Fluvius, qui Narniam adluit.

* *Natinari*, Factiones esse. Festus Lib.
XII. Ex Dempsterio.

Nepos, Proiector, abliguritor. Festus
Lib. XIV. Hoc sensu etiam a Romanis ad-
hibita haec vox. Cicero Catilinar. II: *Quis
ganeo, quis nepos* &c.

* *Neptunus*, Deus maris. Scaliger ad
M. Varronem. Ex Dempsterio.

Nortia, *Dea Etrusca*, ut a Tito Livio
Dec. I. Lib. VI. dicitur, cui templum erat
Volsinii, cujus vestigia aere incisa adducit
Andreas Adamius (*Storia di Volseno*) Vol. I.
Lib. I. art. VII. pag. 78. Tertulliano est pe-
culiare Vulsinienſium Numen. In veteri In-
scriptione apud Adamium ipsum loc. cit.
pag. 77., apud Sponium (*Miscell. erud.
antiqu.*) pag. 99., & apud Fabrettium Cap. X.
pag. 742., unde migravit inter Carmina a
Bonada conlecta, & in Anthologiam Pa-
schalis Amatii (*Collect. Pisaur. omnium
Poemat.*) Tom. IV. Epig. LXVI. pag. 435.,
legitur hic versus;

NORTIA. TE. VENEROR. LARE.

CRETVS. VVLSINIENSI

Martianus Capella in *Nuptiis Philologiae*,
& Juvenalis Scholiastes hanc Fortunam fuisse
censent. Scilicet Juvenalis Sat. X. v. 73.
ait: *Si Nursia Tusco favisset*, Seiano nempe
Claudii Imp. amico.

q 2

Ole-

O

Olenus, Nomen vatis Etrusci. Plin. Lib. XXVIII. Cap. 2: *Olenus Calenus Etruriae celeberrimus vates*.

Osa, Fluvii nomen, in Telamonem influentis apud Etruscos; tum nomen etiam Rivi in agro Romano influentis in Anienem. Vid. Maffei in *Cremera*.

P

* *Parthanup*, Parthenopeus, unus ex VII. Thebanis Heroibus. In laudata saepius Gemma Stofschiana hoc nomen $\beta\omicron\upsilon\varsigma\pi\omicron\phi\eta\delta\omicron\varsigma$ exaratum est $\Gamma\Lambda\theta\epsilon\iota\nu\tau$, ut habet Guarnaccius, sive $\Gamma\Lambda\theta\omicron\alpha\iota\alpha\pi\alpha\epsilon$, ut Winckelmannius. Vid. quod superius adnotavimus in Alphabeto §. VII.

* *Pele*, Peleus. In Gemma scarabaei formam gerente apud Christianum Dehnum cernitur Peleus capillos tondens suos (licet vovisset eos tondere Achilli ejus filio, si incolumis ab Illo reverteretur) cum epigraphe etruscae expressa $\Gamma\epsilon\lambda\epsilon$ *Pele*. Adfert Winckelmannius (*Monum. antichi inediti*) Vol. I. num. 125., inlustrat vero Vol. II. Cap. VII. pag. 167. Similem habet Julianus Genghinius Ariminensis, Ictus, & a cognitionibus amplissimi Praefulis Emerici Bolognini. Aliam etiam sic expressam, & exaratam videre licet apud Caylusium (*Recueil d'antiquites &c.*) Tom. VII. Tab. XXIII., qui in ea Peleum capillos levantem haberi adserit.

* *Perse*, Perseus. In Gemma Baronis Stofschii cernitur Perseus gestans caput Medusae truncatum, sed formosum, non horridum, una cum falce, & Etrusca epigraphe $\Pi\epsilon\delta\zeta\epsilon$ *Perse*, litteris parum abludentibus ab iis, quae in ceteris monumentis reperiuntur. Refert Winckelmannius loc. cit. num. 84., inlustrat vero loc. cit. Cap. III. pag. 112. Reginaldus Sellarius, Cortonensis Etruscae Academiae a secretis, in do-

mestica Daetylothea Scarabaeum adservat ex Sarda, in quo exprimitur Perseus in expeditione ad caedem Gorgonis, hac ipsa adposita epigraphe $\Theta\epsilon\delta\zeta\epsilon$. Repertum est Cortonae in agro Pecciano XVIII. Kal. Decemb. ann. $\epsilon\iota\delta\iota\omicron\epsilon\epsilon\iota\chi\upsilon\iota\iota$, & aere incisum est cura possessoris. Typus, & epigraphes litterae paullulum diversae in utraque Gemma.

* *Peruse*, Perugia. In Inscriptione, quam supra adduximus in Alphabeto §. IV. Maffei provocat heic ad Numisma mutila epigraphe instructum, quod & nos superius citavimus, tamquam dubium, §. III.

* *Pipare*, eiulabunde conqueri. Verbum ab Osciis usurpatum, ex quo forte *pipulum* venit, idest *convicium*, a pipatu pulorum, quod habetur in Legibus XII. Tabularum. Hinc *pipulo differre*, idest afficere iniuria. Vid. Gravinam *de Jur. natur., gent.*, & XII. Tab. Cap. LV.

* *Plikamnam*, forte Vascularii nomen. In Vase Etrusco argenteo inaurato, Clusii reperto, ex Museo Strozio in Medicum translato, cujus schema habetur apud Dempsterium (*Etrur. regal.*) Tab. LXXVII., haec insculpta leguntur in inferiori fundi parte: $\Pi\lambda\kappa\alpha\mu\alpha\iota\iota$ *Plikamnam*. Gorius in Praefatione ad defensionem Alphabeti Etrusci pag. CCXVI. una cum Passerio nostro hanc vocem a Graeco vocabulo $\pi\lambda\gamma\mu\alpha$ *saltatio*, quae nimirum opere ibidem exprimitur, derivandam putavit. Quid si Artificis nomen, ut *M. Calamita*, & *Tinmcuil* Flaturarii Sigillarii, *Athvertir* *Vipiaal* Figulus, & *Pulkerna* Cassidarius, quos vide heic suis locis, quosque in Appendice nostra ad Junianum Catalogum iterum proferemus.

* *Polusca*, Oppidum Volscorum, teste Dionysio Halicarn. Lib. VI. *Polustiam* vocat Livius Lib. II., sed Livii locus mendosus est ex Petri Marcellini Corradinii iudicio (*Vet. Lat. profan.*) Vol. II. Lib. II. Cap. XII. pag. 91.

* *Po-*

* *Pomonal*, Lucus, vel Templum Pomonae. Ex Bergerio Guarnaccius Vir Cl. (*Orig. Ital.*) To. II. Lib. V. Cap. I. pag. 61. Nota Etruscorum propria haec toties laudata terminatio.

Populonium, Civitas Etruriae. Bochartus Lib. I. cap. 33. ex male intellecto Aristotelis in suppositio opere *de Mirabilibus* Graeco textu *ferrum*, aut *aes* hoc nomine Tyrrhenos intellexisse prodidit. Vid. Maffei pag. 36., qui idcirco inter dubias voces adducit. Vid. & inferius *Pupluna*.

* *Pulkerna*, Cassidarii nomen. Aeneam Cassidem, Etrusca Inscriptione insignem, apud antiquos Cannas, nunc Canosa in Apulia repertam, & nunc adservatam in Museo Mediceo Florentiae adtulit Gorius (*Mus. Etrus.*) To. I. Tab. CLXXVII., explicavit vero To. II. Clafs. IV. pag. 363. Ibidem haec leguntur Etruscis characteribus $\Delta\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon$, nempe *Pul-kerna*, hoc est $\pi\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon$ $\kappa\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon$, *Urbium fulmen*, miles nimirum, qui eam gestabat, ut sibi fingit Gorius. Quid si Cassidarium, vel Cassidum, fabricatorem heic exprimi arbitremur? Alia Artificum Etruscorum nomina superius adduximus, atque hunc cum duobus aliis Cassidariis ex Muratorio denuo proferemus in Appendice nostra ad Junianum Catalogum.

* *Pulnices*, Polynices, unus ex VII. Thebanis Heroibus. In laudata saepius Gemma Stoschiana, ubi etrusce legitur $\Theta\upsilon\lambda\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ *Pulnices*.

* *Pultuke*, Pollux. Apud Dempsterium Tab. VII., ubi etrusce scribitur $\pi\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon$ *Pultuke*.

* *Pupluna*, Populonia, una ex XII. Etruriae Civitatibus, in quam Volaterranorum deducta colonia. Ejus nomen legitur in Etruscis ejusdem Numismatibus, $\pi\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon$ *Pupluna* signatis, quorum unum argenteum citavimus superius in Alphabeto §. III., aliaque adducit Cl. Guarnaccius (*Orig. Ital.*)

To. II. Lib. VI. Cap. IV. pag. 257. Tab. XVI. num. 2. ad 6.

* *Puteal*, Ara, $\beta\alpha\mu\epsilon\tau$ secundum nonnullos; tribunal, vel sedes praetoris secundum alios. Duplex Romae fuit, unum in Comitio, sub quo Naevii Auguris cos, & novacula defossa fuit, teste Tullio Lib. I. *de Divinat.*, alterum, quod in Porticu Julia prope atrium Minervae Scribonius Libo, mandante Senatu, serius construendum curavit. Auguralis scientia, & terminatio in *al*, Etruscorum peculiaris, nomen hoc Tyrrhenicum prodit.

Q

Quiris. Vid. *Curis*.

R

* *Rhamnes*, Nomen Tribus Romanae. Vid. superius voc. *Luceres*.

Raseni, Etrusci ita se adpellabant, teste Dionysio Halicarnas. Lib. I. pap. 24. $\Lambda\upsilon\tau\omicron\iota\delta\ \mu\acute{\epsilon}\nu\tau\omicron\iota\ \sigma\phi\acute{\alpha}\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma\ \upsilon\pi\omicron\delta\ \tau\acute{\omega}\nu\ \upsilon\gamma\epsilon\mu\omicron\nu\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\ \tau\iota\upsilon\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon$ *Raséna*, κ. τ. λ. *Ipsi quidem se ipsos a quodam Ducum suorum Rasena adpellant*. Vid. Elenchum vocum Hebraicarum superius voc. $\pi\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon$.

* *Ricula*, Tegumentum capitis, a mulieribus Veliternis apud Volscos adhibitum. Sextus Turpilius Poeta in Comoedia, cui titulus *Veliterna*.

Ril, Anni. In plurimis Volaterranis Urnis cinerariis *Ril* cernere est post nomen & ante numeros, quibus annos, quos defunctus vixerit, designari verosimile est.

* *Rubicon*, Fluvius Italiam a Gallia olim dividens, inter Ariminum, & Caesenam, sive is sit Lufus, aut Aprusa Ariminensium, sive Flumicinum Sabinianensium, sive Pisciatellus Caesenatium, inter quos notae sunt litterariae contentiores. Si Tuscae originis *Tibris* est, ut infra patebit, qui etiam ad ostia Flumicinum nunc audit,

crit

erit huiusmodi & Rubicon, quorum utrumque orientalium et ymologiarum ope idem significare contendit, scilicet *fluentum*, *ῥεύμα*, Paschalis Amatius popularis meus eruditissimus (*Dissertaz. II. sopra il Rubicone degli antichi*) Append. XIV. ad §. XXV. pag. 203., & seqq., cui adstipulari videtur Claudianus in VI. *Consul. Honorii* v. 365., dum ait: ... *quonam usque ... Torquebit Rubicon vicino nomine Tibrin?*

S

* *Sabates*, Lacus, quem Panvinus (*Commentar. de Rep. Rom.*) Lib. II. dicit fuisse in Tuscia, & a quo, juxta Festum, dicta est Sabatina Tribus.

Sethlanm, Vulcanus, Ἡφαίστος. Hoc nomen prope Numen bipenni armatum, qui Jovi caput percussit, ut Minervam eniteretur, cernitur in celebri Patera Cospiana apud Dempsterium, aliosque. Vulcanum obstetricatum Jovi prodit Phornutus de *Nat. Deor.* Cap. X., Lucianus in *Dialogis*, aliique.

Sollum, Solidum, totum. Festus in verb. *Solitaurlia*: *Sollo Ofce dicitur, quod nos totum vocamus*. Maffei ad voc. *Casnar* hanc pro Latina habuit, quod Livius Andronicus, & Lucilius ea usi fuissent, tum a Graeco verbo ὅλον, aspero spiritu in sibilum commutato, derivat.

* *Spurina*, Nomen Adolescentis Etrusci apud Valer. Maximum Lib. IV. Cap. V. Haruspex hoc nomine quinetiam habetur apud eundem Lib. VIII. Cap. XI.

Subulo, Tibicen. Varro Lib. VI. de *L. L.*: *Ita dicunt Tibicines Tusci*. Festus Lib. XVII: *Subulo Tusce tibicen dicitur*. Maffei pro pro Tibicine eum intelligit, qui Graece Ἀυλητής, qui tibiis canit. At Dempsterius loc. cit. pro fulcimine aedificiorum intelligit, hincque restituit hoc verbum C. Plinio Jun. Lib. II. Epist. XVII. legens *suspensus*, & *sublatus subulonibus conceptum va-*

porem &c. pro eo, quod antea legabatur *suspensus*, & *tabulatus conceptum vaporem* &c.

T

Tages, Puer Etruscorum a cunis admirandus, qui scientiam auguralem docuit. Festus ver. *Tages*, Cicero de *Divinat.* Lib. II., Gyradius de *Diis syntagm.* Lib. I. pag. 70. Vid. Gorium *Mus. Etrus.* To. I. Tab. XIV., & Dempsterium *Etrur. regal.* III. 1.

Tanaquil, vel *Thanaquil*, Nomen Etruscum uxoris Tarquinii Prisci, quae dein Romae dicta est Caecilia, teste Valer. Maximo, & Festo. Forte Etrusci nominis sensus Romano altero adscito expressus est, ut oculorum defectus aliquis eo innueretur, cum juxta Servium ad Lib. VII. *Aeneid.* *Caeculus* Praenestis fundator (a quo Caecilia gens profecta) ita vocaretur, quod *minoribus oculis fuerit*.

Tarcho, Nomen Ducis Etruscorum, vetustissimorum temporum, a Virgilio usurpatum.

* *Taties*, Nomen Tribus Romanae. Vid. superius voc. *Luceres*.

* *Teanur*, Theanum, Civitas Campaniae, cujus Numisma etrusce signatum, Ἰαννῆς *Teanur* superius in Alphabeto citavimus §. III.

Thalna, Venus, Ἀφροδίτη. Nomen hoc inscribitur in laudata Cospiana Patera mulieri nudae, cui adstat columba, quaeque Jovi Minervam parturienti solamen cum duabus aliis adferre videtur. Attributa, quae innuimus, Venerem produnt.

Thaur, Mulier altera, quae in eadem Patera Jovi obstetricatur, quaeque si Juno foret, jam alterum ejus nomen nunc haberemus. At penultima littera incerta in archetypo, atque V referre etiam posset. Vid. superius alia Junonis nomina, voc. *Capra*, *Eris*, & *Laran*.

Thapirnal, Niger. Monte Politiano in Museo Buccelliano arculae fictili sepulcra-

li

li bilinguis epigraphes, Latina nempe, & Etrusca, inscripta est, quarum prima:

C. LICINI. G. F. NIGRI

altera vero, quae eidem respondet:

F. LECNE. F. THAPIRNAL

Vid. quae superius in Alphabeto adnotavimus. §. IX.

* *These*, Theseus. In Gemma scarabaei formam gerente apud Baronem Riedeselum cernitur Theseus pelliceo vestitu amictus, vultu moeitus, & cogitabundus, ut forte innuatur tempus, quo carcerem perpeffus est ex poena, quam Aidoneus Rex eidem infixit. Ipsum prodit ejus nomen etrusce exaratum *ΘΕΖΕ These*. Adfert laud. Winckelmannius loc. cit. Vol. I. num. 101., inlustrat vero Vol. II. Part. II. Cap. XII. §. VII. pag. 134., tum & Caylusius loc. cit. To. VI. Tab. XXXVI. n. I. pag. 107.

* *Thetis*, Thetis. In Patera, quae Thetim a Peleo raptam exprimit, apud Dempsterium Tab. XCI., nomen etrusce signatur *ΘΕΤΙΣ Thetis*.

* *Tiberis*, Nomen celebre Tuscorum Regis, & fluminis, qui Romam, & veteris Etruriae partem adluit. Virgilius *Georg.* Lib. IV. vocat *Tuscum Tiberim*. Horatius Lib. I. Od. II. illum *ire ait retortis littore Etrusco violenter undis*. Servius ad Lib. VIII. *Aeneid*: *Hic (Tibris) Tuscorum Rex fuit, qui juxta hunc fluvium pugnans cecidit, & ei nomen imposuit &c. Alii Tiberim Jani, & Camefcenae filium in bello ibi perisse tradunt*. Varro de *L. L.* Lib. IV. cap. 5: *Sed de Tiberis nomine anceps est historia; nam & suum Etruria, & Latium esse credit. Fuerunt, qui a vicino Regulo Veientium, Debris dixerint appellatum primo Debrim. Sunt, qui Tiberis priscum nomen Latinum Albulam vocatum litteris tradunt. Posteriorius propter Tiberinum Regem Latinorum mutatum, quod ibi interierit*. Vid. superius voc. *Rubicon*.

Tina, vel *Tinia*, Juppiter, vel Apollo, aut etiam Bacchus. Nimirum in

laudata Cospiana Patera habetur *ΑΝΙΤ*, & *ΑΝΙΤ* in altera apud Dempsterium Tab. III. Vid. Gorium in Praefatione, ad Alphabeti Etrusci defensionem pagin. CLXXVIII. Verum ex Maffei sententia primum Jovi inscribitur, alterum Baccho fulmine armato. *Tinas* Varro dixit Vasa quaedam vinaria. Nomen hoc Baccho adcedere potuit apud Etruscos ex Graeco epitheto Thyonei, quod ei a Thyone matre, quae & Semele, adhaesit.

Tinmcul, nomen Flaturarii Sigillarii. In Sigillo aereo Musei Medicei Florentiae, & in altero Musei Coratiani Cortonae, quorum utrumque Chimaeram repraesentat, hoc nomen Etruscis elementis inscriptum cernitur *ΑΝΙΜΙΤ Tinmcul*, juxta alterius Etrusci nominis *Tanaquil* indolem, quod superius adduximus. Sigillum Mediceum inlustravit Gorius (*Mus. Etrusc.*) Tom. I. Tab. CLV., qui tamen ineptae Bourguetii interpretationi adhaeret. Adduxerat etiam Dempsterius (*Etrur. regal.*) Tab. XXII., & in suis ad hoc Opus *Paralipomenis* exposuit Cl. Passerius, qui in laudata Etrusca Epigraphe nomen proprium Artificis agnovit; quemadmodum in utroque aeneo Sigillo Mediceo, & Coratiano, tamquam una manu elaboratis, agnovit Maffei hoc loco. Hunc Artificem nos proferemus etiam in Appendice ad Junianum Catalogum. Aliqua de hoc Artifice superius etiam innuimus in Alphabeto §. VI.

* *Tribunal*, Locus editus, e quo curulis magistratus jus dicebat, vel suggestus, unde duces adloquebantur cohortes, aut etiam editor in podio spectabat. Terminatio in *al* ad Tyrrhenos spectat.

Troffulum, Urbs Etruriae, unde Troffuli dicti sunt equites Romani, quod, teste Plinio Lib. XXXIII. Cap. II., oppidum Tuscorum Troffulum sine ullo adiumento perditum cepissent. Vid. Festum Pompeium, & Joh. Murmellium Ruremundensem in Scholiis ad Sat. I. Persii.

Trut-

Trutnut, Haruspex. Vid. Inscriptionem Pifaurensis bilinguem, quam superius in Alphabeto adduximus §. IX.

Turan, Mercurius, vel Mars Gorio (*Mus. Etrusc.*) To. I. pag. 107., & 113., ubi Tab. IV. nomen hoc *ἡραυτ* *Turan* inscribitur figurae prorsus nudaе, quae Venus est Maffeo.

Turms, Mercurius. Vid. Gorium Praefat. ad Alphabeti Etrusci defensionem pag. CLXXVIII., ubi hoc nomen *ἡραυτ* *Turms* exaratum profert ex Tab. III. apud Dempsterium; sed in Patera Jenkinstiana a Winckelmannio adducta, quam superius non semel citavimus, *ἡραυτ* *Turm* legitur.

* *Tute*, Tydeus, unus ex VII. Thebanis Heroibus. In laudata saepius Carneola Stofchiana, ubi *ἡραυτ* *Tute* Etruscis elementis ad ejus latus legere est; ut etiam eodem plane modo legitur in duabus aliis Gemmis, quarum una exprimit Tydeum a Menalippo letali vulnere percussum in Thebana obsidione, quasque refert Winckelmannius (*Monument. antichi ined.*) Vol. I. num. 106., & 107. illustrat vero Vol. II. Part. II. Cap. III. §. II., & III. pag. 141.

Tutere, Tudertum, vetus Etruscorum Civitas celeberrima, cujus Numismata signata *ἡραυτ* *Tutere* citavimus superius in Alphabeto §. III.

Tyrtes, Turres. Dionysius Halicarn. Lib. I. pag. 21. ait, Graecos, & Tuscos muros, & arces hoc nomine designasse, ut hinc Tyrrheni, & Tyrhseni prodierint. At Maffei, quod a Graecis usurpatam hanc vocem videat, sciatque etiam a Tyrrheno duce Tuscorum nomen ab aliis derivari, inter dubias locum habere voluit.

V

* *Veſtigal*, Portorium, & id, quod pro mercibus, quae exportantur, & importantur, solvitur, Graec. *τέλος*. Terminatio in *al* forte Tuscam prodit originem, ut saepius antea monuimus.

* *Veia*, Plaustrum. Vox apud Oscanos usitata; hinc *Veietura*, vectura apud Festum.

* *Vela*. Vid. inferius voc. *Vola*.

* *Velathri*, Velitrae in Volscis, vel Volaterrae in Etruria. Numismata etruscae signata *ἡραυτ* *Velathri* superius innuimus in Alphabeto §. II.

* *Vertumnus*, Deus Etruriae dicitur a Varro de L. L. Lib. IV. Idem ac Janus. In suburbana regionis parte (ita Varro) princeps est Caelius Mons a Caelio Vibenna Tusco duce nobili, qui cum sua manu dicitur Romulo venisse auxilio contra Latinum Regem... Ab eis dictus vicus Tuscus. Et ideo ibi Vertunnum stare, quod his Deus Etruriae princeps. Propertius Lib. IV. Eleg. 2. ita ipsum loquentem inducit:

*Tuscus ego, Tuscis orior, nec poenitet inter
Praelia Volsinios deseruisse focos.*

* *Ufens*, Nomen proprium Viri veterum Italorum, cujus meminit Virgilius *Aeneid.* Lib. VIII. v. 6:

... *ductores primi Messapus, & Ufens*

Vid. hoc nomen etiam in Inscriptione Messanenſi quam superius adduximus voc. *Meddix*. Nomen etiam fluminis est in Latio, quod e Setini montis radicibus scaturit, quodque nunc Paludibus Pontinis immisceatur. Decennovius etiam dictum est ab incolis sequioribus temporibus. Vid. superius voc. *Aruns*.

* *Vibenna*, Nomen Ducis Etruscorum. Vid. voc. *Vertumnus*.

* *Vidua*, quasi valde idua, id est valde divisa: aut *Vidua*, id est a viro divisa, ut Macrobius ait *Saturnal.* Lib. I. Cap. XV. Vid. superius voc. *Idis*, *Iduaro*, & *Idulis*.

* *Vipiaal*. Vid. voc. *Athvertir*.

* *Uleſſe*, vel *Uluxo*, Ulyſſes. In Gemma, in qua etruscae *ἡραυτ* *Uluxo* legitur, & quam citat Gorius in Praefatione ad defensionem Alphabeti Etrusci pag. CLII. Cl. Guarnacius (*Orig. Italic.*) To. II. Lib. V. Cap. I. pag. 59. *Uleſſe* alibi legi testatur. Vid. superius voc. *Nanos*.

Un-

Ungulus, Anulus. Festus ita anulum, apud Oſcos audiviſſe tradit. Plinius vero Lib. XXXIII. Cap. I. ait: *Apud nos priſci ungulum vocabant*. Idcirco Maffeiſus habet inter incertas voces.

Vola, Oppidum, aut Arx. Hinc Volaterra, Volcae, Volumnius, Volumnia, aliaque ſimilia, ut notat Dempſterius (*Etrur. regal.*) To. I. Lib. I. Cap. XX. pag. 89. ex Maffeiſio Volaterrano (*Commentar. Urban.*) Lib. V. pag. 135. Quod vero etiam *Volta* monſtrum Etruſcum ſit a Plinio memoratum Lib. II. cap. 53., & *Voltumna* Dea habeatur ab Etruſcis exculta, ac Feſtus *Volam* Latinum vocabulum dicat, Maffeiſio noſtro in cauſſa fuit, cur inter dubias voces hanc ipſam referret. Clariff. Paſſerio (*De Pueri Etruſci aeneo ſimulacro Diſſertatio*) Cap. XI. pag. XXXV. *Vela*, & *Velia* idem eſt, ac civitas, hincque *Velfinium* derivat,

tamquam eſſet civitas ſenum, ſeu ſenatus, *Velfinam* aliam, ſive *Felfinam*, nunc *Bononiam*, *Velitras*, & *Volaterras*; quibus addit *Velabrum* Romae ab Etruſcis habitatum, & *Veliam* in Lucania, ut apud Paſſerium ipſum videre eſt in Diſſertatione *de Re nummaria Etruſcorum* poſt Paralipomena Dempſterii pag. 180.

Volta, Monſtrum Etruſcum a Plinio memoratum Lib. II. cap. 53.

* *Volcanus*, Deus Etruſcorum eſt Ios. Scaligero ad Varronem. Ex Dempſterio loc. cit.

Volturnum, Civitas Etruſca, teſte T. Livio Lib. IV., quae dein Capua dicta eſt. Tum *Volturni* fluminis nomen apud Samnites nihil cum Latino idiomate commune habere, ſcribit Varro *de L. L.* Lib. IV.

* *Volumnius*, Nomen Tragoedi Etruſci apud Varronem loc. cit.

INDEX SIVE LEXICON

VOCUM ETRUSCARUM

Quae in Tabulis Eugubinis ſcriptae ſunt,
& heic interpretantur.

Primus numerus Romanus Tabulam denotat, Arabicus alter lineam ejusdem Tabulae.

A

A haec ſigla annum notat. X. 10.
Abieſt. *Habeant*. II. 63.
Abroſ. *Apros*, ſeu *porcos*. III. 3.
Abrunu. *Aper*. VII. 11.
Acerſonius. Epithetum *Jovis*. III. 52.
Adrir. *Adoreum*, genus faris. III. 9.
Aferiatu. a *feriendo*. VI. 8.
Afero. Epitheton Populi Montani. II. 43.
Ager. *Ager*. X. 9.
Ahavendu. *Simul praebere*. III. 11., & 27.
Aheſnes. *Posteriores*. XI. 15.

Tom. III.

Alfir. *Farina hordeacea*. III. 24.
Alfu. *Farina hordeacea*. VI. 28.
Ahtu. Epithetum *Jovis Feritoris*. VII. 10.
Akeruniamem. Epithetum *Jovis* a *Cerus* creator. VI. 16., ſive a *Ceraunius* Fulgurator.
Ambitu. *additu* victimarum. III. 46.
Ambrefure. *Circumferant*. II. 56.
Ambrefuus. Fortaſſe *vinum praefaminum*. VI. 20.
Ambretuto. *Circumeant*. II. 56.

r

Am-

Amprehtu. *Circuitus per loca lustranda*. VI. 21.

Anclar. ab *Anclare*, ministrare. I. 16.

Andirsafust. Genus expiationis fortasse a *circuitu*.

Anfehtaf. *Infecta, tabifica*. VII. 33.

Anferener. Distinctio populi *infernalis*. I. 18., & 19.

Angla. *Agna* I. 1.

Anglome. *Agninus* ab *agno*. I. 9.

Anglusto. Derivatium ab *agna*.

Anostatir. Reduplicativum epitheti *Jovis hostatir*. II. 60.

Anseriates. *Intonsas* unde *Anxurus, intonsus*. I. 1.

Ansihitir. Reduplicativum *Sitir. Servatoris*. III. 13.

Anstiplatu. *Iterum vovere*. I. 3. Vide *Stiplo*.

Antentu. Vox auguralis actionem aliquam in sacrificiis significans, sive gradum in tota actione sacrificii. VII. 20.

Antentu. *Auspicium*. XI. 14., & 15.

Anu. *Anuus*. II. 56.

Ape. *Apud, post, deinde*. II. 52.

Ape. Este. *Apud ista*. II. 62.

Apelust. *Apina, sive abina*, genus victimae. IX. 19.

Api. *Apud, post*. V. 27.

Apinaf. Vid. *Habina*.

Aplenia. *Plena*. VII. 23.

Arearves. Vid. *Arepesaurves*. V. 10.

Arepes. Ab *arpona* loca montana. V. 6.

Arsfertur. *adferatur*. Vid. inf. *Arsferture*.

Armune. *Armus*. VIII. 7.

Arnipo. *Agnus*. II. 25.

Arpeltu. *Arferia*. VIII. 19.

Arputrati. *Arbitratu*. IX. 12.

Arsferture. *Arsfertur, & Arfertur* a verbo *arsfero, & affero*: vox linguae Pontificalis, unde *aqua arferia, & arferial*. I. 2.

Arfie. *Arfir. Silva*. I. 6.

Arfir. Epithetum *Jovis silvestris* ab *Arfia Silva*. I. 24.

Arfite. *Silva*. II. 11.

Arsmatia. *Armum victimae*. II. 50.

Arsmo. *Arsmatia* Armentum. I. 30.

Arfveitu. *Arueere, adducere*. I. 56.

Aruamen. Derivatium ab *Arvio, Ariete*. XI. 11.

Arves. *Arva*. V. 6.

Arvio. *Harviga* species hostiae. I. 56.

Aseriato. Vid. *Anseriates*.

Asiane. Nomen victimae. V. 25.

Asnates. Genus victimae. XII. 8.

Atero, & Aterafust. *Purgationem* aliquam significat. III. 11., & VI. 40.

Atieriate. Tribus Populi *Ikuvini*. VIII. 2.

Atru. *Niger, coloris atris*. VI. 28.

Avie. *Via*. II. 11.

Avei. Pro *ove*. I. 3. *Avvei*, genus ovis.

Aveis. *Agnas recentis partus*. *Avillas* vocat Festus. I. 1.

Avirseto. Vid. *Virseto*. I. 28.

B

Benus. *Bene, rite, ut fas est*. II. 64.

Benufo. *Bene*. II. 64.

Berfe. Vid. *Serfo. Servator* Epithetum *Martis*.

Berrus. *Verres, Porcus*. VII. 35.

Berfiaru. Idem quod *Perfao*. VII. 15.

Buf. *Boves*. I. 22.

Bum. *Bovem a Bus*. VII. 5.

C

Cabriner. Nomen Terrae *capris* pascendis aptae. X. 10.

Calersu. A *gala* lac, quasi *lactens, sive lactans*. II. 19.

Canes. Spectris *Hecateis* insensibilissimi, ideoque *Hecati* sacrificati. I. 1.

Capiru. Idem quod *cabirus*, epithetum *Jovis*. I. 22.

Casillos. Antistes, seu Decurio *Casolatium*. X. 13.

Castruo. *Castra, Pagos, Villas*. III. 30.

Caterahamo. *Purgare, expiare*. II. 56.

Cehesi. Suffimentum ex aromatibus. I. 20.

Co-

Comohota. a *commovere*, ut *commovere*,
struem. I. 54.

Conegos. *Conitum*, genus libaminis. II. 5.

Coredier. Epithetum *Jovis Curetis*. II. 45.

Cringatrohatu. Krikatru. *Quinquatrum*.
II. 49.

Cumiaf. Vid. *Gomia*. V. 7.

Curnaco. Nomen victimae fortasse a *corni-*
bus. I. 1.

D

Daetom. Est. *Datum est*, vox sacrificialis.
I. 28.

Dei. Di. Nomen *Dei*. I. 23.

Deit. *Datum*, *Donatum*. II. 64.

Deitu. *Dies*. I. 1.

Derlicust. *Difecata*. II. 63.

Desua, & Dersua. Nomen victimae, quae
modo Parfa, & Prepa hoc est.

Devestu. *Dapesta*, vas vinarium. IX. 7.

Dextre. *Dextera*. II. 4.

Diafurur. *Secare*, *dividere*. I. 20.

Dirfans. *Curio*, sive *Caput Curiae*. X. 8.

Dirstu. *Curio*, sive *Antistes Curiae*. II. 38.

Ditu. *Det*, sive *dato*. III. 38.

Duir. *Duumvir*. I. 19.

Dupla. Idem quod latine. II. 18.

Duti. *Datum*. II. 63.

E

Eaf. *Eas*. III. 52.

Eafueka. *Ea Juvenca*. VI. 42.

Eesteso. Imperativum a verbo *esse*. I. 2.

Eesteso. Pro *esto*. I. 5.

Efurfatu. *Conspersum furfure*, sive *mola*.
II. 17.

Ehesu. *Ipfus*. II. 54.

Ehuelklu. *Vesculum*, convivium sacrum.
IX. 23.

Endendupelsatu. *Duplicetur*. II. 40.

Enocom. *Una cum*. II. 56.

Enno. Epitheton *Martis Enyali*. III. 38.

Eno. Enom. *Unus*. I. 1.

Tom. III.

Enumek. *Numen*, *Deus*. VI. 13.

Epoca. singularum Urbium a propria fun-
datione numerabatur. I. 1.

Ereble. Genus victimae. XII. 19.

Ererunt. a *Jeros consecrare*. XII. 5.

Erer. Idem quod *Eso*. I. 23.

Eriest. *Consecrata*, seu *expiata sit*. III. 52.

Erus. *Sacer*. II. 38.

Erus. *Sacerdos*. III. 38.

Eruto. *Ito*. II. 56.

Eru. Ere. Genus victimae. IX. 27.

Eso. Epithetum *Jovis*. I. 2., & lin. 23.

Esono. Idem quod *Eso*, & *Esu*. I. 57.

Este. Esto. Estu. a verbo *esse*, quod in lin-
gua pontificali *sacrificare* significabat,
ut vovemus esse futurum. I. 1.

Esuk. *Deus Eson*. IX. 1.

Efunesku. Derivatium ab *Efone*. IX. 11.

Esu. ab *Esse*, sit; vox pontificalis, *Vovemus*
esse futurum. I. 25.

Esumek. *Sumen*, pars victimae. VI. 7.

Etraf. Etre. *Alter*, sive *secundus*. V. 20.

Etru. *Alterum*, secundum, posterius, no-
vum, sequens. I. 35.

Etuta. Imperativum ab *eundo*, sive *circum-*
eundo. XI. 13.

Eugubini. Populi nomen arcanum *Jiovi-*
ni. I. 5.

Eugubium. Etrusce *Ikuviu*, gentile *Iku-*
vini, ejusque nominis derivatio. I. 5.

Euheltu, & Eueitu. ab *vehendo*. VIII. 11.

F

Fabu, & Fabiu. Idem quod *Sabus*, epithe-
tum *Jovis*. VIII. 22.

Fakurent. *Faciant*, *procurent*. VI. 34.

Famerias. *Familias*. VIII. 2.

Farfio. *Fartum*. II. 2.

Fasio. Vid. *Farfio*. II. 44.

Fasiu. *Farctum*, *farcimen*. VII. 12.

Fato. *Facito*. II. 11.

Feraclu. a *feriendo*; Unde *Suferaclu*, ab
iterum *feriendo*. *Ibidem*.

Ferehtru. Attributum *Jovis Feretrei*, a *fe-*
riendo. XI. 15.

Ferine . Epithetum *pecudis palantis* ad differentiam *altilanei* . I. 57.
 Fesnase . Panis cum medicamentis contra fascinum . VIII. 15.
 Fesnere . Quod *fesnove* antidotum contra fascinum . VIII. 11.
 Fetu . a verbo *facio* , pro *sacrificare* , I. 22.
 Ficta . Jecur victimarum . I. 56.
 Filiuf , & Feliu . a *felando* , hoc est *sugendo* , nempe *lactens* . II. 7.
 Fisiu . *Fugitivus* , sive *fugitivorum custos* , epithetum *Jovis* . I. 23.
 Fito . *Fiat* . II. 11.
 Fondlire . Idem ac *Deus Fontium* . III. 3.
 Foner . Epithetum *Martis Homicidae* . II. 61.
 Fons . *Deus Fontium* . II. 7.
 Fos . *Lumen* , attributum *Jovis* , quasi *Lucetii* , I. 30. Fortasse idem
 Fosei . a *Luce* , epitheton *Jovis Lucetii* , I. 23.
 Fratrekate . Pro *sua Fratria* , seu *collegium* . IV. 1.
 Fri , & Frite . *Fratria* , coetus populi , *tribus* . I. 32.
 Fusterek . *Fuit* . IV. 1.
 Fust . *Facta sit* , *fiat* . VI. 7.
 Futu . Haec vox *lucem* , & *virum* significat . Fortasse idem , ac *Lucetius* . I. 30.
 Fivvi . *Filius Juppiter* , V. 17.

G

Gomia . Epithetum victimae *opimae* , seu *bene nutritae* . I. 58.
 Grabovei . *Potentissimus* . Epithetum *Jovis* , I. 22. Vid. *Krapuvi* .

H

Habina . Idem quod *Abina* , Latinis *Hambegna* , victima inter duas victimas minores . II. 19.
 Haburent . *Habeat* , sive *habeant* , III. 52.
 Heries . *Sacrum* . VIII. 22.
 Herihei . *Aries* . III. 3.
 Herte . *Recte* . IX. 6.

Hertei . Apei . Nomen proprium . IV. 2.
 Homonus . Nomen proprium . X. 10.
 Hostatir . Epithetum *Jovis a feriendo* . II. 60.
 Huntebe . Attributum Divinitatis , quasi *existens* . VI. 4.
 Huntia , Huntebe , Hunte . Epitheta *Jovis* facta ab *existentia* . VII. 15.

I

Iabuscer . *Jabusci* una ex Tribus Populi Ikuvini . II. 53.
 Ierehe . *Sacerdotes* . II. 54.
 Iiovina . Nomen sacrum , sive arcanum populi Ikuvini , & Civitatis , a cultu *Jovis* inditum . I. 23.
 Ikevium . Vid. *Eugubium* .
 Inuk . *Unus* . VI. 7.
 Isebeles . Genus victimae . XII. 7.
 Isir . *Esio* , vel *sit* . III. 21.
 Ivieskane . Tribus Populi Ikuvini . VIII. 5.
 Iuve . *Parre* . Iupater . *Juppiter* . I. 1.
 Iuvengar . *Juvenus* . I. 1.
 Iust . *Iuste* , *rite* , *recte* . I. 7.

K

Kalerfu . *Lactans* .
 Kapi . *Calpar* , vinum novum . VI. 29.
 Kapir . Juppiter *Cabirus* . V. 18.
 Kapir . Kapirse . *Kapirus* . Epithetum *Jovis Cabiri* . II. 24.
 Kapres . *Caper* . VIII. 12.
 Kapru . *Caprum* . VIII. 17.
 Kaputu . *Capito* , *accipe* . VIII. 17.
 Karetu . *Curato* , *procurato* . VI. 33.
 Karnus . *Caro* . XII. 7.
 Kartu . *Quartus* , sive *quarta* pars . VII. 23.
 Kaselate . Tribus Populi Ikuvini . VIII. 2.
 Kaltrubie . *Castrum* , sive *pagus* . IX. 3.
 Kaxi . Syncope a *Catarfius* expiatorius . XI. 15.
 Klavernie . Tribus Populi Ikuvini . VIII. 2.
 Klaulaf . *Caula* , locus ovilis . VII. 33.
 Klavier . *Purgare* . IX. 14.

Kre-

Krematru. *Crementur, comburatur*. VII. 23.
 Krenkatrum. Spatium quinque dierum. VI. 10.
 Krikatru. Vid. *Cringatrobatu*. II. 49.
 Kuestre. *Quaestor*. VI. 45.
 Kuestur. *Quaestor Populi*. IX. 23.
 Kulnahkle. *Clunaculum*, cultrum sacrificiale. IX. 15.
 Kumne. *Omne*. VI. 41.
 Kuplak. *Duplex*. XI. 14.
 Kurblasiu. Genus aliquod molae, seu farinae. VII. 15.
 Kureties. Epithetum *Jovis Curetii*. VI. 4.
 Runikax. Idem quod *Conegos*. XII. 18.
 Kureiate. Tribus Populi Ikuvini. VIII. 2.
 Kutef. *Producere*. V. 6.

L

Luta. a *litando*, sive perficiendo sacrificio. X. 1.

M

Mandraclu. Epithetum victimae altilis, a *Mandra*. II. 4.
 Martier. *Mars*. III. 21.
 Mefa. *Media*. I. 56.
 Menxaru. *Messis*. VII. 15.
 Miletinar. *Militia*. I. 14.
 Mugatu. *Lactens*, aut *lactans*, a *mugo* pro *mungo*. I. 6.
 Muieto. Idem quod *Mugatu*, idest *lactans*. I. 7.
 Museiate. Tribus Populi Ikuvini. VIII. 2.

N

Naharcer. Una ex Tribubus Populi Ikuvini. II. 53.
 Natine. Apud Latinos *natinatores*, sive *negotiorum gestores*. VII. 21.
 Neip. Genus victimae, fortasse *ovis*. I. 6.
 Neref. Epithetum *Jovis*, a *fortitudine*. I. 30.
 Nerus. Epithetum *Jovis*, a *fortitudine*. III. 13.

Nies. *Novem*. VIII. 1.
 Nimctu. a *nivo* spargenda.
 Nomneper. *Per nomen*, formula invocandi Deos sub diversis nominibus. I. 23.
 Nonne. Epithetum *Jovis* Pastoris populorum. I. 30.
 Noniar. *Nonii*. Species ordinis, seu sacerdotii. I. 14.
 Nosve. *Et nos*. II. 54.
 Nouse. *Novalia*. II. 11.
 Nurpier. Fortasse *Dorpia*, Bacchi sacrificia. I. 12.
 Nuvis. *Novus*. VII. 25.

O

Ocrefisei. Compositum ex duplici attributo *Jovis* Ocrii, & Fisei. I. 23.
 Ocrer. Ocriper. Ocrifer. *Montanus*. Epithetum *Jovis Apennini*. I. 8., & lin. 19.
 Onse. *Coxa*. II. 50.
 Orer. Epithetum *Jovis Terminalis*. I. 26.
 Orse. *Deorsum*, *deinde*, *post*. II. 43.
 Ose. Epithetum *Jovis Sancti*. I. 26.
 Ostenfendi. Ab *hostire*, *ferire*. I. 20.
 Ote. *Ovis*. III. 6.

P

P. sigla mensuram aliquam denotans, veluti pedum, *pericarum*, *pedaturarum*, aut quocumque alio nomine diceretur. X. 9.
 Pacer. *Pax*, *pacificus*, attributum *Jovis*. I. 30.
 Pacersei. *Pacificus*, sive *Dator pacis*. I. 23., & 30.
 Pane. *Omnis*. VI. 40.
 Pane. Poplo. *Toti Populo*. III. 64.
 Panta. *Omnia*. X. 1.
 Parfam. *Parvam*. VI. 13.
 Pase. Idem ac *pausus*, attributum *Jovis*, quasi *pausae*, & *quietis* auctor sit. I. 30.
 Peaxnanie. *Perenniter*. VIII. 7.
 Pehrtu. *Fulmen*. XI. 3.

Pe-

- Peieriate. Tribus Populi Ikuvini. VIII. 2.
 Peihaner. *Piare*, sive Peihaner. *Piatus*,
 sive *placatus sis*. I. 8., & 9.
 Peiq. Peica. Peico. *Ovis ventre glabro*.
Festus apicam vocat. I. 1.
 Peiu. *Primaevae aetatis*, sive *adolefcentiae*.
 III. 6.
 Peiu. *Prius*. VI. 24.
 Pelfana, & Pelfans. Nomen victimae. V. 25.
 Pequo. *Pecus*, *Armenta*. I. 30.
 Peracne. *Perenne*. IV. 1.
 Peracnio. *Perennis annus*. I. 54.
 Peracneu. qui sacra curaret.
 Peraia. *Ultimo loco*. VI. 28.
 Perakri. *Opimus*, Epithetum bovis immu-
 nis a labore. I. 25. Italice *Campareccio*.
 Peretom Est. a *per*, seu *pro*, & *ire*, vox
 sacrificialis. I. 27.
 Perikapire. *Excellens Cabirus*. V. 29.
 Pernaief. *Perna*, *coxa*. VI. 10.
 Perne. *Perna*, seu *coxa*. II. 11.
 Prsae. Vinum praeteriti anni. I. 58.
 Persclo. Persclu. Perscler. Sacrificium ca-
 nis, *Perischilachismus*. I. 1., & impre-
 catio.
 Persei. Epithetum *Jovis Vastatoris*. I. 26.
 Persklumar. Derivativum a *persclo*. XI. 21.
 Persimu. Derivativum a *Perna*, parte vi-
 ctimae. I. 55.
 Pesetom est. a *Pes*, & *ire*, *praemittere*,
 vox sacrificialis. I. 27.
 Pesondro. Genus victimae. II. 35.
 Pesondrisco. Eadem victimam inor. II. 40.
 Petenata. a *petila*, *parva*. XII. 3.
 Petrunia. Gens *Petronia*. VII. 21.
 Piahaenu. *Piaculum*. II. 28.
 Pihax. *Piata*. VI. 7.
 Pihos. Ab *expiare*. II. 47.
 Piquier. Vocabulum terrae pecori pascen-
 do aptum. X. 9.
 Pir. Idem ac *per*. I. 20.
 Pir. orto. est. *Peroratum est*. I. 26.
 Piseper. *Farina ad commolationem*. II. 41.
 Piseft. *Piatus est*. II. 53.
 Pisi. Genus pecudis palantis in silva. I. 7.
 Pisi. panupei. Nomen proprium. IV. 1.
 Pist. *Post*. VIII. 15.
 Plenasier. *Plena*. IX. 1.
 Plener. *Plene*. III. 21.
 Poei. *Post*. I. 5.
 Pone. *Post*. II. 48.
 Poni. *Panis*, *libum*, seu *placenta*. I. 57.
 Poneovi. *Post ovem*. II. 43.
 Popler. *Populus*. I. 18., & 19.
 Popluper. *Pro populo*. III. 21.
 Pora. *Prope*. II. 65. Forte etiam *viam* si-
 gnificat.
 Porca. *Porca*. III. 6.
 Porfi. *Praebere*, *exhibere*, *parare*. I. 19.
 Portaia. *Portavit*, *circumtulit*. IV. 1.
 Postertio. *Postertium*. III. 46.
 Postne. *Postica*, seu *posterior*. II. 11.
 Praco. *pracatarum*. *Preces*, *precor*. I. 13.
 Prepa. *Prae*, *ante*, *praeparare*. II. 52.
 Presialier. *Praesul*. I. 12.
 Presoliafe. *Praesul*, sive *Primus* inter Sa-
 lios Ikuvinos. I. 12.
 Pretra. Locus *petrosus*. X. 10.
 Prestota. Epithetum *Dei Praestitis*. II. 57.
 Prevendu. *Praebere*. III. 11.
 Prever. *Primus vir*, ut *Duvir*, *Duumvir*.
 IX. 17.
 Preveres. Vid. *Preverir*.
 Preverir. *Praeferre*, sive *Sacrum praecedaneum*, cui respondet *Postuerir*, *postponere*, sive *iterum ferre*, aut *Sacrum succedaneum*. I. 22. Fortasse etiam *Preverir* eadem est, ac *Preveris*, sive *Dea Ancaria*, vel *Anteverta*, cui respondet *Postuerir*, sive *Dea Postverta*. I. 22.
 Prinuatir. Genus victimae. II. 56., & VI. 23.
 Procanurent. *Canant*. I. 16.
 Promom. *Primum*. III. 52.
 Profesetir. *Profeseto*. *Profesetu*. A *profecare*, vox pontificalis. I. 56.
 Puemune. *Pastor*, sive *Caput Populi*. XI. 26.
 Pumperias. *Pompejas*. VIII. 2.
 Purdita. *Profecata*, *proscissa*. II. 18.
 Pure. *Puriter*, sive *vine puro*. VI. 20.

Pu-

Pureto . *Depurato* , *purificato* . I. 20.
 Purome . *Purus* . II. 17.
 Purtatulum . a *portando* . VI. 18.
 Purtifele . *Victima lactens* . VIII. 25.
 Purtitaf . *Genus victimae* . V. 18.
 Purtitaf . *Juvenca* , *Vitula* . V. 18.
 Pusi . Pro *puri* , sive *pure* . I. 20. Vid. *Puranter* .
 Pustertiu . *Post tertium* . VI. 40.
 Pusti . *Postica linea* . IX. 13.
 Pusti . *Post* . V. 25.
 Pusnaiaf . *Postica* . VI. 10.
 Pusveres . Vid. *Postverir* . V. 14.

R

Restatu . *Expiator* . VII. 5.
 Reper . *Per* , sive *pro* . IV. 1.
 Rofru . *Rufus* . III. 3.
 Rubine . *Dea Rubigo* . III. 6.
 Rupinie . *Rubigini* . VI. 26.
 Ruseme . *Rufum* . III. 23.

S

Sabe . Epithetum *Jovis Venerabilis* . II. 60.
 Sabi . Epithetum *Jovis Sabii* , sive *Sabacii* . V. 15.
 Sacre . *Porcellus sacrificio aptus* . II. 18.
 Sacref . *Porcellus aptus sacrificio* . V. 18.
 Sahata . Vid. *Traba* . III. 39.
 Salier . *Ordo Saliorum* . I. 14.
 Salvo . *Seritu* . *Salva segetem* . I. 31.
 Sanfie . Epithetum *Jovis* . II. 3.
 Sanfie . *Sancus* , *Sanctus* .
 Satanes . *Tribus Populi Ikuvini* . VIII. 2.
 Scalfie , & Scalfeto . *Sacrificare* . II. 5.
 Screihtor . *Scriptum* . I. 15.
 Screhto . *Scriptum* . IV. 3.
 Sedmenier . *Attributum Magistratus* . X. 15.
 Sehmenier . *Honoratus* , vel *honorabilis* , *attributum Magistratus* . X. 16.
 Sent . pro *sunt* . I. 15.
 Sepses . *Septum* , sive *claustrum ovilis* . II. 11.
 Serfia . *Serfer* . *Serva* , *Servator* . II. 57.

Seritu . *Deus Ruralis a ferendo* , ut *Seja* apud Latinos . I. 16. Aliquando significat *segetem* .

Serfe .
 Sefna . *Semis* . X. 9.
 Sestentafiaru . *Nomen alicujus mensurae dictae a sexstante* . XI. 2.
 Sevacne . *Hoc anno* . IV. 1.
 Seveir . Idem quod *sevir* . I. 18. , & 19.
 Sevom . *Sebum* , sive *Arvina* . I. 56.
 Sevvu . idem quod *Sevacne* . V. 5.
 Sextu . *Sextus* . VIII. 23.
 Si . *Sif* . *Sve* . *Porcus* . I. 7.
 Sitir . *Soter* , *servator* . III. 13.
 Siftu . *Sistere* , vox pontificalis . XI. 8.
 Skalbete . Idem quod *Scalfie* , & *Scalfeto* . XII. 13.

Snates . *Genus victimae* . XII. 8.
 Somo . *Corpus* . I. 9.
 Sorsom . *Sursum* . II. 24.
 Spahatu . *Expansum* , *conspertum* . II. 41.
 Spalmu . *Espanseum* . II. 17.
 Spantea . *Expiatoria* . VII. 30.
 Spesfa . *Libum* . I. 56.
 Speturie . *Pars victimae* , Latinis *spotile* . VII. 1.
 Staflare , Stafla , &c. *Uva* , *racemus* . II. 35.
 Stahituto . *Statutus* , *constitutus* . II. 53.
 Stakax . Epithetum *victimae Caviaris* . VII. 13.
 Steplatu . a *stipulando* , *promittere* , *vovere* . VI. 13.
 Stiplo . *Stiplatu* . Idem quod *stipulor* in sensu religionis , hoc est , *voveo* , & *votum* . I. 2.
 Strubla . *Strebula* pars *victimae* . I. 59.
 Strusla . Vid. *Strubla* . I. 59.
 Subator . *Sent* . *Subacti sint* , hoc est *coacti* , *conjuncti* , *uniti* . I. 36.
 Suboco . *Subocav* . *Sab vos placo* , idem quod *supplico* , *precor* *voce* , *voco* , formula *sacrificialis* . I. 22.
 Subra . Pro *supra* . I. 15.
 Sve . Idem *Porco* . I. 16.
 Svepu . *Suo proprio* . VI. 7.

Sve-

Sveso . *Pro suo* . IV. 1.
 Suferaklu . Epithetum *Jovis bis Feritoris* .
 XI. 15.
 Sumel . *Sumen* . VII. 26.
 Supasumptu . *Maſtare* , *magis augere* . V. 9.
 Surur . *Supra* , *ſurſum* . I. 56.
 Sutent . *Sint* . VII. 23.
 Svviſebe . *Sus* , *ſævus* . VIII. 14.

T

Taſſe . Vid. *Staſſe* . II. 35.
 Talenate . Tribus Populi Ikuvini . VIII. 2.
 Tarinate . Trifu . Tribus *Tarſinatium* , di-
 cta a *tribus foris* . VI. 16.
 Tarſinater . Una ex Tribubus Populi Iku-
 vini . II. 53.
 Taſes . *Statuere* . I. 55.
 Teitu . *Fiat ſacrificium* . VIII. 7.
 Tefrali . *Fulguralis* . II. 28.
 Tefre . Epitheton *Jovis Fulminantis* , &
comburentis . I. 18.
 Tekuries . *Decuries* . VIII. 1.
 Tremnuco . *Terminus* . II. 53.
 Tertlame . *Tertiam* . I. 13.
 Tertu . *Tertius* . VII. 40.
 Tertim . *Perfeſtum* . II. 64. , ſive *Tertium* .
 Tetome . *Totum* . I. 14. Ibi ſermo eſt de
 quibuſdam populi ordinibus .
 Teſcam . *Teſcua* , loca augurio conſecrata .
 VI. 13.
 Teſenakes . Vid. *Teſenocir* . V. 14.
 Teſenocir . *Statuere* , vox pontificalis . I. 20.
 Teſtru . *Dexter* . XI. 23.
 Textre . *Dextera* . VIII. 27.
 Thures . *Ture* . VI. 20.
 Thuſcer . Pars altera *Tribus Tarſinatis* di-
 cta a *Tuſcis* . II. 53.
 Tiblu . Genus victimæ . VIII. 23.
 Tikamne . Epithetum *Jovis Datoris fortu-
 nae* . VII. 8.
 Tiom . *Tibi* , vel *Tuum* . II. 28.
 Tiom . *Tibi* . I. 54.
 Tia . *Tibi* . I. 25.
 Tir . *Ter* . XI. 13.

Tiu . *Sacrum* , ſive *ſacrificare* . VII. 23.
 Tlatie . Vocabulum alicujus terræ in agro
 Ikuvino . X. 9.
 Toru , & Turu . *Taurus* . II. 43.
 Totaper . *Pro tota* , ſive *uniuſa* . I. 23.
 Totar . *Tota* . II. 53.
 Tra . *Dea Traha* , *Sabata* , ſive *Segeſta* ;
 VII. 13.
 Traha Sahatam . *Seja* , & *Segeſta* . III. 39.
 Trafata . *Dea Seja* . VI. 31.
 Trebeid . Trebo . Trebuſ . Juppiter *tribulis* ;
 ſive *tribuum cuſtos* . I. 8.
 Treblanir . Treplanes . *Ter circumferre* . I. 22.
 Treſiper . Epithetum *Jovis* , attributum re-
 gionis Ikuvinae in honorem ejusdem
Jovis . II. 30.
 Tremitu . *Timorem incutiens* . I. 2.
 Tremnu . *Tremendus* . I. 2.
 Tribribu . Tribus , ſive *Tribulis* . IX. 8.
 Tribiſine . vox compoſita a *Tribu* , quaſi *Tri-
 bulis* . I. 54.
 Trif . *Tres* . I. 19.
 Trifor . Pars Curiae , ſeu *Tribus Tarſina-
 tium Ikuvinerum* , dicta a *tribus fo-
 ris* . II. 63.
 Trioper . *Per tres* . I. 1.
 Tua . *Duo* , vel *ſecundus* . VII. 27.
 Tua , & Veſtra . Idem quod Latinis . I. 30.
 Tudero . a *Tudiculare* , *commovere* , vox
 pontificalis . I. 15.
 Tuer . *Tuus* . I. 27.
 Turſa . Epithetum *Martis* . II. 58.
 Turſiandu . Epithetum *Martis Turii* . IV. 2.
 Turſitu . Epithetum *Martis Turii* . IV. 2.
 Tuſe . iu . *Thyſius Juppiter* . VI. 40.

V

Vaſeſt . *Fas eſt* . I. 28.
 Vaſeto . Eſt . a *fas* , & *ire* , quaſi *ſacriſi-
 cium rite iuit* . I. 27.
 Vatuo , Genus pecudis , cujus pedes intror-
 ſum converſi . I. 57.
 Vef . Nomen menſurae , nam ſubſequitur
 numerus . X. 10.

Ve-

Veia. *Uva* : VI. 16.
 Veietu. *Vehatur*, *afferatur*. VIII. 8.
 Vehiies. *Vebero*, *portare*. V. 20.
 Veiro. *Viri*, *populus*. I. 30.
 Vempesuntres. Compositum ex *Pesuntro*,
 quemadmodum *Pesuntrisco* genus vi-
 ctimae. XII. 7.
 Vepurus. *Impurus*. IX. 11.
 Verisco. Diminutivum a *Verre*, hoc est
porcellus nondum castratus. I. 19.
 Vefelir. *Vesculum*, a *vescendo*. III. 9.
 Vefclum. *Vesclu*, *Vesclos*, a *vescor*, quod
 fiebat de victimis in fine sacrificii. I. 1.
 Vestiba. Genus victimae. I. 14.
 Vestifiere. a *vestigando*.
 Vestra, & Tua. Idem quod Latinis. I. 30.
 Vefune. Attributum Magistratus, fortasse
veteris, sive *antecedentis*. XII. 3.
 Vhutur. *Taurus*. XI. 8.
 Via. *Via*. II. 64.
 Vinu. *Vinum*. I. 57.
 Viro. *Viri*, *homines*. III. 30.
 Vitlu. *Vitlus*, *Vitlas*. *Vitulus*, *vitula*. I. 1.
 Virseto. *Avirseto*. *Verte*, *averte*, formu-
 la precantis. I. 28.

Vkar. Genus victimae VI. 7.
 Vntak. Idem quod *Onse*, *coxa*. XI. 3.
 Vocucom, & Vocucum. *Una cum*. II. 43.
 Vpetue. Idem quod *Vpetu*, & *Oppiter*.
pastor, *custos*, & *princeps*. VIII. 7.
 Vraku. Quasi *orcus*, epithetum *Jovis* cu-
 stodis juramenti. IX. 5.
 Urbium nomina a Pontificibus indita se-
 cretissime custodiebantur. I. 5.
 Vrnasiaru. Ab *horna*, *frugo*. XI. 2.
 Vrnasier. *Horna illius anni*. IX. 1.
 Vrent. *Comburant*. II. 63.
 Vstentu. Ab *hostire*, *ferire*. V. 3.
 Vstite. Quasi *assatae*, vel a *feriendo*. VII. 15.
 Vte. *Uti*, *velut*. VI. 24.
 Vubia, & Vubiaper. Gens *Vubia*, seu *Vi-
 bia*. VIII. 26.
 Vufef. *Ovis*. VI. 1.
 Vufiune. Epithetum *Jovis*. V. 20.
 Vufru. *Rufus*. I. 1. Vid. *Rufus*.
 Vuke. *Vacca*. XI. 3.

X

Xeref. Nomen victimae. V. 25.

Tom. III.

f

IN-

INDEX TABULARUM

Quae in hoc III. Volumine inlustrantur.

CLASSIS XV.

Bacchi Myſteria Secretiora.

- TAB. CCI., & CCII. Bacchus excitatur
a ſomno, Orgiis imminentibus. pag. 1
- T. CCIII. Antiſtitis Bacchici expiatio. p. 4
- T. CCIV. Antiſtes in publicum prodiens. p. 5
- T. CCV. Antiſtes Bacchi in Quadriga. p. 6
- T. CCVI. Designatio Antiſtitae Bacchanaliorum. Ibid.
- T. CCVII., & CCVIII. Antiſtitae Conſecratio. p. 8
- T. CCIX. Progreſſus prioris Caeremoniae. p. 9
- T. CCX. Proclamatio Antiſtitae. p. 10
- T. CCXI. Baccha a Faunis culta. Ibid.
- T. CCXII. Baccha a Silenis venerata. p. 11
- T. CCXIII. Antiſtita muneribus honoratur. Ibid.
- T. CCXIV. Baccha ſedet inter Faunos. p. 12
- T. CCXV. Bacchanaliorum lufus. Ibid.

CLASSIS XVI.

Nuptiae myſticae, quae ſimulabantur inter ſupremum Antiſtitem, atque Antiſtitam, ſive Regem, & Reginam Sacrorum.

- T. CCXVI. Antiſtitae ritu nuptiali ad Sacerdotem Bacchanaliorum introductio. p. 14
- T. CCXVII. Proſequentio ejuſdem argumenti. p. 15
- T. CCXVIII. Idem argumentum. Ibid.
- T. CCXIX. Baccha in pulvinari ſtrata. p. 16
- T. CCXX. Idem argumentum. p. 17

CLASSIS XVII.

Initiatio Adoleſcentulorum ad Myſteria Bacchi.

- T. CCXXI. Adoleſcens Bacchis initiatus. p. 17
- T. CCXXII. Initia. p. 19
- T. CCXXIII., & CCXXIV. Idem argumentum. p. 20
- T. CCXXV. Idem Argumentum. p. 21
- T. CCXXVI., & CCXXVII. Idem argumentum. Ibid.

CLASSIS XVIII.

Proceſſus, & Ludi Bacchanales.

- T. CCXXVIII., CCXXIX., CCXXX., CCXXXI., & CCXXXII. Saltationes. p. 22
- T. CCXXXIII. Proceſſus, & Saltationes Bacchicae. p. 25
- T. CCXXXIV. Saltatio ad reſtem. p. 26
- T. CCXXXV. Dii in Bacchanalibus. p. 28
- T. CCXXXVI. Sortitio. Ibid.
- T. CCXXXVII., & CCXXXVIII. Saltatio ad tibias. p. 29

T. CCXXXIX., & CCXL. Bacchus, & Baccha

diſcumbentes. p. 30

T. CCXLI. Idem argumentum. p. 31

T. CCXLII. Idem argumentum. p. 32

T. CCXLIII. Idem argumentum. Ibid.

T. CCXLIV., CCXLV. Conſentus Bacchici. p. 33

CLASSIS XIX.

Ludi, Spectacula, & Fabulae ſtudioſius ordinatae in Bacchanalibus.

T. CCXLVI., & CCXLVII. Fabula Theatralis. p. 34

T. CCXLVIII. Hercules Anthem ſuffocans. Ibid.

T. CCXLIX. Herculis facinora. p. 35

T. CCL., & CCLI. Idem argumentum. p. 37

T. CCLII. Hercules Neſſum conficiens. p. 39

T. CCLIII., & CCLIV. Fabulae Theatrales. p. 40

T. CCLV. Idem argumentum. Ibid.

T. CCLVI. Facinus Caſtoris. p. 41

T. CCLVII., CCLVIII., CCLIX. Arimaſpii pugnantes cum Gryphis. p. 43

CLASSIS XX.

Picturae Funebres.

T. CCLX., & CCLXI. Achillis fata. p. 45

T. CCLXII. Idem argumentum. p. 50

T. CCLXIII. Pars poſtica ejuſdem Vafis. p. 51

T. CCLXIV., CCLXV., CCLXVI., CCLXVII., CCLXVIII., & CCLXIX. Idem argument. p. 52

T. CCLXX., CCLXXI., CCLXXII., & CCLXXIII. Idem argumentum. p. 57

T. CCLXXIV. Idem argumentum. p. 60

T. CCLXXV., & CCLXXVI. Herculis Apotheſis. p. 62

T. CCLXXVII., & CCLXXVIII. Idem argument. p. 63

T. CCLXXIX., CCLXXX., & CCLXXXI. Idem argumentum. p. 65

T. CCLXXXII. uſque ad CCLXXXIX. Herois incogniti Apotheſis. p. 67

T. CCXC., & CCXCI. Idem argumentum. p. 69

T. CCXCII. Sacra Funebria. p. 70

T. CCXCIII. Idem Argumentum. p. 71

T. CCXCIV., & CCXCV. Caſſandrae fata. Ibid.

T. CCXCVI. Idem argumentum. p. 73

T. CCXCVII. Camillus, ſive Mercurius Etrufcus. p. 75

T. CCXCVIII., & CCXCIX. Luſtus. p. 77

T. CCC. Funebris Fabula. p. 78

PRAE-

P R A E F A T I O .

Universum humanae vitae spatium inter inanes cultus occupatum ab Etruscis perlustravimus, totamque aetatum seriem ita adtigimus, ut natalem ipsum diem praeveniendum esse duxerimus, sumpto a nuptiis exordio, ita ut religiosae, quae tunc interveniebant, caeremoniae etiam designarentur. Exinde adolescentiae solemnia studia, magistratus, sacerdotia, militiam, triumphos, spectacula, ludos, & quidquid populum operosissimum, & late dominantem distinebat, ex Picturis illorum superstitionibus ita contemplati sumus, ut veluti praesentia intueremur. Reliquum est, ut seriem hanc rerum communis illa hominum conditio mors absolvat, atque concludat. Id quidem argumentum tractandum erit juxta mentem Etruscorum, ut quid post exitum vitae sibi imminere reputabant, perscrutemur. Redundant quidem omnia fabulis, in quibus tamen elucescit constans illa opinio de animae immortalitate, & de districto Dei judicio, poenas, & praemia pro meritis unicuique distribuentis. Quin & esse purgationes quasdam spontaneas delictorum in hac vita crediderunt, & necessarias alias post mortem, ut tandem animae absoluto supplicio, perenni gaudio fruerentur. Errorum culpam potissimam in Poetas refundimus, qui magnifico quodam fabularum adparatu, quem veluti mysticum sensum venditabant, plebeculam occuparunt, grande sibi augmentum nominis aucupantes a caligine, quam veritati obfundebant. Ab hac tamen contagione sapientiores

eva-

evaferunt immunes , ut , cum de Etrufcorum Philofophia tractaremus , palam oftendimus . Hanc vero praeuam purgationem , quam viventibus profuturam fperabant , in fecretis myfteriis , quae communi vocabulo orgia adpellamus praecipue conlocaverunt . His fponte praemiffis , indictas poft mortem purgationes vel penitus fallere vel mitigare praefumebant , Deo illo auspice , qui fecretam hanc indulgentiae viam hominibus aperuiffet . Mors igitur rerum ultima claudit hiftoriam , quam quia ope fabularum vitare non poterant , ampliffimis faltem inventis nobilitare , & extollere inftituerunt . Nam per facra haec feclufa diuinitatem animabus fe adpingere dictitabant , quam nemo operibus fibi meruiffet ; praefertim vero Heroes , quorum vitam prae omnibus injuriofam , & impuriffimam fuiife cognofcimus . Dum vero non barbarae nationis , fed majorum noftrorum tenebras deploramus , eft tamen aliquid , in quo divinae in nos bonitatis ftudium admiremur , nempe ad meliora nos tempora referaffe . Hic fructus fcientiae antiquitatis potiffimus praefcriptus eft , ut imitemur , fi quid bonum ex ea refultet , moderationem , frugalitatem , vitam laboriofam , & qui continuo languefcit , amorem in patriam , & fi quae alia exempla virtutum , quae de minimis etiam principiis ad maximum gloriae culmen populos omnes extulerunt .

PICTU-

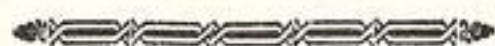

PICTURARUM ETRUSCORUM IN VASCULIS.

CLASSIS XV.

BACCHI MYSTERIA SECRETIORA.

TAB. CCI. ET CCII.

BACCHUS EXCITATUR A SOMNO ORGIIS IMMINENTIBUS.

Bacchum inter Deos Inferos computabant Antiqui, quippe qui sedem suam in Regno Proserpinae fortitus esset. Inde erumpentem vidit Claudianus, cum Inferum carmen moliretur:

*Ecce procul ternas Hecate variata figuras
Exoritur, lenisque simul procedit Iacchus,
Crinali florens haedera, quae parthica velat
Tigris, & auratos in nodum colligit angues.*

Ad reditum vero Plutonis in Infernum cum conjuge rapta Bacchus obsequium testatus est suum; nam munerum suorum uberrimos fontes aperuit:

Tom. III.

A

Tunc

*Tunc Acheronteos mutato gurgite fontes
Lacte novo tumuisse ferunt, haederisque virentem
Coccyton dulci perhibent undasse Lyeo;*

quod etiam metaphorice subindicavit Nonnus Dionys. IX. 101:

Ἡτότε Βάκχον ἐλοῦσα θεοτρεφέων ἀπὸ μαζῶν
Ἀπρὸιδῇ ζοφόντι κατεκλήϊσσε βαρέθρῳ.

.....

Τοῖχοι δ' ἀχλυόεντες ἑλευκαίνοντο μελάρου.

*Quae tunc Bacchum cupiens Deum nutrientibus a mamillis
Improvifum caliginoso inclufit barathro;*

.....

Parietes vero tenebrofi candeſcebant domus.

Quid vero egit in Herebo Deus laetitiae dator, ut eum vocat Virgilius? Triennium integrum dormivit ſemper, niſi cum in fine trieterii a Bacchantibus ad ſacra laetiſſima excitatur. Orpheum habeo (ſive quicumque ille ſit, qui tantum ſibi nomen uſurpavit) habeo, inquam, ſecreti proditorem in Hymno Amphietae:

Ὅς παρὰ Περσεφόνης ἱερόισι δόμοισιν ἱαύων

Κοιμίζα τριετῆρα χρόνον, Βακχῆϊον ἄγνον.

Ἄυτ' δ' ἠνίκα τὸν τριετῆ πάλι κῶμον ἐγάροισ,

Εἰς ὕμνον τρέπεται σὺν εὐζώνοισι τιθῆναις.

Qui apud Perſephones ſacras domos quieſcens

Sopit triennale tempus, Bacchum caſtum,

Ille vero quando triennale rurfus convivium excitat

Ad hymnum convertitur cum famoſis nutricibus.

Huc refero ſubobſcuram illam formulam, qua utuntur cautiffimi Poetae, *ſtimulare, excitare Bacchanalia.*

En igitur in aula Ditis, & παρὰ Περσεφόνης ἱερόισι δόμοισιν apud Perſephones ſacras domos Bacchus placide ſoporatus in fella muliebri, quem Acratus, ſive Ampelus unus ex intimis ejus. familiaribus, ſive Genius adoleſcens ſaepe a Nonno memoratus, qui audacter, fidenterque illum excitat a ſomno, iſtantibus trietericis, impatiens otii. Utriuſque corona radiata eſt, ſed radiis rotrorſum intortis, de qua Apulejus Metam. Lib. XI. affinia Iſidis myſteria deſcribens: *Caput decore corona revinxerat, palmae candidae foliis in morem radiorum proſilientibus*

bus

bus. Sic ad instar Solis exornato in aspectum populi errabam. Similem coronam in sacris Bacchi iterum observabimus infra in Tab. CCXX., & alibi; curvitas vero mucronum ad hujus Numinis cornua adludit. Eadem insignia ejus Genio adtribuuntur, ut galea Genio Martis, exuviae Leonis, & cythara cum laurea Genio Herculis, & Apollinis. Ad fores infernae Regiae adstat Pluto cogitabundus, non tamen repugnans Libero huic Deo, quemadmodum nec Mercurio commeatum ad superiores. Horat. lib. II. 19. de Baccho:

*Te vidit infons Cerberus aurea
Cornu decorum, leniter atterens
Caudam, & recedentis trilingui
Ore pedes, tetigitque crura.*

Proserpina actionem prospicit e fenestra semiadaperta, in cujus postibus defunctorum nomina scribebantur. Statius Thebaid. VIII. de Amphiarao:

*Nec dum illum, aut trunca lustraverat obvia taxo
Eumenis, aut furvo Proserpina poste notarat.*

In Tabula subsequente, quae adversum latus hujus Vasis exponit, gemini Adolescentes nuper Togati a viro exerto in publicum deducuntur; quod cum potissime fieret tempore Bacchanaliorum, hinc introductum est, ut symbola utriusque solemnitatis in hisce Picturis jungerentur; haec enim Vasa ex his erant, quae tunc plena vino ponebantur in mensa, unde minoribus cyathis ab accumbentibus hausto mero biberetur.

Orbiculus suspensus e clavo arctissime constrictus praetextam depositam, & Laribus sacram ostendit, de quo argumento videnda, quae diximus libro superiore. Solebant etiam hi, qui secretis mysteriis initiabantur, vestes Diis dedicare, ut ex Melanthio refert Castellanus de Fest. Graecorum, ubi de sacris Eleusiniis: *Πάτριόν ἐς τὰς θεὰς ἀνιερῶν, & τὰς ὁλὰς τοῖς μύσαις, ἐν αἷς τύχοιεν μυηθέντες.* *Mystis patrium est, Deabus consecrare vestes, in quibus fuerint initiati.*

ANTISTITIS BACCHICI EXPIATIO.

IAM nullus dubito, Antistitem Bacchi, quum trieterica excitarentur, ex intimis, qui altiora secreta participaverant, fuisse delectum, a quo, ut colligitur ex sequentibus Tabulis, Antistita deligebatur. Cum igitur Rex iste sacrorum ad tam grande sacramentum proveheretur, ut Bacchum ipsum in scena Orgiorum repraesentaret, expiatione nova, novisque purgationibus sacrari debebat. Virtus potissima aquae tribuebatur non quidem communi, sed cui Deus inesset, cujusmodi erat fontana, quam Nympha aliqua inhabitaret, ut Juturnae apud Romanos, Callirhoes apud Athenienses, Genicae apud Pisaurenses, quae Lucum sacrum ambiebat, aut, ubi ista deessent, Putei sacri, ut apud Bononienses. Aqua vero marina, quae infinitum pene numerum Deorum nutriebat, idonea potissimum ad id munus censebatur. Quapropter non corpus tantum, sed & animum a culpis omnibus abluebat, quam religionem merito deridet Lactantius Lib. V. 20: *Quandoquidem flagitiis omnibus inquinati veniunt ad precandum, & se pie sacrificasse opinantur, si cutem laverint, tamquam libidines intra pectus inclusas ulli amnes abluant, aut ulla maria purificent.* Quin & ipse Ovidius Fast:

*O nimium faciles, qui tristia crimina caedis
Fluminea tolli posse putatis aqua*

Igitur novus iste Jacchus omnino nudus, tamquam e balneo surgens, adhuc sine barba, & sine coma fictitia lauro, sive myrto tantum coronatus sedet cum ferula, nempe Bacchi potissimo gestamine, & Faunum intuetur recedentem cum situla lustralis aquae, prompto interim mantili sacro fimbriato, ex pariete dependente, quo humeros in sacro celebrando contegat.

Una ex Choro Bacchantum expiationi intervenit, ut ab utroque sexu integre conferatur, & mysticam vannum adtollit, qua culparum omnium purgatio significatur, quemadmodum, ut ait Servius, in area a quisquiliis frumenta purgantur.

TAB.

TAB. CCIV.

ANTISTES IN PUBLICUM PRODIENS.

Ecce jam Rex sacrorum initiatus crocota indutus, sumptaque coma, & barba fictitia cum ferula, & cantharo, profilit ex Sacrario conspiciendus. Capillos Etrusci minime nutriebant, detonsi cum Togam fumerent; comatam vero, & barbatam laruam sibi adtribuebant, cum Bacchum vultu, & incessu referre deberent, qui intonsus perpetuo ferebatur. Tibull. I. 4. 12:

Solis aeterna est Phaebo, Bacchoque iuventa;

Nam decet intonsus crinis utrumque Deum.

Cirri vero in anguium morem semper per humeros serpunt, quod Baccho solemne erat, ejusque asseclis. Horat. Carm. II. 19:

Tu flectis amnes, tu mare barbarum,

Tu separatis uvidus in jugis

Nodo coerces viperino

Bistonidum sine fraude crines;

Nam infans anguibus a Parcis cinctus ferebatur, sed innocuis, qui ora pueri lamberent. Mysterium quidem pulcherrimum, & dignum ethnicis, quo significantur adminicula illa vitium tortuosa, quibus adhaerent arborum ramis. Huic vero Deo capillato pueri crinem consecrabant. Statius Thebaid. VIII. 492. de duobus adolescentibus:

Ille genas Phaebo, crinem hic pascebat Iaccho.

Barba hujus Sacerdotis in acutum desinit, genis autem rasis, cujusmodi gestasse refert Diodorus Sic. Gallos lib. V: *Οἱ δ' εὐγενεῖς τὰς μὲν παρείας ἀπολαί-
νουσι, τὰς δ' ὑπὴρας ἀναιμένας ἔωσιν, ὥς τε τὰ σώματα αὐτῶν ἐπικαλύπτεσθαι. Nobi-
les genas quidem radunt; barbam vero adeo sinunt crescere, ut operiantur corpora.*

Crocota vestis ampla, & diffusa fuit propria Bacchi, quemadmodum ornatus apparet in Sarcophagis Bellorianis, & Montfalconianis alibi citatis. Tibullus de Baccho:

Fusa sed ad teneros lutea palla pedes.

Dextera manu cantharum, insigne potissimum Bacchi, cujus personam gerit in scena sacra, jactabundus ostentat; tanta enim huic Vasculo adhi-

adhibebatur reverentia , ut aliquando veluti simulacrum ipsius Bacchi sacros honores obtineret .

TAB. CCV.

ANTISTES BACCHI IN QUADRIGA.

AD ostentationem novae dignitatis Rex sacrorum circumfertur in quadriga in conspectu populi , ministrante Baccha equorum habenas . In Sacris Bacchi frequenter occurrunt bigae , & quadrigae hujuscemodi , quemadmodum & in pompa , quam simulavit Hypermnestra , in qua Lynceum habitu Dei Liberi deformatum servavit apud Val. Flac. Argon. II:

..... *Teneat virides velatus habenas,*

Ut pater , & nivea tumeant ut cornua mitra .

Haec formula communis erat in omnibus fere initiis , in quibus simulabatur descensus ad Inferos , ut in Lebadia in antro Jovis Trophonii , quemadmodum ostendimus in notis ad Monumenta Musei Nanii . In Sacris quoque Isidis peregrinatio inferna praescribatur , de qua Apuleius Metamor. Lib. XI: *Accessi ad confinium mortis , & calcato Proserpinae limine , per omnia vectus elementa remeavi . Nocte media vidi solem corruscantem candido lumine , Deos Inferos , Deos Superos accessi coram , & adoravi de proximo .* Nil igitur mirum , si inter Bacchi Mysteria vectatio currulis fuerat introducta , ut quodammodo per ipsius Dei vestigia Inferos penetrare simularetur , cum Semelem Matrem inde detraxit , ut notat Hyginus de corona Ariadnae , & Arnobius Lib. V. Demum cum haec Sacra in memoriam triumphi Bacchici de subactis Indis celebrarentur , consonum erat , ut curricula in eis intervenirent .

TAB. CCVI.

DESIGNATIO ANTISTITAE BACCHANALIORUM

QUUM ab initio Sacrarium Bacchanaliorum , ut ait Livius , ad feminas tantum pertinuisset , Matronis invicem ad sacerdotium evectis , minime dubito , quin sibi primatum retinuerint , postquam Viros in societatem receperunt , sacerdotio cum illis communicato , ut in utroque sexu ministratio consisteret , interjecto inter utrumque Antistitem mystico quodam , atque imaginario conjugio . Mul-
ta

ta vero persuadent delectum Viri ab arbitrio Mulieris Antistitae descendisse, ne Viro ignoto adhaerere videretur, & fabula haec omnem veritatis imaginem conservaret.

Et primo quidem oportebat, Virum hunc fuisse ex eo coetu initiatorum, qui mysteria secretiora participarent, quod etiam in legitimo, veroque matrimonio servari debebat; quamquam enim inter coniuges sacra omnia essent communia, Orgia tamen excipiebantur, in quibus vir non initiatus minime admittebatur ad Sacra uxoris, vel contra. Dionysius Halicarn. Lib. II: *Ἐπεὶ δὲ καὶ διὰ γυναικῶν ἔδρα τινὰ ἱερὰ τελεῖσθαι, καὶ διὰ παίδων ἀμφιθαλῶν ἕτερα, ἵνα καὶ ταῦτα γένηται κατὰ τὸ κρείττισον, τὰς τε γυναῖκας τῶν ἱερέων ἑταξαι τοῖς ἑαυτῶν ἀνδράσι συντελεῖσθαι, καὶ ἅ τι μὴ θέμις ἦν ὑπ' ἀνδρῶν ὀργιάζεσθαι κατὰ νόμον τὸν ἐπιχώριον, ταύτας ἐπιτελεῖν, καὶ παῖδας αὐτῶν τὰ κηθήκοντα λατρεύειν.* Quoniam vero quaedam sacra per mulieres fieri oportebat, quaedam etiam per pueros patrimos, & matrimos, ut his quoque, quantum posset, consuleret, voluit Sacerdotum uxores cum suis viris fungi sacerdotio, & si qua orgia viros obire vetaret mos patrius, ea relinqui feminis, in cuiusque ministerii partem debitam venire illorum etiam liberos.

Precedebat igitur creatio Antistitae ob juris potioritatem, subsequeretur vero renunciatio Sacerdotis, qui Mulierum beneficio sacrum participaret; & re vera in hac praesenti Tabula, quam maximi facendam puto, conspicitur inauguratio Matronae ad sacerdotium adscitae. At sequentes Tabulae scrupulum ingerunt, in quibus Femina a Viro consecratur, & per multas expiationes elevatur ad ministerium. Puto tamen Sacerdotem expiantem non illum esse, quem mulier sibi confor-tem elegisset, sed qui in spatio praecedentis officii iam munere functus esset, ut successionem legitima potestas ista de uno in alterum continuaret, nec quisquam potestatem sibi praesumeret, quam ab eo, qui illa potiretur, non acciperet.

In hac igitur Tabula exponitur caeremonia, per quam electae Matronae conlata dignitas denunciatur. Duo Macci larvati habitu scenico, utique ex coetu, emissi e Sacrario cum taeda, & insignibus sacerdotii ad domum novae Antistitae jam paratae, & expectantis accedunt, quorum alter, admota scala, ad fenestram, unde illa prospicit, obfert arcanam tesseram Trietericorum, tria poma candidi coloris, & vittam purpuream. Alter vero cum face, & situla aquae lustralis ad geminam purgationem

ex-

expectat in via. Ritus iste conscendendae domus, vitato ostio communi, ac eius limitari, pertinet ad maiestatem, quemadmodum Hieronicae non per urbium portas, sed per muros introducebantur, & novae Nuptae supra limen adtolli solebant. Anne Antistitae per fenestram educatae in ipso scalae adposititiae fastigio expiari solebant? Credo equidem pro eorum temporum vanitate, ut caeremonia in aere perficeretur, quacumque terrae contagione vitata.

Ex alio latere Vasis ipsa Mulier Viro suo novum decus sibi conlatum denunciat, ostentans poma, & vittam, veluti commeatum exquirens. Notandum est in hac actione Mulierem pedibus nudis incedere, cum Vir caligatus adpareat. Haec formula pertinebat ad Religionem. Silius Italicus III. 26:

*Discinctis mos thura dare, atque e lege parentum
Sacrificam lato vestem distinguere clavo.
Pes nudus, tonsaeque comae, castumque cubile,
Inrestita focis servant altaria flammae;*

& Ovidius Fast. VI. 397:

Huc pede Matronam nudo descendere vidi.

TAB. CCVII. ET CCVIII. ANTISTITAE CONSECRATIO.

Selecta ad sacerdotium Antistita expiari, & consecrari par erat; quod fortasse non unica actione, sed multiplici & loco, & tempore diversa fieri consueverunt, ut grandem illam imaginem Reginae sacrorum rite fusciperet, praestito etiam sacramento, ut apud Demosthenem contra Neaeram sub hac formula: Ἀγιστεύω, καὶ εἰμι καθαρὰ, καὶ ἀγνή ἀπὸ τῶν ἄλλων οὐ καθαρευόντων, καὶ ἀπ' ἀνδρῶν συνουσίας, καὶ τὰ θεοῖνα, καὶ Ἰοβανχῆα γεραίρω τῷ Διονύσῳ κατὰ τὰ πάτρια, καὶ ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις. *Pura, & munda sum a ceteris immundis, & a viri congressu, & Bacchanalia, & Iobacchica patrio more celebros, & legitimis temporibus.* Nec aliter fensit Orpheus, qui castas ubique praedicat horumce sacrorum ministras, & praefertim in Hymno Dionysii Bassarei Trieterici:

*Ὅς ἐξ ὧσιν χαίρει, καὶ αἵμασι, μαινάσι θ' ἀγναῖς.
Qui ensibus gaudes, & sanguine, Maenadibusque castis;*

tum

Βακχεύων ἀγίας τριητηρίδας ἀμφὶ γαλήνας.

Bacchans, puras Trieteridas circa tranquillās.

Rex igitur sacrorum pompatico habitu, & Bacchicis adtributis insignitus conversus in Faunum tibus jubet inflari, ut solemniter signo dato caeremonia inchoetur. Accedit ex alia parte Antistita designata, vultu, & incessu submissa, & vulgari Maenadum nebride tantum praecincta, quam Sacerdos nisi interpellatus non respicit. Illa guttum producit, & taedam extinctam, veluti postulans expiari. De expiatione per ignem Ovidius Metam. VII. 262:

Multifidasque faces in fossa sanguinis atri

Tingit, & intinctas geminis accendit in aris,

Terque senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat;

de quibus purgaminibus alibi actum est in praecedenti Libro.

Pictura averſi lateris ad Togae virilis traditionem pertinet.

TAB. CCIX.

PROGRESSUS PRIORIS CAEREMONIAE.

Eodem Fauno tibus inflante, idem Sacerdos mulierem excipit consecrandam pariter cum gutto, & taeda non amplius extincta, ut in Tabula antecedente, sed jam flagrante, eamque respiciens Antistes verba solemnia videtur proferre. Fax censebatur inter potiora insignia Reginae sacrorum, quae primam facem sustollebat, veluti initium sacri furoris. Virg. Aeneid. VI. 517:

Illā chorū simulans, evantes Orgia circum

Ducebat Phrygias; flammam media ipsa tenebat

Ingentem.

In ferulae hastili, quam ille gerit, felicitis arboris ramusculus adligatus est, ad adpersiones rite conficiendas. Hedera ne, an lauro, seu potius myrto uteretur, non liquet, utraque arbore consona hisce mysteriis.

Vestis stellifera, qua minister induitur, Caelum repraesentat, cui Bacchus cum Sole confusus praeesse putabatur, ut subtili indagine deducit Macrobius Satur. I. 21., ideoque Bacchae hinnuli pelle amiciebantur, quod maculis Caelum imitarentur. Idem Macrob: *Nebride Bacchum ami-*

Tom. III.

B

Stum

Elum esse dicunt, ut astrorum varietas significetur; & adducit antiquissimi Poetae auctoritatem:

Sidereum Dionysum igne radiante coruscum.

TAB. CCX.

PROCLAMATIO ANTISTITAE.

BAccha jam sacerdotio initiata ferulam gerens ex intimo sacra-
rio prodit in conspectu consortium, praeunte Fauno conclaman-
te cum Tibiis, Ferula vero potissimum imperii insigne habeba-
tur; Sceptrum vocat Orpheus in Hymno de Trieterici suffimento:

Ὠμῶδες; σκηπτουῖχε, χοροίμανες, ἀρέτα κώμων.

Humeralis, sceptrifer, in choro insaniens, dux comorum.

TAB. CCXI.

BACCHA A FAUNIS CULTA.

Post consecrationem, & proclamationem Regina sacrorum a sin-
gulis ordinibus veneratur. Reginam inquam, qualem eam vo-
cat Statius Achilleid. II., ubi pompam Bacchanalem describit:

. . . . . nitet ante alias Regina, comesque

Pelides . . . . .

Primus vero gradus initiatorum Satiriscos continebat, de quibus uti Ti-
ronibus nulla ratio habita est, nisi in infimo ministerio; superior vero
Faunos complectebatur, qui amplius profecissent. En igitur Regina in-
publicum educta choro Faunorum ostenditur, & ab ipsis veneratur. Illa
grande Bacchi symbolum adtollens, cornu potorium, dignitatem suam pro-
testatur; nec enim alio potiore indicio Herebi janitor Liberum patrem ad
Inferos descendentem recognovit. Horatius Carm. II. 19. supra laudatus in-
nuit nempe *aureo cornu decorum*. Haec enim tessera habebatur initiatorum,
ut poenas Herebi evitarent. Hinc introductum fuit apud Etruscos, ut cornua
haec potoria ex argilla scitissime confecta cum defunctorum reliquiis tu-
mularentur, ex quibus plura observavi, & conlegi ex agro Tuderte ef-
fossa, ut notavi in Acherontico Cap. IX. In marmoribus etiam sepulcra-
libus

libus, & in Lucernis saepe occurrunt sacrificia emortualia, & libationes, quae hoc poculi genere exsolvuntur, cui virtutem aliquam a Baccho tributam fuisse reputabant. De hoc poculi genere vide post Athenaeum Cl. Bonarotium in Gemma Bacchi.

TAB. CCXII.

BACCHA A SILENIS VENERATA.

Adclamata Regina a Faunis, qui medium locum in coetu obtinebant, nunc a Silenis, qui gradum supremum occupabant, & Regi proximum, veneratur. Duo ex his demissa nebride in signum obsequii, & altero pede sublato, quae formula ad cultum, & adorationem pertinebat, ut priore Libro demonstravimus, divinam illius imaginem venerantur. Senior ex his Antistitae vannum mysticam tradit, quale gestamen sanctissimum putabatur, quod Bacchum puerum excepisset in bibita divinitate, ut peccata universa excuteret.

Alter e Silenis ramusculum Bacchae resignat cum tribus haerentibus pomulis, ex inferiore cista, cui sinistro pede insistit, desumptis; quod saepe Trietericorum tesseram esse diximus.

TAB. CCXIII.

ANTISTITA MUNERIBUS HONORATUR.

Sedet in conspectu coetus universi Antistita magnifica veste, ac stolta stellifera decorata, & excipit advenientem turbam Faunorum. Ex illorum humero pendet linea frequentium tintinnabulorum, ut in quocumque negotio occupati essent sonitum cierent, quod solemnissimum habebatur in clamorosis hisce ritibus. Ovid. Metam. VI:

Nocte sonat Rhodope tinnitibus aeris acuti;

& Lib. XIV:

Cum memor has pinus Idaeo vertice caesas

Sancta Deum genitrix, tinnitibus aerea pulsi

Aeris, & inflati complevit murmure buxi.

Tom. III.

B 2

Apul.

Apuleius quoque Lib. X. meminit tintinnabulorum suspenforum ipsius collo, cum initiaretur.

Unus ex his ex calathō, quem alter defert, poma quaedam, sive quidpiam simile fuscipit Reginae obferendum. An ne ova ad ulteriorem expiationem? Dubium fuscitat gestamen sacri mantilis dependentis ex brachio, quo potissime in sacris utebantur.

Baccha cum ferula veluti choriphaea cistiferum introducit, dum Geniolus Bacchi ales verbena subarmali exornatus Antistitam adloquitur, & quodammodo illam confirmat.

T A B. C C X I V.

B A C C H A S E D E T I N T E R F A U N O S.

Regina sacrorum sedens vāno sacro innixa, & vittam manu extollens, cuiusmodi multas gestasse pro gradu initiorum, & colore distinctas suspicamur, veluti extremam adtollit. Hinc apud scriptores vittae sacrae plurali numero saepe pronunciantur, praesertim in sacris Bacchi. Stat. Achill. I. 611:

Cinxit purpureis flaventia tempora vittis.

Cum enim in hisce mysteriis plures, & distincti gradus provectionis statuti essent, par erat, ut singula vittis & forma, & coloribus discretis designarentur. Ad ejus pedes cornu potorium depositum cernitur, ex quo producit diffusa quaedam, & serpens tenia, seu chorda, de cuius usu in choreis infra occurrent multa adnotanda.

In angulo erecta conspicitur ara; quod pariter subindicat caeremoniam hanc vittae postremae adsumendae sacram fuisse, & partem ritus praescripti.

T A B. C C X V.

B A C C H A N A L I O R U M L U S U S.

Caeremoniam nullam agnosco in hoc schematismo, sed impositos illos motus, qui in hisce sacris frequentissime exerceri solebant, & in quibus sanctior habebatur, qui plus ceteris infaniret. Catullus LXIII. 252:

Cum

*Cum thiaso Satyrorum, & Nyssigenis Silenis,
Qui tum alacres passim lymphata mente furebant.*

Et revera maximus Bacchi laudator Orpheus insanum semper eum nobis describit, ut in Licnide:

Ὅς ποτ' ἀνὰ δρυμοὺς κεχορευμένα βήματα πάλλα,
Σὺν νύμφαις, χαρίεσσιν ἐλαυνόμεν' ἄν' ἀνέμοις.

*Qui aliquando in silvis saltata vestigia vertit,
Cum Nymphis gratis vexatus insaniis;*

& in Trieterici suffimento:

Ὠμάδιε, σκηπτουῖχε, χορομανὲς, ἀγέτα κώμων.

Humeralis, sceptrifer, in choro insaniens, dux comorum.

Sedet Bacchus, sive ejus Sacerdos aliquid promens ex cista mystica. Adcedit Baccha illius compar, vannum faciei anteponens in signum obsequii, sed conversa in Fanum ipsum invitat ad aliquid capiendum ex cista, quam indicat manu sinistra. Maenas ululat, & fibulam ex tunica bifida dissolvit ex humero, veluti initium denudationis. De hac forma vestium in utroque latere apertarum videnda, quae praemisimus in Tractatione de *Re vestiaria* Tom. I. Bacchantes vero pene nude pallam discinctam trahentes occurrunt passim in gemmis, & anaglyphis ad hasce pompas pertinentibus.

CLAS-

NUPTIAE MYSTICAE, QUAE
SIMULABANTUR INTER REGEM,
ET REGINAM SACRORUM.

TAB. CCXVI.

ANTISTITAE RITU NUPTIALI AD SACERDOTEM
BACCHANALIORUM INTRODUCTIO.

COnligimus ex Picturis sequentibus inter Regem, & Reginam sacrorum intervenisse quamdam nuptiarum imaginem, ut duplex potestas in utroque sexu divisa simul adhaereret, & indolem Numinis, qui mas, & femina habebatur, ut jam diximus, hac conjunctione significarent. Sedet hic Sacerdos, qui Bacchi personam agit, feminudus cum face nondum ardente, quam ei tribuit Aristophanes in Ranis vers. 342:

Εὔγαιρε φλογέας λαμπρά-
δας· ἐν χερσὶ γὰρ ἦκας
τινάσσων, Ἰακχε,
νοκτέσου τελετῇ φωσφόρος ἀσῆς
φλογί.

*Suscita accensas lampa-
das; in manibus enim venis
Quatiens, Iacche,
Nocturni sacrificii lucifera stella
Flamma.*

Hunc vero, uti sponsum, Dea Juventa ferto conjugali coronat.

Adstant Silenus, & Faunus spectatores quiescentes cum una ex Maenadibus, quae Pronubam agit.

Introducitur Sponsa verecunda, & vultu dimisso, quae virginis gravitatem egregie simulat. Ejus nuptialis tunica floribus conspersa adparet, qui quidem ornatus Baccho gratissimus habebatur. Clemens Alexan-

xandrinus Paedagog. II. 10: Αἱ δὲ τοῖς ἀνθεσιν εἰκῆται ἐσθῆτες, βακχικοῖς, καὶ τελευσικοῖς καταληπτέαι λήροις. Vestes autem, quae sunt floribus similes, Bacchicis nugis, & initiorum mysteriis relinquendae sunt. Ἀνθιον, florem nempe saepe vocat Orpheus, & florentem Catullus supra citatus.

TAB. CCXVII.

PROSEQUITIO EJUSDEM ARGUMENTI.

Sponsa ritu nuptiali sedet ornatissima, sub cujus pedibus conspicitur vitis Baccho sacra.

Hymenaeus volucer, imposita corona sponfalitia ejus capiti, laeva manu dissolvit fibulam tunicae a parte dextera, dum Regina alteram submovet a parte sinistra, ac si cubitum pergeret.

Pronuba vannum adtollens manu dextera sponfam invitat ad thalamum, Faunis plaudentibus.

Munus detrahendi flammeoli, ad dignitatem conciliandam eximiis nuptiis, tribuebatur Hymenaeo, ut apud Catullum LX. 6:

Cinge tempora floribus

Suaveolentis amaraci.

Flammeum cape, laetus huc

Huc veni, niveo gerens

Luteum pede foccum.

Apud Etruscos vero loco flammeoli dissolvebatur ex humeris tunica inferior, ut in hac Tabula, & in sequente.

TAB. CCXVIII.

IDEM ARGUMENTUM.

Nuptiae simulabantur, ut diximus, inter supremos Bacchi Antistites, dum ejus mysteria celebrarentur in memoriam nuptiarum, quas Bacchus saepe iniit cum Ariadna, Pallene, & aliis multis, ut refert Nonnus in imaginario ejus poemate. Itaque hic intuemur Bacchum, qui, depositis insignibus comae fictitiae, & barbae, coronatus, & seminudus pergit ad thalamum.

Spon-

Sponfa jam sibi ex utroque humero tunicam detrahit.

Pronuba praecedit cum situla aquae lustralis, & cantharum Bacchi in custodiam adceptum defert.

In intima hac mysterii parte non Fauni, sed duo Sileni interveniunt veluti thalami custodes, & intimi aditus clavicularii. Nonnus Dionys. Lib. XXXXVIII, v. 188:

. . . . . ἀσιγήτω δ' ἐνὶ πασῶ
Σιληνοὶ κελεύθουσιν . . . . .
. . . . . *silenti vero in thalamo*
Sileni resonabant . . . . .

Locus circa cubile ramusculis undequaque renidet. Idem Nonnus Lib. XXXXVII, v. 457:

. . . . . ἀμφὶ δὲ πασῶ
Ἄνθεα πάντα τέθλε, καὶ ἑαρινοῖσι πετῆλοισι
Νάξον ἐκυκλώσαντο χοροῖτιδες Ὀρχομενοῖο .
. . . . . *circa vero thalamum*
Flores omnes florebant, & vernalibus foliis
Naxum circulabant saltatrices Orchomeni.

TAB. CCXIX.

BACCHA IN PULVINARI STRATA.

ANtistita jam discincta, & florida veste dejecta, reclinata cernitur in lectulo convivali, & loco ferulae vitem late diffusam sustinet, quod quidem gestamen proprium erat interiorum mysteriorum; non enim hucusque ex coetu id insigne usurpavit, quod proprie adtribuitur Baccho, & Bacchae, tamquam symbolum fecunditatis, quam toti naturae conferre putabantur haec sacra.

Mensa coram instructa est pomis, & fructibus Baccho sacris.

Adsistit semper Hymenaeus volucer, qui sponfam adloquitur, quod faustissimum habebatur, tamquam Dei ministerio solemnitas auspicetur. Adstant convivio ministri duo ex Faunis, veluti Pincernae, & Pocillatores, qui elata manu epithalamium concinere videntur, more deducto ab oppido Campaniae Fescennio ad Etruscos, & Romanos, quo satis libera carmina jactabantur, ut nova nupta linguam edisceret maritalem.

lem. Varro apud Nonium IV. 330: *Pueri obscenis verbis novae nuptiae aures returant.*

TAB. CCXX.

IDEM ARGUMENTUM.

IAcet in thalamo sacrorum Regina pariter discincta, pelle tigridis substrata; Faunus facem nuptialem adtollet, dum alter tibias inflat.

Pronuba matronali habitu induta Sponsam coronat, & pateram cum cibis obfert. Corona radiata insignitur, cujusmodi adtributam Baccho, & ejus Genio conspeximus in Tabula CCI. Fortasse in hac solemnitate, in qua saepe Ministri Deorum habitu ornabantur, ut alibi notavimus, in hac caeremonia Venerem, aut Junonem pronubam haec femina repraesentat.

Paries cubiculi mysteria undique spirat. Sub thalamo cista sacra. ex qua eductae, & muris adpensae sunt placentulae umbilicatae, corda, ac tria illa arcana poma, quae praeter id festum cautissime custodiebantur, ut alibi ex Clemente Alexandr. demonstravimus. Fauni hic, & infra cothurnati incedunt ob Bacchum, qui hoc gestamen numquam deponebat. Virg. Georg. II. in principio de Baccho:

. . . . . *mutataque musto*

Tinge novo mecum mudatis crura cothurnis.

CLASSIS XVII.

INITIATIONES ADOLESCENTULORUM
AD MYSTERIA BACCHI.

TAB. CCXXI.

ADOLESCENS BACCHICIS INITIATUS.

IN parte suprema hujus Tabulae Hydria conspicitur, in cujus parte antica Bacchi Antistita manu elata aliquid indicit Adolescenti togato, ac vittato ad eam adcedenti, veluti initia postulanti.

Symbolum manifestum hujus petitionis est tessera illa, quam Tiro ad-

Tom. III.

C

cedens

cedens ad sacra Bacchi praefixam fronti ostentat, & tria illa poma, de quibus frequenter mentio facta est, & rursus occurrit. Baccha igitur aliquid praescribit, quod faciendum sit in hac caeremonia. Ceterum constat ad haec sacra admitti consuevisse adolescentes, quos infirma aetas incautos obferret, & imbibitae labis tenaciores. Livius lib. XXXIX: *Institutum esse, ne quis major XX. annis initiaretur. Captari aetates & erroris, & stupri patientes.*

Nobilitat id cimelium Graeca inscriptio ΚΑΛΟΙ, nempe *Pulchri, Inlustres, Excellentes*, quo titulo eminentiores Viri decorabantur. Idem lemma saepius occurrit in aliis schedis ejusdem notae apud me, quas subinde prodituras in lucem spero; suspicor propterea hanc fuisse solemnem formulam, qua primum salutarentur illi omnes, qui hisce sacris nomen darent, quasi jam tunc illustres esse inciperent, qui ex penitus brutali, ut dicebant, profanorum vita ad caelestem illam, & quasi divinam Bacchanaliorum confugerent. Graeca inscriptio minime obstat, quominus id, & similia Vasa Etruscis adtribuantur; nam Campani Tuscorum genus Graecis advenis adfueti eorum linguam vel admiserunt, vel in gratiam Graecorum eam inferere operibus, quae concinnarent, coacti sunt; quod quidem serius invaluit, & potissimum cum Bacchanalia diu proscripta infelici postliminio revocata sunt.

In Vase inferiori pars processus Bacchici repraesentatur, & potissime cum Tiro jam exceptus (nam ipse tesseram Bacchanaliorum in fronte gerit) vestem, qua in sacris suscipiendis usus est, in arcula inclusam Deo, in cujus tutelam admissus est, consecrandam desert. Melanthius de Mysteriis: Πάτριόν ἐστι ταῖς θεαῖς ἀνιστοῦν, & τὰς ζόλας τοῖς μύσαις, ἐν αἷς τύχοιεν μυηθέντες. *Mystis patrium est Deabus consecrare vestes, in quibus fuerint consecrati.* Has tamen si retinerent, numquam deponerent, nisi cum penitus lacerae essent. Aristophanis Scholiastes in Plutum: Οὐδὲ μνύμεν τὸ ἱμάτιον, ὃ ἐφόρεν ἐν τῇ μυσίᾳ, οὐδέ ποτε ἀπεδύετο μέχρ' ἂν τελέως ἀφανισθῇ διαρρύν. .... Ἐνιοὶ δὲ τὰς τιαύτας ζόλας εἰς τέκνων σπάργανα φυλάττουσι. *Initiatus vestem, quam in initiatione gestabat, numquam exsuebat, donec omnino dissipata evanesceret. .... Quidam hujusmodi stolas ad natorum fascias custodiunt.* Et revera in summa parte hujus arculae globulorum ternarii conspiciuntur. Indumentum adolescentis
spi.

spirat moderationem hujus pompae, quam dudum antea nudi frequentabant; quapropter in suspicione confirmor, haec, & alia hujus notae Vasecula ad posteriorem Bacchanaliorum aetatem pertinere, cum coercita priorum temporum impudentia aliquantulum emendata sunt.

Baccha praecedens cum uvae racemo Juvenem introducit in Sacrum. Stolum veluti impedimentum actionis abiecit, sed illius loco conspicuam fasciam e collo pendentem gerit, quod quidem ornamentum matronarum insigne saepius infra observabimus. Globulos in fine pendentes, ut dispositionem hujus ornamenti conservarent, ex sepulcris Etruscorum erutos frequenter aereos excepi ex Agro Tuderte.

Praefert flabellum, quo matronae nubebantur in conspectu Numinis, ne oculis procacibus illum intuerentur, ut passim fieri solebat de vanno. Ex caudis pavonum compactum fuisse conjicimus, unde plerumque formabantur. Propertius II. 16:

Et modo Pavonis caudae flabella superbae.

TAB. CCXXII.

I N I T I A.

Baccha in throno sedens majestatem Sacerdotii spirat, atque exercet; nam adveniens Matrona, ac si quidpiam divinum intueatur, sublata stola vultum obnubit, ne fulgoribus obruatur. Regina sacrorum illius latum tangit manubrio ferulae, veluti aliquid divinum infundat. Praeterea in ipsa ferulae hasta ramusculus ad adspersionem insertus est, & adligatus, ut supra notavimus, ubi ipsa superior Antistes fuerat auspicanda. In Sacris Bacchi adparitiones quaedam naturam superantes jactabantur, & quod praecipue Bacchus ipse totus igneus, & fulgidus adpareret, qui nudis oculis tolerari non posset; unde ab Orpheo dicitur varis in locis Hymnorum suorum de ipso Baccho:

Θνητοῖσι Φανείς.

Mortalibus adparens.

Οἷς ἐθέλεις θνητῶν, ἢ δ' ἀθανάτων ἐπιφάσκων.

Quibusvis mortalium, & immortalium fulgens.

Tom. III.

C 2

Πυρ.

Πυρισπόξε, νύσσε, λυσσεῦ.

Ignem seminans, Nyseie, insane.

Νυκτερίοισι χοροῖσι, πυριβεβημένοις ἰάχοισι.

Nocturnis choris, igne strepentibus vociferationibus.

Πυριπόλε,

Igni serviens,

Πυρφόρε αὐγή.

Ignifer splendor.

Diu putavi vocem hanc de Bacchi adparitionibus inanem fuisse, sed cum observaverim similia a se visa narraſſe Apulejum virum doctum, & perspicacem, & qui floruit aetate jam non amplius caligante, maxima mihi oborta est suspicio, praestigias multas magicis dolis excitatas in hisce occultis religionibus intervenisse.

Fauni circumludentes jocofam saltationem exercent, quae adhuc inter montanos rusticos frequentatur. Bini, tradita invicem corda, tripudiant, & utrimque toto conatu illam eripere de manu aemuli tentant; ut qui totam adripuerit, ludi victor exſiſtat. De hac infra Tabula CCXXXIV.

TAB. CCXXIII. ET CCXXIV.

I D E M A R G U M E N T U M.

IN geminis hisce Tabulis aliquid suboleo de adolescentum initiatione ad Bacchi mysteria. Teleta cum face praecedit una cum tibicine; Tiro subsequitur discinctus; hanc vero caeremoniam in Sacrario fieri puto, nam paries undique placentulis, & orbiculis ornatus cernitur; adparent praeterea gemini loculi aperti, ubi simulacra celabantur.

In Tabula CCXXIV. Choriphaeus, qui praecedit, conversus in Tironem extenta manu aliquid jubet. Juvenis vero subsequens protenso brachio aliquid adfirmare demonstrat.

TAB.

TAB. CCXXV.

IDEM ARGUMENTUM.

Plūctura quoque pulcherimi hujus crateris pertinet ad initia, nam ex una parte Reginam sacrorum nobis exhibet, quae sublato pede super altare in signum potestatis, tamquam ex cor-
tina verba facit ad geminos adstantes Tirones, edocens ea, quae in hac participatione sacrorum servanda sunt.

In altero vero ejusdem cyathi adspectu iidem pueri jam corona, seu vitta Bacchica, quae in minoribus initiis tribuebatur, redimiti (nam super frontem conspicuum deferunt Bacchanalium insigne, tria scilicet po-
ma) caeremoniam aliquam nobis innotam obiciunt; ipsa siquidem sacerdos non stans, sed sedens super aram aliquid exigit promittendum a Tironibus fortasse secretum. Hi vero sublata dextera quodammodo fidem propriam interponere ostendunt. Hedera ambiens cyathi margi-
nem parergon Bacchicum est. Aris insidere solebant Sacerdotes, & ar-
culis sacrorum, e quibus potestatem exercebant, ut frequenti exemplo ex nostris hisce Tabulis deducto demonstratur; unde ab ἔζω *sedeo*, ἔζω *focus*, sive *ara*, ex quo in ea ἐφ' ἑστίῃ supplices considerent. Tibul-
lus IV. 12:

Sed Veneris sanctae confidam vinctus ad aram.

TAB. CCXXVI. ET CCXXVII.

IDEM ARGUMENTUM.

Respondet praecedentibus haec Tabula, in qua res agitur de Ti-
ronis initiatione. Antistita procedit ad Sacrarium, comitanti-
bus Faunis ministris, qui piamina universa deferunt ad pur-
gationem. Sacerdotria urceolum aquae lustralis, & ova defert. Sequi-
tur Faunus cum corona initiando praeparata; succedit alter cum taeda.
Apuleius Metam. XI: *Summus Sacerdos taeda lucida, & ovo, & sul-
phure solemniſſimas preces de casto praefatus ore*. Ceteroquin vero extra
hujuscemodi seclusa mysteria id officium ad vetulas pertinebat. Ovidius
de Art. Aman. II. 339:

Et

*Et veniat, quae lustret anus lectumque, locumque,
Perferat & tremula sulphur, & ova manu.*

Faunus ultimo loco succedens geminas vittas e brachio pendentes defert, quo exemplo conjectura confirmatur de multiplici tenia, qua caput initiatorum ornaretur pro diversitate gradus, provectionis, & officii in hujusmodi sacris. Cyathum quoque sustinet ad potionem aliquam ministrandam, seu potius in qua sulphur contineretur ad caeremoniae implementum.

In adversa parte signata numero CCXXVII. consueta solemnitas traditionis Togae repraesentatur.

C L A S S I S X V I I I.

PROCESSUS, ET LUDI BACCHANALES

TAB. CCXXVIII., CCXXIX., CCXXX.

CCXXXI., ET CCXXXII.

S A L T A T I O N E S.

EXercitium pompae Bacchanalis licet furibundum, non tamen ideo tumultuarium erat, quin in plures veluti articulos lege praescriptos dividebatur, ut alibi magis praecise indicavimus. Inter varias actiones exercebantur etiam choricae saltationes ad numeros, quas pervertere non licebat, ita ut Statius Achill. Lib. II. vitio tribuerit furibundo, ac insolenti ejus Heroi, quod cuncta perverteret:

*Tunc vero, tunc praecipue manifestus Achilles
Nec servare vices, nec jungere brachia curat,
Tunc molles gressus, tunc aspernatur amictus
Plus solito, rumpitque choros, & plurima turbat.*

Id genus saltationis exponitur in hac Tabula, in qua corona saltantium conspicitur, qui vicissim brachia jungunt, atque disjungunt, quo progressus singulorum tripudiantium de una in alteram manum manifeste significatur, altero excluso, qui locum sibi diversum exspe-

expectat aperiri. Plures vero legitimae saltationis species in hisce pompis intervenisse refert idem Statius:

*Multiplicantque gradum modo quo Curetes in actu,
Quoque pii Samotraces eunt; nunc obvia versae
Pectine amazonio, modo quo citat orbe Lacaenas
Delia, plaudentesque suis intorquet amyclis.*

Curetum vero, & Samotr hacum erat quaedam species saltationis armatae, & bellicrepa, ut liquet ex monumentis, praecipue apud Gorium *Inscript. Etrur. Urb.* Laconica vero & ipsa martialis, sed non tota, ut tradit Quintil. I. 2: *Nam Lacedaemonios quidem etiam saltationem quamdam, tamquam ad bella quoque utilem habuisse inter exercitationes accepimus.* Lucianus vero in Dialogo de saltatione introductam esse ait apud Lacedaemonios: ἰδοὺς δ' αὖ καὶ τοὺς ἐφήβους αὐτῶν οὐ μᾶλλον ὀρχήσθαι ἢ ὀπλομαχεῖν μαθηόντας. Ὅταν γὰρ ἀκροχαιρισάμενοι, καὶ παίσαντες, καὶ παισθέντες, ἐν τῷ μέρι παύσωνται, ἅς ὀρχησθῇ αὐτοῖς ἡ ἀγῶνία τελευτᾷ. *Videasque illorum adolescentes non minus saltare, quam pugnare armis discentes; cum enim manibus jam confertis percussere, & percussi sunt, cum per vices quiescunt, & in saltationem illis certamen exit.* Tum infra: οἱ δὲ ὀρχοῦντες ἐς κοινὴν ἐφήβωντες, καὶ παρθένων, παρ' ἑνα χορευόντων. *Est autem hormus saltatio communis adolescentium, & virginum, alterna serie choreas agentium; quorum scriptorum auctoritate declaratur concisa illa Statii expressio, nec servare vices.*

Tripudiantes tuniculis induti sunt, quam moderationem in pluribus aliis Picturis observatam refero ad tempora posteriora, quibus Bacchanalia certis legibus, & conditionibus praescriptis restituta sunt, reluctantem semper Italia legibus, quae illa aboleverant; ita ut exterminata anno Urbis DLXXIV. iterum post septennium in Apulia repullula-verint, ut novo S. C. iterum proscribi oportuerit. Livius Lib. XL: *Duronio Praetori, cui Provincia Apuliae venerat, adiecta de Bacchanalibus quaestio est, cujus residua, quae dant veluti semina ex prioribus malis jam priore anno apparuerant.*

In hac vero praesenti Tabula juvenes saltatores in quatuor factiones colore distinctas divisi sunt, nempe candido, viridi floribus consperso, rubro, & rubro pariter floribus, seu pomis variegato ob quatuor anni tempora, quorum praesidium, & principatum Baccho qua-

tribuerunt; circa quod argumentum videnda, quae diximus in Dissertatione de Marmore Bacchanali Eugubino, quae huic Volumini praefixa est.

In linea inferiori praesentis Picturae equites duo lanceis armati nil vulgare praefecerunt, nam area Picturae stellis variae magnitudinis occupata est. Dioscuros hic recognosco, Pollucem vectum equo albo, Castorem vero fusco; quod discrimen produxit disparitas dignitatis; nam, ut ait Hyginus fab. 80., Castor humano femine ex Tyn-daro natus est, & Pollux divino ex Jove, qui immortalitatem suam cum fratre communicavit. Interfunt vero Laconicae saltationi, eo quod ab ipsis instituta diceretur, ut tradit Lucianus loc. cit.

In Tabula CCXXIX. Bacchae geminae luculentissimo ornamento insignitae pulfant tympana, vittis pendentibus decorata, in quorum pellibus rami Bacchici infixi sunt. Saltant ad tibiae modos pyrrhichen Lacedaemoniam, qualem Lib. XIV. describit Athenaeus: *Ἡ δὲ πυρρική περὰ μὲν τοῖς Ἑλλήσιν οὐκ ἔτι παραμένει . . . . . Παρὰ μόνοις δὲ Λακεδαιμονίοις διαμένει προγυμνάσμα οὔσα τοῦ πολέμου . . . . . Ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς πυρρική Διονυσιακή τις εἶναι δοκεῖ, ἐπιηκεζέμενα οὔσα τῆς ἀρχαίας. ἔχουσι γὰρ οἱ ὀρχούμενοι θύρσους ἀντὶ δοράτων. προῖενται δ' ἐπ' ἀλλήλους. *Apud ceteros Graecos abolita est pyrrhiche . . . . . Soli eam Lacedaemonii retinuerunt, ut quamdam belli praemeditationem . . . . . Nostra vero pyrrhiche videtur esse Bacchica, & longe quam illa placidior, quandoquidem hastarum loco thyrsos gestant saltantes; eosque alii mutuo in alios vibrant.**

Res geritur in Sacrario, nam in angulo Tabulae ara erecta conspicitur. In pavimento circum aram funiculus projectus cernitur cum gemmatis extremitatibus, quod facile ad genus saltationis pertinet, de qua infra; nisi suspicemur limitem quemdam designare circum aram, quo nemini pateret adcessus, exceptis forte Sacerdotibus supremis. Divinamur fortasse; sed liceat in re summe obscura, in qua nemo facem praetulit. De hoc tripudio intra limites funiculi iterum sermo occurrit in fine ad Tabulam CCLXXVIII.

Subsequitur in Tabula CCXXX. alia saltatio, in qua duo Fauni faces ardentes quatiunt. Id quoque adcessorium aliquando interveniebat in tripudiis. Athenaeus loc. cit: *Νάρθηκας, καὶ λαμπάδας φέρουσιν, ὀρχοῦνται τε καὶ περὶ τὸν Διόνυσον, καὶ καὶ περὶ τοὺς Ἰνδοὺς, ἔτι τε καὶ περὶ τὸν Περθεῖα.*

θεία. Ferulas, & lampadas ferunt, saltandoque repraesentant Bacchi res gestas, subactos Indos, & Penthei supplicium. Nec mirum, cum Liber ab Orpheo vocetur, πυρσιπάρει, ignem seminans, cumque Hippam ejus nutricem ipse pariter adpellet

..... ἀγαλλομένην

Νυκτερίοις χοροῖσι, πυριβρεμέτοις ἰαχοῖσι.

..... gaudentem

Nocturnis choris, igne strepentibus vociferationibus.

Erant praeterea lampadophoria sacra admodum venerabilia apud Aegyptios, ad Graecos translata, in quibus, sublati facibus ardentibus, saltare solebant; de quo argumento alibi sermo incidet.

In linea inferiore adolescens conspicitur Toga nuper sumpta involutus, cui seniores, qui adstant, loco xenioli speculum Etruscae formae obferunt.

Occurrit in Tabula CCXXXI. alia saltatio, quae fit ad numeros crepitaculorum praecipuae formae; constant enim ex aereis lamellis sibi invicem obcurrentibus, manubrio firmatis. Una ex Bacchis praelonga ferula ictum minatur consortibus, Fauno tamen plagam impediēte. Fuit id genus saltationis, cujus nomen ξύλου παράληψις lignum in manus sumptum, ut refert idem Athenaeus loco citato. Plagulis jocosis se invicem tripudiantes in hac saltatione feriebant, ut etiam nunc adsolent Macci, & Mimi.

Inter novos Togatos conspicitur Dea Juventa, quae horum uni coronam obfert.

In Tabula CCXXXII. gemini Fauni cum totidem Maenadibus saltant. Horum unus tamquam Choriphaeus Tyrsum gerit.

TAB. CCXXXIII.

PROCESSUS, ET SALTATIONES BACCHICAE.

QUam prolixus, & varius fuerit incessus, & ordo Bacchantum, facpae in priore Libro, & in praesenti notavimus. Furialia vero tripudia ubique interveniunt. Livius Lib. XXXIX. ait, *Viros, veluti mente capta cum jactatione fanatica corporis; matronas Baccharum habitu crinibus passis cum ardentibus facibus decurrere ad Tibe-*

Tom. III.

D

rim:

rim. Unde Orpheus in Hymno Dionysii Bassarei Trieterici:

Ἔλθε, μάλα σκιετήτα, φέρων πολὺ γῆθοῦ ἀπασι.

Veni, beate saltator, ferens magnam laetitiam omnibus.

Nec aliter, quam horrifono strepitu excitari poterat Bacchus apud Inferos dormiens, ut hilaritatem pristinam refumeret.

Praeit igitur in hac Tabula Baccha cum tympano laciniato, & face; Faunus vero subsequitur cum ferula, cui amplior, atque diffusa vitta suspensa cernitur, fortasse restis, de qua infra.

TAB. CCXXXIV.

SALTATIO AD RESTEM.

Innumus supra viguisse apud antiquos genus saltationis, quod appellabant *restim ducere*, in quo pueri, & puellae manus conferti choreas agitabant. Terentius in Adelph. IV. III. 34:

Tu inter eas restim ductans saltabis.

Livius quoque Lib. XVII. refert hanc pompam prodigiis quibusdam procurandis Romae fuisse adhibitam: *Per manus recte data, virgines sonum vocis pulsu pedum modulantes incesseunt.* Multiplex ille fuit; nam aliquando psallentes coronam integram formabant, restem manu arte stringentes, ne loco cederent, quo spectare putavi cordam illam jacentem, de qua supra in Tab. CCXXIX. Saepius vero bini pari fortitudine adrepta corona, illam invicem e manu aemuli vindicare, & sibi aquirere decertabant. Quod genus athleticae exercitationis vocabatur στεφανίτης ἀγών. Ne tamen putes coronam hanc ex scirpo, & floribus constasse, quin intrinsecus ferream, sive aeream non occultaret, alioquin primo tractu disiecta victoriam semper in dubio reliquisset. Id certamen coronarium etiam in Bacchanalibus admissum fuisse, ostendit haec Tabula, in qua gemini athletae circulum florem utrimque rapiunt, immo & ictu faxorum, quae stringunt in manibus, ferociter contendunt. At quanam jocularia abfuerunt ab hisce Sacris?

Hoc genus certaminis frequens fuit in Etruriae, & Piceni Urbibus, praecipue vero apud cives Cuprae Maritimae; nam saepe in sepulcris, quae passim in iis locis effodiuntur, ubi praesertim humatio in usu

usu

usu fuit, annuli aerei conspicuae magnitudinis inveniuntur, fenis eminentibus nodis distincti, qui aut supra caput mortui dispositi, aut in manibus conlocati, sine dubio monumenta sunt reportatae in hoc ludo victoriae, & fortitudinis testimonia, ut alibi indicavi, meque citato, refert vir doctissimus, ac religiosissimus Franciscus Bonada in elegantiori opere inscripto *Carmina ex Antiquis Lapidibus* Tomo II. Dissertat. VII. pag. 153. Annulorum hujusmodi aliquos habeo in Museo meo, erutos e tumulis ejusdem Cuprae Maritimae, ex dono Cl. Praefulis Stephani Borgiae a Secretis Sac. Cong. de Propaganda Fide.

Inlustrat id institutum aeneum Sigillum Herculis Etrusci operis, pariter in meo Museo hujuscemodi circulum nodis distinctum in capite gestans, item & protomes ejusdem Herculis in bulla plumbea apud Ficoronium, quibus argumentis, & signanter nitidissimo hujus Picturae intelligimus, hanc etiam partem gymnasticae apud Etruscos, & Pice-nos floruisse; nam praefens Vasculum, quod in amplissimo Cimeliar-chio incliti, & doctissimi Praefulis Marii Guarnaccii adservatur, ex agro Volaterrano defossus est. Adhibuerunt etiam & ferreos; nam unum ex his, linea tamen cuprea scitissime inserta obvolutum, ex eadem Cupra Maritima erutum, domi adservo. Haec testimonia virtutis, veluti coronae cum mortuis sepeliebantur, auctoritate Legis, de qua Cicero de Leg. II. 24: *Illam jam significatio est laudis, ornamenta ad mortuos pertinere, quod coronam virtute partam, & ei, qui peperisset, & ejus parentibus sine fraude esse lex impositam jubet.* Quod etiam repetit Plinius XXI. 3.

In altero latere ejusdem Vasis, quod totum ambit corona vitiginea, veluti umbraculum utriusque historiae, geminae mulieres tutulatae conspiciuntur, quarum una virgam contortam in spiram, & canistrum cum bacillo defert; altera vero columbam cum lauri ramo. Anne haec sunt praemia Athletarum, quos supra exposuimus?

TAB. CCXXXV.

DII IN BACCHANALIBUS.

Dii singuli propria sibi sacrificia usurpabant, & victimas, quas confundere piaculo tribuebatur, in tantum, ut Olympias Alexandri Mater filio suo in totius Orientis victoria occupato sollicite coquum commendaverit, veluti rituum sacrorum peritissimum, ut pote qui sciret omnia sacra patria sua, quomodo peragerentur & pura, & dcastica, & Bacchica, & alia prorsus omnia, in quibus ejusdem Mater Olympias victimas immolabat. Et revera ea sacra inter se repugnabant circa modum, & conditionem victimarum, sexum, aetatem, & colorem. Attamen quando Dii intervenirent cum Baccho, ejus sacris contenti erant; nam conveniebant aliquando. Ovid. Fast. I:

Festa corymbiferi celebrabat Graecia Bacchi,

Tertia quae solito tempore bruma refert.

Dii quoque cultores gelidi venerunt Lycei,

Et quicumque jocis non alienus erat.

Igitur dum Satyriscus hirsutus tibias inflat, Deos hospites habet, & detinet auditores, Lunam cum face, Palladem cum lancea, & Apollinem cum ramo lauri, capite tamen Bacchanali more culto, cum reticulo. Inanis iste adventus simulari solebat in Bacchanalibus; nam consortes sacrorum habitu Deorum larvati populo sese ostentabant, quod multiplici exemplo, & auctoritate alibi demonstravimus. Idem factitatum fuisse in sacris Isidis, testatur Apulejus.

TAB. CCXXXVI.

S O R T I T I O.

Adstat arae Baccha Numinum favorem implorans, dum jactu talorum fortem aliquam tentat. Tesseras quatuor e manu excutit, dum totidem recidunt super altare. Eandem actionem rursus expressam videas in Tomo praecedente.

Ex-

Exsultat Fauniscus adstans prae gaudio, quod fortitio prospere successerit, vel quia deformes illae corporis contorsiones in Sacris hisce solemnes essent, & praesertim saltationes. Serv. in Eclog. V: *In religionibus ideo saltabant majores, quia nullam corporis partem esse voluerunt, quae non sentiret religionem.* Ubi vero non interveniret saltatio, pedem unum saltem sustinebant, quod saepe observavimus in his Picturis. Quin & aliquando sacrorum Ministri, qui recta stare deberent, summis pedibus tantum insistebant, quod notavimus in Acherontico, adductis veterum sigillis caeremoniam hanc confirmantibus, & praemiseram in notis ad *Lucernas fictiles* Tomo I.

In Bacchicis vero concitator motus exquirebatur, ut animi motum ex incurfu Numinis simularent, ut ait Livius Lib. saepe citato XXXIX: *Viros velut mente capta cum jactatione sanatica corporis vaticinari.* Et Statius Achill. I:

Magnaue difficili solventem brachia motu.

TAB. CCXXXVII. ET CCXXXVIII.

SALTATIO AD TIBIAS.

HAec etiam Pictura Bacchica pertinet ad solemnitatem togae virilis adolescenti adtributae. Baccha tunicata tibus inflat, dum Faunus solitarius tripudiat. Ejus gestamen non ferula, aut thyrsus est; sustollit vero nodosum baculum, gestamen praecipue saltationis, quae ab Athenaeo loc. citato adpellatur ξύλου παρὰ ληψίς, *lignum in manibus sumptum.*

Negotium praecipuum hujus Vasis facit inscriptio in imo adposita, Graeca quidem, sed litteris Latinis expressa, ex qua scribendi forma Vas istud illi aetati adtribuimus, qua Populi dominatoris mores universa jam obtinebant, vix relictis patriae linguae vestigiis, & formulis, praesertim in Sicilia. Lemma igitur ANDRIAS plura significare potest, nempe nomen Artificis, quod tamen haecenus ex hoc uno exemplo acceptum haberemus. Praeterea Ἀνδρία apud Cretenfes, teste Plutarcho in Lycurgo, significabat convivia illa, in quibus soli Viri introducebantur. Sed adridet conjectura vocem hanc Ἀνδρία significare animi,

mi, & corporis magnitudinem, & quodammodo ingressum in aetatem virilem, quam ephebi adirent, seu potius vox ista importabat faustam illam adclamationem, per quam animi magnitudo hisce adolescentibus augurari solet.

TAB. CCXXXIX. ET CCXL.

BACCHUS, ET BACCHA DISCUMBENTES.

I Neuntibus Bacchanalibus, cum universa celebrata essent inter Antistitem supremum, atque Antistitam, quae veras Nuptias simulant, succedunt nunc Convivia solemnia inter ipsos instituta. Bacchus barbatus, & coronatus discumbit in lectulo, ad ejus pedes reclinata cernitur Baccha habitu coenatorio, hoc est deposita tunica inferiore, sed pallio, & synthesi tantum assumpta, quae tenuissima erat, & vix sinistrum humerum, & inferiora tegebat, nudo pectore, & ventre, & dextero brachio penitus absoluto. Hoc eodem cultu adornantur in Ossuariis defunctorum imagines convivantium more expressae, de quibus alias fermo incidit. Videas hic morem, quo convivantes sese mutuo respicientes salutare solebant, sublato cratere, & immisso digito in unam ex anfulis. In festis vero Bacchi solemnia frequentabantur convivia. Ovid. Trist. Lib. V. Eleg. III:

*Illa dies haec est, qua te celebrare Poetae,
Si modo non fallunt tempora, Baccho, solent;
Festaque odoratis innectunt tempora fertis,
Et dicunt laudes ad tua vina tuas;*

& Propertius Lib. IV. Eleg. VI:

*Candide nunc molli subeant Convivia luco,
Bacche, soles Phaebo fertilis esse tuo.*

Haec vero potissime celebrata fuisse in Orgiis, manifeste testatur Livius Lib. XXXIX: *Additae Religioni vini, & epularum voluptates, quo plurimum animi illicerentur.* De quo plura addidimus infra ad Tab. CCLIII.

Utrique discumbentium distincta mensa adparata est, in qua ferula separatim utrique adponerentur, quod etiam in sequentibus Tabulis observandum occurrit. Sub mensa vero Bacchi confurgit basis quaedam
qua-

quadrata: crepidinem foci sacri esse conjicio, cui tripus imponeretur, vel hasta lucernae. Tibicina convivium Musicis modis exhilarat.

Adparatum convivalem Etruscorum exactissime nobis describit Athenaeus Lib. IV. pag. 114: Παρὰ δὲ Τυρρῆνοῖς δις τῆς ἡμέρας τράπεζαι πολυτελεῖς παρασκευάζονται. ἀνθινὰ τε ξρωμαί, καὶ ἐκπώματα ἀργυρὰ παντοδαπὰ, καὶ δούλων πλήθος εὐπρεπῶν παρέστηκεν, ἐσθήσεσι πολυτελεῖσι κακοσμημένων. Τιμαίῳ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἰσοριῶν, καὶ τὰς θεραπεύσας φησὶ, παρ' αὐτοῖς μέχρις οὗ ἂν αὐξηθῶσι γυμνὰς διακονᾶσθαι. Μεγασθένης δ' ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Ἰνδικῶν, τοῖς Ἰνδοῖς φησὶν, ἐν τῷ δαίπνῳ παρατίθεσθαι ἐκάσῳ τράπεζαν, ταύτην δ' εἶναι ὁμοίαν ταῖς ἐγγυθήκαις, καὶ ἐπιτίθεσθαι ἐπ' αὐτῇ τευβλίον χρυσοῦν, εἰς ὃ ἐμβαλὼν αὐτοὺς πρῶτον μὲν τὴν ὀρεζαν ἐφθῆν, ὡς ἂν τις ἐψήσας χόνδρον ἔπατα ὄψα πολλὰ κεχαυρημένα ταῖς Ἰνδικαῖς σκευασίαις. *Apud Thuscōs bis quotidie sumptuosae mensae parantur cum stragulis florido colore tinctis, ac omni-fariis ex argento poculis, & magno servorum numero, qui decoris, ingentisque pretii vestibus induti adsistunt. Timaeus Libro I. Historiarum prodidit, apud illos etiam ancillas, quousque adultae sint, nudas ministrare. Megasthenes Indicorum Libro II. inquit, adponi suam cuique mensam, eamque similem arcae, vasorumque repositorio, ac super ea catinum aureum, in quem primum coniciunt elixam oryzam, vel alicam, si forte jam cocta sit; deinde obsonia multa scitamentis Indicis, ac patriis condita. Hunc mensae ornatum magis expresse intuebimur infra in Tabulis sequentibus.*

TAB. CCXLI.

IDEM ARGUMENTUM.

Recumbit in lectulo conviviali Bacchus barbatus cum Baccha, & geminis ex eodem choro mulieribus cum corona hederacea, dum altera Baccha distincta ceraunum inflat. Id instrumentum solemne fuit in pompa Bacchi. Ovid. Metam. IV. 191:

Tympana cum subito non apparentia raucis

Obstrepuere sonis, & adunco tibia cornu,

Tinnulaque aera sonant: . . . . .

Convivae universi elata manu plausum ciere demonstrant.

TAB.

TAB. CCXLII.

I D E M A R G U M E N T U M .

DUm Bacchus surgit e triclinio innixus ferulae, gemini, qui adhuc discumbunt, gestu manuum vel canunt, vel plaudunt ad modos Tibicinae.

Sub lectulis conspiciuntur abaci instructissimi, quibus imposita videntur quaedam volumina, fortasse mapparum, e quibus pendent ligamina nodis in extremitate conspicua. Adfunt etiam globuli, nempe panes, aut gutti unguentarii.

Urceolus, sive simpulus pendet e pariete ad Deorum libationes; praeterea circum conspiciuntur capita plurium clavorum, qui multi in coenaculis esse debuerunt, e quibus flores, coronae, ferta, offae, cingula, vittae, & hujusmodi alia suspendi solebant.

In linea inferiore conspicitur consueta caeremonia dationis Togae, sed Togatus, qui adstat cum lancea bicuspile, Larem publicum esse dubito, quia, ut vidimus in Tabulis Tomi I., hoc genus teli Laribus tribui solebat; nec unico exemplo demonstravimus, Larem publicum, aut domesticum paganico habitu ornatum inveniri.

TAB. CCXLIII.

I D E M A R G U M E N T U M .

IN hac convivii imagine, quae prioribus maxime respondet, duo potissime observanda sunt; lucerna procero hastili imposita in medio coenaculi; nam non solum pensiles habuerunt, e quibus multas habeo in mea collectione, verum etiam ita pervias in centro, ut infixae hastilibus pro libito elevarentur, & deprimerentur.

Minister nudus adssistit coenantibus, quod lautiores facere consueverunt, ut liquet ex anaglyphis, nec semel ex hisce Picturis. Hanc tamen licentiam melior aetas reformavit, inductis pocillatoribus succinctis, de quibus fusius egi in Opusculo *de Cultu Genii*. Ceterum convivium splendidissima in Bacchanalibus frequentari solebant. Ovid. Fast. I. de Bacchanalibus:

Dul-

*Dulcia qui dignum nemus in convivio nacti
Gramine vestitis accubere choris.*

Et Statius Achilleid. II. de Bacchico convivio:

*. . . . . subeunt quales Mareotide ripa
Cum Scythicas rapuere domos, & capta Getarum
Moenia suppositis epulantur Amazones armis.*

TAB. CCXLIV., ET CCXLV.
CONCENTUS BACCHICI.

Silenus choriphaeus sedens tibias pares stringit concentum parans; adstat cytharoedus sub adspectu Apollinis cum cythara, & lauri ramo, & tres Mulieres ex choro Bacchantum, quae totidem Musas simulant, & caelestem scenam mentiuntur. Harum una scriniolum gerit ad togam Adolescenti depromendam. Reliquae officium subeunt cum volumine, & cythara, veluti carmen parantes; maxima enim affinitas intererat inter Bacchum, & Musas, quorum omnium exercitium circa hilaritatem versabatur.

Ternarium Musarum alias vidi in marmoreo Sarcophago, minime demiratus, cum tres tantum ab initio fuerint constitutae. Pausanias in Boeot: *Οἱ δὲ τοῦ Ἀλκίως παῖδες ἀριθμόντες Μούσας ἐνόμισαν εἶναι τρεῖς, καὶ ὀνόματα αὐταῖς ἔθεντο Μελέτην, καὶ Μνήμην, καὶ Ἀοιδὴν. Aloi quidem filii Musas numero tres religione sanxerunt; nomina vero illis imposuerunt, Meleten, Mnemen, & Aoeden, quasi dicas meditationem, memoriam, & cantionem;* Subdens, Pierum Macedonem multiplicasse diu post ex oraculo earum numerum usque ad novem.

Sequens Tabula CCXLV. Bacchum exponit sedentem super tigridis corio, dum cytharistia canit adstantibus Faunis, quorum unus hydriam vini praegustat.

LUDI, SPECTACULA, ET FABULAE
STUDIOSIUS ORDINATAE IN
BACCHANALIBUS.

TAB. CCXLVI., ET CCXLVII.
F A B U L A T H E A T R A L I S.

EX sequentibus Tabulis eruimus actiones quasdam, quae nulli fabulae, aut historiae nobis notae possunt adtribui, quinimo ut plurimum jocosae, ut sine macula oscitantiae ad Comoedias Thufcas referre illas valeamus. In hac Urnula gemini actus reperiuntur, sed ut puta ad eundem finem tendentes. In primo adspectu videas binos nudos aliquod negotium tractantes, ac si mentito habitu aliquid imponere moliantur. In altero vero unus cum sagulo, galeatus virgam centurionalem sustinens intendit in alium pari habitu indutum, sed sine symbola officii, veluti militem gregarium aliquid sibi narrantem. De his nullum iudicium produci potest; nam Comoediae Etruscae, quae ab antiquis Scriptoribus celebrantur, penitus interiere; quemadmodum & fabulae illae celebres olim apud hunc populum, quas memorat Plinius Epist. V. Lib. V., dum ait: *Audias fabulas veteres, sermonesque majorum*; quasque ille sibi exponi in Etruria gaudebat, nullaes supersunt.

TAB. CCXLVIII.
HERCULES ANTHEUM SUFFOCANS.

CUm Orgia celebrarentur, simulque in illis toga adolescentes induerentur, inter spectacula populo exhibita illa potissimum feligebantur, quae juvenilem animum ad virtutem, & fortia facta excitarent. Ecce nunc unum ex facinoribus Herculis, qui Anthem ferocissimum hominum, sed Terrae filium immortalem, donec

nec Matri adhaereret, sublatum a terra suffocavit. Adest a tergo Mater Terra exclamans pro nati periculo; ast favet Herculi Pallas, perpetua laborum comes, virtutisque symbolum, cuius auspicio athla universa feliciter consumavit.

Mirabundus adstat Eurysthaeus, & stupens, quod Herculis virtus acerbissima quaeque ejus mandata superaverit.

TAB. CCXLIX.

HERCULIS FACINORA.

O Ccurrit iterum Hercules dicens:

Hac Caelum cervice tuli.

Fabulae inanitatem fustulit Servius Aeneid. IV. 246: *Atlas peritus astrologiae fuit; nam & siderum cursum deprehendisse dicitur, & Herculem docuisse; & Tzetzes Chiliad. XII. v. 140:*

..... Ἡρακλῆς αἰγύπτῳ τῷ γένει,

ὅσπερ ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντὶ ἄστρον ἐσχῆκε τέχνην.

.....

Ὁ Ἀτλας ὁ παρ' ἑλλήσιν, ὁ λίβυς ἀστρολόγος.

..... Hercules Aegyptius genere,

Qui ab Atlante astrorum habuit artem.

.....

Atlas, qui apud Graecos, Libys astrologus.

Fabulae additum fuit mysterium, ut Hercules nihil esse crederetur, quam tempus. Sic Probus in Comment. Virgilii: *Physici enim Herculem tempus esse dicunt, interpretantes; ideoque ei populum assignant allegorice, quia bicolor sit, & sic partes temporis accipere possumus diei, ac noctis.* Haec sententia ab Orpheo manavit, ubi in ejus Hymno Deus iste ita describitur:

..... χρόνου πάτερ, αἰδῖετα, εὐφρων,

.....

Παμφάγε, παγγενέτωρ .....

.....

Ὅς περὶ κρατὶ φορέῃς ἡῶ, καὶ νύκτα μέλαιναν.

Tom. III.

E 2

.....tem-

. . . . . temporis pater , aeternaeque venerabilis .

. . . . .
Omnia edens , omnia creans . . . . .

. . . . .
Qui robore fert auroram , & noctem nigram .

Adstat illi Alcmena mater eminenter coronata , quae filii facinus admiratur . Introductam puto in fabulam theatralem anatopismo comicis familiari , ut actio debitam extensionem adciperet , quemadmodum Seneca in Hercule Oeteo eandem , licet absentem , filio suo copulavit ; quinimmo ejus benefacta jactantem describit :

*Vestrum Alcides cervice meus
Mundum , Superi , Caelumque tulit ,
Cum stelliferi vector Olympi
Pondere liber spiravit Atlas .*

In linea inferiore idem Hercules ad Hesperidas profectus aurea poma decerpit , Dracone custode perempto . Tzetzes Chiliad. II. v. 256. de Eurysthaeo :

. . . . . κεύρα
'Εξ ἑσπερίδων ἀγαγῶν , ἐκ τῶν ὑπερβορέων ,
Ἡῤας τὰ μῆλα τὰ χρυσά , Ζεὺς ἄπερ γάμοις ἔσχε ,
'Επὶ τῆς Ἡῤας γαμικὸν κάλλιστον ἔδνον εἶναι .

. . . . . jubet
*Ex Hesperidibus ferre , & Hyperboreis
Junonis poma aurea Juppiter , quae in nuptiis habuit ,
In Junonis sponsalibus ut pro pulcherrima dote essent .*

Et Hyginus Fab. L : Draconem immanem Typhonis filium , qui mala aurea Hesperidum servare solitus erat , ad montem Atlantem interfecit , & Eurysthaeo regi mala attulit . Hic Draco , qui biceps hic pictus est , ex Phorco , & Ceto progenitus erat , ut scribit Hesiodus in Theogonia vers. 333 :

Κητὸ δ' ὀπλότατον , Φόρκυι φιλότῃ μιγᾶσα ,
Γένετο δαυὸν ὄφιν , ὃς ἐρεμνῆς κεύθεσι γαίης ,
Πάρασιν ἐν μεγάλοις παγχρύσεια μῆλα φυλάσσα .
Τοῦτο μὲν ἐκ Κητοῦς , καὶ Φόρκου γένετο ἐςί .
Ceto vero minimum natu , cum Phorco amore mixta

Pepe-

*Peperit gravem serpentem, qui obscurae in latibulis terrae,
Finibus in amplis prorsus aurea mala custodit;
Hoc quidem ex Ceto, & Phorco genus est.*

Hujus nomen prodidit Apollonius Lib. IV. Argonaut. dicens, *Ladonem* fuisse nuncupatum.

Arbor, quam Draco multiplici volumine circuit, loco frondium ostentat bracteas, & lamellas, qualem describit Ovidius Metamor. IV. 17:

*Arboreae frondes auro radiante nitentes,
Ex auro ramos, ex auro poma ferebat.*

De hac arbore circumferebatur vaticinium Themidis, de quo ibi Ovidius ipse:

*Tempus, Atla, veniet, tua quo spoliabitur auro
Arbor, & hunc praedae titulum Jove natus habebit.
Id metuens solidis pomaria clauserat Atlas
Moenibus, & vasto dederat servanda Draconi.*

Nympha adstans una est ex Hesperidibus, quam Hercules propitiam habuit in hoc facinore, ut patebit ex infra dicendis. Hanc vero Pi&cturam mirifice inlustrat sculptura ex cedro, quam observavit Pausanias Eliac. lib. I. in thesauro prope Saturni aedem: Ἐχα μὲν πόλον ἀνεχόμενον ὑπὸ Ἀτλαντῆ. ἔχα δὲ Ἡρακλέα καὶ δένδρων τὸ παρὰ Ἑσπερίσιν τὴν μηλέαν, καὶ περιελαλιγμένον τῇ μηλέᾳ τὸν δράκοντα. κέδρου μὲν καὶ ταῦτα. In eo Atlas Caelum sustinet. Hercules ad Hesperidas venit, de Hesperidum arboribus malum Draco spiris involvit; e cedro sunt omnia.

TAB. CCL., ET CCLI.

IDEM ARGUMENTUM.

IN pulcherrimo hoc Vase, quod olim Panormi in Bibliotheca eorum, qui Patres Societatis Jesu audiebant, servabatur, iterum nobis occurrit eadem fabula Herculis poma Hesperidum subripiantis: dum enim ille procedit in occursum Palladis gratulabundae, subsequitur una ex Nymphis Hesperidum, quae elata manu ostendit Palladi unum ex pomis, veluti testimonium consummati facinoris.

Palladem virtutis symbolum semper Herculi adstitisse, jam ostendimus

mus

mus in notis ad *Antiquas Lucernas* Tom. II. Hic vero in signum laetitiae ejus manum adprehendit.

Ultimus in tergum conversus, & quasi tantum hospitem ad ejus domum invitans, est benignissimus ille pastor Molorchus; hic enim tugurium incolebat prope silvam Nemeam, qui *Herculem venientem ad occidendum Nemeum leonem suscepit hospitio*, ut scripsit Servius Georg. III. 19. Hujus hospitii monumentum reliquit nobis Apollonius Bibliothec. Lib. II: Πορεύομενθ' οὖν ἐπὶ τὸν λέοντα, εἰς Κλεωναὶς ἦλθε, καὶ ξενίζεται παρὰ ἀνδρὶ χερνήτῃ Μολόρχῳ. καὶ θύαν ἱεῖᾱον θέλοντι, εἰς ἡμέραν ἔφη τηρεῖν τριακοσὴν. καὶ ἀν' μὲν ἀπὸ τῆς θήρας σῶος ἐπανεῖλθη Διὶ σωτῆρι θύαν. εἰὰν δὲ ἀποθάνῃ, τότε ὥς ἥρωι ἐναγίζαν. εἰς δὲ τὴν Νεμέαν ἀφικόμενθ', καὶ τὸν λέοντα μαζεύσας..... ἐπνίξε..... Καταλαβὼν δὲ τὸν Μόλορχον, ἐν τῇ τελευταίᾳ τῶν ἡμερῶν ὥς νεκρῷ μέλλοντα τὸ ἱεῖᾱον ἐναγίζαν, σωτῆρι θύσας Διὶ, ἦγεν εἰς Μυκήνας τὸν λέοντα. *Contendens (Hercules) ad leonem Cleonas pervenit, ubi Molorchus vir, qui manibus suis victum sibi quaeritabat, ipsum hospitio accepit, cuique hostiam immolare volenti eam ad diem trigesimam servari jubet; nam si de venatione incolumis reverteretur, Jovi eam Servatori mactaret; si vero occubuerit, sibi tunc, veluti Heroi inferias ageret. Post ubi in Nemeam pervenit, quaesitumque leonem invenit..... eum praefocavit..... Sed ubi extrema reditus sui die Molorchum, ut mortuo ostiam immolaturum deprehendit, Servatori Jovi sacris peractis, leonem Mycenae intulit.*

Pretium hujus Picturae summopere adaugent inscriptiones, sed satis obscurae, aut minus diligenter exceptae. Inter Herculem, & Minervam accipio lemma ΑΟΕΙΑ, sive ΑΟΕΝ, hoc est ΑΘΗΝΑ.

A tergo Herculis duo nomina adposita cernuntur. Inferius ad ipsum pertinet ΗΟΧΛ, sive ΗΡΧΛ, quemadmodum habet Patera Etrusca apud Dempsterium Tab. II., ubi legitur ΗΟΧΛΗ, hoc est Hercules, de quo videnda, quae diximus in nostris ad idem opus Paralipomenis.

Superius nomen unius ex tribus Hesperidum Nymphis adumbratum est ΗΟΗ, quod fortasse Eglen significat.

Molorcho vero litteris fugientibus adposita est inscriptio ΜΥΛΟΧΟ. Non vero ex hoc uno exemplo Artificum aenographia derivanda est, & mulctanda; nam in monumentis Etruscis nomina Deorum, & Heroum propria penitus omnia deturpata sunt populari tunc temporis dialecto.

Quod

Quod adtinet ad Nympham pomum aureum producentem in conspectu Minervae, nullam nobis ingerat admirationem utriusque in eadem actione coniunctio; nam idem observaverat Pausanias Eliacor. I: Ἑσπερίδες δύο φέρουσι τὰ μῆλα. ὧν ἐπιτετράφθαι λέγονται τὴν Φρουράν. *Hesperides duae mala ferunt, quae earum fuerunt commissa custodiae*: Quod utique evenire debuit, postquam ab Hercule fuerunt decerpta; sic enim in fabulis tria tempora a Pictoribus coniunguntur.

TAB. CCLII.

HERCULES NESSUM CONFICIENS.

Baccha coronata ante aram, quae Bacchi Sacerdotem supremum thyrsos conifero decoratum adloquitur, fabulam adiectam inter Bacchanales pompas adsignat.

In ea Hercules Nessum Centaurum telo confodit, quod creditam sibi Dejanyram vitare tentaverit in transitu fluminis Eveni. Finem fabulae ostendit palma apud Herculem adposita, ut inter duos dimicantes intelligamus, uter illorum victor exstiterit. Ambo *chlamide contorta astu clypeat brachium*, ut verbis utar apud Nonium Marcellum conservatis: Nessus vero hinnuli pelle se tuetur. Expressam hanc fabulam vidit in Laconicis Pausanias in throno Amyclaei: Ἐπ' Εὐήνω τῷ ποταμῷ Νέσσον τιμωρούμεν. *Ad Evenum amnem Nessum interficit (Hercules)*. Et rursus in Phocicis: Οἱ δὲ Νέσσον πορθομένον ἐπὶ τῷ Εὐήνω τραῖναι μὲν ὑπὸ Ἡρακλέους, οὐ μὲν τοι καὶ αὐτίκα γε ἀποθανῆν, ἀλλὰ ἐς τὴν γῆν ταύτην ἐκφυγῆν νομίζουσι. καὶ ὥς ἀπέθανεν, σῆπασθαι τε ἄταφον, καὶ ὁσμὴς τῷ ἐνταῦθα αἶεσι μεταδοῦναι δυσώδους. *Narrant alii Nessum, qui portitoris ad Evenum amnem operam viatoribus navabat, non statim ab Hercule accepto vulnere occubuisse, sed intra huius terrae fines effugisse. Ibi cum animam efflasset, a tetro insepulti cadaveris odore noxam aerem contraxisse. Ejus sanguine infecta tunica Herculem ad Deos transtulit.*

TAB.

TAB. CCLIII., ET CCLIV.

F A B U L A E T H E A T R A L E S .

PRior Tabula geminas actiones alicujus fabulae theatralis nobis exponit ex Comoediis Etruscis desumptae, sed nobis penitus obscurae. Vulcanus videtur interesse; nam in linea superiore ipse cernitur prope columnam, sive incudem contendentem cum Cyclopibus, qui malleis strictis aliquid mali minitantur domino officinae; ille vero fuscina armatus contra unum in se inruentem bifulcum telum intorquet.

In linea, quae subest, lis componitur per adlocutionem. Nil ultra suggerit haec Pictura.

Tabula sequens aliquid simile nobis obicit. Gemini silvestres homines hircinis auribus praediti, aut, si mavis, Fauni caudati, bipennibus armati alterum sibi ex eodem coetu occurrentem ferire tentant, paventem, & supplicem. At femina humi prostrata pietatem implorat.

In ima parte adolescens conspicitur nova toga indutus, post cujus terga corium victimae jam paratum cernitur, quo velatus rite adcedat ad Bacchi sacra suscipienda, de quo ritu videnda, quae praemisimus supra in Tomo II.

TAB. CCLV.

I D E M A R G U M E N T U M .

EN alteram ex Thuscis fabulis ignotam, quam inscriptiones Actoribus adjectae faciunt obscuriorem. Super ingens suggestum sedet in throno immobilis mulier coronata cum sceptro, Deorum more; nam cella, seu templum donariis undique refertum est, speculo, patera, bulla cordiformi, & bucraniis vittatis, quae universa sunt testimonia non vulgaris religionis, & majestatis; superscripto lemmate PHYA, fortasse Rhea, Cybele, sive Tellus.

Eidem insultat vir armatus cum lancea, e cujus deformissimo ritu, veluti flumen, seu turbo effunditur; Graecum nomen illi adpositum

tum

tum ΔΑΙΔΑΛΟΣ, nuncupatio nobilissimi Artificis, quae latine est *ingeniosus*, sive *industrius*. Alteri vero galeato, more Samnitico, qui telum in pectus matronae infigit, inscribitur ΕΝΕΥΑΑΙΟΣ, nempe epitheton Martis *Enyalios*, derivatum ab Enyo sorore, vel matre Martis, quo saepe audit apud Graecos, & Latinos Poetas. Quis vero ex tam disiectis Actoribus fabulae machinationem adsequatur?

In infima parte Tabulae Baccha super aram adtollit arculam pomis refertam, prodeunte ex illa adspargillo ad purgationem Tironis nuper admissi ad mysteria. Mantile ornatissimum cum libo ex his, quae Baccho obferebantur, e pariete pendet.

TAB. CCLVI.

FACINUS CASTORIS.

VAs istud eximiae magnitudinis, & elegantiae Bononiae diu admiratus sum in aedibus excelsae Familiae Bentivolae, dum apud Eminentissimum ejus Urbis Legatum Cardinalem a Cognitionibus essem. In parte potissima hujus Picturae Heros Laconico cultu procedens, commisso cum duobus armatis certamine, altero jam subiecto, ac captivo, reliquum subigit, qui dimisso clypeo, contractaque lancea, vultum manibus operit, ne se necantem adspiciat. Castorem hic intueor, cum de consilio Pollucis fratris Leucippidarum raptum meditatus est, quae cum Apharei filiis Idae, Lynceoque nupsissent, atque cum maritis, magnaue dote Messenem contenderent, occurrentes Dioscuri virginum rapinam moliti sunt, atque armis rem perficere constituerunt. At commisso inter utramque partem certamine, consilium initum est, ut soli, Lynceus, & Castor decertarent, victorique maneret praeda. Rem absolvit Theocritus Idyll. XXVII., a quo alter dimicans describitur habens καετερὸν ἐγχθ' ὑπ' ἀσπίδθ' ἀντυγα *fortem lanceam sub scuti circumferentia*; quemadmodum a Pictore in hoc Vase uterque etiam expressus est. Hastae inter pugnandum fractae ceciderunt:

Ἀλλ' ἤτοι τὰ μὲν ἄκρα, πᾶρθ' τινὰ δηκλήσασθαι,
Δοῦρ' εἰδὼν.

Tom. III.

F.

Ve-

*Verum extremitates, priusquam quemquam laederent,
Hastarum frangebantur.*

Et revera etiam Castoris lancea imminuta cernitur. Enses quoque adhibiti in certamine:

Τὼ δ' ἄσ' ἐκκολεοίοιν ἐρυσσάμενῳ φόνον αὐτοῖς
Τεῦχον ἐπ' ἀλλήλοισι.

*Illi duo vero enses e vaginis educentes rursus caedem
Struebant sibi mutuo.*

Lynceus faucius

. . . . . ξίφος ἔκβαλεν. αἶψα δὲ φεύγειν
ὤρμαθ' ἰσχυρὰ πατήσας.

. . . . . *abjecit ensē, & statim ad fugiendum
Incitabatur ad patris sepulcrum.*

Hunc fugientem gladio percussit Castor, eique vitam subripuit, & victor exstitit, quam actionem antiquus Pictor, ut horrorem cadaveris vitaret, in Vasculo faustissimae celebritati dedicato in trophaeum convertit, expressitque Lynceum non exanimem, sed vulneratum supra clypeum suum humi sedentem, manibusque revinctis ad arboris truncum, veluti captivum. Hujus facti monumentum exstabat adhuc tempore Pausaniae, ut refert in Laonicis: Τρόπαιον ἔστηκε, Πολυδεύκην δὲ ἀναστήσαι φασιν ἐπὶ Λυγκῇ. *Trophaeum, quod a Polluce de Lynceo victo erectum memorabant.*

Hanc historiam prosequitur Theocritus narrans, Idam, qui ad sepulcrum Apharei confederat, furore agitatum columnam e sepulcro e-ruisse, ut illam in caput Castoris impingeret, sed a Jove percussam fulmine interiisse. Ast Hyginus Fab. LXXX. refert, Idam orbatum fratre, & sponsae oblitum curam convertisse ad fraterni cadaveris sepulturam, quod cum Castor prohiberet, ab Ida interfectus fuit sive gladio, sive casu columnae sepulcralis, quam fratri paraverat. Id cum Pollux accepisset, accurrens Idam interfecit. Huc forte respexit Pictor, qui utramque historiam complexus est, & Idam seorsim vinctum delineavit. Inane enim est in fabulis quaerere firmitatem.

TAB.

TAB. CCLVII., CCLVIII., ET CCLIX.

ARIMASPII PUGNANTES CUM GRYPHIS.

UNa ex pompis, quae in Bacchica solemnitate circumferri solebat, veluti gratissima populo, erat pugna Arimaspum cum Gryphis; nam ad Bacchum pertinere putabant quaecumque ab India, quam ille subegerat, proveniebat. Formatis igitur simulacris eorundem monstrorum, sive equis, aut aliis belluis ad illorum similitudinem deformatis, milites inducebant, exotico habitu ornatos, qui cum illis in foro, sive theatro bellum committerent. Morem hunc cognoscimus ex multiplici testimonio Picturarum, quas hic cumulamur. Fama enim increbuerat, haec avium portenta continuo pugnare contra incolas auri cupidos, quod Gryphi tenaciter custodirent. Ita Aelianus in historia Animal. Lib. IV. 27: Τὸν γρύπα ἀκούω, τὸ ζῷον τὸ Ἰνδικόν, τετράπουν εἶναι κατὰ τοὺς λέοντας. καὶ ἔχαν ὄνυχας καρτεροὺς, ὥς ὅτι, μάλιστα, καὶ τούτους μέντοι τοῖς τῶν λεόντων παρωπλησίους. κατὰ πτερον δὲ τὰ ἰῶτα, καὶ τούτων τῶν πτερῶν τὴν χροάν μέλαιναν εἶναι ἄδουσι, τὰ δὲ πρόσθια ἐρυθρά φασι, τὰς γὰρ μὴν πτέρυγας αὐτὰς οὐκ εἶτι τοιαύτας, ἀλλὰ λευκὰς. . . . . Σῶμα δὲ ἔχαν αἰετῶδες, καὶ τὴν κεφαλὴν. . . . . Φλογώδεις δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς. . . . . Καὶ Βάκτριοι μὲν γατριῶντες Ἰνδοῖς λέγουσιν αὐτοὺς φύλακας εἶναι τοῦ χρυσοῦ αὐτόθι, καὶ ὀρύτταν τε αὐτόν φασιν αὐτοὺς, καὶ ἐκ τούτου τὰς καλὰς ὑποπλεκάν. . . . . ἀλλ' αὐτοὺς μὲν ἐπὶ τὴν τοῦ χρυσοῦ ἀθροισιν ἀφικνεῖσθαι. τοὺς δὲ ὑπὲρ τῶν σφετέρων βρεφῶν δεδιέναι, καὶ τοῖς ἐπιούσι μάχεσθαι καὶ διαγωνίζεσθαι μὲν πρὸς τὰ ἄλλα ζῷα. *Gryphem, Indicum animal, audio similiter quadrupedem, ut leonem, esse; robustissimis item existere unguibus, leonum similibus; tum dorsum ejus pennis indui nigris, anteriorem partem corporis rubris; alas vero candidis. . . . . aquilino ore esse, & capite. . . . . oculis autem igneis. . . . .* Βάκτρι autem Indis finitimi eos illic auri custodes esse, aurumque effodere ajunt, & simul eo ipso nidos construere. . . . . sed cum ad colligendum aurum homines accesserunt, hos de pullis suis majorem in modum timentes pro eis pugnare, atque cum aliis etiam animalibus concertare. Pausanias quoque in Atticis galeam Palladis describens eadem fere narrat: Καθ' ἑκάτερον δὲ τοῦ κράνους, γρυπὲς ἄσιν ἐπειρασμένοι. Τούτους τοὺς γρυπας ἐν τοῖς ἔπεσιν Ἀριζέας ὁ Προκοννήσιος, μάχεσθαι περὶ τοῦ χρυσοῦ φησὶν Ἀριμασποῖς ὑπὲρ Ἰσσηθίων. *Utramque galeae partem Gryphes*

Tom. III.

F 2

re-

tenent. Hos cum Arimaspiis, qui supra Iffedones sunt, auri causa assidue bellare, Aristeas Proconnesius carminibus testatus est. Plinius vero ceteris adcuratior inter fabulosa monstra haec etiam recenset Lib. X. cap. 49: Pegafos equino capite volucres & Gryphas aurita aduncitate rostri fabulosos reor, illos in Scythia, hos in Aethiopia.

In hac igitur prima Tabula inducuntur milites barbarico cultu induti, unus pedes, alter eques, qui cum duobus Pegasis ferocientibus pugnant.

Huc spectat sequens Tabula CCLVIII., in qua cernitur caput viri peregrino galero contecti, qui equum regit, subsequente Grypho, nondum inito certamine.

Splendidior est pompa Tabulae CCLIX., in qua fervet bellum commissum cum hoc genere belluarum. Indumentum militum, seu potius Amazonum omnino scenicum; ut equidem putem, Gryphos istos homines fuisse in eam speciem deformatos, qui carptim ambulantes ex condicto, actiones illas exprimerent, quae in progressu veri belli solent accidere, & ita hoc spectaculo populi gratia aucuparetur. Qui in hoc praelio Reginam Amazonum simulat, acydarim in capite gerit, & peltam sustinet, & amplissimo amictu ornatus conspicitur, ut personam non suam ad vivum rapraesentet.

CLAS-

PICTURAE FUNEBRES.

TAB. CCLX., ET CCLXI.

ACHILLIS FATA.

CUltissima Etruscorum Natio exornare consuevit Vasa fictilia, cujuscumque usus illa forent, emblematis convenientibus, semper tamen magnificentissimis, quae non modo ex heroicis fabulis, sed etiam ex divinis arcessebant, ut nihil prae manibus haberent, atque tractarent, quod non instrueret. Ita prorsus fecisse observavimus in Vasis gameliis, in quibus Deorum nuptiae nobis occurrunt, & reliqua humanae vitae officia grandibus hisce parergis nobilitantur. Mors omnium maximum negotium negligi non debebat, quin juxta mentem eorum temporum abiret inornata. Ecce nunc in Vase cinerario Achillis mors a Graecis Scriptoribus tradita, tam exacte expressa, ut non Picturam, sed historiam legere nobis videamur.

Achillis mortem dolo adversariorum communiter adtribuunt Poetae. Ita Servius in Aeneid. III. 322: *Cum ad redimendum corpus Hectoris ab Achille etiam Polyxena venisset, adamata est. Quam cum Trojani fraude promississent Achilli in uxorem, Paris post Thymbraei Apollinis simulacrum latuit, & venientem Achillem ad foedus missa vulneravit sagitta. Fuit autem Templum Apollinis Thymbraei extra Trojam in Luco, de quo idem Servius loc. cit. vers. 85: Thymbraeus Apollo dicitur ab agro Trojae vicino, plenoque Thymbra..... in quo & nemus est, & templum, ubi a Paride Achilles occisus est. Quintus vero Calaber Paralip. III. v. 30. ipsum ab Apolline sibi infenso fauciatum scribit:*

Ὡς ἄρ' ἔφη, καὶ αἰστῶ ὁμοῦ νεφέεσσιν ἐτύχθη.

Ἡέρα δ' ἐσσάμενθ', στυγερόν προέηκε βέλεμνον.

καὶ ἐθούως οὕτως κατασφύρον. αἶψα δ' ἀνίαι

Δῦσαν ὑπὸ κρηδίν. ὁ δ' ἀντετάπειν ἦν τε πύργῳ.

Sic ait, & inter nubes adspectum sui recondit,

Aera-

Aeraque praetendens inimicum emittit telum:

Et continuo eum fauciat in malleolum pedis; statimque aegritudo

Cor subiit, & subvertitur ad modum turris.

Et Ovidius Metam. XII. in fin:

Dixit, & ostendens sternentem Troja ferro

Corpora Peliden arcus obvertit in illum,

Certaue lethifera direxit spicula dextra.

Pausanias vero a Paride, & Apolline Achillem interfectum refert in Atticis: Ἐγὼ Ἀχιλλέα μὲν Ὀμηρῷ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου φησὶ τοῦ Πριάμου, καὶ Ἀπόλλωνος ἀπολέσθαι. Achillem enim Homerus memoriae prodidit ab Alexandro Priami filio, & Apolline interfectum. Conciliat discordiam Servius subdens, quod in Templo Apollinis occisus, ideo fingitur manu Apollinis vulneratus.

Hanc historiam explicant figurae in ima parte Vasis depictae. Juvenis nudus spectator cum fistula sub mentita imagine Apollo est, totius machinationis vel auctor, vel conscius. Paris in Achillem jam conlabentem ictus reduplicat. Exsanguis vero a Juvene armato fortasse Pyrrho ejus filio sustinetur, ac si illum tentet erigere. Revera Achilles in infausto hoc congressu, ut refert idem Q. Calaber, Graecos habuit focios, quibus Polyxenae necem demandavit. Servius loc. cit. vers. 322: *Tunc Achilles moriens petit, ut, devicta Troja, ad ejus sepulcrum Polyxena immoletur, quod Pyrrhus implevit.*

Catastrophe hujus Tragoediae conspicitur in Templo Apollinis quatuor columnis subfulto, & lauri ramis ornato, in quo, eodem Paride adstante, qui in tumultu urceolum sacrificio nuptiali praeparatum inverterat, jacet corpus exanime Achillis. E lacunari pendent rotae currus votivae. Virgilius Aeneid. VII:

Multaque praeterea sacris in postibus arma,

Captivi pendent currus, curvaeque secures,

Et cristae capitum, & portarum ingentia claustra.

Ex alia parte Templi Juvenis seminudus ingentem lapidem humeris adtolit, veluti sepulcrum mortuo parans. Hisce industriis Pictores Etrusci non solum actum praesentem, qui revera indivisibilis est, sed etiam futurum ex praeparatione eorum, quae facienda sunt, demonstrarunt.

De

De hoc vero parergo alia mihi occurrit conjectura; quod nempe hic nobis obiiciatur Ajax, qui, mortuo Achille, multos Trojanorum stravit, Paris vero in illum direxit jaculum, quod abiit inane. At vicissim Ajax in Paridem ingens saxum immisit. Quintus Calaber loco citato vers. 331:

Τῷ δ' ἐπὶ τόξ' ἐτίταινε Πάρις . τὸν δ' αἴψα νοήσας
Κάββαλε χερμαδίῳ κατὰ κρατ'· ἐν δ' ἄρα θλάσσει
Ἀμφιφαλὸν κυνέην ὀλοὸς λίθ'·

*In hunc vero (Ajacem) arcum tetendit Paris, quem subito, re cognita,
In caput lapide percussit, & fregit
Galeam cristatam tristis flix.*

Vas illud pulcherrimum arae impositum intra Templum Apollinis anticipatio est sepulturae, qua Pictor ea, quae succedere debent, praemisso symbolo ostendit, ut totam simul historiam unico adspectu cognoscendam subiiciat. Homerus Odyss. XXIV. v. 72:

Ἦῶθεν δὴ τοι λέγομεν λεῦκ' ὄσ'· Ἀχιλλεῦ,
Οἶνω ἐν ἀκρήτῳ, καὶ ἀλείφατι· δῶκε δὲ μήτηρ
Χρύσειον ἀμφιφορῆα· Διωνύσοιο δὲ δῶρον
Φάσ' ἔμεναι, ἔργον δὲ περικλυτοῦ Ἠφαίστιο.
Ἐν τῷ τοι κἄτ' αἰ λεῦκ' ὄσ'· Φαίδιμ' Ἀχιλλεῦ.

*Mane jam tua collegimus alba ossa, o Achilles,
Vino in puro, & unguento; dedit autem mater
Auream amphoram, Dionysii autem domum
Dicebat esse, opus autem incliti Vulcani.
In hac tibi jacent alba ossa, illustis Achilles.*

Et Quintus Calaber III. 727:

Τοῦ δὲ κὲν ὄσ'· πάντα περὶ σενάχοντες ἐταῖροι,
Ἀλλεγον ἐς χηλὸν πολυχανδέα τε, βριαρὴν τε,
Ἀργυρέην· χρυσῷ δὲ διαυγέϊ πᾶσ' ἐκέκασο.

.....
..... μητὴρ δὲ οἱ ἀμφιφορῆα
Ὡπασε, τὸν γὰρ πάροιθε Διόνυσος πόρε δῶρον
Ἠφαίστου κλυτὸν δῶρον εὐφρον'· ᾧ ἐνὶ θῆκαν
Ὅσ' Ἀχιλλῆ'· μεγαλήτορ·

Ossa autem illius omnia, cum gemitu, amici

Col-

*Collegerunt in urnam capacem, & ponderosam,
Ex argento conflatam, quae fulgido auro tota insignita erat.*

*. . . . .
. . . . . Genitrix autem amphoram ipsi
Praebuit, quam olim Bacchus dono ipsi (Thedidi) dederat,
Insigne opus Vulcani, in qua recondiderunt
Reliquias magnanimi Achillis.*

Satyriscus non inaniter, immo scitissime introducit, veluti symbolum expiationum, quae secundum Thuscus per Bacchica Orgia fieri solebant, & quibus consecrationem potissime referebant. Hanc meam conjecturam confirmat posterior hujus Vasis adspectus, in quo ad ejus sepulcrum Bacchicus Minister inducitur ad libationes perficiendas.

In superiore hujus historiae parte geminae Deae conspiciuntur sacra expiatoria praeparantes. Quae velata, & coronata adparet, Juno, ut opinor, est cum ingenti patera, ovis, & adspergillo; aliam vero stolatam Thetidem esse reor, quae natum videns extinctum, dolorem suum videtur exprimere.

In collo Vasis pugna equitis cum pedite delineata est, fugiente retrorsum Amazone. Fortasse hic Achilles cum Memnone pugnat.

In Tabula CCLXI. ara sepulcralis Achilli sacra conspicitur, cujus mortem in anteriore Vasis parte delineatam observavimus. Heroibus enim columnae super sepulcra statui solebant, ut Sarpedoni apud Homerum Iliad. II. v. 674:

*Εἴθε εἰ ταρχύσουσι κασίγνητοί τε ἔταιτε
Τύμβῳ τε στήλῃ τε · τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων.*

*Ibi ei exequias facient fratresque, familiaresque
Tumuloque, cippoque; hic enim est honor mortuorum;*

Et v. vers. 369. pugnam describens Paridis cum Diomede:

*Αὐτὰρ Ἀλέξανδρῳ Ἑλένης πόσις ἠὲ κόμοιο
Τυδαΐδῃ ἐπὶ τόξα τίθειναι ποίμενι λαῶν,
Στήλῃ κεκλιμένῳ ἀνδροκμήτῳ ἐπὶ τύμβῳ,
Ἴλου Δαρδανίδαο, παλαίου δημογέστοιο.*

*Sed Alexander Helenae maritus pulchricomae
In Tydidem arcus intendebat pastorem populorum,
Columnam praetensam habens viri jacentis in sepulcro,*

Ili

Ili Dardanidae, antiqui senis honorati.

Et de ejusdem Achillis sepulcro Homerus Odyf. Ω. v. 80:

Ἄμφ' αὐτοῖσι δ' ἔπατα μέγαν, ἔ' ἀμύμονα τύμβον

Χεύαμεν Ἀργείων ἱερὸς ἑταρὸς αἰχμητῶν

Ἀκτῇ ἐπὶ προχούσῃ ἐπὶ πλατῇ Ἑλλησπόντῳ.

Circa vero ipsa (ossa) postea magnum, & insigne sepulcrum

Eudimus Argivorum sacer exercitus bellicosorum

Littore in excelsa in lato Hellesponto.

Quintus Calaber Paralip. Γ. 736:

..... Ἄμφι δὲ τύμβον

Ἀργεῖοι, καὶ σῆμα πελώριον ἀμφεβάλλοντο.

..... *At bustum,*

Et ingens monimentum Graeci aggerarunt.

Columnam tenia cingit, quae aliam pendentem coercet, quae ex lana constabant; quemadmodum Sichaei sepulcrum describit Virgilius Aeneid. IV. vers. 457:

Velleribus niveis, & festa fronde revinctum.

Et Ovidius Heroid. in epist. Didonis ad Aeneam:

Est mihi marmorea sacratus in aede Sychaeus,

Oppositae frondes, velleraque alta tegunt.

Sed de illarum colore infra opportunius agemus.

Ad Aram funebrem adcedit Bacchus cum Ministro ferulas tenente, aliaque instrumenta, quae sacris erat necessaria. Haec iusta funebria non ab hominibus celebrantur, sed Achilli, uti Deo, Deus ipse parentat, cui ius adtributum putabatur animarum ab omni labe humanitatis expurgandarum. Haec illa est ara, in qua apud Ovidium Metamor. XIII. spectrum Achillis adparuit:

Hic subito quantus cum viveret esse solebat

Exit humo late rupta, similisque minanti

Temporis illius vultum referebat Achilles,

Quo ferus iniusto petiit Agamemnona ferro.

Immemoresque mei disceditis, inquit, Achivi?

Obrutaque est mecum virtutis gratia nostrae?

Ne facite; ut quae meum non sit sine onore sepulcrum,

Placet Achilleos mactata Polyxena manes.

Tom. III.

G

TAB.

TAB. CCLXII.

IDEM ARGUMENTUM.

ITerum nobis sese obfert Achillis interitus, qui, fracta lancea, jamque corruens in terram jaculo Paridis interimitur. Hanc Picturam eidem adtribuo motus suffragio circumstantium figurarum, quae individue ad hanc historiam reclamant. Nam sedet supra Mercurius ponderum inventor, & praeses, ut tradit Diodorus Siculus apud Gyraldium, & Natalem Comitem agentes de Mercurio, qui eximiam trutinam trunco suspensam examinat, in qua cadaver Achillis adpensum pari pondere redimatur ad sepulturam, quemadmodum Trojani a Graecis corpus Hectoris ad ultimum officium repararunt. Lycophron in Cassandra vers. 271:

Ἄυθις τὸν ἀντίποινον ἐκχέας ἴσον

Πακτώλιον ζαθυμοῖσι τηλαυγῇ μύθρον.

Rursus redempto pro altero cadavere

Par pondus auri splendori Paetoli

Ferent . . . . .

Duo ex Musis circa Mercurium dolentes lessum faciunt. Lycophron ibidem vers. 273:

Κρατῆρα Βάκχου δύσεται κεκλαυσμένῃ

Νύμφαισιν, αἱ φίλαντο βηφύρου γάμος,

Λαβηθεῖν θ' ὑπερθε πιμπλέας σκοπῆν.

. . . . . Sed his cratera Bacchi mortuus

Perfusus inibit lacrimis Libethridum,

Pimplae incolunt quae verticem . . . . .

Hinc rursus observamus veterum religionem circa mortuos, quorum reliquias Baccho commendabant, ut constanti figmento tradiderint, ossa Achillis condita fuisse in urna a Baccho donata, ut ejus patrocinio anima mortui insons a poenis omnibus in Caelum contenderet.

Erato in vertice Vasis non luget, sed sororibus constantior jam grandem tubam parat, qua futurus Homerus huic Heroi aeternitatem nominis impartiatur.

TAB.

TAB. CCLXIII.

PARS POSTICA EJUSDEM VASIS.

JOcosus hujus Picturae concursus mire congruit cum morte Achillis; convenit enim coetus Bacchicus Satyrisci, & Fauni, ut propriis illorum caeremoniis anima defuncti expiatur. Uterque victimarum pellibus indutus est, ut jam alibi praemisimus. Adolescentior taedam praefert expiatoriam; ambo vero Cupidinem arcitenentem humeris vectat, sub quorum imaginibus Heroum animae exprimebantur a Baccho in Caelum investae.

Notandum est, Amorem illum, quem Satyriscus gerit, esse ex sexu femineo, mamillarum indicio. Anne cum anima Achillis etiam altera Polyxenae in Caelum dirigitur? Achilles quidem nec defunctus caelibem vitam ducere sustinuit; nam, ut ex Ibyco tradit Natalis Comes, Medeam sibi uxorem copulavit, *ubi ille in campos Elysios post mortem descendisset*. Immo, si fides habenda est relationi, quam vulgavit Leonymus Crotoniatarum Dux apud Pausaniam in Laconicis, Achilles post mortem vivebat, & Helenam, pro qua jam certaverat, in uxorem sibi copulavit. Ita Auctor: χρόνῳ δὲ ὡς ὑγιάντας ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Λευκῆς, ἰδῆν μὲν ἐφασκεν Ἀχιλλέα, ἰδῆν δὲ τὸν Ὀϊλέως, καὶ τὸν Τελαμῶν Ἀΐαντα, συνᾶναι δὲ καὶ Πάτροκλόν σφισι, καὶ Ἀντίλοχον. Ἑλένην δὲ Ἀχιλλῆα μὲν συνοικῆν. Cum vero jam sanatus domum revertisset, commemorasse Achillem se Ajacem Oilei filium, & Telamonis item Ajacem vidisse, cumque illis una Patroclum, & Antiochum, & Achilli quidem nuptam Helenam.

Baccha discincta in collo Vasis mortuo iusta persolvit.

TAB. CCLXIV., CCLXV., CCLXVI.,
CCLXVII., CCLXVIII., ET CCLXIX.

I D E M A R G U M E N T U M .

L Etissimi Vasis Vaticani imaginem producimus, senis Tabulis expressam. Geminae, quae praecedunt Tab. CCLXIV., & CCLXV., integram utriusque lateris speciem referunt. Duo sequentes obiiciunt nobis Picturas, quae corpus Vasis exornant, reliquae vero, quae collum; universae tamen ad ejusdem Achillis apotheosin referendae sunt.

In Tabula CCLXVI. Thetis lugubri adspectu truncum Achillis corpus per Oceanum ad Fortunatas Insulas desert. Insidet Hippocampo, quo dudum Achillem puerum ab Antro Chironis ad Lycomedis aulam adtulerat apud Statium Achilleid. I:

Erecto prospectat equo, qua cana parumper

Spumant signa fuge, & liquido perit orbita ponto.

Cur vero truncum cadaver deportet, fateor ignorare; dubius, an detrimento antiquae Picturae, an recentis Pictoris incuria: Non enim raro haec sphalmata occurrunt in delineandis antiquitatum monumentis labefactatis, quemadmodum contigit in Tab. XXXVII. apud Dempsterium num. I., ubi in Ossuario Etrusco Polyxenae sacrificium expressum est, & ex pari oscitantia Pictor pro corpore Virginis ingentem hydriam substituit, ut notavi in meis Paralipomenis, & in Dissertatione *de Pictura Etruscorum* Tom. I. huius Operis. Ceterum mortuorum imagines ad Elysios transvectae semper integra humana specie a marinis monstris deferuntur, nusquam vero imminutae. Ast vereor, ne mysterium aliquod antiquae disciplinae Etruscae hic lateat, & truncum corpus significet crassio rem illam animae partem, quae in inferna deprimebatur. Ita Servius Aeneid. II. vers. 771: *Umbrae sunt inferorum. Sic Ulysses in Homero apud Inferos umbram Herculis cernit, quia post mortem umbrae inferos, animae caelum petunt.*

Post Thetin jam a littore solventem humi sedens conspicitur Dea
ve-

velum ex lacerto adtollens, quam Tellurem exprimere puto, quae animam ex ejus imperio in caelum migrantem intuetur. Id parergon solemne fuit in consecrationibus, nam in basi columnae Antoninae eadem suspicit Augustam animam, dum in caelum effertur.

Testis alter sedet Mars lancea armatus, & clypeo, qui mirabundus prospicit in altum animam Achillis sedentem in throno, & dexteram manum imponentem super parazonium. Virgilius Aeneid. VI:

..... quae gratia currum,
 Armorumque fuit vivis, quae cura nitentes
 Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Senex penulatus, innixus baculo vel Aeacus est, vel Lar familiaris. Utrumque apud Thuscus, qui Larium nomine intelligebant majores illos, qui familiam suam potissime extulissent, ut diximus in *Acherontico* cap. XII. Hic vero supplici gestu Deum Caelum precatur, ut nepoti suo locum inter Divos adtribuat.

Quod vero Aeacus expostulat, idem elata manu imperat Jupiter, qui post senem conspicitur. Quid nī pronepoti suo? Nam ex Jove Aeacus, ex Aeaco Peleus est. Id vero officii merito huic seni demandatur; nam praeter vinculum sanguinis, ipse mortuorum judex, & discussor habebatur, sed inter conjudices mitior. Servius Aeneid. VI. vers. 432: *Aeacus, & Rhadamanthus fratres mitiores.*

Deus Caelus, de quo in meis *Lucernis* Tom. I. Tab. VII. pag. 11., & in *Coniecturis* nuper editis de *Maxmoreo Sepulchrali Cinerario Perusiae effosso* §. VIII. pag. XXVII., & seqq., circulum quadripartitum, veluti symbolum, & insigne suae potestatis, extollit, & conversus in Jovem jam indicat sphaeras, inter quas locum illi designarat. Id porro Thetidi promiserat Neptunus apud Q. Calabrum loc. cit. v. 770:

Οὐ γὰρ μιν μόρῳ αἰνῶν ὑπὸ ζόφον αἰὲν ἐρύξει,
 Οὐδ' Ἀΐδης, ἀλλ' αἴψα καὶ ἐς Διὸς ἵξεται ἀνγὰς.

*Non enim lugubre fatum perpetuo cum tenebris praepediet,
 Ut nec Pluto; sed mox ad lucidas Jovis sedes evehetur;*

Et Ovidius *Metamor.* XII. de Achille:

..... *Nec inania tartara sentit.*

In Tabula CCLXVII., quae posticam partem hujus Vasis ostendit, cernitur umbra Achillis, quae judicium Proserpinae subit, ad cu-
 jus

jus aedem, cum insignibus prioris instituti, equo, & lancea munitus adcedit. Illa sedens in throno, & sceptro mucronato insignita advenam benigniter excipit. Hanc extremae discussionis traditionem adeo constanter testati sunt Pictores Thusci, atque Sculptores, tum & hi, qui Etruscis successerunt, ut frequentissime in monumentis sepulcralibus hanc ipsissimam actionem replicaverint; quod multiplici exemplo ostendi in notis ad Museum Nanium, & saepissime videre est apud universos rei Antiquariae Collectores. Opportune Claudianus de Rapt. Proferpin. II:

*Sub tua purpurei venient vestigia Reges,
Deposito luxu, turba cum paupere mixti.
Omnia mors aequat; tu damnatura nocentes,
Tu requiem datura piis . . . . .*

Heroibus mortuis tribuebatur equus, quo ut plurimum ad Elysios transvehuntur, quod late probavi in Dissertatione *de Transvectione Animarum* in Tomo III. *Gemmarum Astriferarum* pag. 116. Hinc inolevit, ut bellator equus mactaretur in funere, ut quodammodo anima equi umbrae domini sui obsequeretur, quin & in eodem rogo, quo heri corpus cremabatur, in parte discreta uri solebat etiam equus. Virgilius XI. vers. 89. in funere Pallantis:

*Post bellator equus positus insignibus Aeton;
Militaris enim disciplinae fuit (ut ibi tradit Servius), ut equus ad sepulcrum duceretur, positus insignibus sine phaleris. Q. Calaber Lib. I. vers. 783. de Penthesilea:*

*. . . . . ὁ γὰρ Φρεσὶν ἦσι μενοίνα
Κούρειν ὀμβριμόθυμον, ὁμῶς τεύχεσσι, καὶ ἵππῳ,
Ἐς μέγα σῆμα βαλέσθαι ἀφνειοῦ Λαομέδοντος.*

*. . . . . Is enim animo suo destinaverat,
Puellam magnanimam, una cum armis, & equo,
In magnificum opulenti Laomedontis tumulum inferre;
Et Lib. III. vers. 718. de funere Achillis:*

*Ἦνυσσε πῦρ αἰθρήλον, ἀποκταμένων περὶ νεκρῷ,
Ἴππων τ', αἰζηῶν τε, καὶ ἄλλ' ὅσα δακρυχέοντες
Ὀμβριμον ἀμφὶ νέκυν καμήλια θῆκαν Ἀχαιοί.*

*Ultimum post alios, quo necati erant, in mortuo honorem,
Equos*

Equos, virosque, & quaecumque alia lacrimantes

Achivi, ex thesauris deprompta Augusto cadaveri adjecerant.

Deprecatores adstant circa Templum Proserpinae Dii, Deaeque, quorum postremae sublato pede in signum religionis vota obferunt. Dii vero sedentes arma Achillis adtollunt, testimonia virtutis.

Sequens Tabula CCLXVIII. Picturam ostendit in collo Vasis conspicuam. Hinc cernitur Sol in quadriga, qui in Caelum contendit, veluti testis oculatissimus; nec enim alio curru in Caelum extolli debuerant principes populorum, quam principis planetarum: quod etiam observatur in basi Columnae Antoninae, ubi apotheosis hujus Imperatoris miro artificio sculpta est, adstantibus in quadrigis Sole, & Luna. Idem videre est in *Lucernis* apud Bartholium, & in meis.

Quadrigam praecedit hinnulus maculosa pelle conspicuus, imago Caeli, cujus stellas pellis coloribus imitatur, ut supra notavimus in notis ad Bacchanalia.

Postrema hujus Vasis Tabula CCLXIX. obicit nobis quadrigam Solis, & Lunae stantem in medio Caeli, divergentibus hinc, & inde equis, ut saepe in Nummis.

Haec quadriga, cujus sinistram tantum rotam conspiciamus, non in nubibus, sed in carinae alveo conlocata cernitur, singulari quidem exemplo, sed sagaci consilio; cum enim Sol in suo curru sororem Lunam exceperit, ejus vehiculum submisit quidem, sed non repudiavit. Luna enim humidae naturae regnum sortita est, quare utroque juncto Planeta imperium Caeli, Terraeque, & Maris quinetiam cumulatum esse intelligitur.

In navis sponda circa proram thalamium exsurgit, sive jugum ad remum, veluti in centro conlocandum, atque versandum, quemadmodum in puppi oculus navis ad rudentes emittendos, de quo videndus Bayfius *de re Navali*.

Ex una parte alacer Juvenis brevi tunica indutus Lucifer est, qui elato gladio stellantem noctem depellit, ac dividit a die jam adveniente, clypeumque post se adducit, quo Solis discus significatur; hoc enim nomine audit apud Astronomos, quamadmodum & Orbis apud Poetas. Propertius III. 3. 36:

Solis & auratis luxerit orbis equis.

Ex

Ex alia parte Hesperus nudus sua cum stella supra caput fulgente fraena equorum subripit . Apollonius Argonaut. III :

. . . . . Nox injecit equis juga ,
ut ad Occidentem declinent . Nam & velum noctis jam expandit .
Virgilius Aeneid. I :

Involvens umbra magna terramque , polumque .

Ast nuncius iste noctis quaternas faces ardentes defert simul conligatas; nam nox in quatuor spatia , quae faces vocabantur , dividi solebat . Macrobius Saturnal. Lib. I. 3 : *Deinde vespera , quod a Graecis , tractum est ; illi enim ἐσπέραν a stella Hespero dicunt . Ab hoc tempore prima fax dicitur , deinde concubia , & inde intempesta , cum media nox esse coeperit . Praeterit quartam , quae inter mediam noctem , & auroram intererat , & Svidas in προφυλακή . Εἰς τέσσαρας φυλακὰς διαίρεται ἡ νύξ . Nox in quatuor vigilias dividitur ; & Censorinus de die Natali cap. 23 : Noctem quadripartito dividebant , idque testatur similitudo militaris , ubi dicitur Vigilia prima , item secunda , & tertia , & quarta . Horatius vero has faces poetice vocat lumina , Satyra VII. 33 :*

Maecenas iterum sub lumina prima venire

Convivam . . . . .

Interea mirabar , quadrigam Solis Hespero rapiente habenas in occasum declinare , symbolo manifestissimo , quo mors Achillis denunciatur ; at vero proram subjectae navis in oppositum ferri versus orientem , non sine maturo consilio Pictoris scitissimi factum est , qui totam hanc historiam ad mythologiae tramites exponebat . Meo quidem iudicio haec fuit causa oppositae directionis Navis Lunae , cujus vis naturae humanae proclivior est , vitam Achillis protrahebat in orientem , ut esset diuturnior ; Sol vero , qui hunc Heroem in Caelum ferre contendebat , ad occasum properabat , Hespero mortis symbolo in eam partem urgente , & lora equorum extorquente , ut ad finem diei citius perveniret .

TAB.

TAB. CCLXX., CCLXXI., CCLXXII.,
ET CCLXXIII.

IDEM ARGUMENTUM.

Nondum ultimum vale diximus defuncto Achilli; nam ejus fata contemplamur in altero Bibliothecae Vaticanae Vasculo, cujus integrum exemplar exponit nobis prior ex Tabulis hic supra enunciatis. In altera vero subsequente obiicitur nobis Templum patens Tymbraei Apollinis, in quo per fraudem introductus Achilles a Paride post simulacrum latitante, telo emisso confoditur, delapsis ex ejus manu jaculis, & parma ex humero decidente.

Unus ex equis illis immortalibus ex Zephyro, & Podarge natis, ut refert Q. Calaber Parlipom. Lib. III. v. 747., quibus in bello utebatur, veluti opem laturus domino suo, seu potius dolorem exprimens pedem adtollit, & hiantem ore tamquam nitritum emittit; sed Paris, ne obsistat, illum fraeno cohibet, dum dextera ictum conlabenti reduplicat. Hic ille est equus, qui Achillem usque ad Inferos sequutus est.

Dii, qui circumstant, veluti jam mortuo iusta persolvunt. Lar Domesticus cum baculo, more Etrusco, nodis aspero in crepidine Templi consistit. Thetis mater acerram, & vittam obfert, ad cujus pedes reclinata conspicitur fatalis Urna, opus Vulcani, in qua Herois cineres erant reponendi, ut supra notavimus. Bacchus cum bifida vite occurrit funeri, & floream corollam sepulcro suspendendam defert; nam hoc honoris genere delectari mortuos inanissime reputabant. Juvenalis Satyr. VII. 207:

*Dii majorum umbris tenuem, & sine pondere terram,
Spirantesque crocos, & in urna perpetuum ver.*

Thetidi ex alia parte respondet senex Peleus, qui coronam alteram, & molam obfert; nam cum occubuit Achilles, adhuc ejus parens vivebat, atque inter querelas, quae mater fudit in morte filii, hanc etiam addidit. Q. Calaber loc. cit. Lib. III. vers. 610:

*Οὐνεκά μ' οὐκ ἐθέλουσαν ὑπ' ἀνέρι δῶκε δαμῆναι,
Ἀνέρι, ὃν τάχα γῆρα ἀμείλιχον ἀμφὶ μέμαρφε,*

Tom. III.

H

Kῆρῆς

κῆρ' ἐγγὺς ἔασι, τέλ' ὅθ' θανάτοιο φέρουσαι.

*Quid me invitam (Juppiter) viro comprimendam dedit,
Viro, quem tristis subito corripuit senectus.*

Itaque mortis finem adducentia jam fata pro foribus adstant.

Dea altera cum rosis, & paropside pomulis onusta, thure forsitan, aut aliis aromatibus in funus conferendis, jam pompae tristi se parat cum alio ex Diis, qui corollam ingentem, & teniam inde pendentem sustinet. Hujusmodi fasciolae, ut supra vidimus, columnae sepulcrali circumligari solebant.

Sequitur Tabula CCLXXII. , in qua sepulcrum Achillis in formam Templi erectum intuemur. In infima parte sepulcri, veluti latens Urna cineraria indicata conspicitur, ut intelligeremus jam funus esse absolutum. In area Templi, & super Herois ossa conspicitur jam constituta columna, cujusmodi vidimus olim Perusiae e sepulcris erutas, & in formam balaustrae tornatas. Quin & Punicis etiam litteris incisas in Sicilia repertas esse rescivi. Achillis tumulum sub Troja erectum fuisse, tradit Virgilius Aeneid. III. vers. 403 :

*O felix una ante alias Priameja virgo
Hostilem ad tumulum Trojae sub moenibus altis
Jussa mori.*

Homerus vero Odyss. loc. cit. eum in Insula, prope Chersonesum, illi sacra conditum fuisse tradit, & idem Q. Calaber loco pariter adducto vers. 736. hanc sententiam confirmat :

. . . . . Ἀμφὶ δὲ τύμβον
'Αργεῖοι, καὶ σῆμα πελώριον ἀμφεβάλλοντο
'Ακτῇ ἐπ' ἀκροτάτῃ παρὰ βένθεσιν Ἑλλησπόντου.

. . . . . *At bustum,
Et ingens monumentum Graeci aggerarunt
In summo littore, prope Hellesponti profunda.*

Ibi vero divinos honores, ut Deus, obtinuit apud Barbaros; sic enim Neptunus Thetidem solari curavit. Ibid. vers. 772 :

Καὶ οἱ δῶρον ἔγωγε θεοῦδέα νῆσον ὀπάσω
Εὖξανον κατὰ πόντον, ὅπῃ θεῶν ἔσσεται αἰὲν
Σὸς παῖς· ἀμφὶ δὲ Φῦλα περικτιόνων μέγα λαῶν
Κῆρον κυδαίνοντα θυηπολίνης ἑρατειῆς,

Ἰσού

Ἦσαν ἐμοὶ τίσουςι . . . . .

*Atque ego ipsi muneris loco coram Diis insulam tradam,
Ad pontum Euxinum, ubi pro Deo habebitur perpetuo
Natus tuus; & circumquaque finitimorum gentes hominum insigniter
Gratis illum sacrificiis venerantes
Non minori, quam me, cultu afficient. . . . .*

Hunc eundem cultum Achilli praestitum etiam in Graecia, testatur Pausanias Eliacorum II., & Servius Aeneid. vers. 332. refert, Pyrrhum, cum in Graeciam rediret, in Templo Apollinis Delphici aras Patri suo constituisse, & sacrificasse.

In sepulcri crepidine vittae plurimae pendent, quod frequentissime observatur in aliis schedis apud me, quae ad idem argumentum spectant, & quod etiam videre est in aliquibus ex Tabulis subsequen-
tibus. Virgilius Aeneid. III. 63:

. . . . . *Stant manibus arae,
Caeruleis maestae vittis, atraque cupressu.*

In interiore parte sumptuosissimi sepulcri Etrusci, quod extra moenia Eugubii conspicitur, exstant adhuc claviculi aenei in gyrum dispositi, & notabiliter capitati, e quibus tenias hasce suspendebant, quo spectat illud Virgilii de sepulcro Sichaei, superius adlatum. Ubi vero ageretur de sepulcris sine cella, crepidini columnae, & arae sepulcrali imponebantur. Par numerus in inferiis servabatur, ut notavimus in observationibus ad *Veteres Lucernas* Tom. I. 36., unde Virgilius Aeneid. V. vers. 77. in parentalibus:

*Hic duo rite mero libans carchesia Baccho
Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro;*

& in VI. vers. 242:

*Quatuor hinc primum nigrantes terga iuvencos
Constituit . . . . .*

Dii, ac Deae domesticae juxta Etruscorum institutum coronas, & liba de more obferunt sepulcro pro tanti Herois expiatione.

Tabula postrema hujus Vasis Picturam in ejus collo adpositam ostendit, nempe processus Bacchici partem, cujus suffragiis, quae maxima putabantur, anima Achillis in Caelum efferretur. Quin etiam suspicor, Baccham expressam in curru ab alitibus Gryphis evecto ad

Tom. III.

H 2

ani-

animam Achillis fufcipiendam advenire, praeunte ministro cum face, qui vices Phosphori gerit; non enim Tigrides consuetae ad iter caeleste eligendae erant. Hinc inolevit usus frequentissimus apud Etruscos, atque subinde apud Romanos, ut Gryphi in sepulcris insulperentur, tamquam animal omnium aptissimum officio animarum ad sidera effendarum; animal praeterea Soli sacrum subit vicem sui Numinis, cui cura demandata erat Heroum tollendorum ad Superos.

TAB. CCLXXIV.

I D E M _ A R G U M E N T U M .

EXtremam Achillis historiam obfert nobis Vas alterum Bibliothecae Vaticanae, cujus tantummodo ad nos pervenit schema posticae partis; nam praecipui adspetus delineationem excidisse dolemus cum parergis, quae collum Vasis adornabant. Actio, quae in hac superstite Tabula delineata cernitur, in duas discretas lineas divisa est, in cujus ima Paris armatus, & truculentus cadaver Achillis pretio redemptum Thetidi matri resignat, quae genibus exceptum luget, non sine tamen dignitate, quam Thusci Pictores studiosissime semper observarunt.

Thetidem ad funus Achillis adcessisse, & excepisse in sinu, tradit Homerus Odyss. Ω. vers. 55

Μήτηρ ἐξ ἁλῶς ἦδε σὺν ἀθανάτησ' ἀλήσιν

Ἐρχεται, οὗ παιδὸς τεθναότῃ ἀντιώσα.

Mater ex mari haec cum Deabus marinis

Venit suo filio mortuo adfutura.

Et Q. Calaber Paralipom. Lib. III. vers. 604:

Μήτηρ δ' ἀμφιχυθῆσα, κύσε σόμα Πηλείωνος,

Παιδὸς ἐοῦ.

Porro mater in Pelidae amplexum fusa, oscula impressit ori

Filii sui;

& rursus vers. 659:

..... Ἀγχι δὲ παιδὸς

Ἔσται σὺν ἀθανάτησιν Νηρηΐσιν ἀμφὶ δὲ Μοῦσαι, κ. τ. λ.

..... Sed

. . . . . Sed juxta natum

Sedet Thetis cum immortalibus Nereidibus, & prope Musae &c.
& Ovidius in morte Tibulli:

Memnona si mater, mater ploravit Achillem,

Et tangunt magnas tristia fata Deas.

In extremo hujus lineae angulo Mercurius coronatus adstat crumenam fatis conspicuam sustinens, elato super saxum altero pede, uti Deus utrique regioni supernae, & inferae familiaris:

. . . . . Superis Deorum

Gratus, & imis.

Hunc corporis statum non fortuitum observabimus infra in Tabula CCLXXXVII. Quale vero officium subiturus sit in hoc fuere Deus iste, paullo infra patebit.

Duo ex Laribus, quos majorum umbras esse jam diximus, interveniunt; nempe Hostilius sedens cum scuto, & lancea, Domesticus vero stans prope Mercurium. Hos enim in bello, & pro muris optulari pro nepotibus suis, potissime reputabant.

In superiore linea Victoria quadrigam agit, ut animam hujus Herois accipiat, & ad sidera extollat, nec aliis jugalibus uti poterat ad hujusmodi officium, quam equis defuncti, qui cum divinae originis essent, & ratione praediti mortuum dominum luxerunt. Q. Calaber loc. cit. vers. 740:

Οὐδὲ μιν ἄμβροτοι ἵπποι ἀταρβέος Αἰακίδαο

Μίμνον ἀδάκρυτοι παρὰ νήεσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ

Μύροντο σφετέρῳ δαίκταμένου βασιλῆος.

Neque immortales equi impavidi Aeacidae

Manferunt lacrimarum expertes, juxta naves; sed etiam ipsi

Fletu ob dominum suum, in bello peremptum, se adfligebant.

Eo enim perempto, cum in manus Neoptolemi ejus filii pervenissent, ejus quoque animam ad Elysios transfulerunt. Ibid. 757:

Τέτρατον αὐτ' ἐπὶ τοῖσι, Νεοπτολέμῳ μεγαθύμῳ,

Τὸν καὶ εἰς Ἡλύσιον πεδῖον μετόπισθεν ἔμελλον

Ζηνὸς ὑπ' ἐννεσίῳσι φέραν, μακάρων ἐπὶ γαῖαν.

Quarto autem post hos contigerunt Neoptolemo magnanimo,

Quem etiam ad campum Elysium posthac erant

Depor-

Deportaturi ad beatorum regionem, Jovis consilio.

Praecedat quadrigam Mercurius animarum deductor, de quo Horatius VI. 10:

Tu pias laetis animas reponis

Sedibus . . . . .

Postremus in hac linea est Lar vialis conspicuus ex sarcinula, quae in ejus humero exsurgit. Tria haec Larium officia cumulantur, ut disciplina nationis Etruscae observetur; ceterum omnes lancea armati conspiciuntur, veluti grande aliquid moliantur.

Haec tam varia expositio ejusdem historiae, quam in hisce Vaseculis admirati sumus, sed tamen consona semper Etruscae institutioni, suspicionem mihi ingessit, universas hasce Urnulas ab eodem Pictore fuisse concinnatas ad scientiam simul, & ingenii ubertatem experiendam, easque simul in uno, eodemque sepulcro inlustris alicujus familiae conlocatas; nam persaepe fieri solebat, ut, subcrescente luxu, viri nobiles reliquias majorum ex humiliori sepulcro in splendidiorem transferrent, quod alibi de Furiorum monumentis praemisimus; nam praevio Pontificum decreto, & justis redditis, fieri poterat. Ibi vero Urnulis hisce uno tempore factis, & diu abditis, detecto sepulcro, omnes simul in lucem rediere, ac in manus Caesii Cardinalis pervenerunt, in cujus Bibliotheca recensentur ab ejus temporis Antiquario. Subinde in manus Cardinalis Gualterii concesserant; Demum in Bibliotheca Vaticana, ubi perpetuam incolumitatem illis auguramur, locatae sunt. Et revera forma Vasorum, indoles Picturae, & componendae Historiae ratio una in omnibus adparet, quin etiam electio argumenti, quo nihil magnificentius, & pro cultissimo Pictore elegantius.

TAB. CCLXXV., ET CCLXXVI.

HERCULIS APOTHEOSIS.

Non multum distat a Picturis antecedentibus haec praefens, in qua Hercules, absumpta omni humanitatis labe, ignibus Oeteis in Caelum effertur,

. . . . . tantumque Jovis vestigia servat,

ut

ut ait Ovidius Metamor. IX. v. 266. Curriculo enim exceptus a Victoria ad astra contendit, praeunte Mercurio coronato. Idem Ovidius:

*Quem Pater omnipotens intra cava nubila raptum
Quadriugo curru radiantibus intulit astris.*

In altera parte hujus Vasis decursio exprimitur circa columnam sepulcro Herculis impositam cum auriga victore, qui manu ipsius Victoriae e Caelo delapsae coronatur. Haec certamina Heroum memoriae consecrata fuisse ab ipso Homero accipimus, qui decursiones circa Patrocli sepulcrum describit Iliad. ♣. vers. 185. Q. Calaber in funere Achillis Lib. III. vers. 691:

*Ἀλλ' ὅτε δὴ περὶ πᾶν πυρὴν διεκοσμήσαντο,
Πεζοὶ ἄμ' ἱππῆεςσι, σὺν ἔντεσιν, ἐρρώσαντο
Ἀμφὶ πυρὴν πολὺ δάκρυ . . . . .
Cum itaque rogam satis superque adornassent,
Pedites cum equitibus armati circumierunt
Pyram lacrimosam . . . . .*

Herculi vero potissimum hic honor debebatur; ille enim primus ludorum institutor ferebatur. Statius Thebaid. VI:

*. . . . . Primum Pisca per arva
Hunc pius Alcides Pelopi sacravit honorem,
Pulveremque fera virum deterfit oliva.*

TAB. CCLXXVII., ET CCLXXVIII.

IDEM ARGUMENTUM.

ECce jam Hercules in coetu Deorum exceptus, & in folio sedens, substrata leonis pelle. Sustinet praeter clavam arcum, & pharetram, qua athla multa confecerat. Apollodorus Biblioth. Lib. II. Cap. V: Προμαθῶν δὲ παρ' Εὐρύτου τὴν τοξικὴν Ἡρακλῆς, ἔλαβε παρὰ Ἑρμοῦ μὲν ξίφος, παρ' Ἀπόλλωνος δὲ τόξα, παρὰ Ἡφαίστου θώρακα χρυσοῦν, παρὰ δὲ Ἀθηνᾶς πέλτον. Hercules per Euritum sagittandi peritiam antea consecutus ensē a Mercurio, ab Apolline sagittas, a Vulcano thoracem aureum, & a Minerva pepalum accepit. Ideo non indigna munera, quae in Caelum gestarentur.

Adstat a tergo Mercurius, qui eum ad hunc gradum evexerat, sed

sed quasi recedens effectus est; nam a superis ad infera pro ejus instituto remeare tenebatur. Bacchus vero cum thyrso vittato sedet in ejus conspectu, veluti qui ad divinitatem adsequendam multa contulerit, & prope Bacchum conspicitur Juppiter.

Inter Caelites micat Minerva, cujus ope tot facinora Hercules perpetrarat, in cujus clypeo oleae ramus sibi facer depictus est.

Post tergum Palladis sedet Juno insignis scepro, quae vix conversa novum advenam admiratur, cui semper obstiterat. Ovidius Metamor. IX. circa finem:

*Affensere Dei, conjux quoque regia visa est,
Cetera non duro, duro tamen ultima vultu.*

Accurrit Hebe alata, nectar illi obferens, deinde & futura conjux. Apollodorus Lib. II. Cap. VII: *Εκάθεν δὲ τυχὼν ἀθανασίας, καὶ διαλλαγῆς Ἡῒα, τὴν ἐκείνης θυγατέρα Ἡῒβην ἔγημεν.* Deinde immortalitatem adeptus, & revocatus in gratiam cum Junone Hebem ipsius filiam in uxorem duxit. Martialis Epig. 67. Lib. IX:

Nunc tibi Juno favet, nunc te tua diligit Hebe.

Mars placidus, & sola munitus lancea stans Herculem intuetur; post quem ara divinitatis symbolum erecta conspicitur, & seorsim tripos indicium futurarum nuptiarum, quas in alio simili Vase Caesarei Musei delineatas observavimus supra Tom. I.

In parte adversa praesentis Cinerarii pompa Bacchanalis expressa est, saltantibus Baccha cum tympano, & Faunis. Hic rursus aram intuemur in tres gradus distinctam pro triplici ordine initiatorum, de quo alias sermo incidit. Hydria humi prostrata furorem tripudiantium significat. Dignum vero observatu est cingulum illud, seu corda humi diffusa sub pedibus saltantium, de quo symbolo videnda, quae diximus supra ad Tab. CCXXIX; & alias ejusdem Classis. Sed ne quid intentatum relinquamus in argumento adeo obscuro, videndum, an funiculus ille limitem importet, quoad Bacchis progredi liceret, veluti limes loci arcani, quem nemo transgrederetur. Quidquid interim sit, ex replicatis exemplis conligimus, id parergon minime arbitrarium fuisse Pictoribus, sed lege Bacchica introductum.

TAB.

TAB. CCLXXIX., CCLXXX., ET CCLXXXI.

HERCULIS APOTHEOSIS.

AD Herculis in Caelum elevationem pertinere puto hanc Picturam, in qua Phosphorus media tantum sui parte conspicuus, relicta quadriga, qua animam Herculis adsumferat, quasi quiescens elevat ingentem facem. Ejus inferior pars latet; nam sole adveniente, post ejus exortum vehementi fulgore, ut ita dicam, Phosphori media pars debilitatur, atque obfunditur.

Sedet in throno divinitatis Hercules cum Hebe sibi conjuncta, cui Juppiter stans cum sceptro aquilifero, Etruscis maxime augusto, sancit divinitatem, & sedere jubet cum Nata. Circa collum Jovis singulari exemplo conspicitur verbena instar torquis, quod quidem insigne illi adtribuebant, ut opinor, cum negotia majoris notae sibi adsumeret.

Junonem cogitabundam supra Herculem intuemur, quam semper novo hoc Numini infensam Hymenaeus alatus, sive Amor nuptiarum conciliator blande demulcet; quemadmodum illi reconciliatam vidimus in Pictura antecedente.

Dea Pudicitia coronata signum nuptiarum detrahit flammeolum ex humero.

Sol capite eminenter radiato adstat sub palma Musis sacra, & Apollini.

In tertia hujus Vasis Tabula Picturam conspiciamus, quae in collo Vasis disposita est, in qua occurrit nobis Bacchi cornigeri protomes. Armata fronte saepe hunc Deum nobis obiciunt Scriptores. Orpheus in Hymno Dionysii:

Κισσίσφυον, ταυροπὸν

Hedera florentem, faciem tauri habentem;

& in alio Amphietae:

Ἄλλα μάκαρ χλοόκαρπε, κερασφόρε, κλέπιμε Βάκχε,

βαῖν' ἐπὶ πάνθ' αὖτε τελετὴν . . . . .

Sed beate virescere fructum faciens, cornute, fructuose Bacche,

Accede ad perdivinum sacrificium . . . . .

Tom. III.

I

& Ovi-

& Ovidius Metamor. IV. vers. 19 :

. . . . . Tibi, cum sine cornibus adstas,
Virgineum caput est . . . . .

Ante caput Bacchi geminae virgae adsurgunt, una amplioribus frondibus, nempe laurea, altra minutioribus, hoc est myrtea, nam utraque arbore gaudebat. Aristophanes in Ranis vers. 327 :

Ἰάκχ', ὦ Ἰάκχε,
Ἐλθε' τόν δ' ἀνά λαμῶνα χορεύων
Ὅσιους ἐς θιασώτας,
Πολύκαρπον μὲν τινάσσων
Ἀμφὶ κρητὶ σῶ βεύοντα
Στέφανον μύρτων,
Iacche, o Iacche,
Veni hoc in pratum tripudiaturus
Sacros inter saltatores,
Multifructus quidem quatiens
Circa caput tuum emanantem
Coronam myrtis;

Et Homerus Hymno in Bacchum :

Δὴ τότε φοιτίζεσκε καθ' ὑλήεντας ἐναύλους,
Κισσῶ, καὶ δάφνῃ πεπυκασμένῃ.
Tunc ibat ad nemorosos recessus,
Hedera, & lauro ornatus.

Bini leones hinc inde ejus imaginem stipant; quippe quia Bacchus in leonem conversus Rhoecum gigantem laniavit. Horatius Lib. II. 19 :

Tu cum parentis regna per arduum
Cobors Gigantum scanderet impia,
Rhoecum retorfixisti leonis
Unguibus, horribilique mala.

Hinc Orpheus in Hymno Dionysii illum vocat ἐπιβρομον valde rugientem. Quinimmo iterum cum pugnaret adversus Indos, conversus in leonem periculum evitavit apud Nonnum Dionys. XL.

TAB.

TAB. CCLXXXII. AD CCLXXXIX.
HEROIS INCOGNITI APOTHEOSIS.

IN speciosissimo hoc Vase omnia redolent alicujus Herois consecrationem, sed nulla subsunt indicia, quibus uni, vel alteri totum hunc complexum tribuamus; omnia namque mystice exponuntur sine aliquo historiae subsidio.

Columnae imminet imago Caeli, quod fulmen vibrat, & gyrum sustinet quadripartitum ad totidem mundi plagas significandas, ut supra observavimus ad Tab. CCLXVI.

Heros armatus ostentat in lance torques, phaleras, aliaque virtutis bellicae testimonia, quae ideo cum mortuis efferebantur, & aliquando consumebantur in rogo, ut quodammodo spiritum sequi viderentur. Integra vero humabantur, ubi combustio abesset, quemadmodum apud Pincenos, quibus humatio praeferebatur, ut assidue in eorum sepulcris datum sit jocalia haec invenire. Id praecipue fieri solebat de coronis, ut ex Cicerone, & Plinio supra demonstravimus. Mercurius, cui officium imminebat animarum efferendarum in Tab. CCLXXXVI., quae huic respondet, sustinet trophaeum, ex hostibus devictis reportatum, lorica, clypeum, pileum laconicum cum lancea.

His virtutum indiciis adcedunt ex altera parte suffragia sacrificiorum, sine quibus divinitas non tribuebatur. Dea Tellus calathum gerit, in quo binae cistulae continentur cum frugibus, & aromatibus, quorum ipsa parens est, sacro illi arcano perficiendo praescripta.

Juvenis fortasse Apollo jam Pastor hircum defert. Arnobius Lib. II: *Etruria Libris in Acheronticis pollicetur certorum animalium sanguine Numinibus certis dato divinas animas fieri, & ab legibus mortalitatis educi*. Sic Homerus, & Q. Calaber in Odyssaea, & in Paralipomenis referunt, in morte Achillis boves, & pecudes fuisse mactatos.

In collo Vasis ex parte antica Tabulae CCLXXXVII. Victoria diademata quadrigam agit ad mortui Herois animam fuscipiendam, quod quidem munus per saepe exsequitur in Tabulis anterioribus.

Frena equorum regis Aurora, veluti principium novae melioris vitae, quemadmodum & Phosphorus. Hic vero rursus aliam veterum

Tom. III.

I 2

su-

superstitionem subodoramus, quod nempe cadavera per noctem comburerentur, ut, exustis mortalitatis vestigiis, animae sub auroram in Caelum evolarent. Et revera cadaver Achillis per noctem consumptum est. Q. Calaber Lib. III. vers. 710:

Πανῆμαρ, καὶ νύκτα νέκυν περιποιπνύοντες
καὶ ὄν εὐπνέοντες.

*Integrum diem, & noctem cadaver sedulo obeuntes (venti),
Validis tamen flatibus urebant . . . . .*

Post quadrigam parergon cernitur mulieris, quae rapit adolescentem, fortasse Flora Zephyrum, ut Aurorae aliquid consonum jungeretur. Haec tamen fabula ab ipsius Aurorae moribus commode desumi poterat, cum ipsa Tithonum, Cephalum, & Orionem rapuerit.

In Tabula superius exposita altiore Caeli partem, sive diurnam conspeximus, per quam fertur Aurora. In hac vero signata CCLXXXVIII. contemplamur inferiorem, sive nocturnam, ubi Luna pleno nimbo circa caput circumfusa disiectos equos jungit, Hespero opem ferente, qui illam praecedit. Orbis decussatus, & stellis distinctus potestatem designat Lunae illum ambientis. At quaeenam ambages sunt istae, ut anima Herois, subeunte Aurora, delata ad superos inferum hic iter percurrat? Nullae quidem; nam ex universis antiquorum monumentis, in quibus apotheoses conspiciuntur, Sol, & Luna semper interfunt, testes simul virtutis, & duces ad praemium Heroibus constitutum. Sed aliquid etiam penitioris disciplinae in hoc Solis, & Lunae concursu occultatur, ut Sol spiritum aethereum, atque, ut dicebant, igneum in Caelum extolleret, Luna vero crassio rem umbram ad Inferos deportaret.

Confirmat hanc conjecturam Tabula CCLXXXV., & CCLXXXIX., ubi historiam in ampliorem formam expressam damus, in qua de infima animae parte (heu nugae!) quaestio est. De hac quoque Pictor rationem habuit, qui Proserpinam in templo subterraneo sedentem effinxit, quae pulcherimum florem ostentat, fortasse mysticum illum aurum, de quo Virgilius Aeneid. VI. 140:

*Sed non ante datur Telluris operta subire,
Auricomos quam quis decerpserit arbore fetus.
Hoc sibi pulchra suam ferri Proserpina munus
Instituit . . . . .*

..... nam.

..... namque ipse volens, facilisque sequetur,
Si te fata vocant; aliter non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.

Dii mortuo familiares, & propitii Bacchus, & Baccha cum uvae racemis, & infra Lar vialis cum farcinula post tergum revincta, & Larunda pro mortuo suffragia jungunt cum muneribus, ut umbra fato functa ad patrum sedes transferatur.

TAB. CCXC., ET CCXCI.
IDEM ARGUMENTUM.

Columna procera, cujusmodi erigi solebant in inlustrum virorum sepulcris, indicat, caeremoniam in hac Tabula expressam ad funera pertinere. Geminae mulieres vittam, & coronam deferunt, tertia lancem cum libis obfert; id enim officium potissime feminis demandari solebat, quemadmodum precarius luctus a Praeficis extorquebatur. Sic in funere Achillis apud Quintum Calabrum Lib. III. vers. 543., & seqq:

Ἀμφὶ δὲ μὴν μογεραὶ ληϊτίδες . . . . .

.....

Ἰσάμεναι γοάσκον, ἀμύσσουσαι χεῖρα καλὴν.

.....

Πασάων δ' ἑκπαγλὸν ἀκηχεμένη κέαρ ἔνδον

Βρισηὶς παράκοιτις εὐπτολέμου Ἀχιλλῆος,

Ἀμφὶ κέκυν στρωφᾷτο . . . . .

Prope illum laboriosae ancillae . . . . .

.....

Stantes lugebant adeo, ut formosum corpus sibi lacerarent.

.....

Ante omnes autem intimo pectore conturbata

Briseis, uxor bello probati Achillis

Circa cadaver versabatur . . . . .

& Virgilius III. 63:

..... stant manibus arae

Caeruleis maeftae vittis, atraque cupresso,

Et

Et circum Iliades crinibus de more solutae .
& Lib. XI. 35 :

Et maestum Iliades crinem de more solutae .

Una ex mulieribus fedet in sepulcri crepidine , veluti custos ad-
posita . Propertius III. 15 :

Afferat hic iunguenta mihi , fertisque sepulcrum

Ornabit custos , ad mea busta sedens ;

& Statius Silv. V. 3. 65 :

..... tepido genitrix super aggere nati

Mæsta fedet .....

In collo Vasis mulier Sacrificula parentat eum gutto , & lance .

Subsequens Tabula CCXCI. aliquid e mysteriis Bacchanalibus spi-
rat , quorum adfinitatem cum mortualibus pompis multis jam exemplis
patefecimus . Nam caput mulieris splendidissime mitratum rem ad Bac-
chum spectare demonstrat . Quin etiam in collo Vasis ornamenta sacri-
ficantium eodem fere conlimant . In imagine mulieris , quae lancem , &
coronam sustinet , notanda est amplior illa fascia gemmata , quae a pe-
ctore hinc inde in terga rejecta est . Hanc esse puto mantile illud fa-
crum , quod in Orgiis frequentissime ventilant Bacchae ; sed in hac
imagine , & alibi contrario ordine dispositum cernitur , cum alioquin a
tergo in utrumque brachium antrorsum recidat .

T A B. CCXCII.

S A C R A F U N E B R I A .

VIR , & mulier habitu Bacchico circumstant aram sepulcra-
lem , veluti expiationem aliquam exsequantur ; nam supra
juvenis pateram conspicitur bifidum adspargillum , de quo
saepe sermo incidit .

In vertice arae conspicitur apex ille acutus , qui altaribus , prae-
sertim aeneis adponi solebat . Operculum erat tripodis , cui vinum in-
fundebatur , ut circa marginem coni ita diffunderetur , ne subjectas
prunas extingueret , mediasque protegeret , ut thus injectum libere com-
bureretur .

Po-

Potiolem hujus Vasis partem, in qua praecipua historia exprimi debuerat, dolemus vel praetermissam a recenti Pictore, vel ejus schemam interiisse.

T A B. CCXCIII.

I D E M A R G U M E N T U M.

PRaecedentibus respondet haec Pictura, in qua columnae sepulchrali urnam cinerariam impositam esse conspiciamus, quae circa medium teniola praecincta est. Eandem caeremoniam urnarum cingendarum nobis ob oculos ponit mulier ad tumulum adcedens, quae vasculum gerit aurei coloris, cinctum fasciola purpurea; nam vittis, quae religionem praeferebant, mortuos delectari vulgabatur. Multae praeterea ex his pendent ab aggere sepulchri, numero septem. Prima, cui insidet custos sepulchri, crocea est; secunda purpurea; tertia, & quarta identidem crocea; quinta purpurea; sexta candida; postrema pariter purpurea. Circumfusae tumulo quaternae mulieres, & gemini viri iusta persolvunt, aut deslent. Pileus Laconicus, quo vir sedens tegitur, ad Graecum aliquem Heroem pertinere sepulchrum indicat.

T A B. CCXCIV., ET CCXCV.

C A S S A N D R A E F A T A.

PRoxima funeribus sunt lugubria Cassandrae fata, quae in hoc pulcherrimo Vase apud Nolam effosso delineata conspiciamus. Opus Samniticum ostendunt galeae duabus adsurgentibus pinnis ornatae, quae illi populo familiares erant, ut alibi indicavimus. Fabulam nemini scriptorum intentatam Virgiliana descriptione complectimur, ex qua intelligimus, Ajacem Oilaeum captum amore fatidicae Virginis in Trojana depredatione, ingressum Palladis templum, ubi haec Sacerdos cum pluribus matronis confugerat, illam vi rapuisse. Aeneid. II. 403:

*Ecce trahebatur passis Priameja Virgo
Crinibus a templo Cassandra, adytisque Minervae,*

Ad

Ad caelum tendens ardentia lumina frustra :

Lumina ; nam teneras arcebant vincula palmas .

In hac vero Pictura , ut tota series fabulae contineretur , exponitur raptus in ipso templo Minervae patratus , Choroebro armato in auxilium Virginis frustra occurrente , qui

. . . . . illis ad Trojam forte diebus

Venerat , insano Cassandrae incensus amore :

Et gener auxilium Priamo , Phrygibusque ferebat .

Infelix , qui non sponsae praecepta furentis

Audierit . . . . .

Hoc enim inane munus ab Apolline ea reportarat , ut vera semper vaticinaretur , sed nemo ejus dictis fidem adhiberet , ut explicat Servius Aeneid. II. 247. Quare Virgilius ibidem :

Tunc etiam satis aperit Cassandra futuris

Ora Dei jussu , non unquam credita Teucris .

Choroebus vero , ut sponsam a manu Ajacis eriperet , in illum irruit :

Non tulit hanc speciem furcata mente Choroebus ,

Et sese medium injecit periturus in agmen ;

quod illi paullo post contigit :

Ilicet obruimur numero , primusque Choroebus

Penelei dextra , Divae armipotentis ad aram

Procumbit .

Supra Palladis simulacrum conspicitur sedens ipsum Deae Numen , manum extendens supra illius imaginem , in signum protectionis , sive prohibens , ne tantum facinus perpetretur , volante ex adverso noctua Deae familiari , quae votivae coronae in templo suspensae insidet , & unguibus haeret . Contra Troades , quae illuc veluti in asylum convenerant ,

Praecipites atra ceu tempestate columbae ,

Condensae , & divum amplexae simulacra sedebant ,

perterritae effugiunt .

Matrona , quae fugam adripit , virgam in manu tenet , in cujus vertice tigillum transversum firmatum cernitur , ex quo pendet monile margaritifera ; hoc enim instrumento , quod alibi etiam observatur , utebantur , ut gemmea anathemata , coronas , vittas , corollas , & si quid aliud , ad clavos in templo fixos suspenderent .

TAB.

TAB. CCXCVI.

IDEM ARGUMENTUM.

Vidimus supra Cassandram a templo avulsam, atque captivam; Superest nunc, ut abductam a Troja etiam naufragam videamus. Nemo ignorat, classem Graecorum in Graeciam redeuntem, ab indignantibus Diis impulsam in Saxa Capharea, magna ex parte periisse, ut in Corinthiacis narrat Pausanias; superstites vero ab eo naufragio feminas fame, & frigore misere cruciatas fuisse una cum ancillis, quas secum abduxerant.

Has inter Cassandra numerabatur, quod pridem ante excidium Patriae sibi praedixerat, ut refert Triphiodorus de Ilii excidio v. 392:

..... Ως ὀφελὲν τις

Ἀγνῶν ἐπὶ σοῖσι γόοις ὀλέσσαι με καὶ αὐτὴν.

Τὶς γὰρ μοι χρᾶν βίотου πλέον, ἢ με φυλάσσει

Οἰκροτέρῳ θανάτῳ; ξένη δέ με γαῖα καλύψει;

..... Utinam aliquis

Graecorum, post tuos luctus, me etiam ipsam occideret.

Quis enim mihi usus vitae est hujus, si me reservat

Miseriori morti? & hospita me teget terra?

Caelitum furori adcessit etiam dolus Nauplii, qui, ut ait Hyginus Fab. 116: Sensit tempus venisse ad persequendas filii sui Palamedis injurias. Itaque tamquam auxilium eis afferret, facem ardentem eo loco extulit, quos saxa acuta, locusque periculosissimus esset. Graeci credentes humanitatis causa id factum esse, naves eo duxerunt, quo facto plurimae eorum confractae sunt. At Ulysses ventus detulit ad Marathonem, Menelaum in Aegyptum; Agamemnon cum Cassandra in patriam pervenit: Ipsi enim ab Ajace Cassandra tradita fuerat, sed paullo post Mycenis serviens simul cum Agamemnone in balneo misere periit trucidata, ut ipsa apud Lycophronem fuerat vaticinata:

Εγὼ δὲ δρότης ἀγχι κέσσομαι πέδῳ,

Χαλυβδίκῳ κνώδοντι συντεθραυσμένη.

Ego vero juxta labrum in solo jacebo

Chalybico vulnerata ense.

Tom. III.

K

In

In hoc vero Vasculo anaglypho opere exsculpto ex his, quibus utebantur in inferiis, ipsa efficta est servili habitu, humi jacens cum compare ancilla, lugens fortunam suam, dum a tergo latens Nauplius exsultans facem extollit calamitatis instrumentum. Ancillarum Trojanarum habitum, cum e patria abducerentur, graphice describit Q. Calaber Lib. XIV. vers. 382., & seqq :

Αἱ δ' ἄρα καπταίνεσκον ἐς Ἴλιον ἀχνύμεναι κῦρ

Ληϊάδες · καὶ πολλὰ κινυρόμεναι, γοάσκον

· · · · ·

Καί ῥ' αἱ μὲν περὶ γούνατ' ἔχον χέρας · αἱ δ' ἐ μέτωπα

ἄμπεχον ἀγκοίνησι ·

· · · · ·

Πάσῃσιν δ' ἐλέλυντο κόμαι, καὶ στήθεα λυγρὰ

ἄμφ' ὀνύχεσσι δέδρυπτο ·

· · · · ·

Ἄμφι δ' ἐ κασσάνδρην περικυδέα παπταίνουσαι

Πᾶσαι μιν θνεῦντο, θεοπροπίης ἀλεγεινῆς

Μνωόμεναι · · · · ·

Porro maestis ad Trojam corde respiciebant

Captivae & multa secum queritantes plorabant :

· · · · ·

Aliae quidem genibus manus impositas habebant, aliae adhuc pignora

Ulnis amplexabantur · · · · ·

· · · · ·

Omnibus autem dissolutae comae, & misera pectora

Unguibus laniata erant · · · · ·

· · · · ·

Cassandram etiam nobilem cum intuerentur

Cunctae ipsam admirabantur, maestificae divinationis

Memores .

Rursus mulieres in servitutem redactas sub mammis tantum velatas, sed pectore nudo apud Etruscos, incessisse ostendi, & exemplo demonstravi in Dissertatione de *Etruscorum funere*, cui locum feci in *Mus. Etrus.* Tom. III., rursusque de horumce Vasorum incurvorum forma multa praefatus sum in *Acherontico* pag. 42., ac iterum quin etiam in praecedentibus hujus Operis Voluminibus .

TAB.

TAB. CCXCVII.

CAMILLUS SIVE MERCURIUS ETRUSCUS.

CAmillum voco Etrusca nuncupatione Mercurium, animarum deductorem, ingentibus alis munitum, & calceis viatoriis instructum, qualem saepe in his Tabulis occurrentem observavimus. Nunc vero sinistro poplite ad terram defixo, altero sublato, parique brachiorum directione, qua suam in Inferos, & Superos potestatem proficitur, intuemur. Talem numquam videas, nisi in hujus Nationis monumentis, ad mortualia sacra spectantibus. Similem habeo aereum defixum ex aliquo Vase, sed quaternis amplissimis alis armatum, duabus ad caelum extensis, totidem vero ad terram. Mysticam hanc figuram explicat Servius ad Aeneid. VIII. 138: *Mercurium quasi Medicurrium a Latinis dictum volunt, quod inter Caelos, & Inferos semper incurrat*. Optime Orpheus secundo in eum Hymno:

Κωκύτου καίων ἀνυπόστροφον οἶμον ἀνάγκης,

Ὅς ψυχὰς θνητῶν κατὰγας ὑπὸ νέρτερα γαίης,

.....

Ὅς παρὰ Περσεφόνης ἱερὸν δόμον ἀμφοτέρωθεν,

Ἀΐνομόχοις ψυχῶν πομπῇ κατὰ γαῖαν ὑπάρχων,

Ἄς κατὰγας ὁπότεν μοίρης χροὸν ἄσαφίηται.

Cocytii habitans insubversibilem viam necessitatis,

Qui animas mortalium abducis sub inferna terrae,

.....

Qui apud Persephones sacram domum circumis

Tristibus animabus nuncius in terra existens,

Quas abducis, quando fati tempus advenit;

& Horatius alibi citatus Lib. I. Od. X: *Superis Deorum*

Gratus, & imis

Sub ejus pedibus tortuosus serpens caput erigit; animarum enim Genium custodem hoc symbolo exprimebant, sive custodem sepulcri, ut conligitur ex Virgilio Aeneid. V. 95., & ex Servio in eum locum. Sed longe aliud sibi praescripsisse Etruscos sub hoc schemate suspicor; nam potestas Mercurii extendebatur etiam ad transmigrationem anima-

Tom. III.

K 2

rum

rum, quas in alia corpora transferebat, ut subdit Orpheus loc. cit:

Καὶ πάλιν ὑπνώοντας ἐγείρας · σοὶ γὰρ ἔδωκε
Τιμὴν Περσεφόνηα θεὰ κατὰ τάρταρον εὐρὺν
Ψυχᾶς ἀνάνοις θνητῶν ὁδὸν ἡγεμονεύειν.

*Et rursus dormientes excitas; tibi enim dedit
Honorem Persephone Dea per Tartarum latum
Animabus perennibus mortalium viae ducem esse.*

Manifestius hanc illius dotem exprimit Virgilius Aeneid. VI. 748:

*Hos omnes, ubi mille rotam volvere per annos,
Lethaeum ad fluvium Deus evocat agmine magno:
Scilicet immemores supra ut convexa revisant
Rursus, & incipiant in corpora velle reverti.*

Serpens vero transmigrationis, & novae vitae symbolum praeferebat.
Idem Aeneid. II. 471:

*Quales ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positus novus exuviiis, nitidusque juvena
Lubrica convolvit sublato pectore terga,
Arduus in solem, & linguis micat ore trifurcis.*

Vas istud utrimque eadem imagine depictum, & mole conspicuum, plenum cineribus, inventum fuit, minutulis argenti deaurati segmentis affatim conspersis, ex aurea veste combusta cum corpore superstitibus; nam pretiosis indumentis auro intextis mortuos in rogo componebant, ut Aeneas corpus Pallantis. Idem Virgilius Aeneid. XI. v. 73:

*Tum geminas vestes, ostroque, auroque rigentes
Extulit Aeneas, quas illi laeta laborum
Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas discreverat auro.
Harum unam juveni supremum maestus honorem
Induit, arsurasque comas obnubit amictu.*

TAB.

TAB. CCXCVIII., ET CCXCIX.
LUCTUS.

Quae de superiore Pictura tradidimus, facile explicant ornamenta hujus amphorae sepulcralis. Mulier elatis manibus deflet defunctum compositum in feretro, ut deducatur ad ro- gum. Quemadmodum vestibis mortui operirentur, vix aliunde, quam ex hoc schemate intuearis. Toga, si vir mortuus es- set, stola, si mulier, supra caput reducta ad frontem usque operie- batur, vultu solummodo aperto, ceterum toto corpore ad talos usque contecto. Huc repetas Virgilianum supra recensitum:

. . . . . *arsurasque comas obnubit amictu.*

Et revera operire caput ad formulam sacrorum pertinebat, qua nihil convenientius his, qui Deos ultimum jam adirent, veniam, & pacem sibi postulantes. De hisce caeremoniis vide doctissimum Bonadam *Car- min. ex antiquis Lapid.* Tom. II. Dissertat. VII. pag. 153., quo nemo melius, aut uberius universum funerum ritum inlustravit.

Mulier plorans velum, seu mantile pectori injectum gestat. Aliud simile sibi imponere parat alia mulier supra in Tabula CCXC., quod quidem gestamen, cum funestatae essent, adsumpsisse puto.

De serpente in averfa parte figurato videas, quae paullo ante de- duximus ad Tabulam CCXCI.

Novum hic occurrit Minervae symbolum noctua, quae, ut con- jicio, nihil designat, nisi tempus praestitutum funeribus, nocturnas te- nebras, cum noctu pyrae incenderentur. Homerus *Iliad.* H. v. 431:

Νεκρούς πυρκαϊῆς ἐπενήνεον ἀχνύμενοι κῆρ.

Ενδὲ πυρὶ πρήσαντες ἔβαν κοίλας ἐπὶ νῆας.

Ἡμῶ δ' οὐτ' ἄρ' πω ἦώς, ἔτι δ' ἀμφιλύκη νύξ,

τῇμῶ δ' ἄρ' ἀμφὶ πυρὴν κριτῶ ἔγρετο λαῶ Ἀχαιῶν.

Cadavera rogo accumulabant tristes corde:

Ignemque (illis) combustis redierunt ad concavas naves;

Cum autem nondum aurora, sed dubia nox erat,

Tunc circa pyram lectus surgebat populus Achivorum.

TAB.

TAB. CCC.

FUNEBRIS FABULA.

DE obscurissima hac imagine potius quid non sit, quam quid sit, ingenue proferemus. Hanc protulit primum clarissimus Gorius *Mus. Etrusc.* Tom. I. Tab. CLXXIII., sibi-que vel Sacra Mithriaca referre, vel purgationes, vel Hirpinorum sacras dubitavit. Mihi primum obicem iniecit exoticum illud indumentum Numinis, quod in cella conspicuum cernitur, a Mitra penitus alienum, quem novimus imberbem Phrygio sagulo, & Persica cidari semper ornatum, ut in mea *Lucerna* Tom. I. 196., nisi forte haec imago referat nobis illum Patrem Sacrorum, quem passim memorant Marmora Taurobolica. Scimus enim in Spelaeo horumce sacrorum exstitisse imaginem ipsius Mitrae, quam Gracchus, teste Divo Hieronymo, subvertit, & fregit. Quod vero magis turbat, est ferotinus ille adventus hujus sacri in occidentem ceteroquin ignoti, ut florente tantum Romano Imperio nova haec superstitio grassata sit per Italiam.

An ne est hic aliqua expiatio? Nulla Hercle, tam dira, quae homines, combustis pedibus, vel perderet, aut saltem debilitaret. Hirpinorum vero sacra inania quidem, sed jocosa exstiterunt; nam festivi nudis pedibus per carbones discurrebant. Virgilius XI. 787:

..... medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus vestigia pruna.

Crematio cadaverum longe alio diverso ritu fieri solebat, elatis in pyram corporibus, nullisque Diis praesentibus, qui e templo tristem pompam prospectarent, quemadmodum nec supplicia conspiciebant.

Quid ergo dijudicabimus? Ego funebrem aliquam fabulam ex theatris jam notam hic puto contineri; quemadmodum lugubria alia facta in cinerariis hisce Urnis pingi consuevisse supra monstravimus.

Finis Voluminis III.

INDEX

I N D E X

R E R U M M E M O R A B I L I U M

QUAE IN HOC TERTIO VOLUMINE CONTINENTUR

*Numerus Romanus indicat Tractatus praeliminares, Arabicus vero
explanationes Tabularum.*

A

A Bellanensis Lapis Osco sermone conscriptus. Pag. LVI.

Achilles post mortem uxorem sibi copulavit vel Medeam, vel Helenam. 51.

Achilli Musae parentant. 50.

Achillis apotheosis. XLVIII.

Achillis fata. 45. ad 62.

Achillis equi. 57., 61.

Achillis reliquiae Baccho commendatae. 50.

Acratus unus ex intimis Bacchi familiaribus. 2.

Adolescens toga virili donatus. 29.

Adolescentes Bacchicis initiati. 17. usque ad 22.

Aeacus mortuorum iudex. 53.

Ajax Oilaeus captus amore Cassandrae. 71.

Alphabetum Etruscorum, & ejus conditores, & editores varii. LXXXIII., & seq.

— Quot litteris constet. LXXXV.

Amatius Paschalis laudatus. XC., CXXIII., & CXXVI.

Amor feminei sexus quid significet? 51.

Ampelus unus ex intimis Bacchi familiaribus. 2.

Anatopismus Comicis familiaris. 36.

Animae defunctorum Bacchi caeremoniis expiatae. 51., 59.

Annitempora in Sarcophagis expressa. XXXIX.

— Cur Baccho convenient? XLIII., 23.

Annuli aerei in sepulcris conditi. 27.

Apotheosis semper interfunt Sol, & Luna. 68.

Aquae vis potissima tribuebatur, sed cui Deus aliquis inesset. 4.

Arimaspii pugnantes cum Gryphis. 43.

Arimnus Rex Tuscorum. LXXXII.

B

B Acchanalia ex S. C. sublata. XXVI., 23.

Bacchi adparitiones. XXXII., 19.

Bacchi adtributa, & beneficia varia. XIX., & seqq.

Bacchi Antistes, sive Rex sacrorum ante Orgia expiatur. 4.

Bacchi Antistitae castae requirebantur. 8.

Bacchi Antistitae sacramentum in consecratione. 8.

Bacchi caeremoniis expiatae animae defunctorum. 51., 59., 64.

Bacchi cultus apud Etruscos. XXII., & seqq.

Bacchi fabula ad historiam redacta. XVII., & seqq., XXIV.

Bacchi Genius ejus insignibus ornatus. 3.

Bacchi gestamen ferula. 4., 10.

Bacchi Numen cornutum. 3., 65.

Bacchi Orgia homines peccatis expertes faciebant. XXI., XXXIX., & seqq.

Bacchi sacerdotes feminae quo ritu creatae. XXV., 7.

Bacchi sacerdotium etiam viris indultum. XXVII.

Bac-

Bacchi somnus triennalis apud Inferos . 2.
 Bacchi vestis propria fuit Crocota . 5.
 Baccho angues adtributi . 5.
 Baccho commendatae Achillis reliquiae .
 50.
 Baccho crines a pueris dedicati . 3.
 Baccho vitis adtributa . XV. , XVII.
 Bacchus , & Sol an idem sint ? XLII. ,
 XLVII. , 9.
 Bacchus idem , ac mundi anima , sive pro-
 videntia . XXII. , & seq. , XLII.
 Bacchus inter Deos Inferos computatus . 1.
 Bacchus in Leonem conversus . 66.
 Bacchus juvenis , & senex . XLIV.
 Bacchus quo tempore in Etruriam intru-
 sus . XV.
 Bacchus repraesentatus a Rege Sacrorum .
 4. , 5.
 Bardettius Stanislaus notatus . XCI.
 Beatonius I. Anglus laudatus . XCI. ,
 CXIII.
 Belfortius Iosephus laudatus . C.
 Bigae , & quadrigae in sacris Bacchi cur ? 6.
 Blanconius Joh. Ludov. laudatus . XCVII.
 Bodonius Joh. Baptista laudatus . CIII.
 Bonarotius Philippus laudatus . LXXIII. ,
 LXXVI. , LXXX. , & seqq.
 Borgia Stephanus Praeful Clariss. laudatus .
 LIII. , LXXIII. , LXXV. , XCIX. , 27.
 Bourguetius Ludovicus . LXXXI. , & seqq.

C

Caeli pars diurna , & nocturna . 68.
 Caelus Deus . 53. , 67.
 Camillus Etruscus . 75.
 Carlius Hieronymus . LXXXI.
 Carrarius Franciscus Praeful Consultissimus
 laudatus . C.
 Cassandrae fata . 71. , & seqq.
 Cassandrae raptus . 72.
 Cassandrae vaticinia . ibid.
 Castellius Gabriel Princeps Turris Mutii
 laudatus . CXXII.
 Castor Leucippidarum rapinam moliens . 41.

Certamina decursionum circa sepulcra . 63.
 Clemens XIV. Ganganellius , Civis Archang-
 gelianus , Aemiliae decus , Fundator
 pacis , Religionis vindex , & littera-
 rum fautor , nuper e vivis ereptus .
 LIV. , LXXIII. , LXXV. , C.
 Clypeis insculptae imagines defunctorum .
 XLV.
 Columnae super sepulcra Heroum . 48. ,
 58. , 63. , 69. , 71.
 Columnis impositae urnae cinerariae . 71.
 Comoediae Etruscae deperditae . 34.
 Conventus Bacchici . 33.
 Convivia Etruscorum . 31.
 Convivia in Orgiis celebrata . 30. , 32.
 Corda in saltationibus rusticis adhibita . 20. ,
 24. , 26. , 64.
 Coriis victimarum velabantur initiandi .
 40.
 Cornu potorium adhibitum in sacris Bac-
 chi . 10.
 Corona radiata Etruscorum in sacris Bac-
 chi . 2. , 17.
 Coronae in sepulcris conditae . 27. , 67.
 Coronis sepulcra ornabantur . 57. , 59. , 70.
 Crocota vestis genus . 5.
 Cultellinius Ludovicus laudatus . CII.

D

Decursionum certamina circa sepulcra .
 63.
 Deorum habitu Ministri ornabantur . 17 ,
 28.
 Deorum ludibria in Etruscorum Picturis ex-
 pressa . XXXIII.
 Dempsterius Thomas laudatus . LXXIX. , &
 seqq. passim.
 Dii nonnulli Bacchanalibus intererant . 28.
 Draco custos Hesperidum . 36.
 — Eius nomen . 37.

E

Equus macatus in Heroum funeribus .
 54.
 Equus tribuebatur Heroibus mortuis . 54.
 Etru-

Etruscarum vocum Lexicon. Vid. Lexicon.
 Etrusci capillos non nutriebant. 5.
 Etruscorum Alphabetum. Vid. Alphabetum.
 Etruscorum Lingua forte ab Hebraica profecta. XCl.
 — Quando interierit. ClI.
 Etruscorum Linguae syntaxis. XCVII.
 Etruscorum Numismata. Vid. Numismata.
 Etruscorum Poësis. LXXXI., & CXIX.
 Etruscorum scriptura. LXXXVIII.
 Etruscorum Vasa Graecis inscriptionibus ornata. Vid. Inscriptiones Graecae.

F

F Abrettius Raphael laudatus. LXXVI.
 Feminae Bacchi sacerdotes quò ritu creatae XXV. 7.
 Feminae luctum emortualem obibant. 69.
 Flabellum oculis obiectum, ne Deus aperte conspiceretur. 19.
 Froelichius Erasmus laudatus. LXXVII.
 Funera nocturno tempore celebrata. 68., 77.

G

G Enghinius Julianus Ariminensis laudatus. LXXVIII., CXXIV.
 Gorius Ant. Franciscus laudatus. LVI., LXXIII., LXXVI., LXXIX., & seqq. passim.
 Gryphes auri custodes apud Indos. 43.
 Gryphus facer Soli. XLVIII., 60.
 Guarnaccius Marius Praeful Cl. laudatus. LXXVII., & seqq. passim., tum 27.
 Gyradius Aloysius Ferrariensis laudatus. LXXVIII.

H

H Ebe Herculis uxor. 64.
 Hercules ad Hesperidas profectus. 36., 37.
 Hercules Anthem suffocans. 34.

Hercules idem, ac tempus. 35.
 Hercules inter Deos viales, & foederum custodes. LIX.
 Hercules ludorum institutor. 63.
 Hercules Nessum interficiens. 39.
 Herculis apotheosis. 62. ad 66.
 Herculis uxor Hebe. 64.
 Horae sunt annitempora. XX., XXXIX., LXIII.
 Heroibus mortuis equus tribuebatur. 54.

I

I dololatriae origo. XVI.
 Ignarra Nicolaus laudatus. LXXVIII., notatus LXXIX.
 Ignis expiato. 9.
 Initiationis formula apud Graecos. XXXI.
 Initiatorum gradus tres. XXIX., & seqq., XLVI., 10., 11., 64.
 Inscriptio Campana Graecis elementis. CXXIII.
 Inscriptio Etrusca. Arimini. XCVIII.
 — Arretii. XCIV.
 — Clusii. Cl., CXIX.
 — Cortonae. LXXXII., LXXXVIII.
 — Florentiae, nunc Romae. XCVII.
 — Herculaneum. XCIX., CXI., CXX.
 — Montis Politiani. XCV., CXXVII.
 — Perusiae. LXXXII., CXXIV.
 — Perusini hypogaei. XCIX., & CXI.
 — Pisauri. XCIII., CXX.
 — Tarquinienfis Pueri. C., CXII., CXIX.
 — Urbis veteris. LXXXIII.
 Inscriptiones bilingues, Etruscae, & Latinae. XCIII.
 Inscriptiones Graecae Etruscorum Vasis adpictae. XC., 18., 29., 38., 40., 41.
 Inscriptiones Latinae veteres. XLI., Cl., CXXII., CXXIII.

L

Lando

L

- L** Adon nomen Draconis custodis Hesperidum. 37.
 Lar publicus lancea bicuspidate ornatus. 32.
 Lares erant majores familiarum. 53., 61.
 Lavacrum Bacchi sacerdotio praemissum. XXVII., 4., & passim.
 Lepus sacer Cupidini. XLVI.
 Leucippidarum raptus. 41.
 Lexicon vocum Etruscarum. XCV.
 Luctus emortualis a feminis exsequebatur. 69.
 Lucus sacer Pifaurensum. 4.
 Luna, & Sol apothefibus semper intersunt. 68.

M

- M** Affeius Scipio laudatus. XLVII., XLVIII., L., LXXVI., LXXIX., & seqq. passim.
 Magistrius Simon laudatus. CXIII.
 Magnanius Dominicus laudatus. LXXVII.
 Magnonius Paschalis laudatus. LXXVIII.
 Mantile sacrum in Orgiis adhibitum. 12., 41., 70.
 Mantile etiam in funeribus. 77.
 Martorellius Jacobus laudatus. CXV.
 Matrimonium mysticum inter Regem, & Reginam sacrorum. XXVII., & seqq., 6., 7., 14., 15., 16., 17., 30.
 Matthaeius Xaverius laudatus. LXXXI., XCIX., CXV.
 Mazochius Alexius Symmachus laudatus. LXXVIII., LXXX., & seqq.
 Mercurius Etruscus. 75.
 Mercurius animarum deductor. 62., 67.
 Mercurius ponderum praefes. 50.
 Mortuorum animae Bacchi caeremoniis expiatae. 51., 59.
 Mortuorum imagines a marinis monstris ad Elysios transvectae. 52.
 Mortuorum vestes quae. 77.
 Mortuorum umbrae inferos petunt, animae caelum. 52., 68.

- Mulieres luctum emortualem obibant. 69.
 Musae Achilli parentantes. 50., 60.
 Musae tres, dein novem. 33.

N

- N** Ebridis maculae caeli stellas imitabantur. 9., 55.
 Noctu pyrae incensae, & funera celebrata. 68., 77.
 Noctua noctis symbolum. 77.
 Nox divisa in quatuor faces, sive spatia. 56.
 Numismata Etrusca argentea plura. LXXVIII.
 Numismata Etrusca Arimini. LXXX.
 — Caii Muti Imp. LXXIX.
 — Calatiae. LXXVIII., LXXXV.
 — Cauloniae. LXXVIII.
 — Eugubii. LXXX., CXXI.
 — Fissulis. LXXVIII., CXX.
 — Herculani. LXXXVI.
 — Hyriae. LXXVIII., CXXI.
 — Irinorum. LXXVIII.
 — Nuceriae. LXXIX.
 — Perusiae. LXXIX., CXXIV.
 — Pifauri. LXXX.
 — Populoniae. LXXVIII., CXXV.
 — Ravennae. LXXX.
 — Samnitum. LXXIX., LXXXVI.
 — Theani. LXXVIII., LXXXV., CXXVI.
 — Tuderti. LXXVII., CXXVIII.
 — Velathri. LXXVI.

O

- O** Ceanus Deorum, & rerum omnium pater. XLVII.
 Oliverius de Abbatibus Hannibal laudatus. LIV., LXV., LXXIX., LXXX. LXXXI., & seqq.
 Osa lingua a Romanis exculta. LV.
 Oscorem characteres ex Etruria deducti. LXIV.
 Ova in lustrationibus adhibita. 21.

Pa-

P

P Aculla Minia Campana Bacchi sacerdos. XXV., XXVI.

Passerius Joh. Baptista Vir Clariss. laudatus. LXXVII., & seqq. passim.

Pfeifferius Michael Timotheus. LXXVII.

Pictores Etrusci Bacchi secreta mysteria liberrime pennicillo expresserunt. XLV.

Pictorum sphalmata. 52.

Plancus Janus Ariminensis laudatus. LXXVI., LXXVIII., LXXIX., LXXX., LXXXIV., XCVIII.

Poma tria in Cista mystica adservata. XXVI., 17.

Poma tria in fronte gestata tessera postulatae initiationis. 18., 21.

Putei sacri. 4.

R

R Egina sacrorum. XXVII., 6., & seqq.
Remondinius Joh. Stephanus laudatus. LVI., & seq.

Reposatus Rinaldus laudatus. LXXX.

Rex sacrorum. XXVII., 4., & seqq.

Riccobaldus Josephus M. laudatus. XCVIII.

Rubeus Joh. Bernardus laudatus. CIII.

S

S acramentum a Regina sacrorum interponi solitum in Orgiis, & ejus formula. 8.
Saltatio rustica ope cordae invicem traditae. 20., 24., 26., 64.

Saltationes variae. 23., 24., 25.

Samnitum Militum armatura galea duabus pinnis ornata. 71.

Sartius Maurus laudatus. L.

Satyrisci tirones in Bacchi mysteriis. XXXVIII.

— Bacchi comites. XLV.

Sellarius Reginaldus laudatus. CXXIV.

Serpens genius custos animarum. 75.

— Novae vitae symbolum. 76.

Sepulcra coronis ornata. 57., 59., 70.

Sepulcrum Etruscum Eugubinum. 59.

Sol, & Luna semper apothefibus interfunt. 68.

Sortitio in Orgiis. XXXI. 28.

Sperandus B. Eugubinus. XLIX., & seq.

Spinellus Josephus Card. LVII.

Synthesis vestis coenatoria. 30.

T

T Abulae Eugubinae. LXXXI., & seqq. passim.

Tabulae Heracleenses. LXXXVI., CXXI.

Tellus defunctorum animas in caelum migrantes suspiciens. 53.

Thetis deferens corpus Achillis. 52., 60.

Tintinnabulorum usus in Orgiis. 11.

Translationes cadaverum ex humiliori ad splendidius sepulcrum. 62.

Tribus Romanae tempore Romuli. LIX., CXXII.

V

V Annus culparum omnium purgationem significat. 4., 11.

Vannus oculis obiectus, ne Deus aperte conspiceretur. XXVII., XXXII. 13., 19.

Vasorum nomine quid veniat? XLIX.

Venutius Philippus laudatus. CII.

Vestes Diis dedicatae. 3.

Vestes mortuorum quales. 77.

Vestis coenatoria Synthesis dicta. 30.

Vestis florea Baccho grata. 14., 15.

Vitis Baccho adtributa. XV., XVII., XXIII., 16.

Vittae sacrae cur plures adsumptae a Baccha. 12.

Vittis variis caput initiatorum ornabatur. 22.

Umbrae mortuorum inferos petunt. 52., 68.

Urnae cinerariae columnis impositae, & teniolis praecinctae. 71.

Urnae veteres gentilium ad usum aquae lustralis

stralis ante fores Ecclesiarum, & ad
custodienda Martyrum, & Confesso-
rum corpora infumptae. XLVIII., &
seqq.

Urnarum gentilium expiationes, & earum-
dem formulae. XLVIII., & seq.

Winckelmannius Joh. laudatus. XC., CXVI.,
CXXIV., CXXVII., & seq.

Z

Z Odiaci signa in sepulcris quid signifi-
cent. XLI.

Zaccherius Fr. Antonius laudatus. LXXVIII.

Zannettius Hieronymus laudatus. XCI.

Zarillius Matthias Herculanensis Academi-
cus laudatus. LXXVIII.

F I N I S.

ERRATA

Pag. CXIX. homologa.
CXXIV. levantem.
CXXVIII. τελοῦ.
5. 30. Phaebo.
7. ejus.
13. Fanum.
31. 34. 40. 48. 53. 54. 60. Thuscus,
Thuscas, Thuscis, Thusci &c.
34. symbola.
38. Apollonius.
50. Duo.
52. fuge.
61. fuere.
62. splendidiorem.
67. regis.
68. pulcherimum.

CORRIGE

homologa.
lavantem.
τελοῦ.
Phoebo.
ejus.
Faunum.
Tuscos, Tuscas, Tuscis, Tusci &c.
symbolo.
Apollodorus.
Duae.
fugae.
funere.
splendidus.
regit.
pulcherrimum.

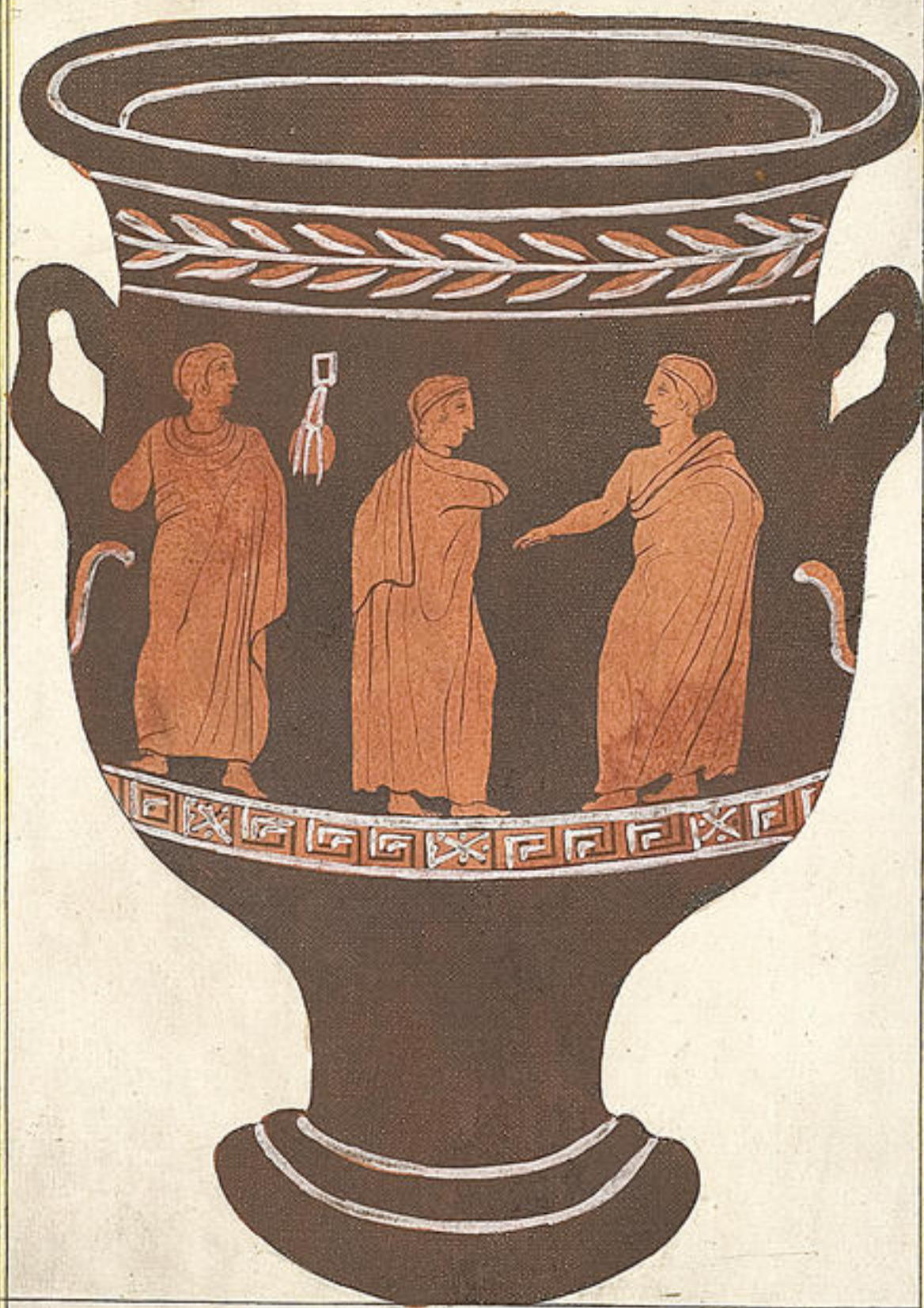
id signif-
LXXVII.
XCI.
ademi

ufci &c.

CCII.

Altera pars Vasis

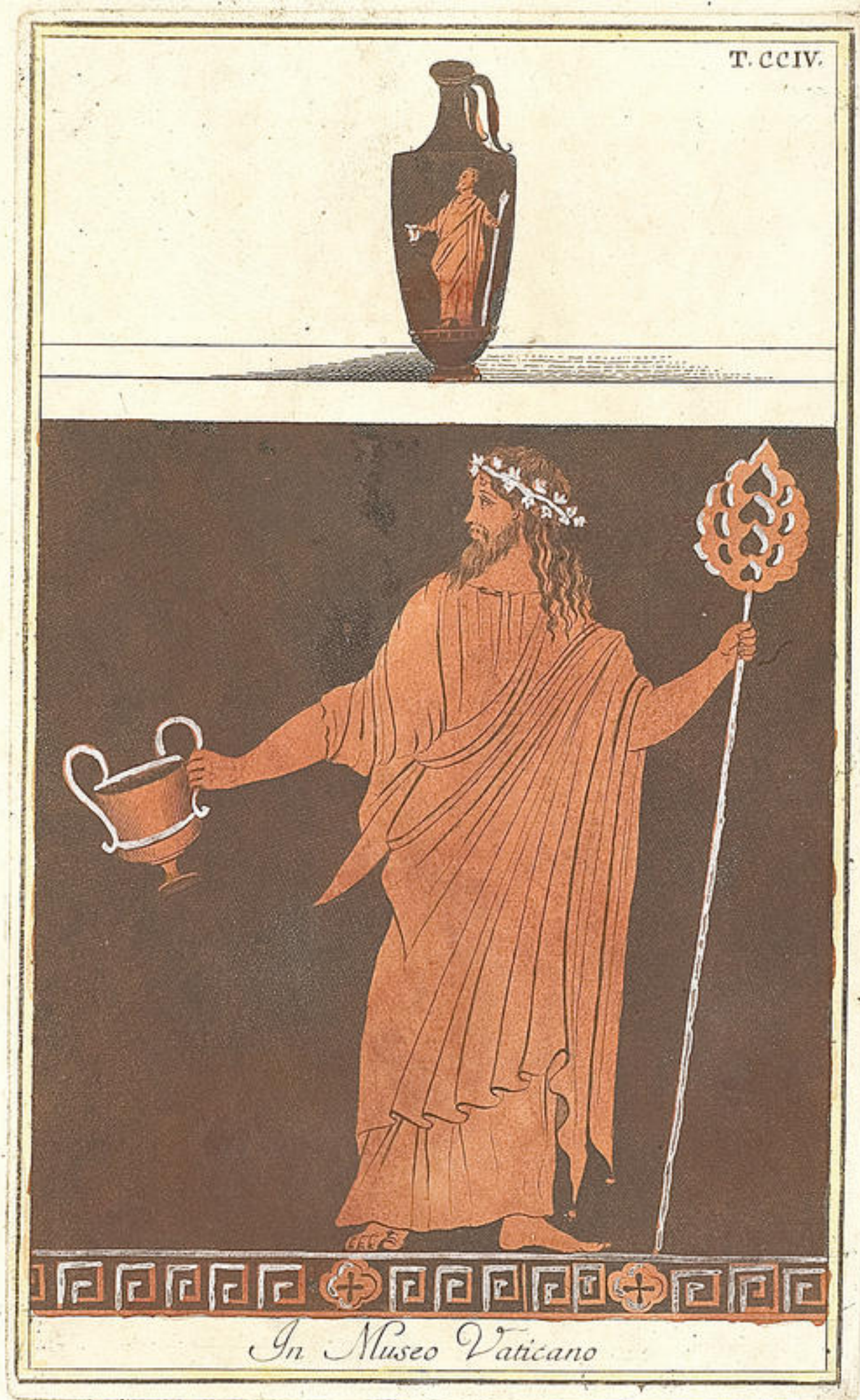
Ioan. Caspini inc.

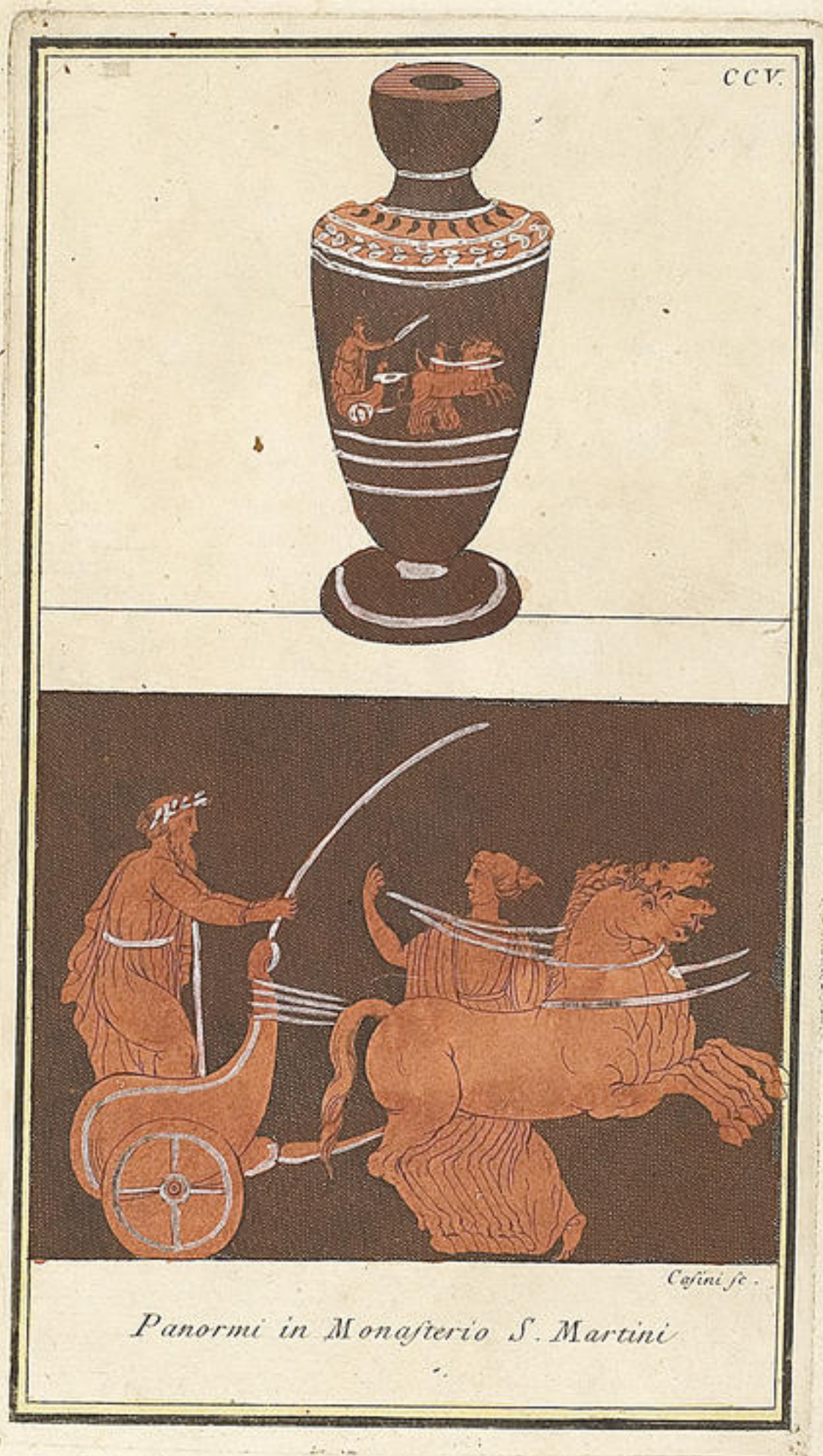
T. CCIII.

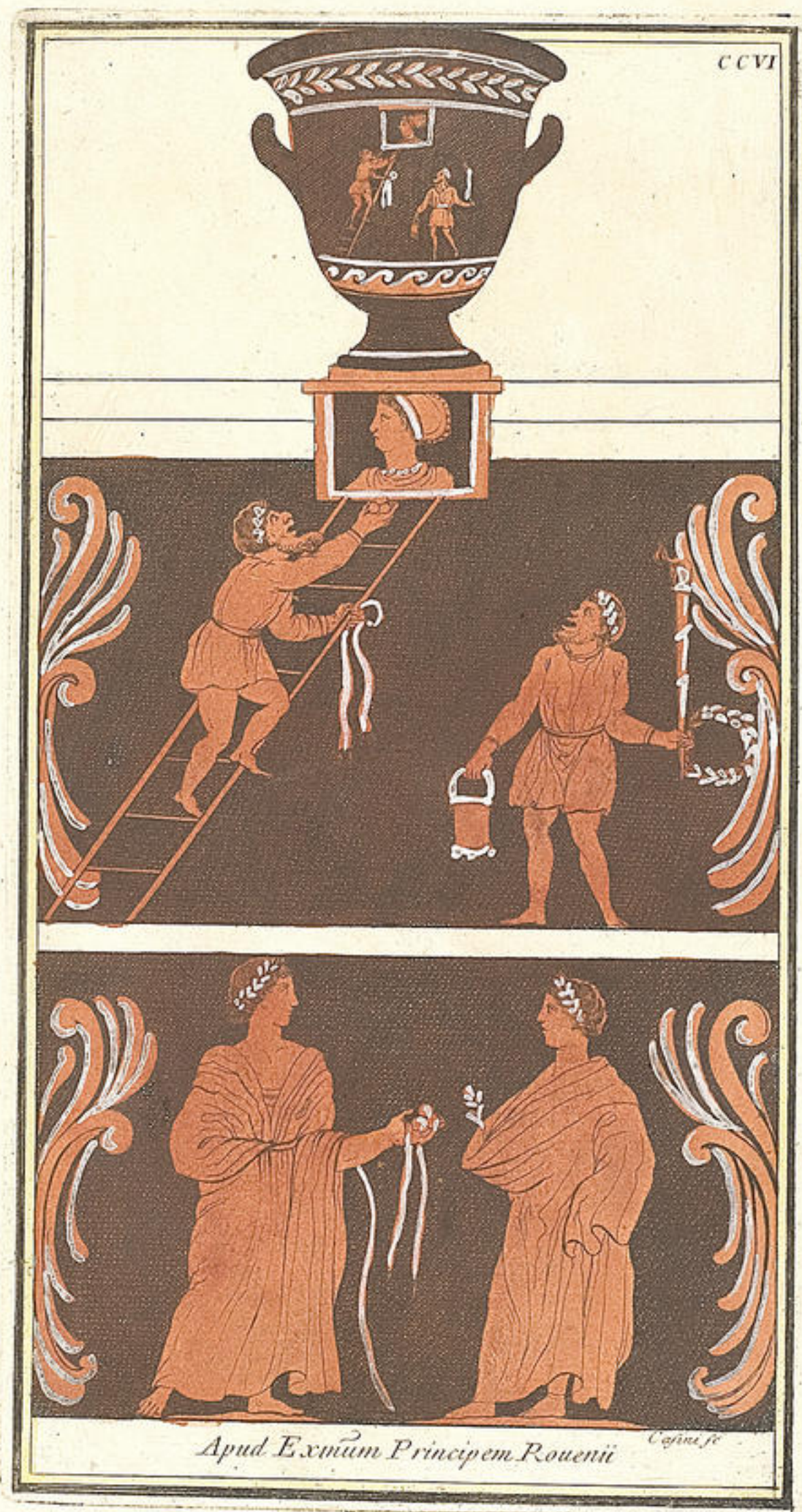

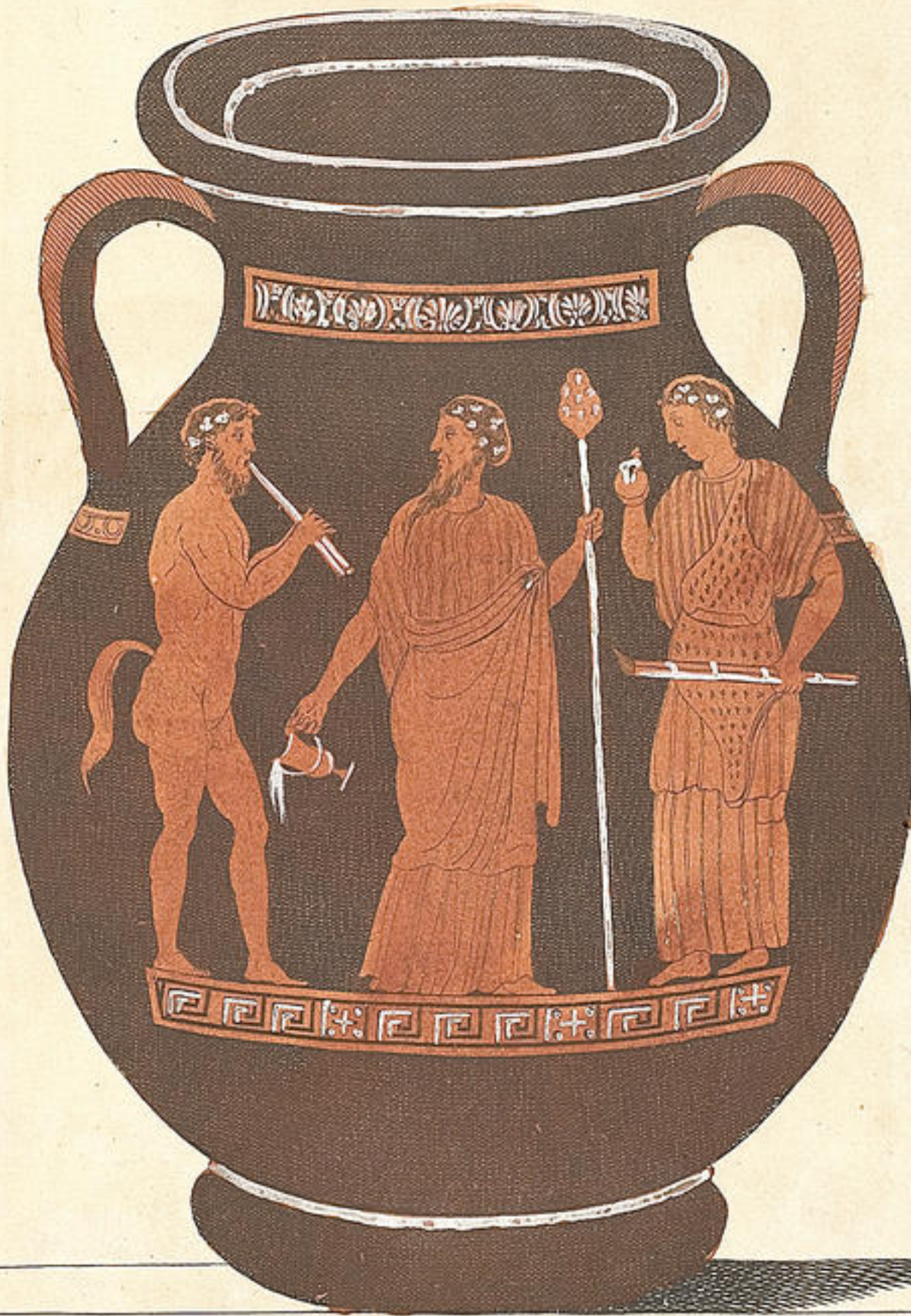

CCVII

Neapoli Miset D. Hammond.

Don. Capri. Inc.

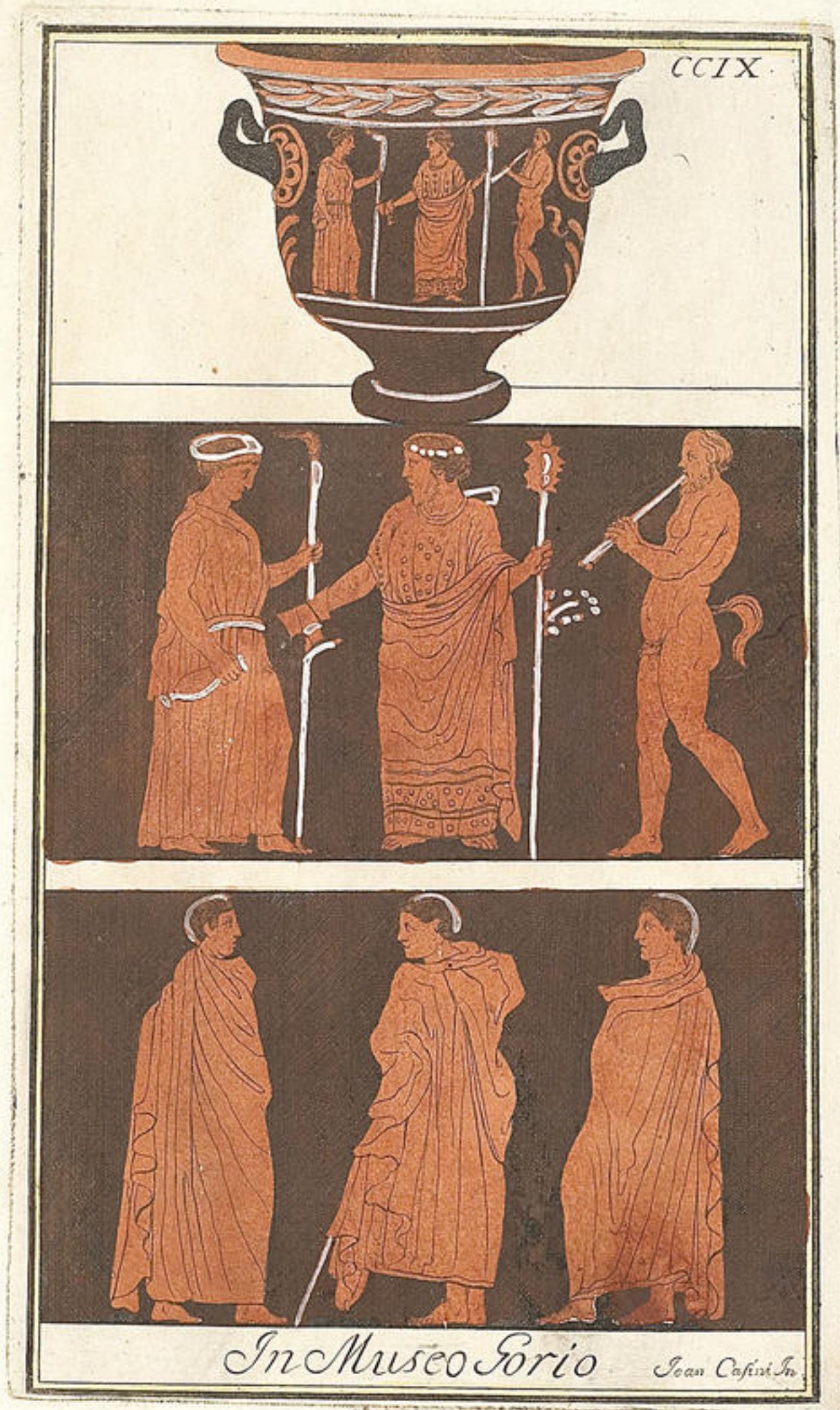
CCVIII

Neapoli Misit D Hammond

S. Casini In

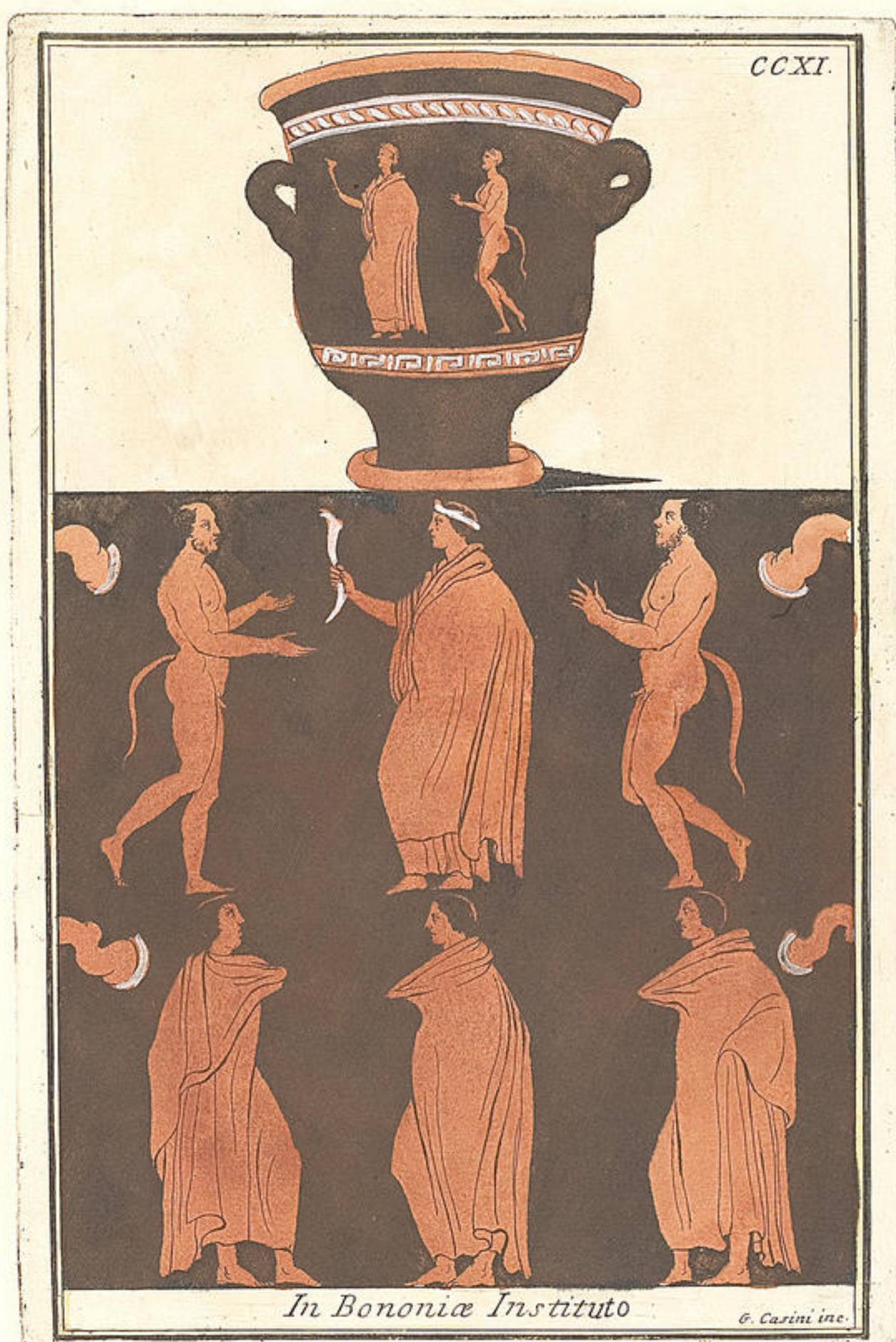

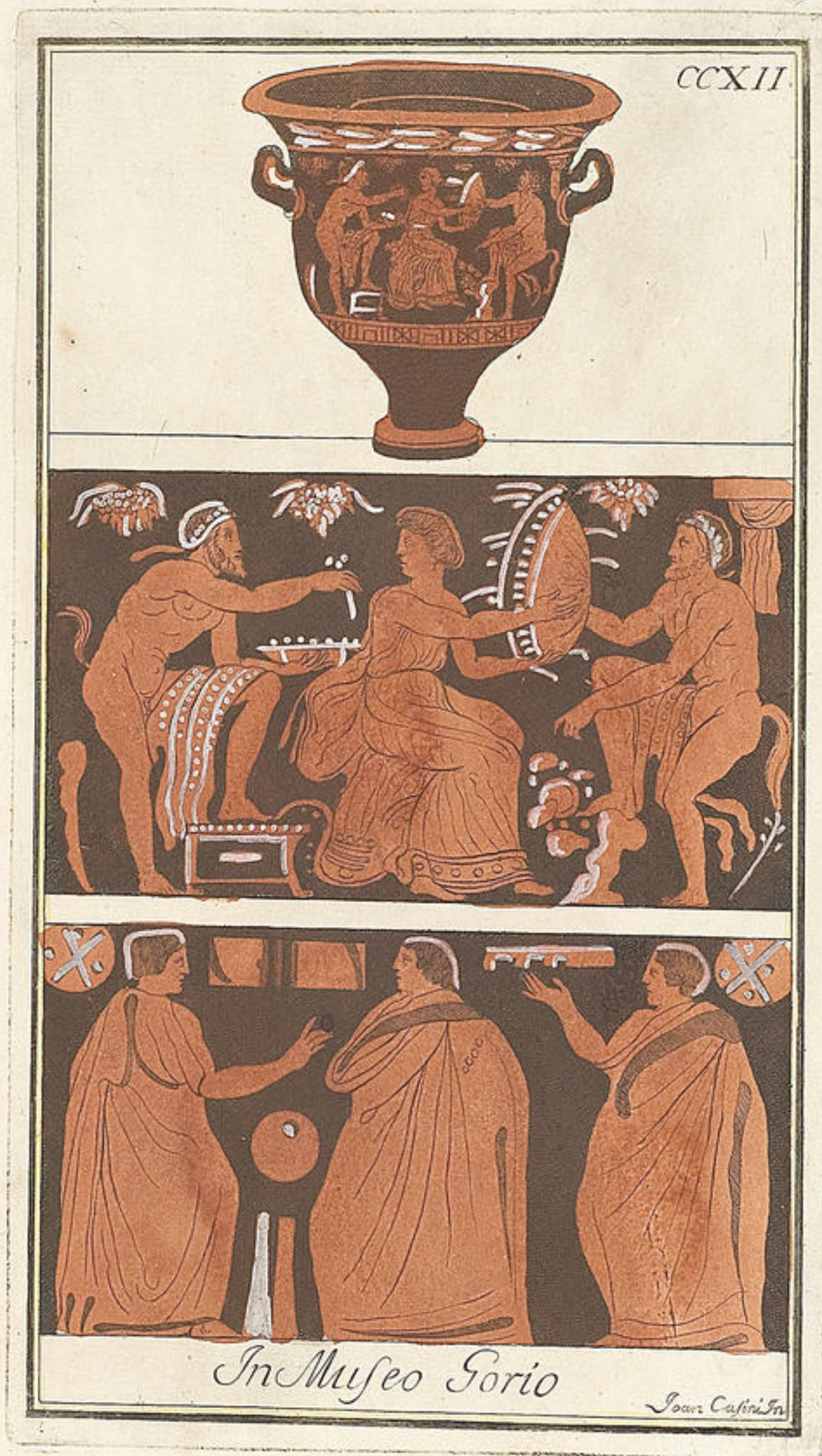

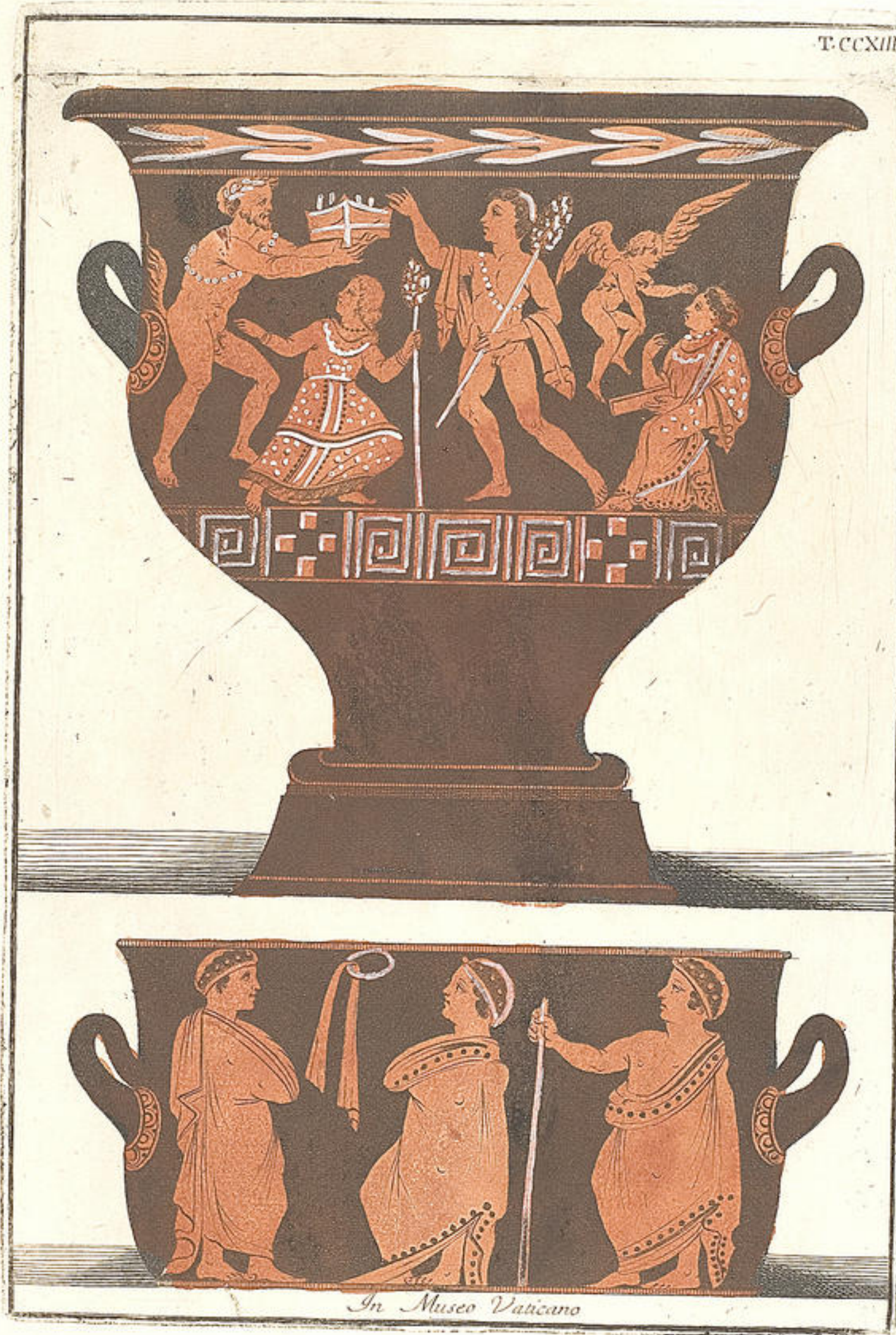

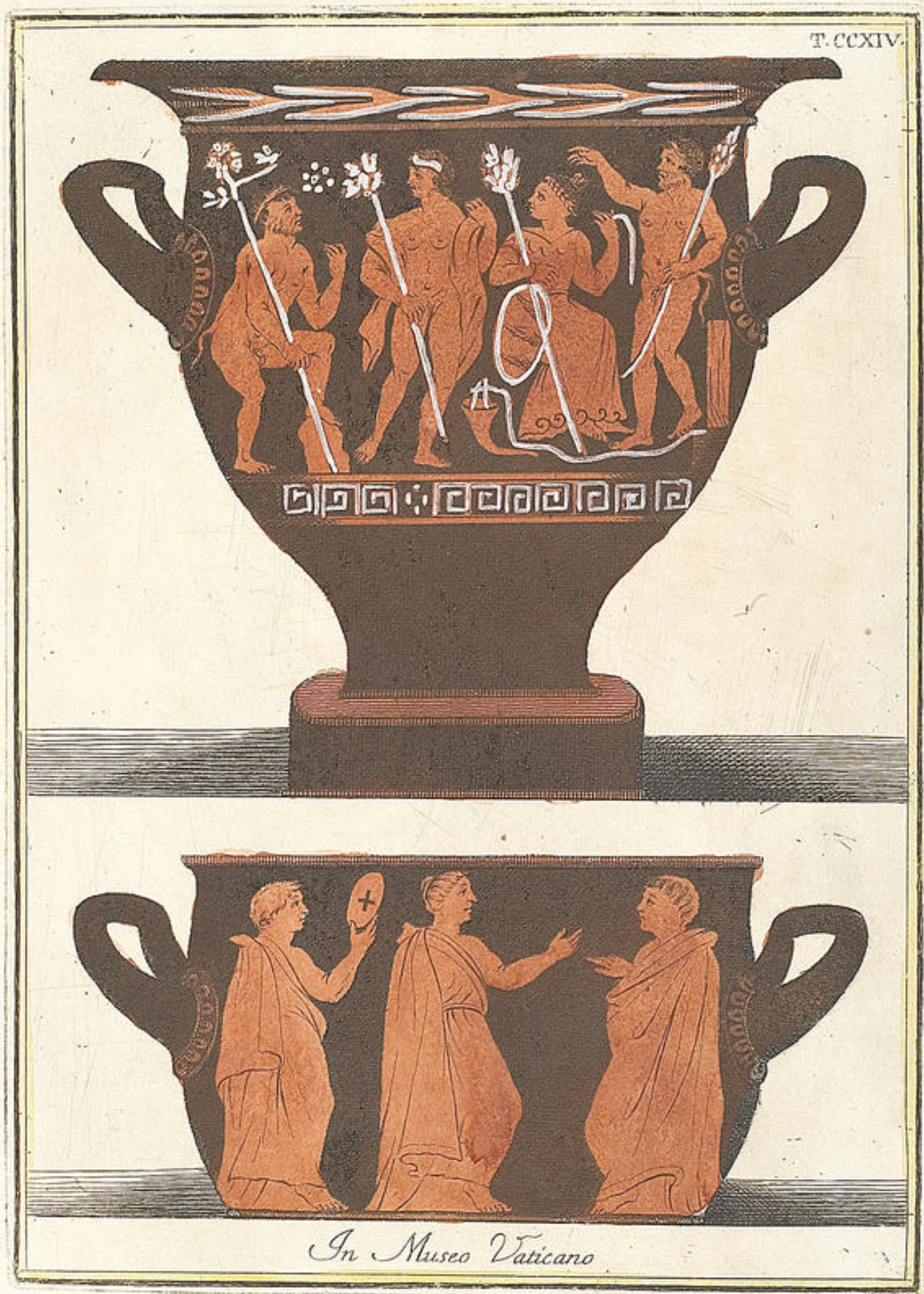

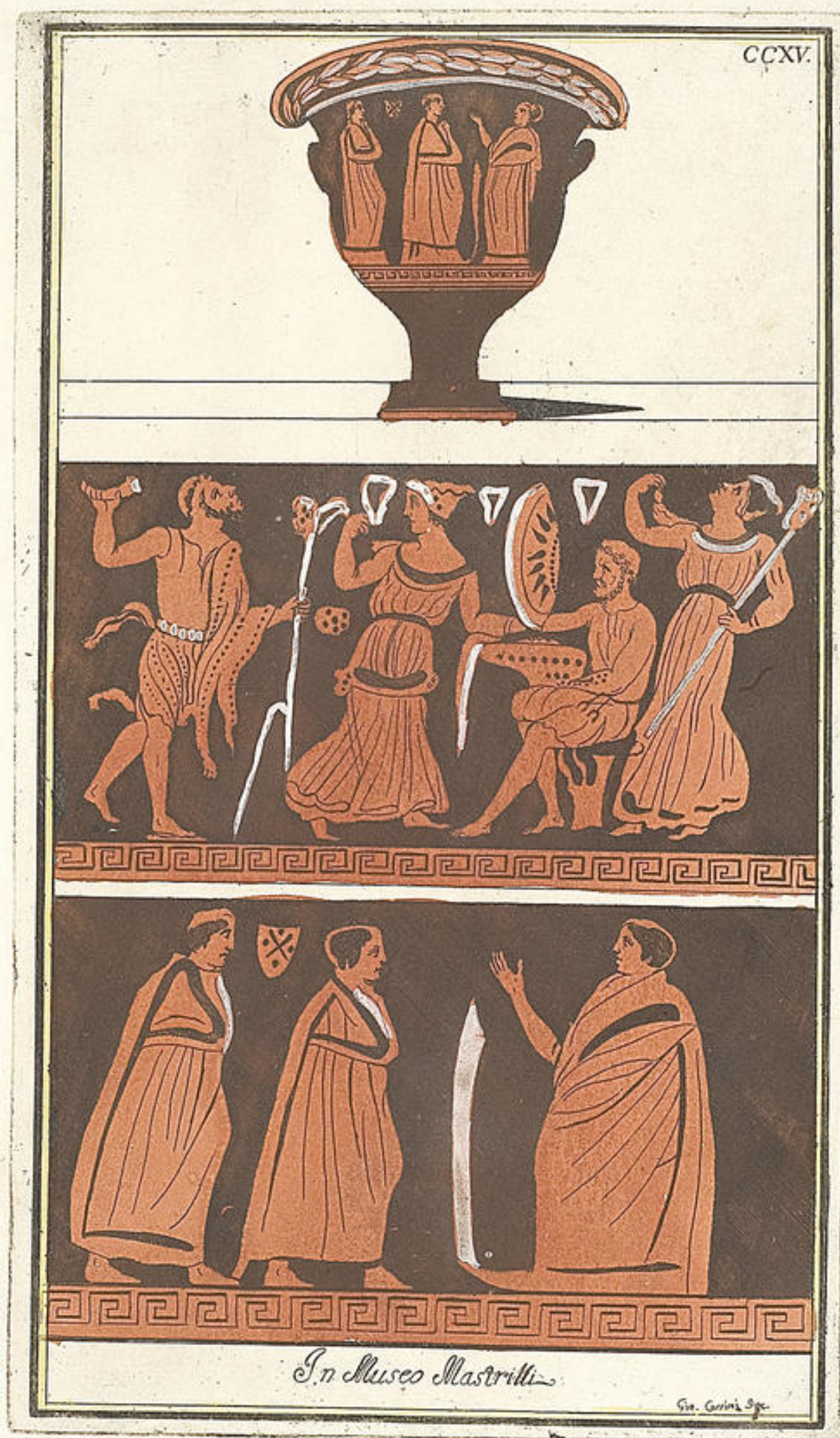

T.CCXVI

In Museo Vaticano

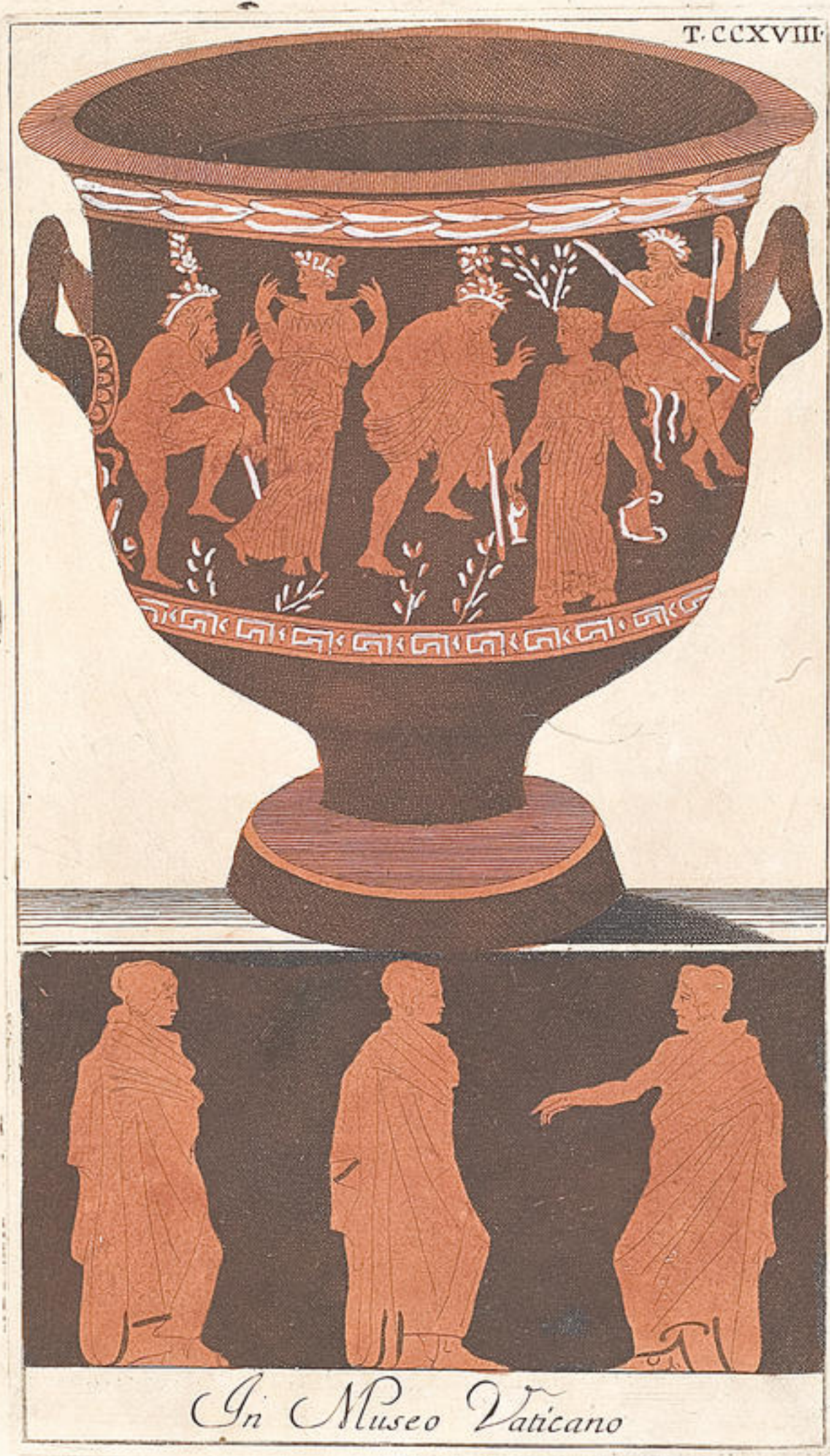

T. CCXVII.

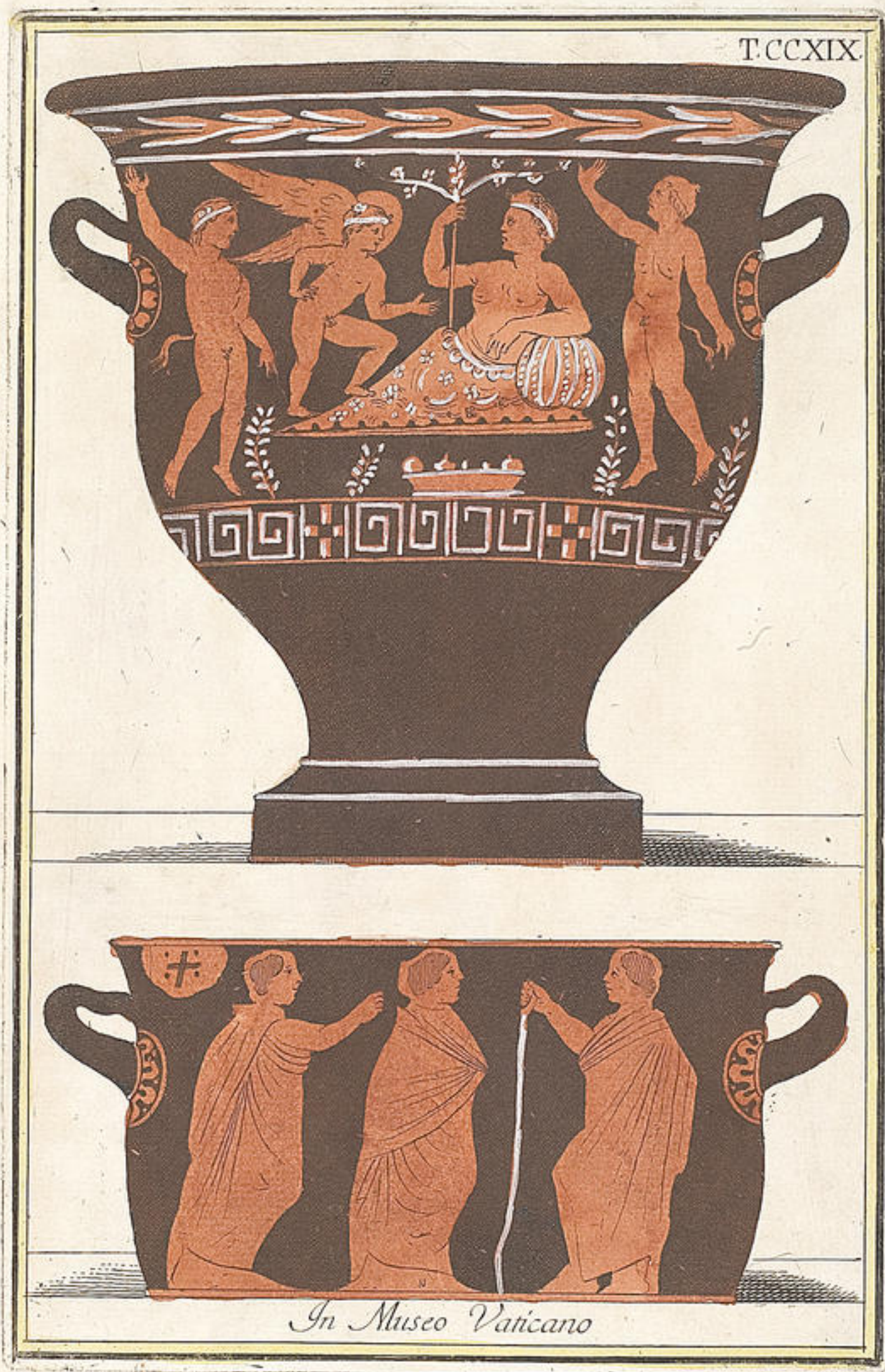

In Museo Vaticano

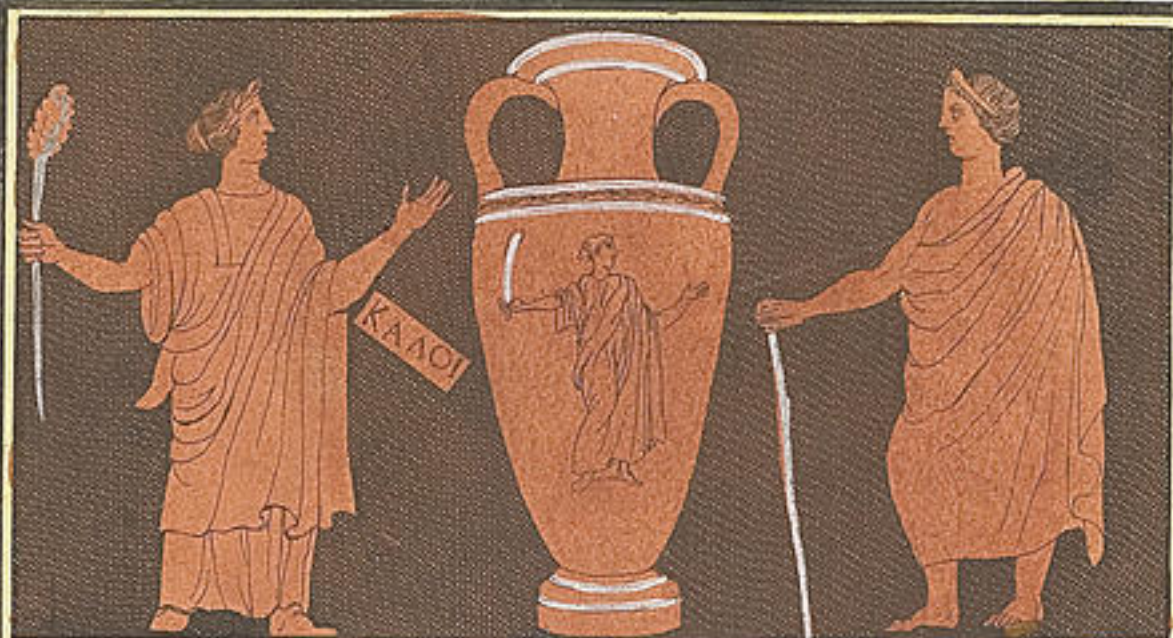

TCCXX

In Museo Vaticano

Ex Museo Mastrillio

Io. Casini inc.

Neapoli apud Teatinos

CCXXI.

In Museo Vaticano

CCXXIII

Apud Exmum Principem Rouenii

Castel se.

T. CCXXIV.

In Museo Vaticano

T. CCXXV.

In Museo Vaticano

T. CCXXVI.

In Museo Vaticano

T.CCXXVII.

In Museo Vaticano

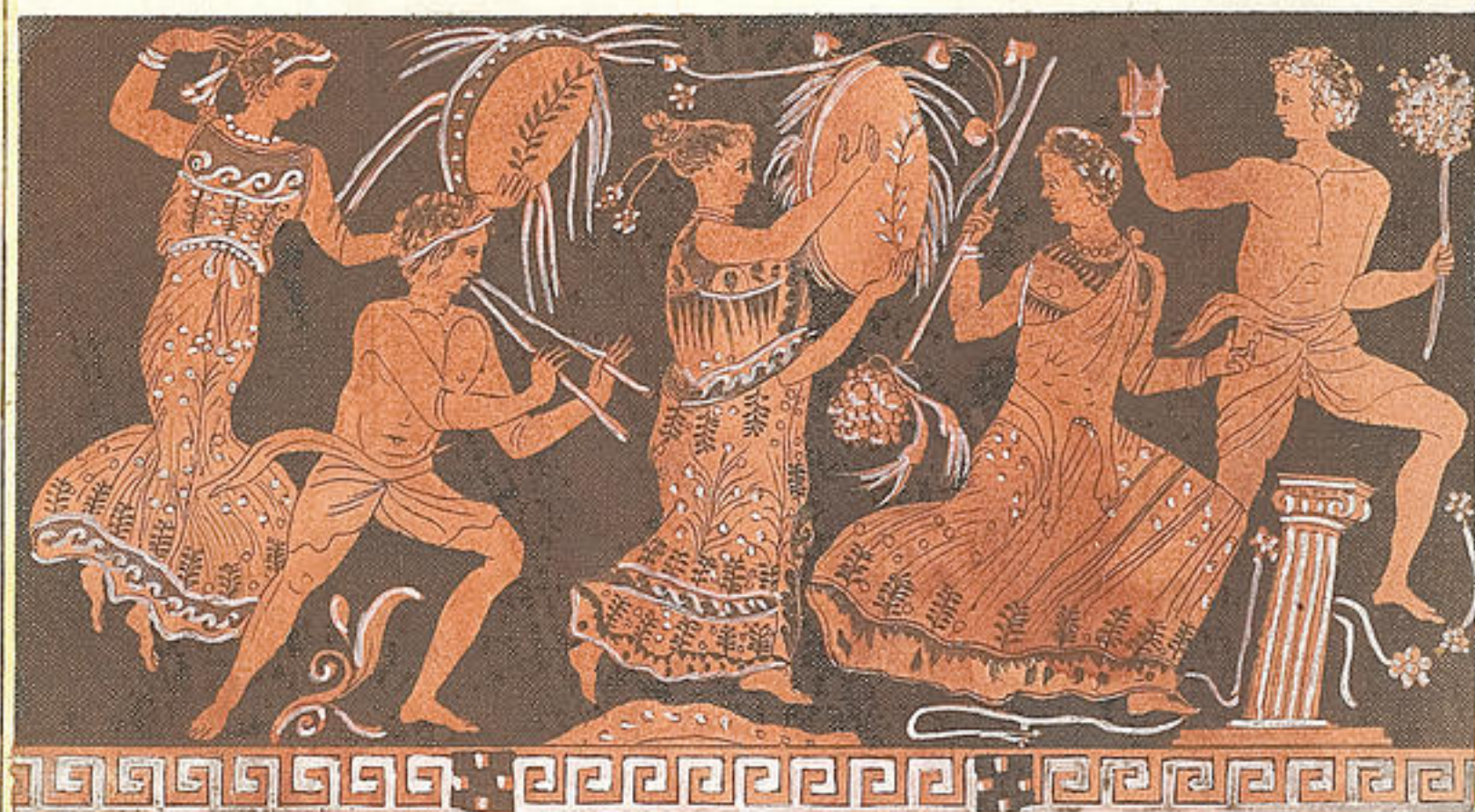

In Museo Vaticano

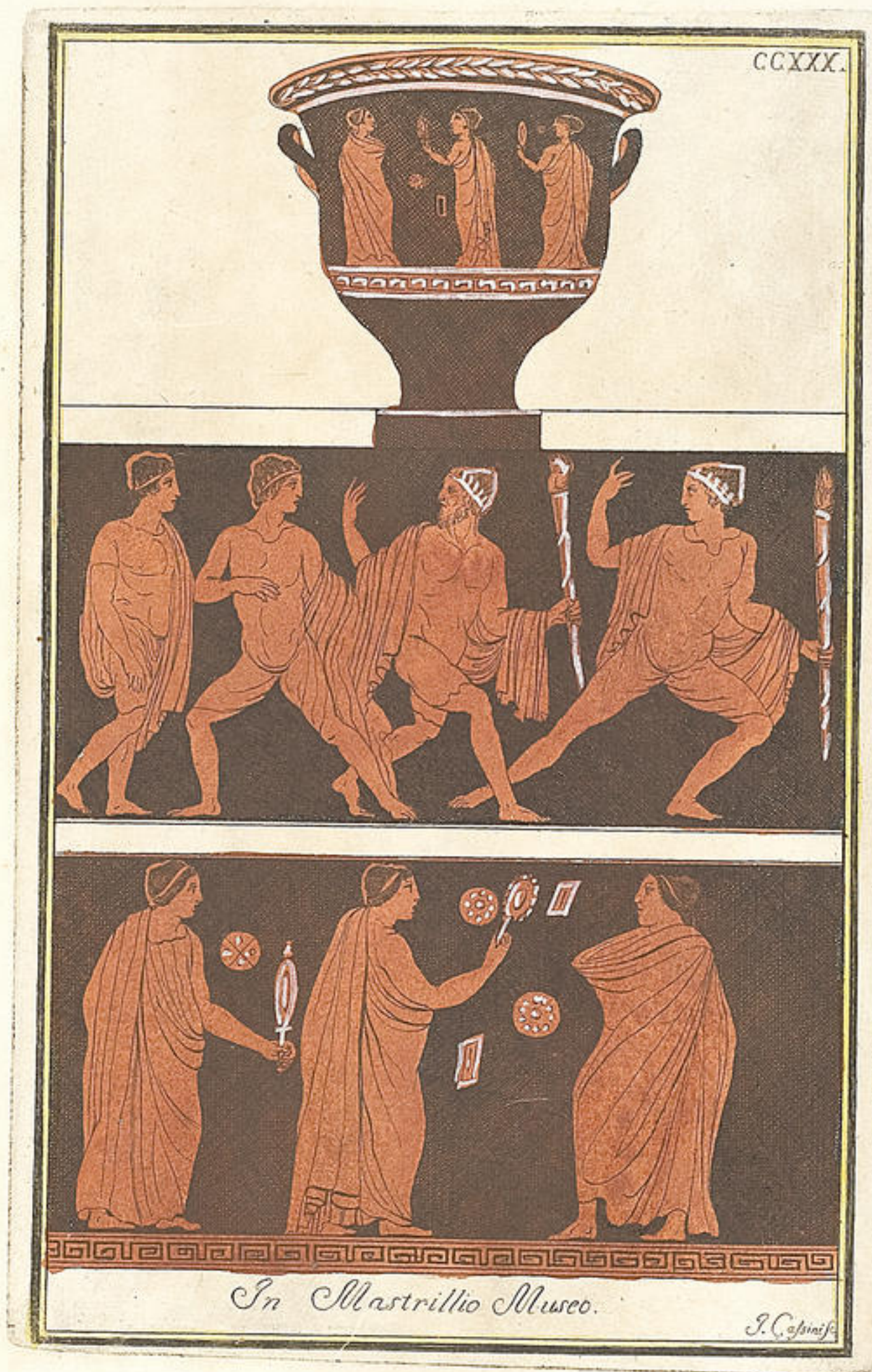

T. CCXXIX

In Museo Vaticano

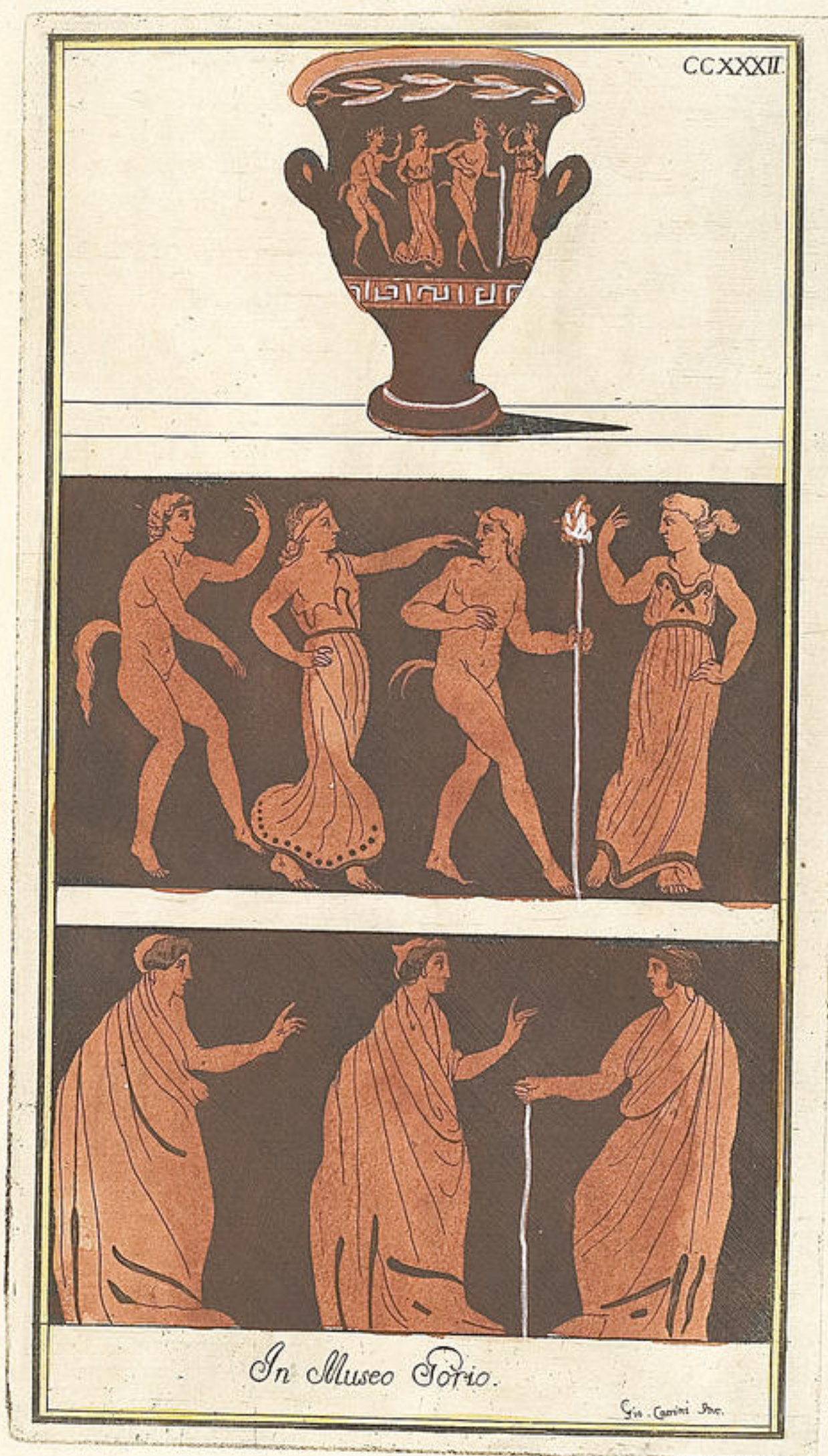

T. CCXXXI.

In Museo Mastrilliano

In Museo Vaticano

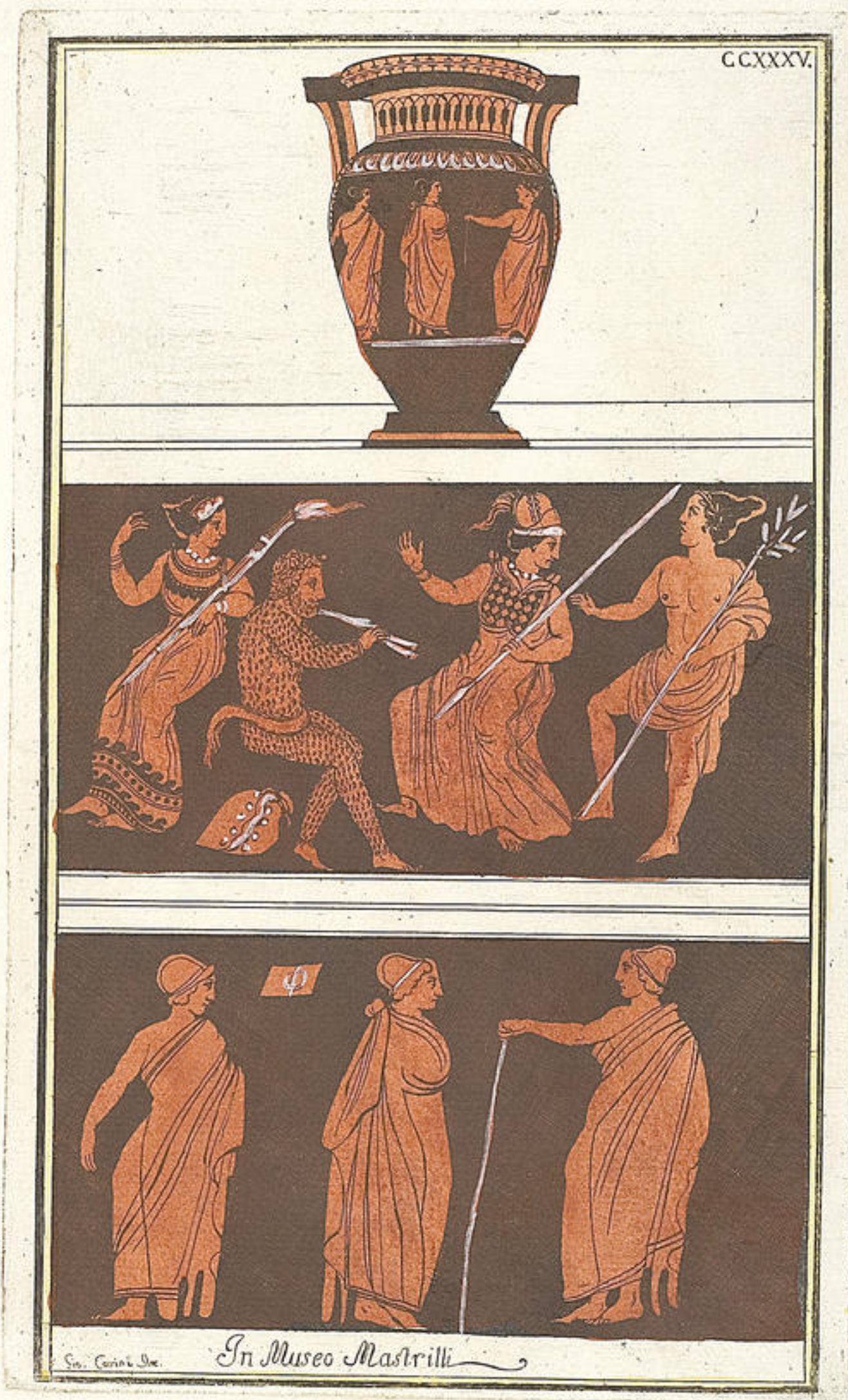

CCXXXIV

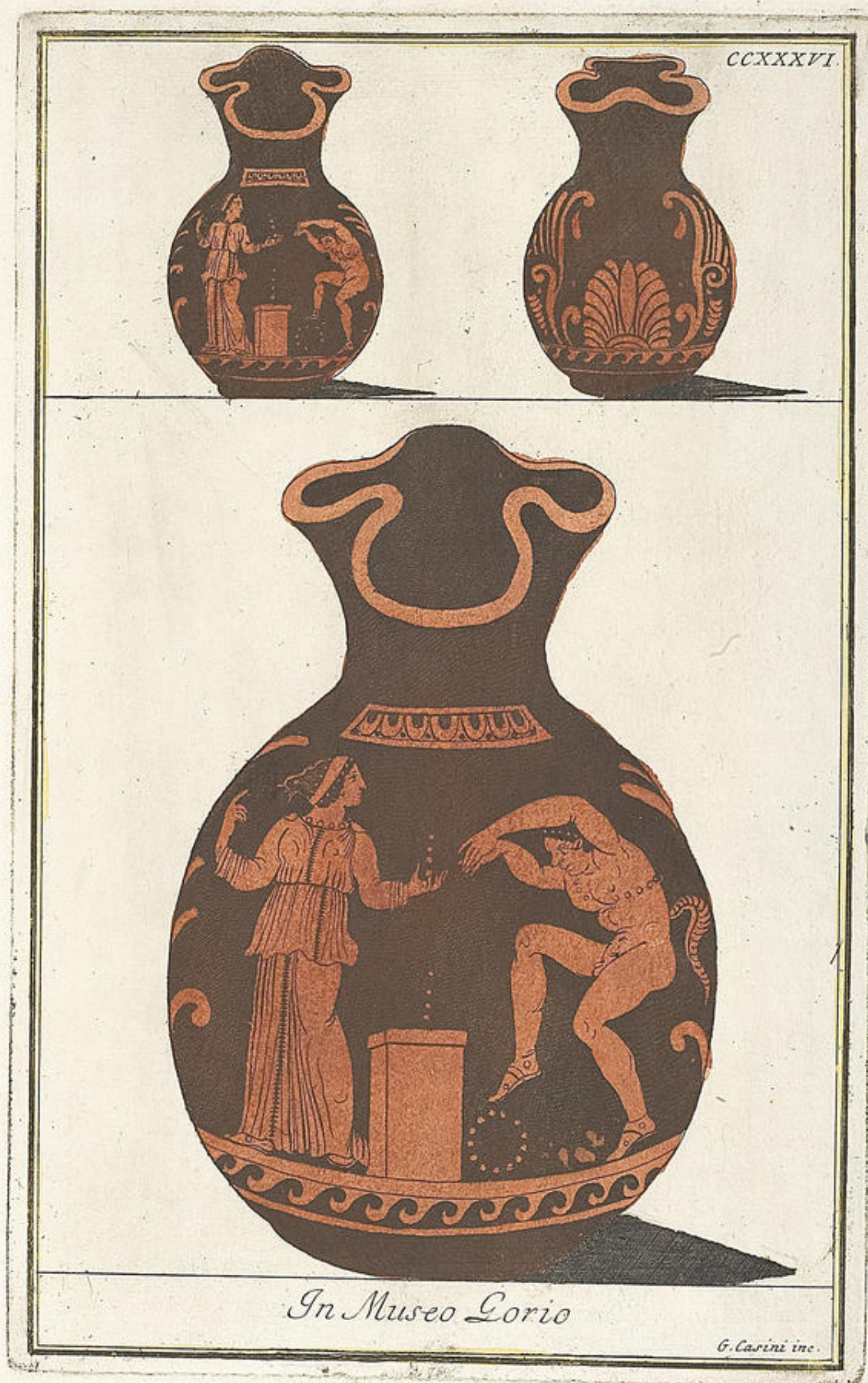

In Museo Vaticano

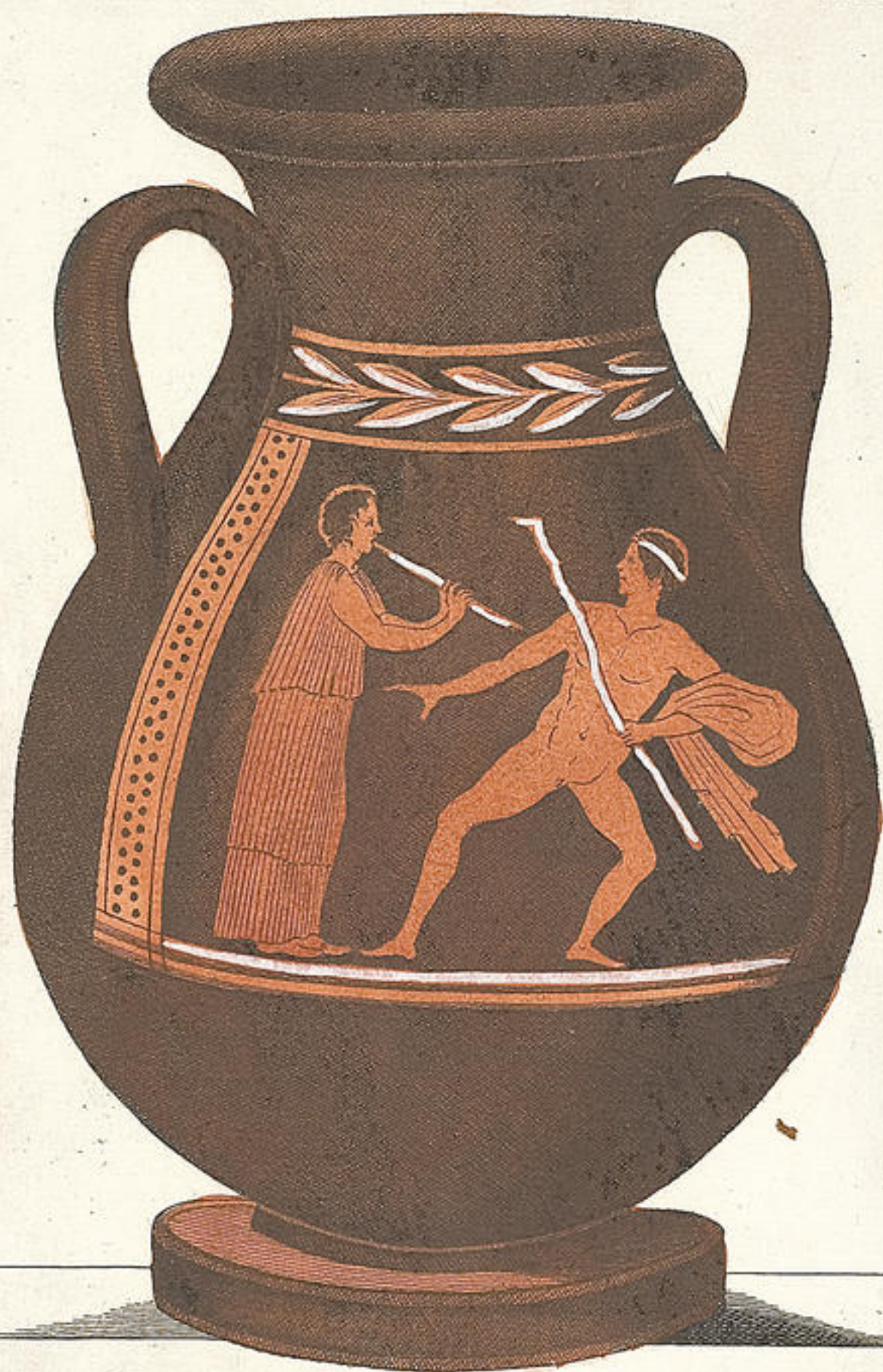

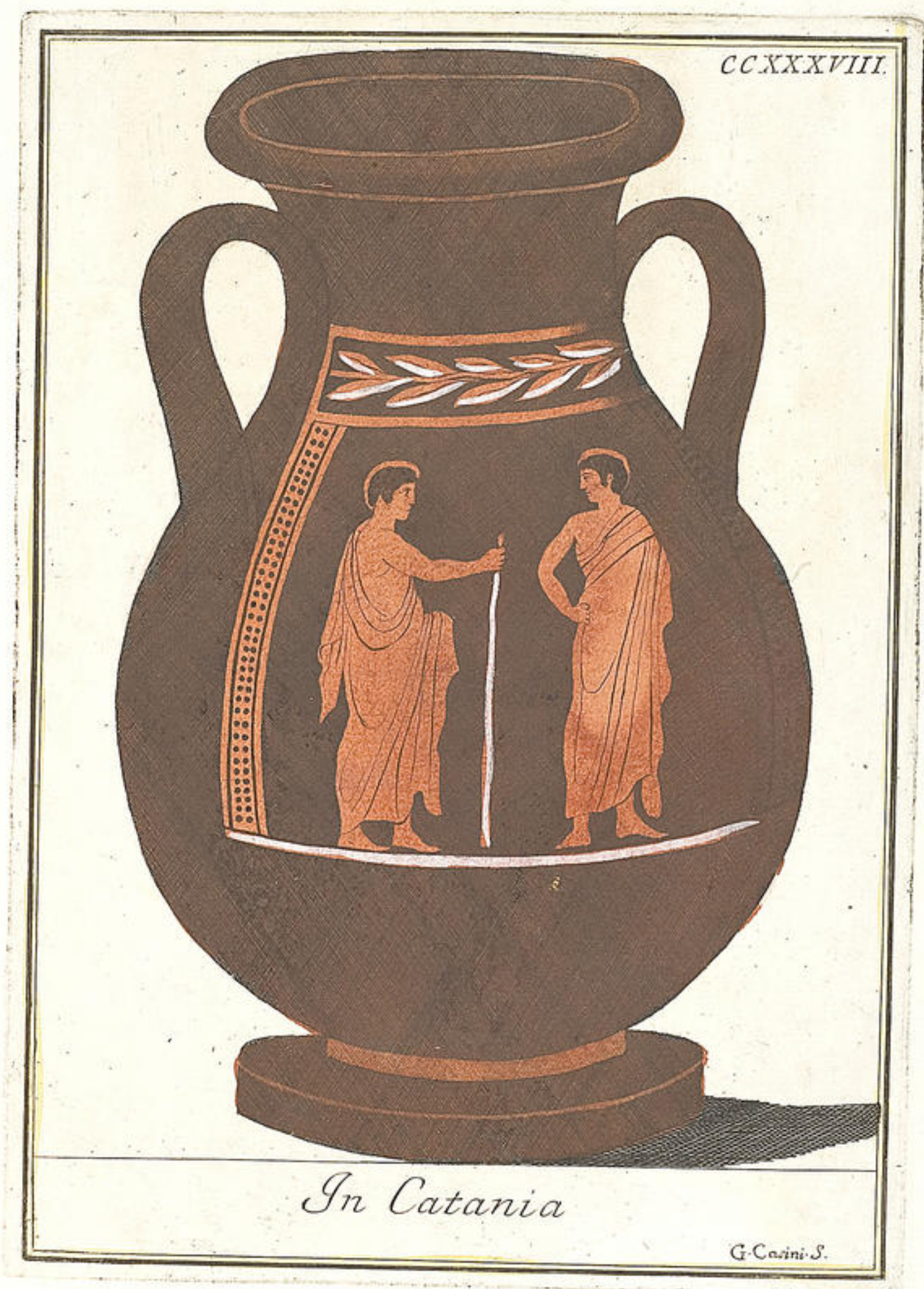
T.CCXXXVII.

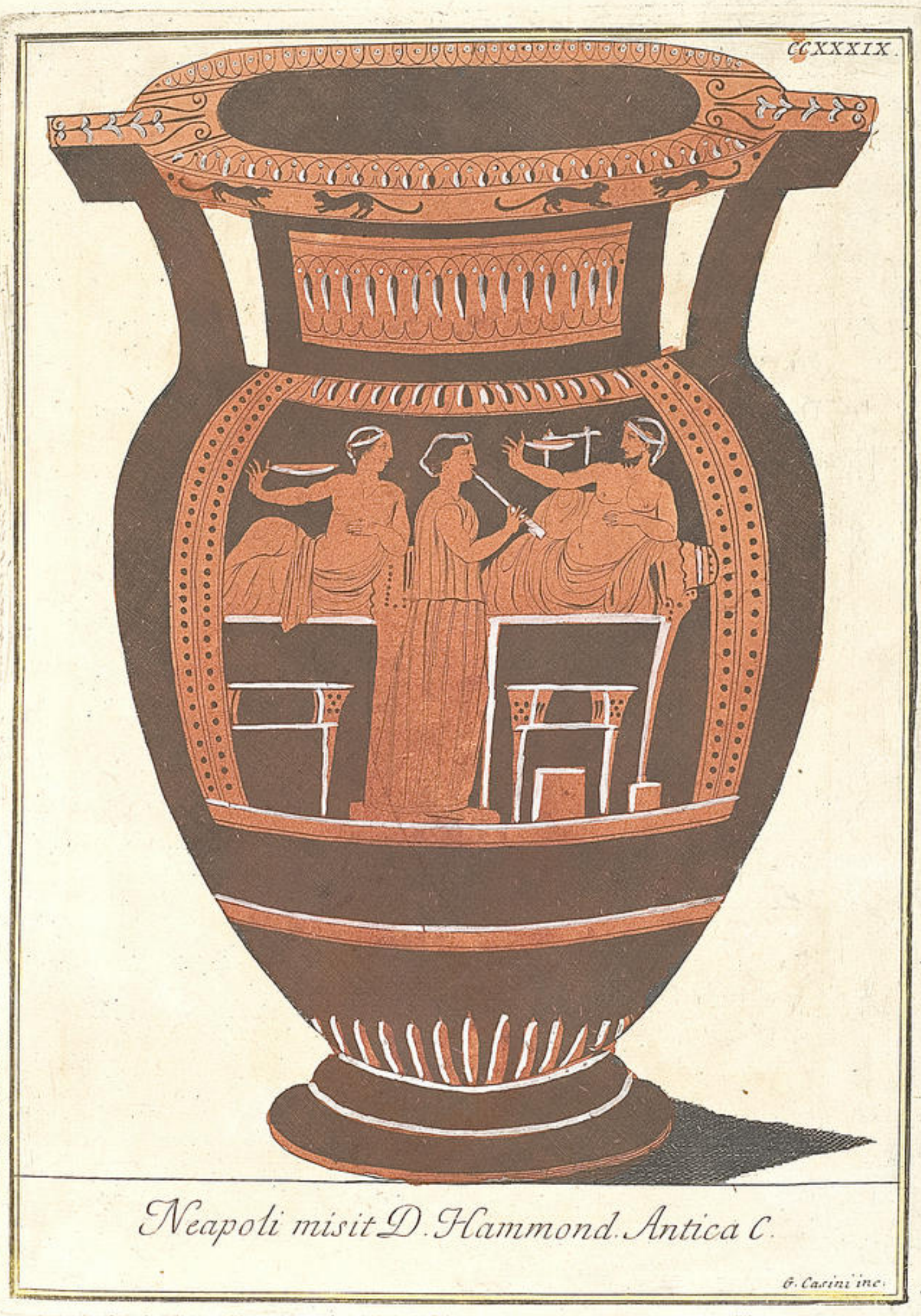
ANDRIAS

In Museo Vaticano

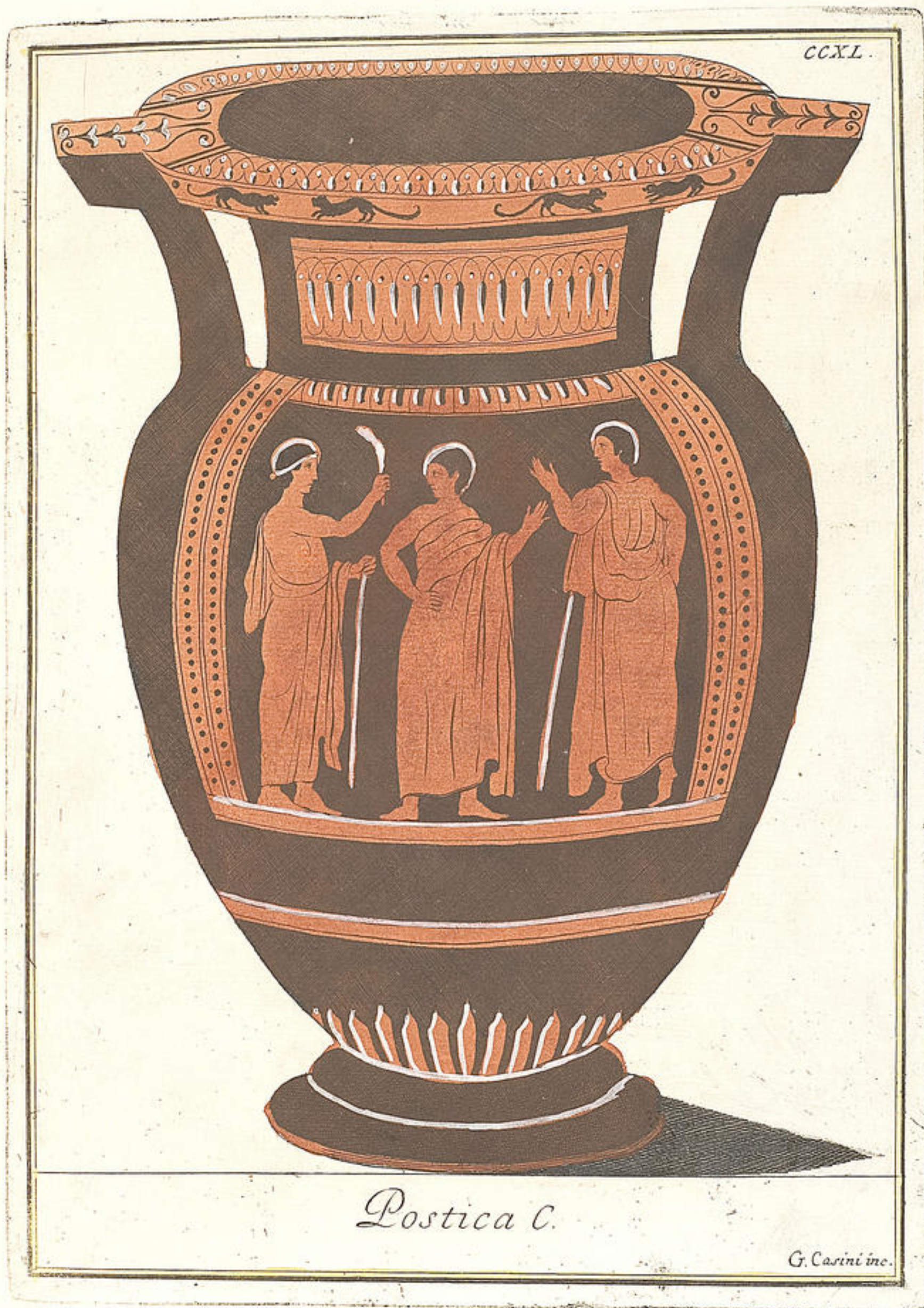

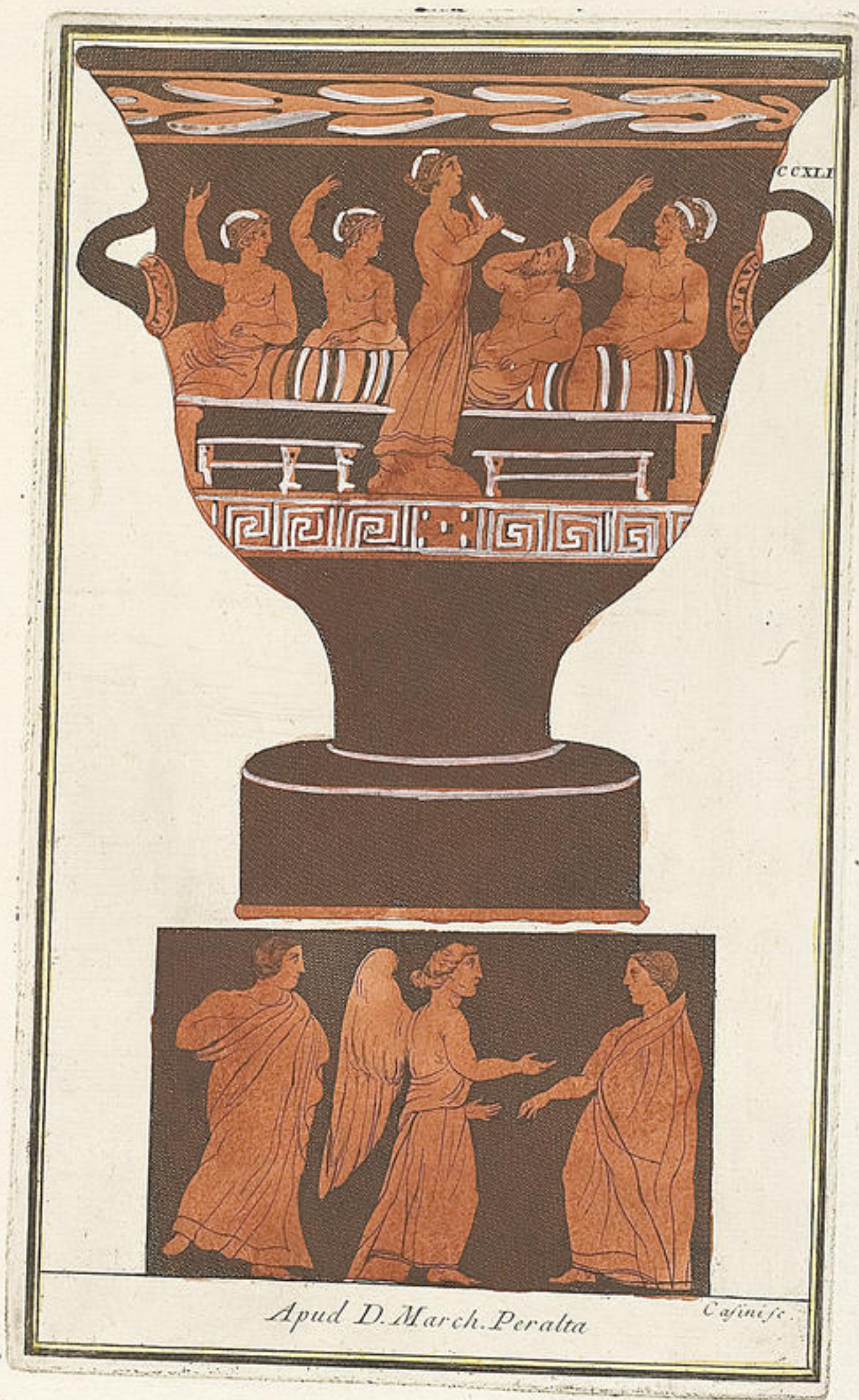

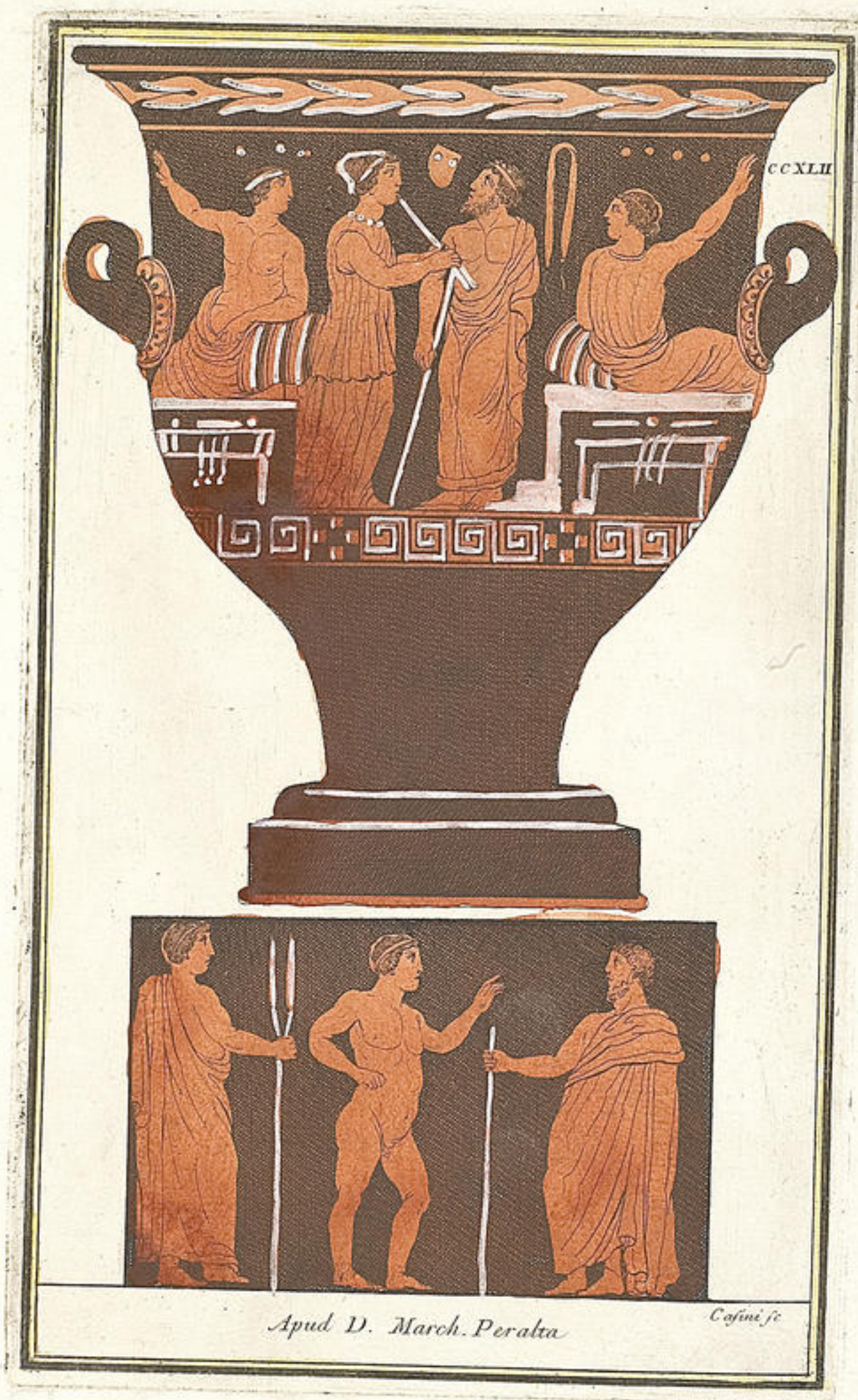

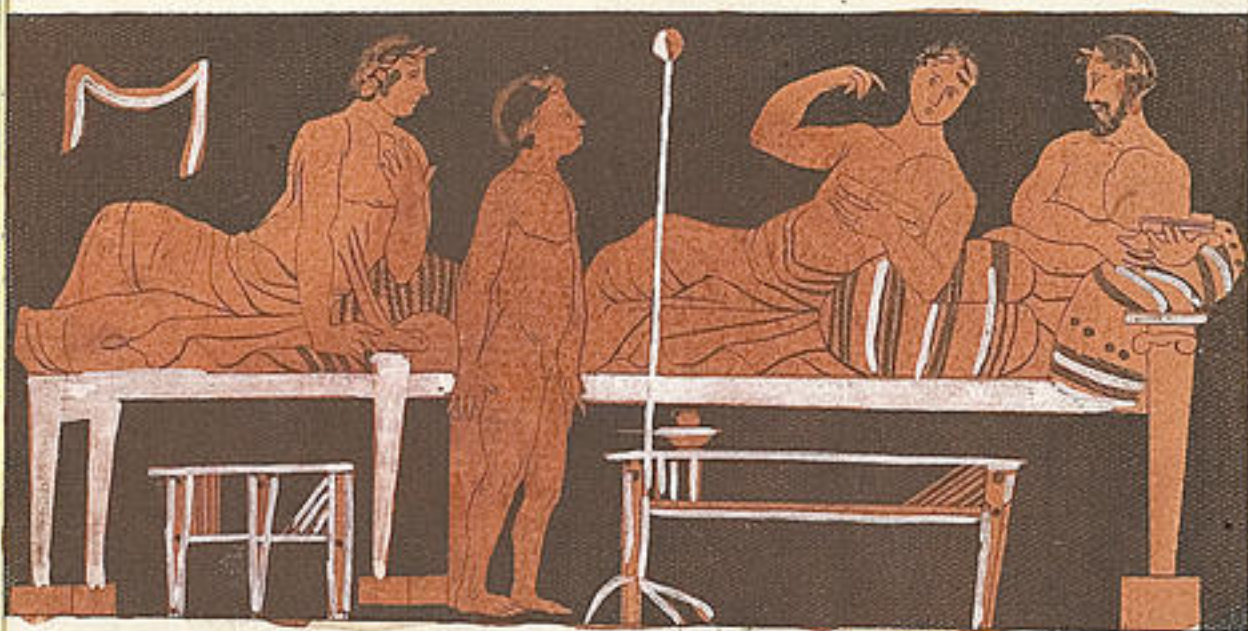

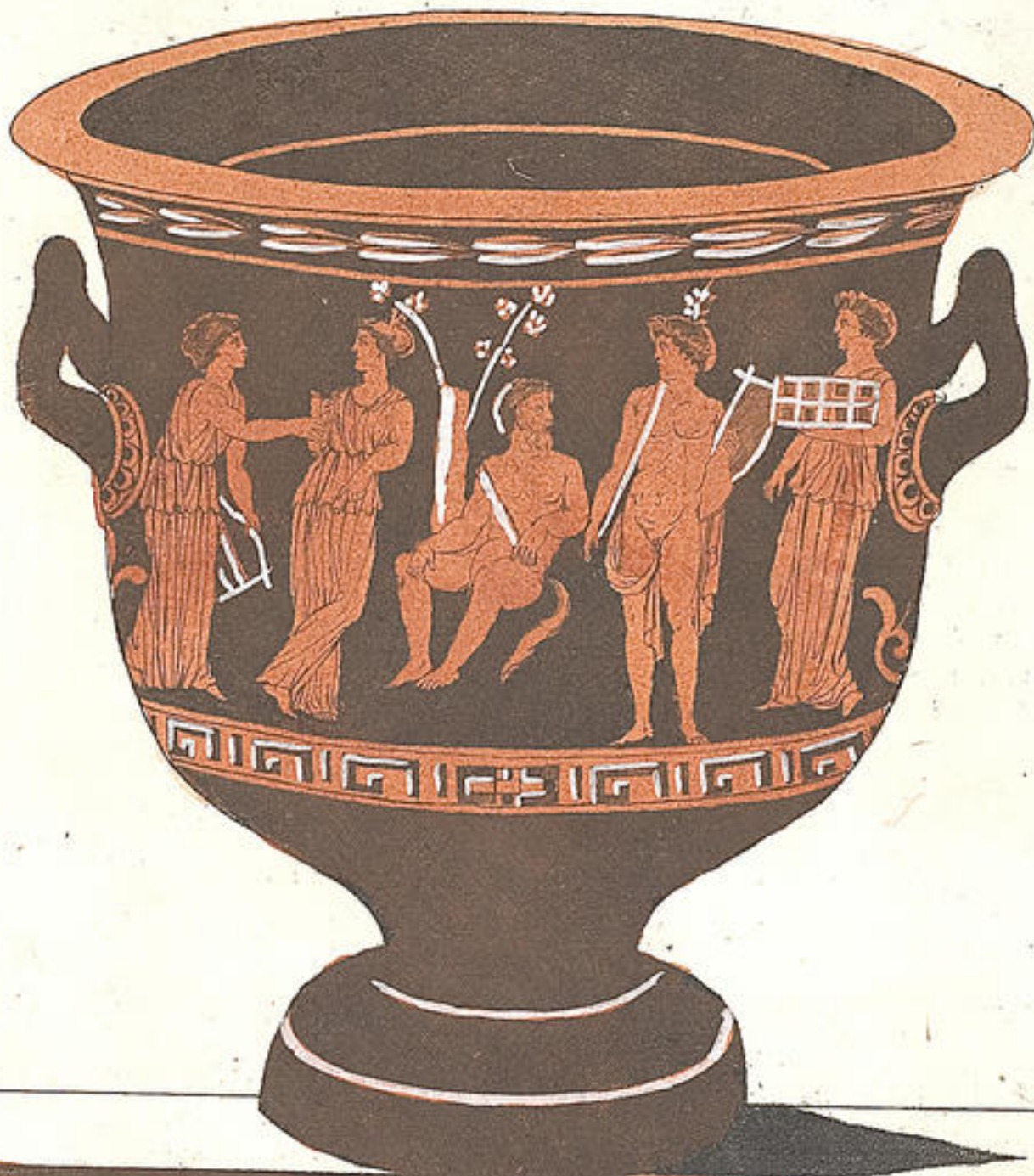

T. CCXLIII

In Museo Constantio

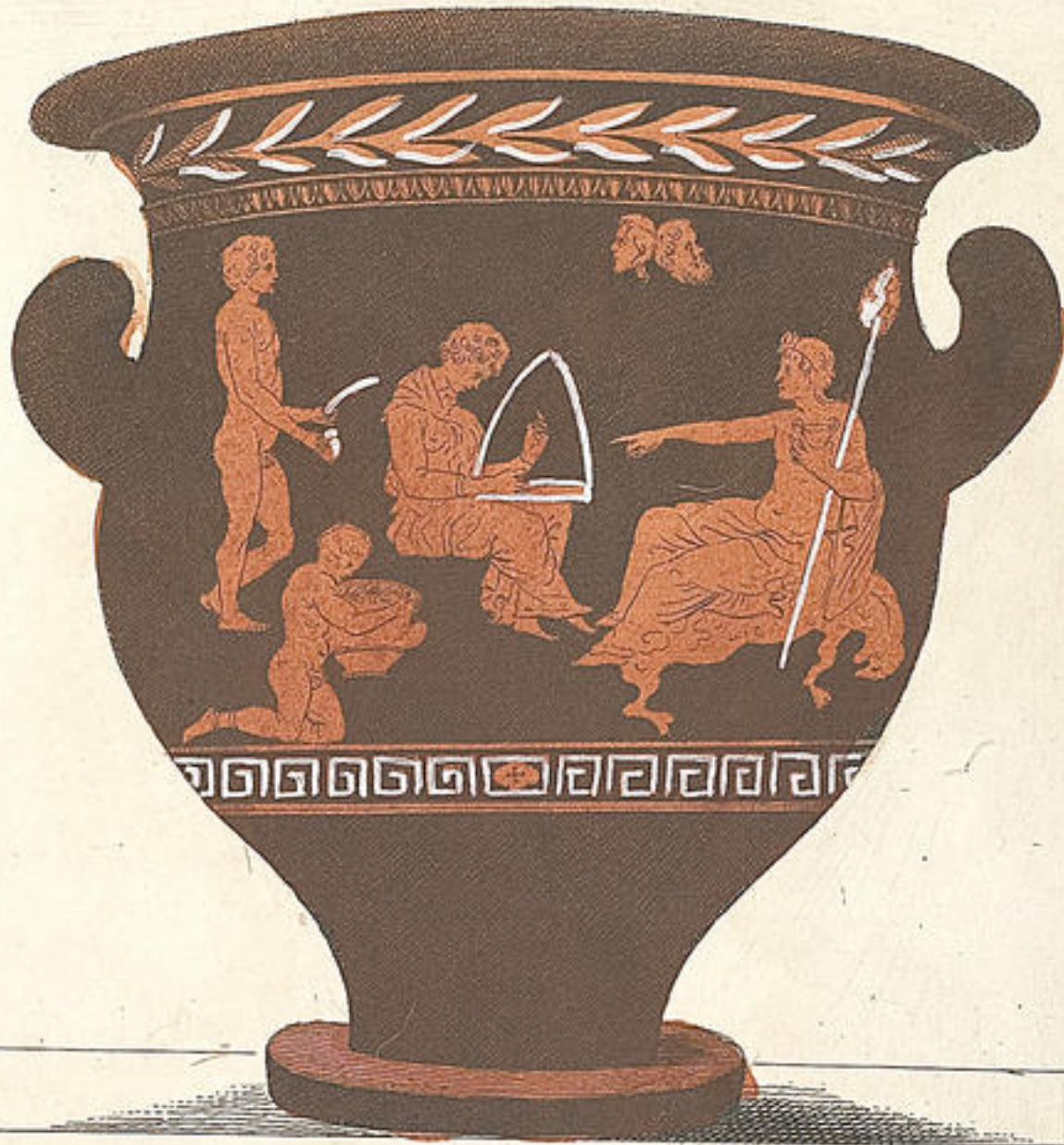

In Museo Gorio

G. Carini inc.

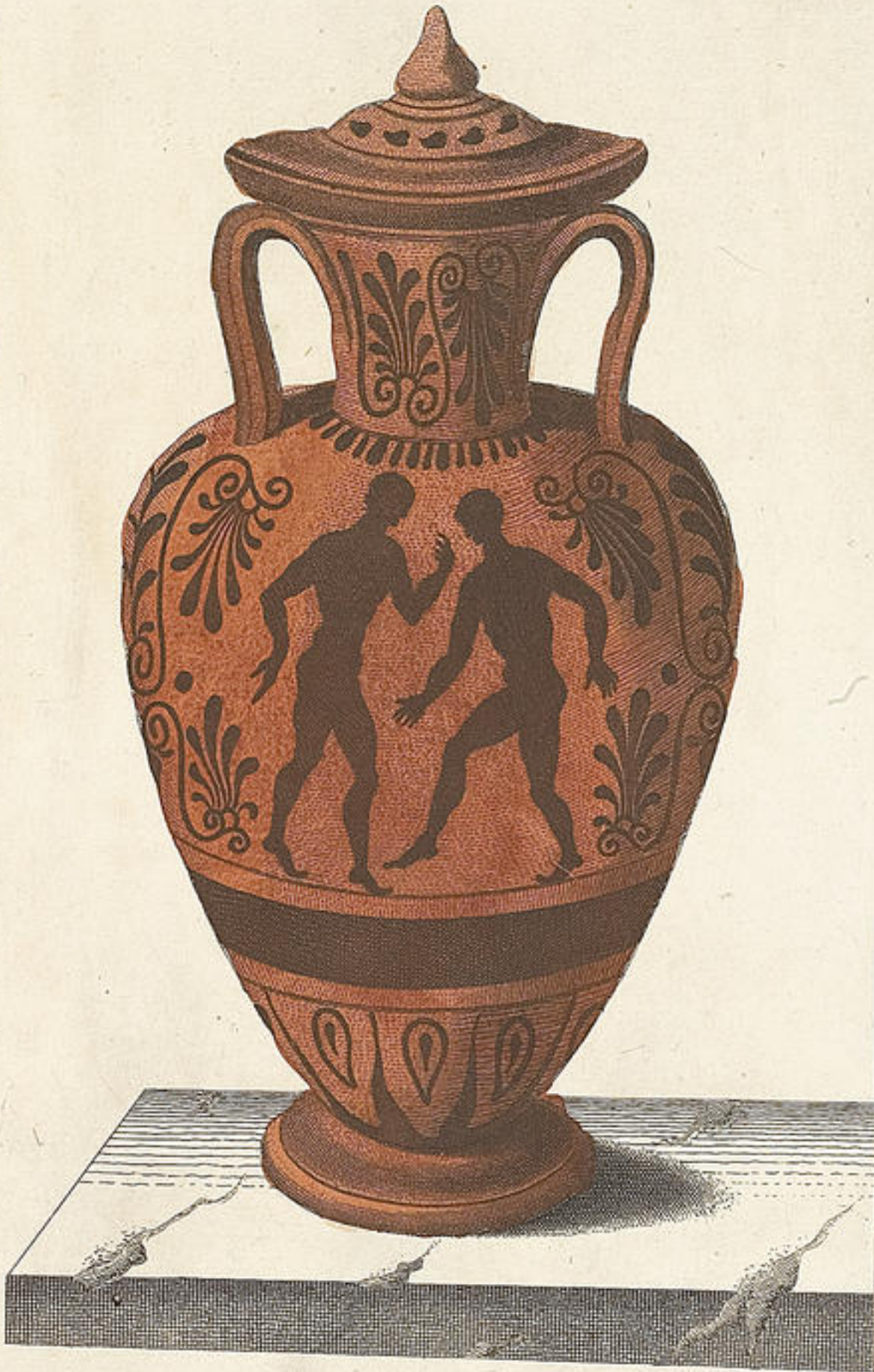
T. CCXLV.

In Museo Mediceo

T. CCXLVI.

In Museo Vaticano

T. CCXLVII.

In Museo Vaticano

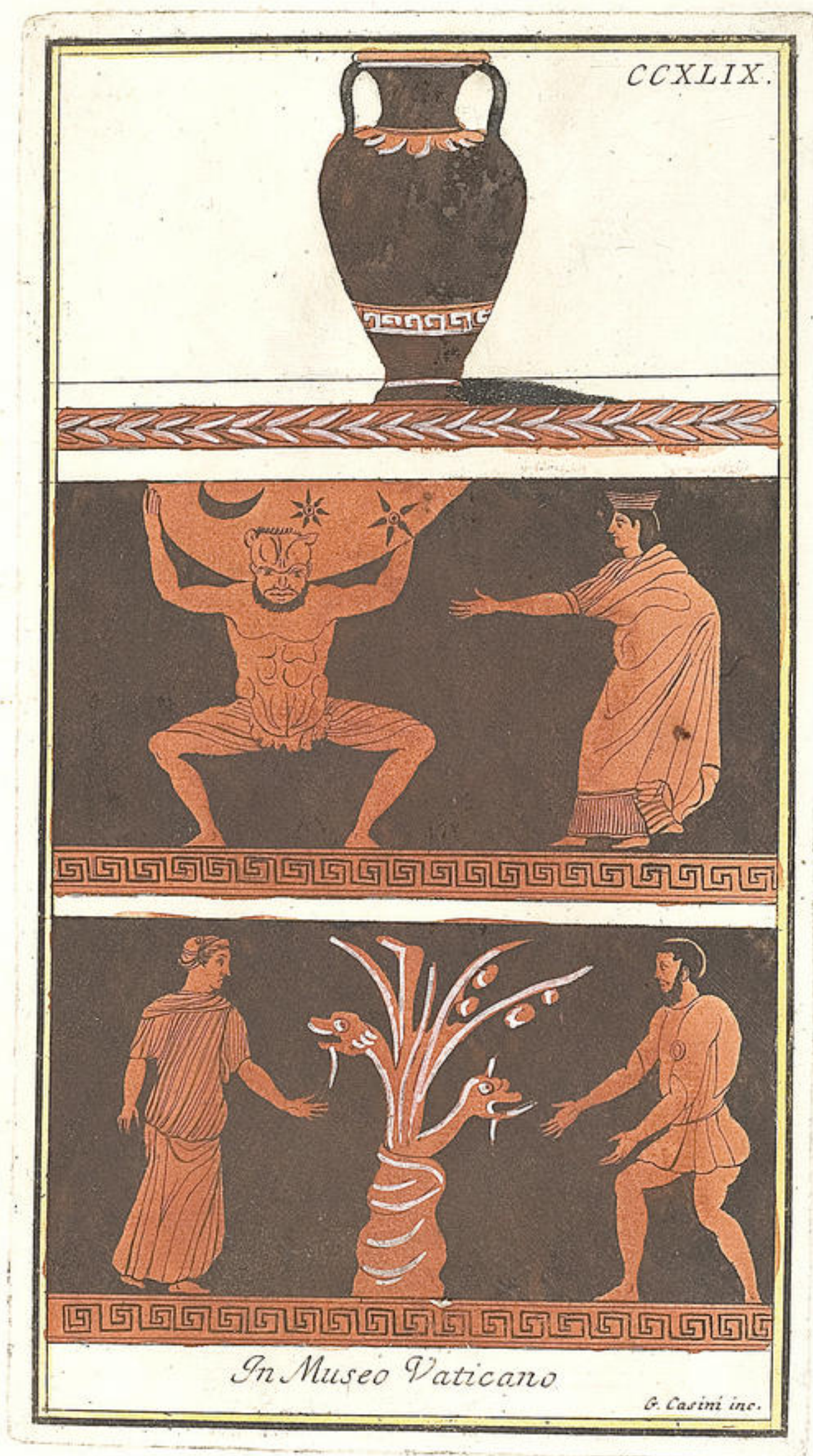
CCXLVIII.

Apud Excm Princ. Rovenii.

J. Kapf.

CCXLIX.

In Museo Vaticano

G. Casini inc.

CCL.

Panormi in Collegio Societatis Iesu

G. Carini inc.

CCLI.

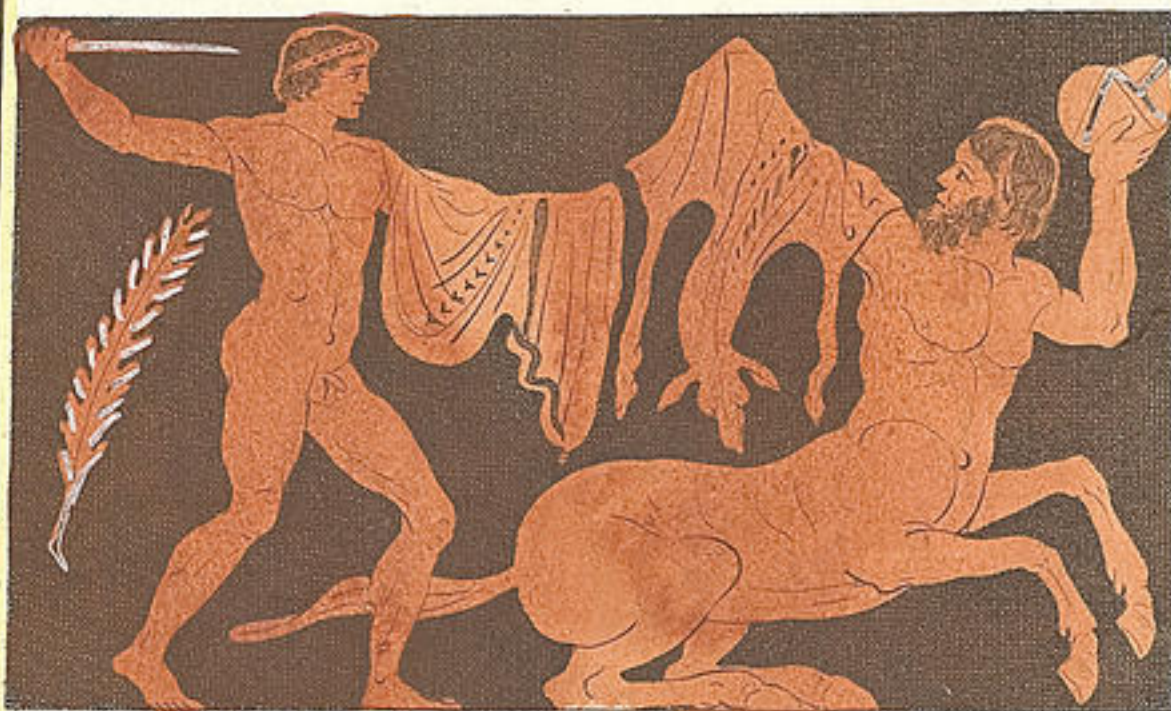

Pars postica Præcedentis Vasculi

G. Casini inc.

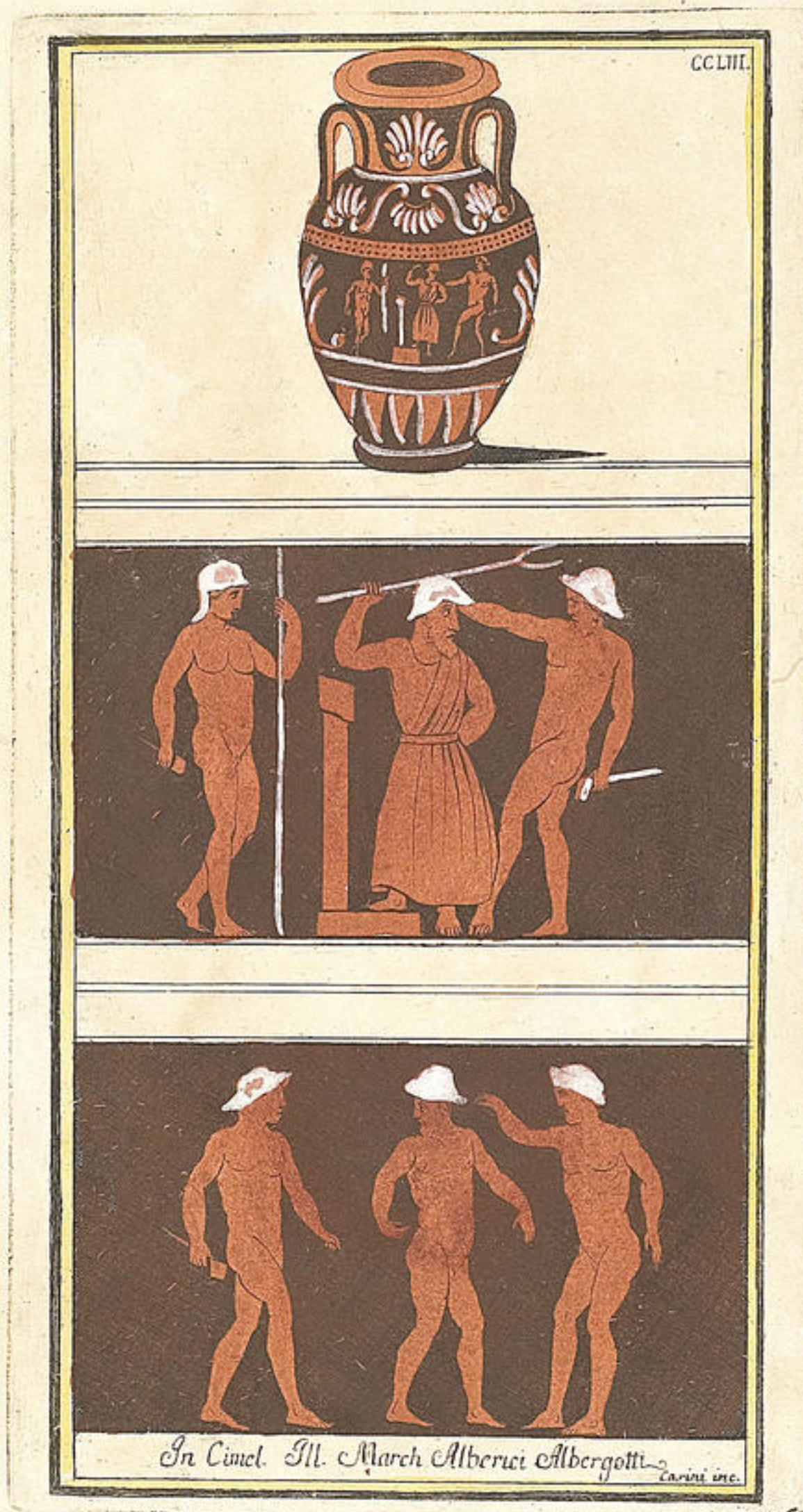

T.CCLII

In Museo Lorio

CCLIV.

In Museo Mastrillio

Gio. Casini inc.

CCLV

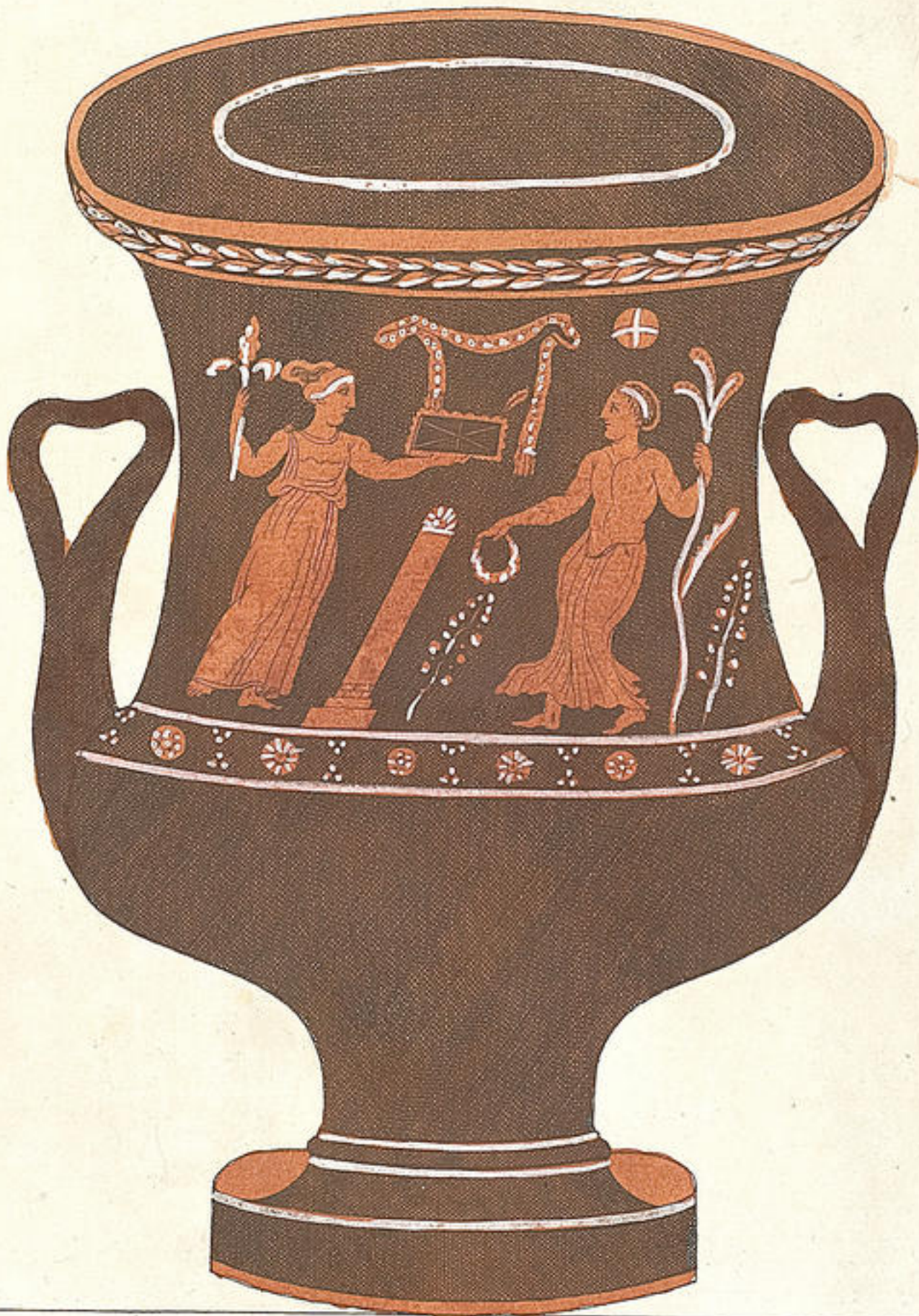

In Museo Mastrillo

Joan Casini Inc.

CCLV. Sec.

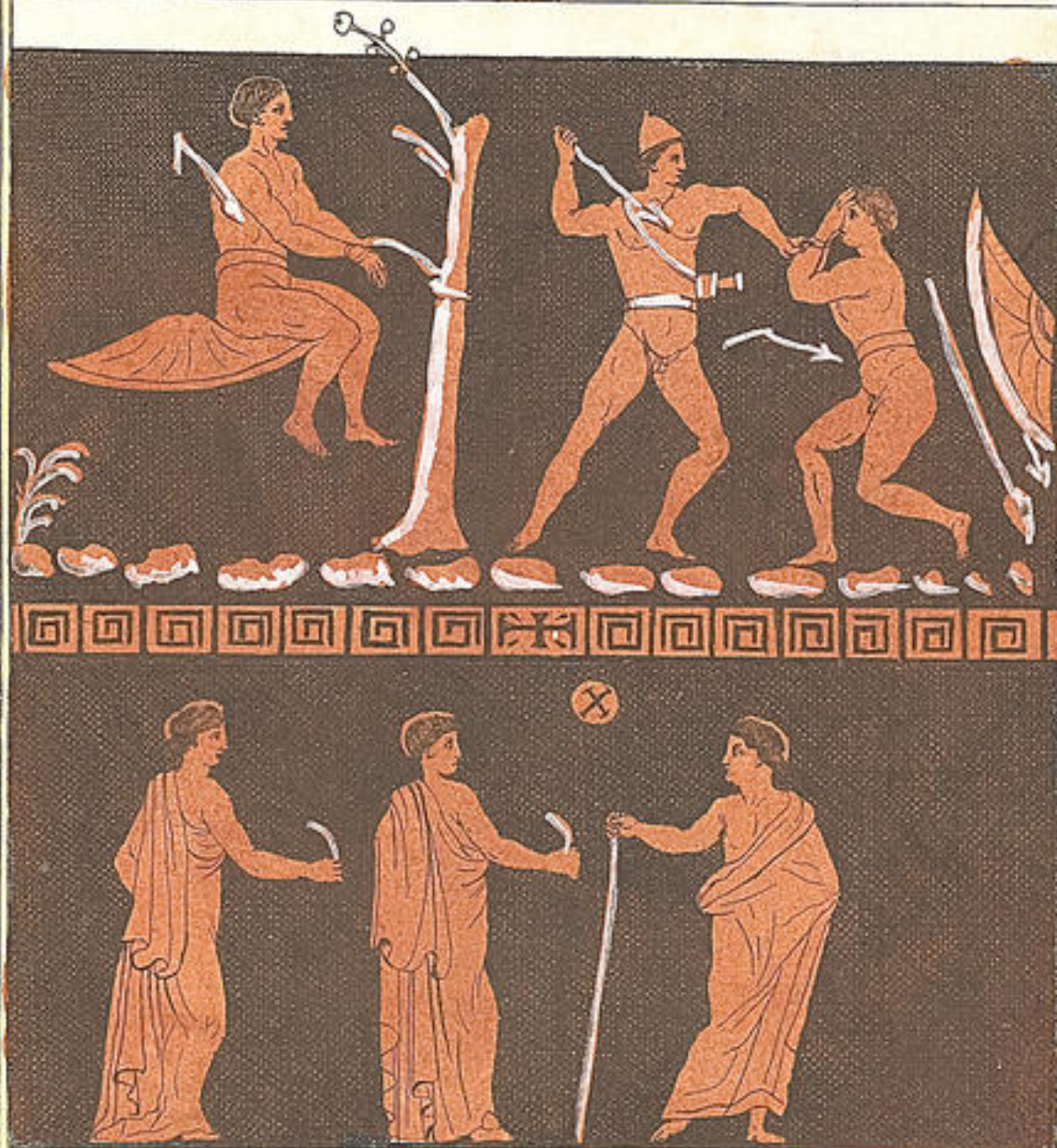

*Alter a Pars
In Museo Mastrillo*

Joan Casini Inc.

CCLVI.

Bononiæ in Aedibus D. March. Bentivoli-

Io. Casini inc.

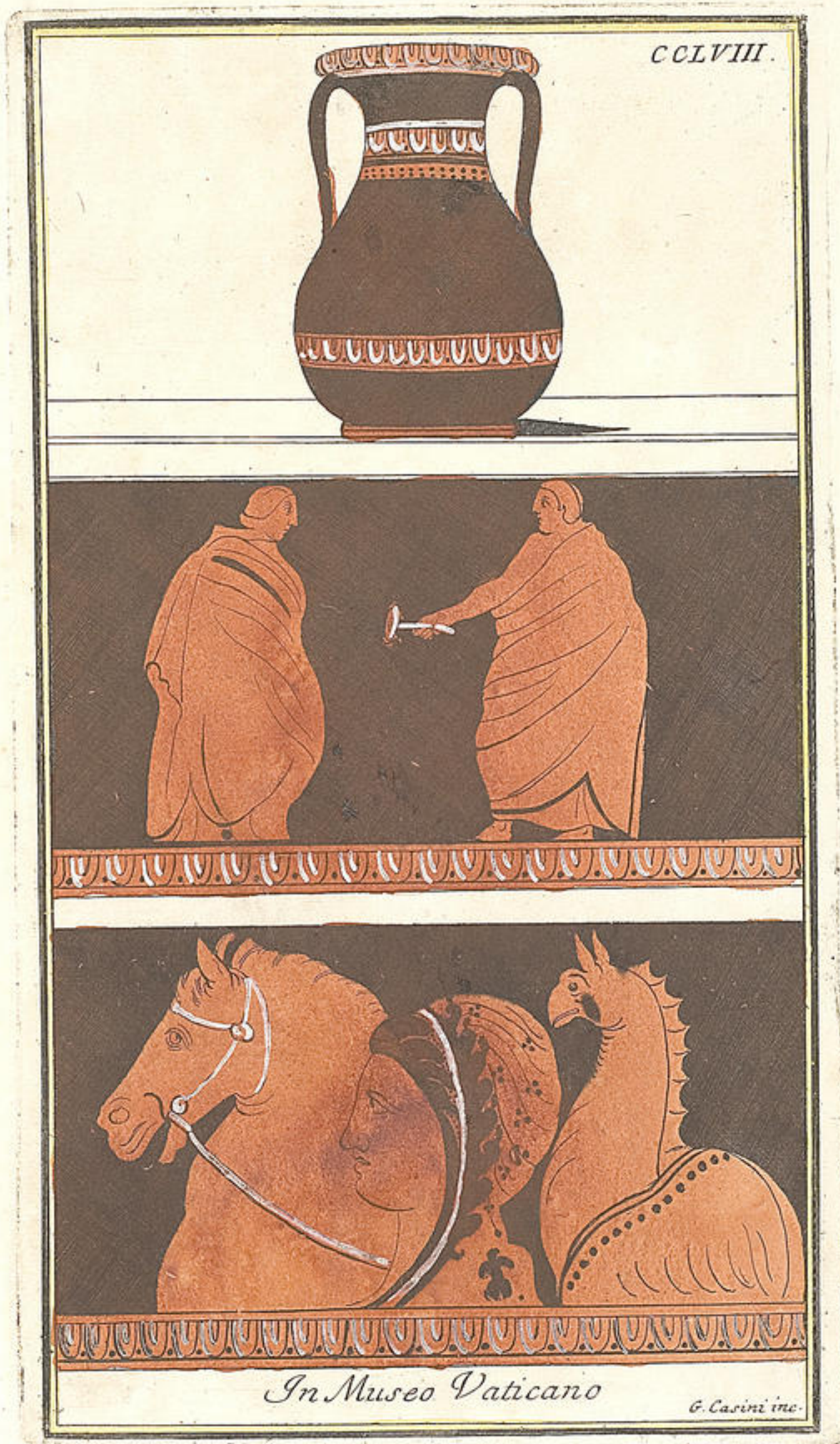
CCLVII.

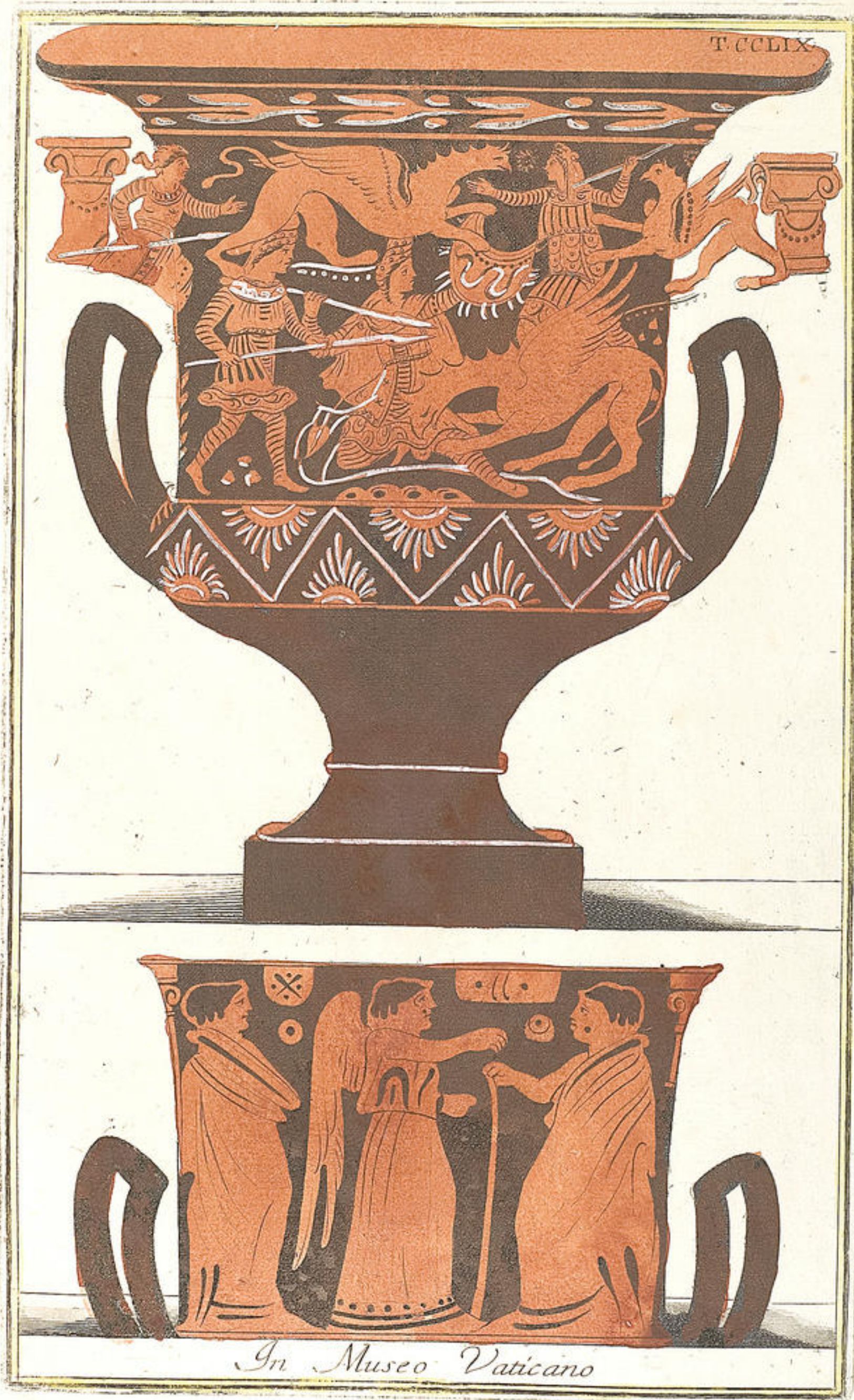
Neapoli apud D. Hammond

G. Casini inc.

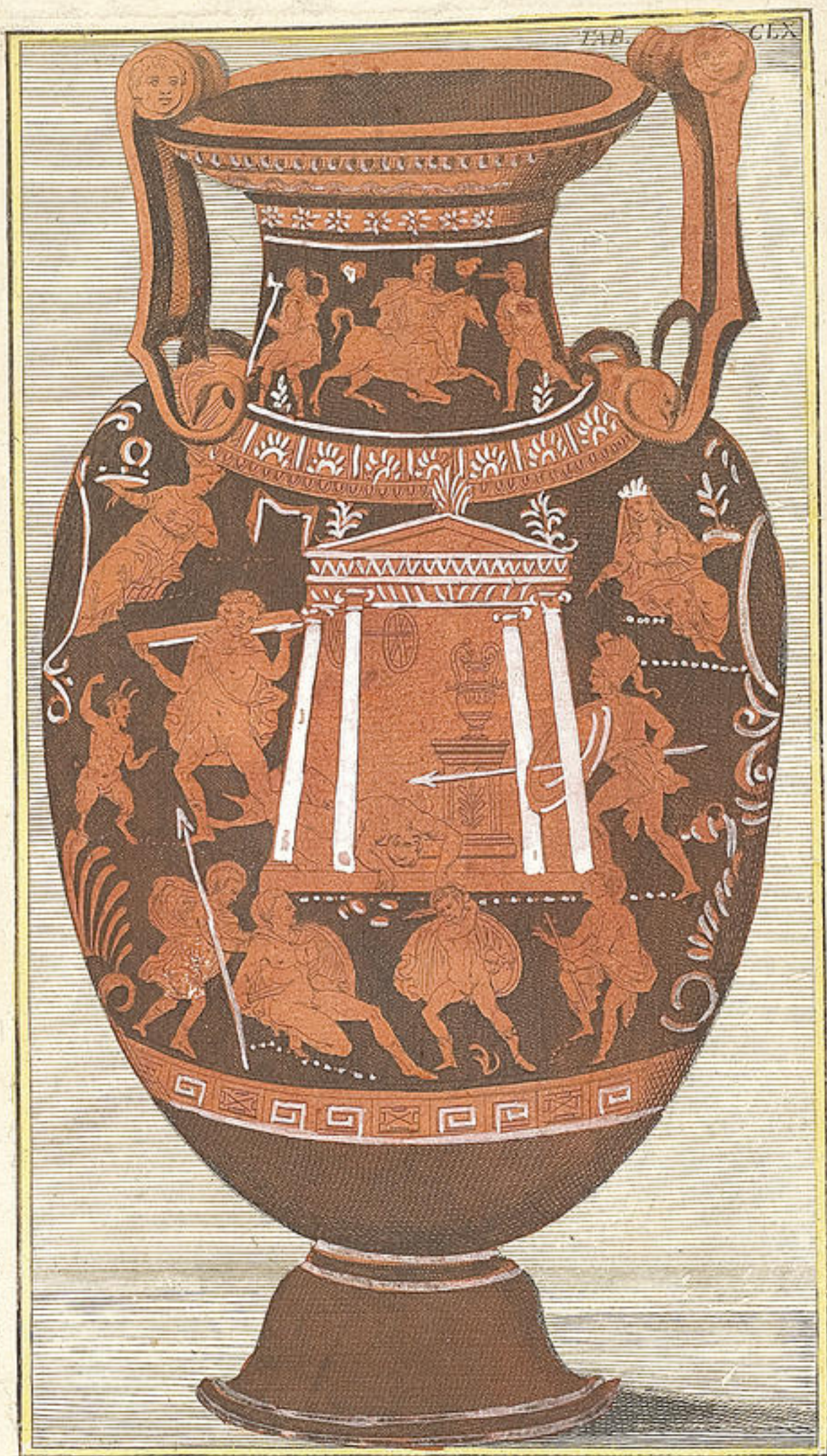

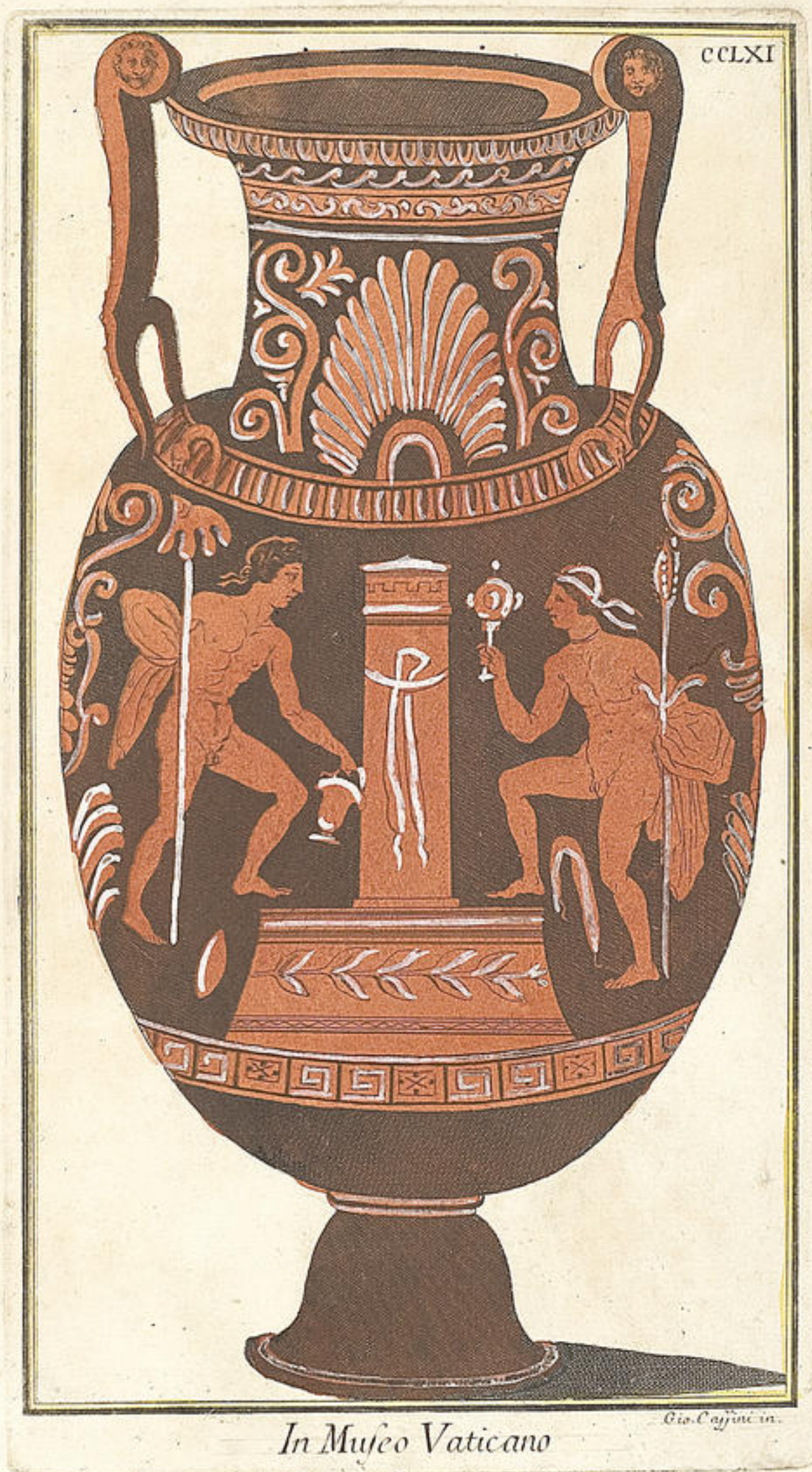

In Museo Vaticano

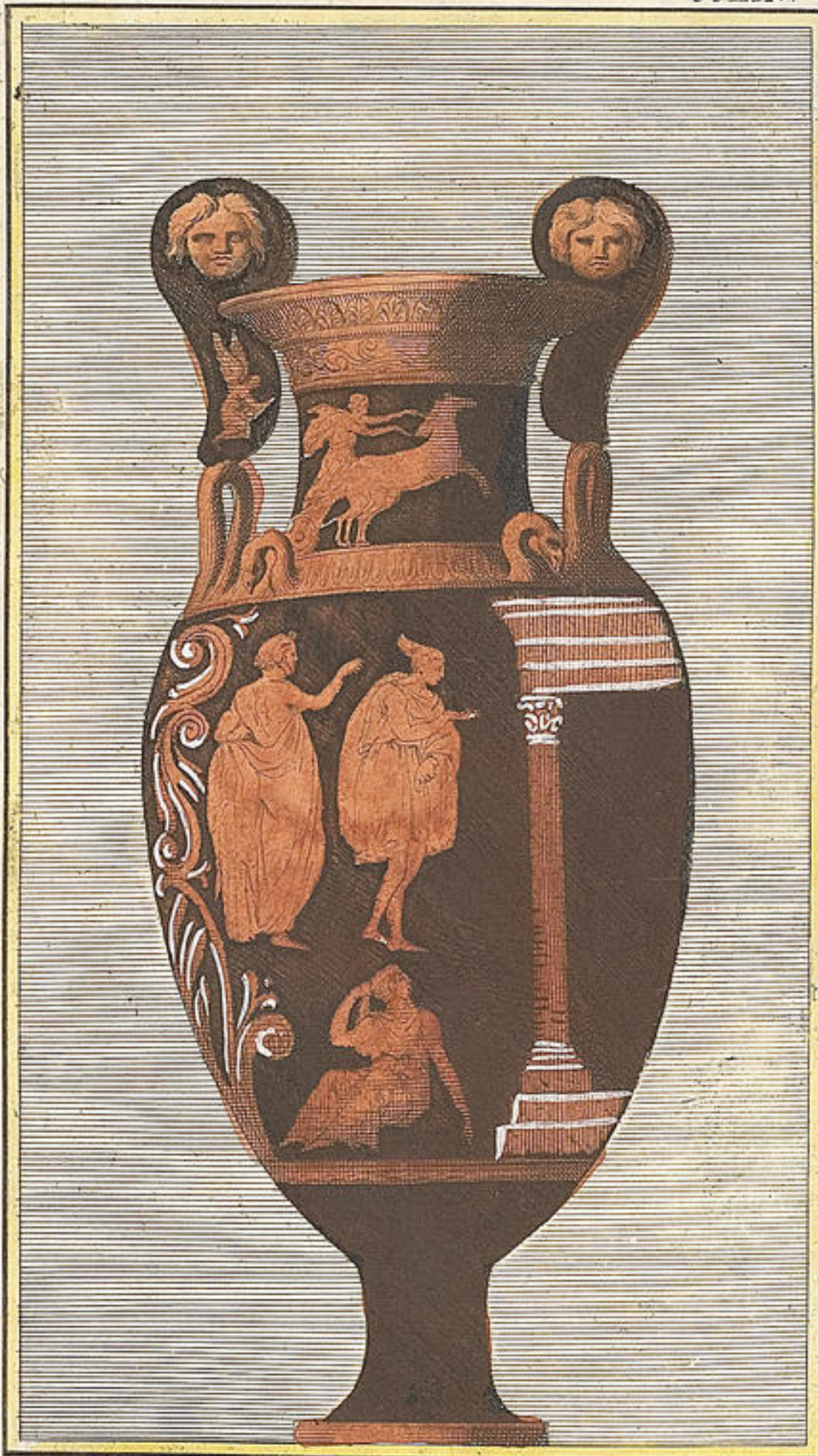

J. Casp. J.

In Bibl. Vaticana.

In Bibliotheca Vaticana

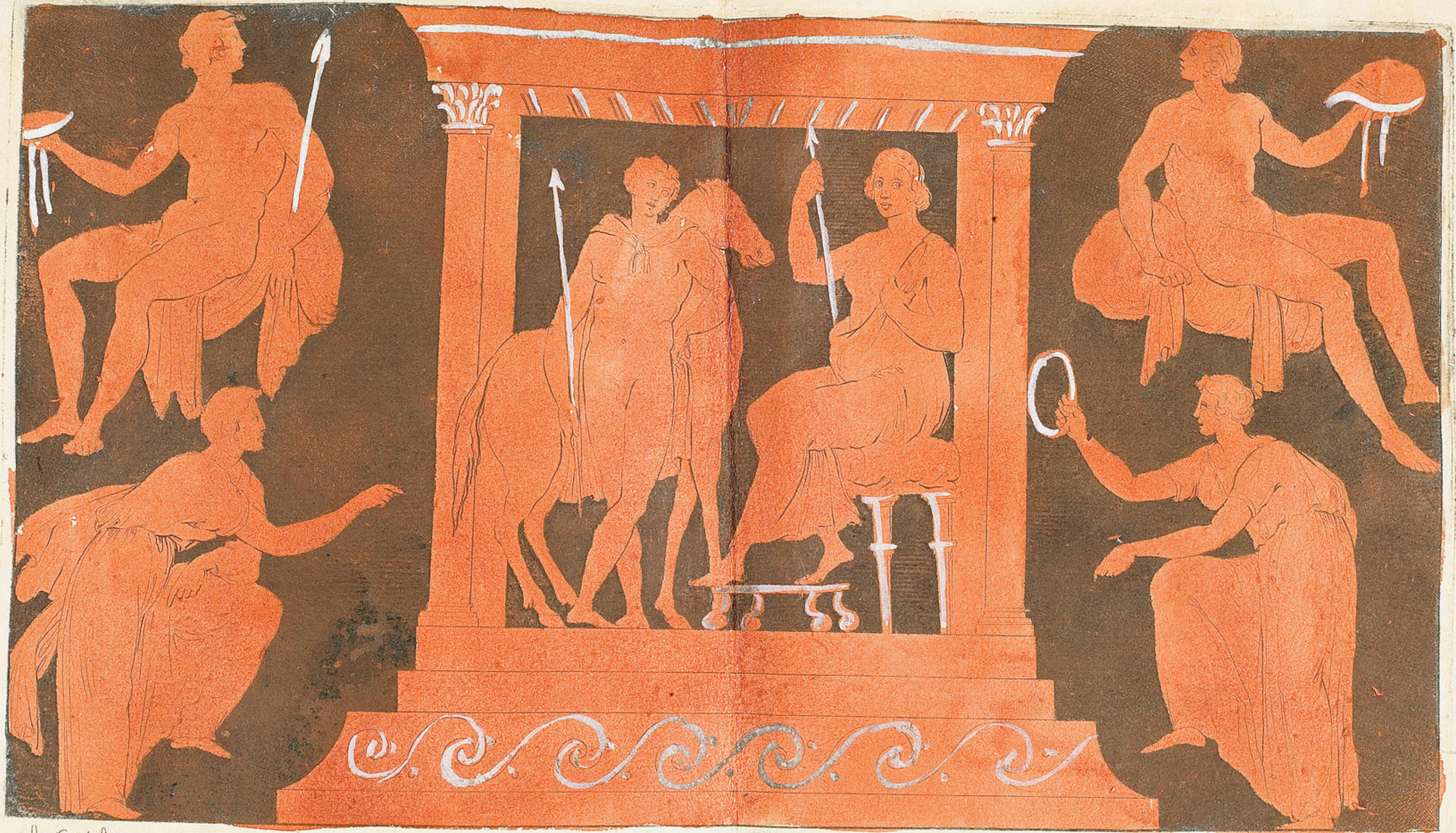
G. Casini inc.

G. Casini inc.

Jo. Casim. Jr.

CCLXVII.

G. Casini inc.

G. Carini inc.

CCLXIX.

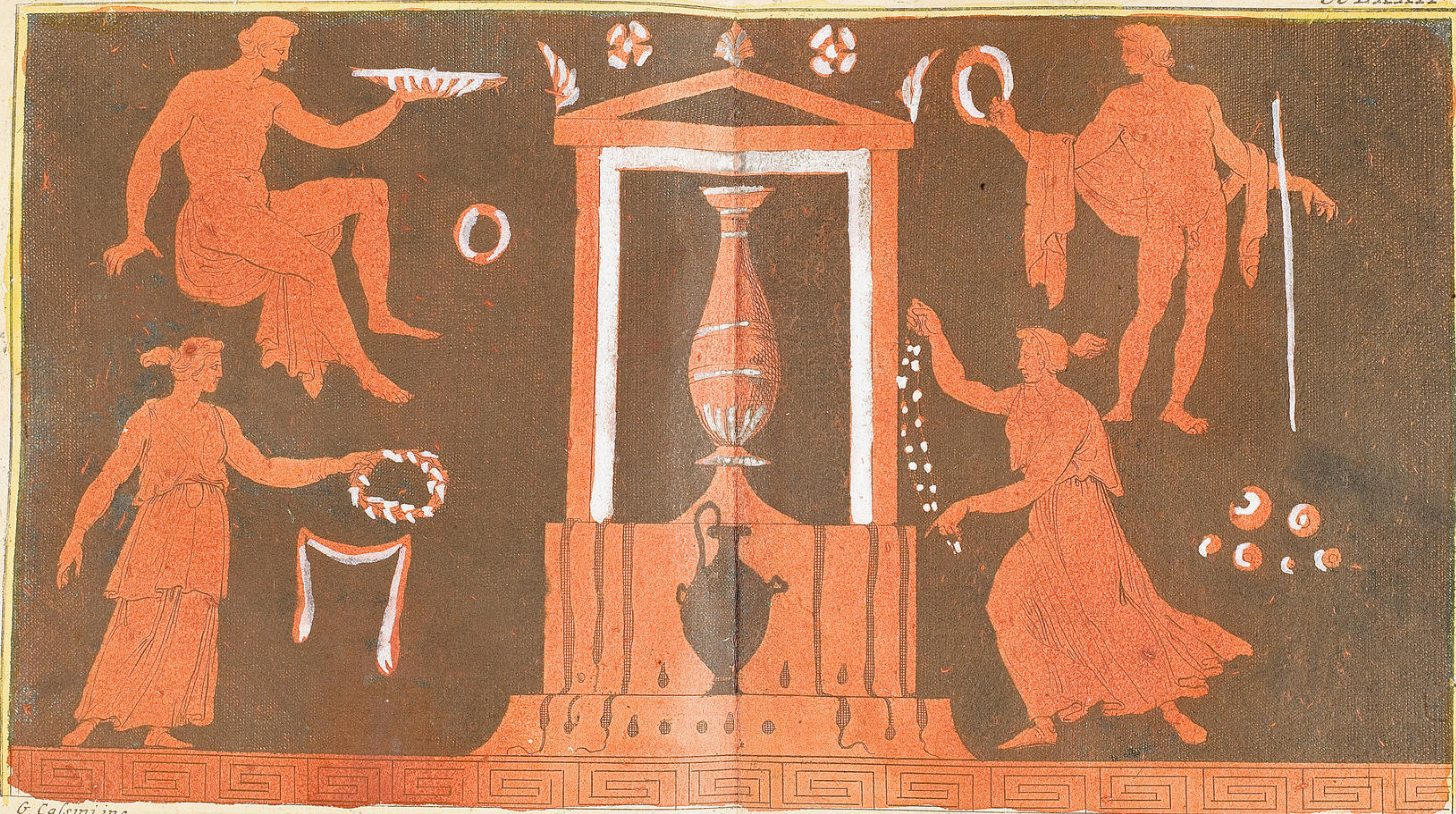

G. Casini inc.

G. Casini inc.

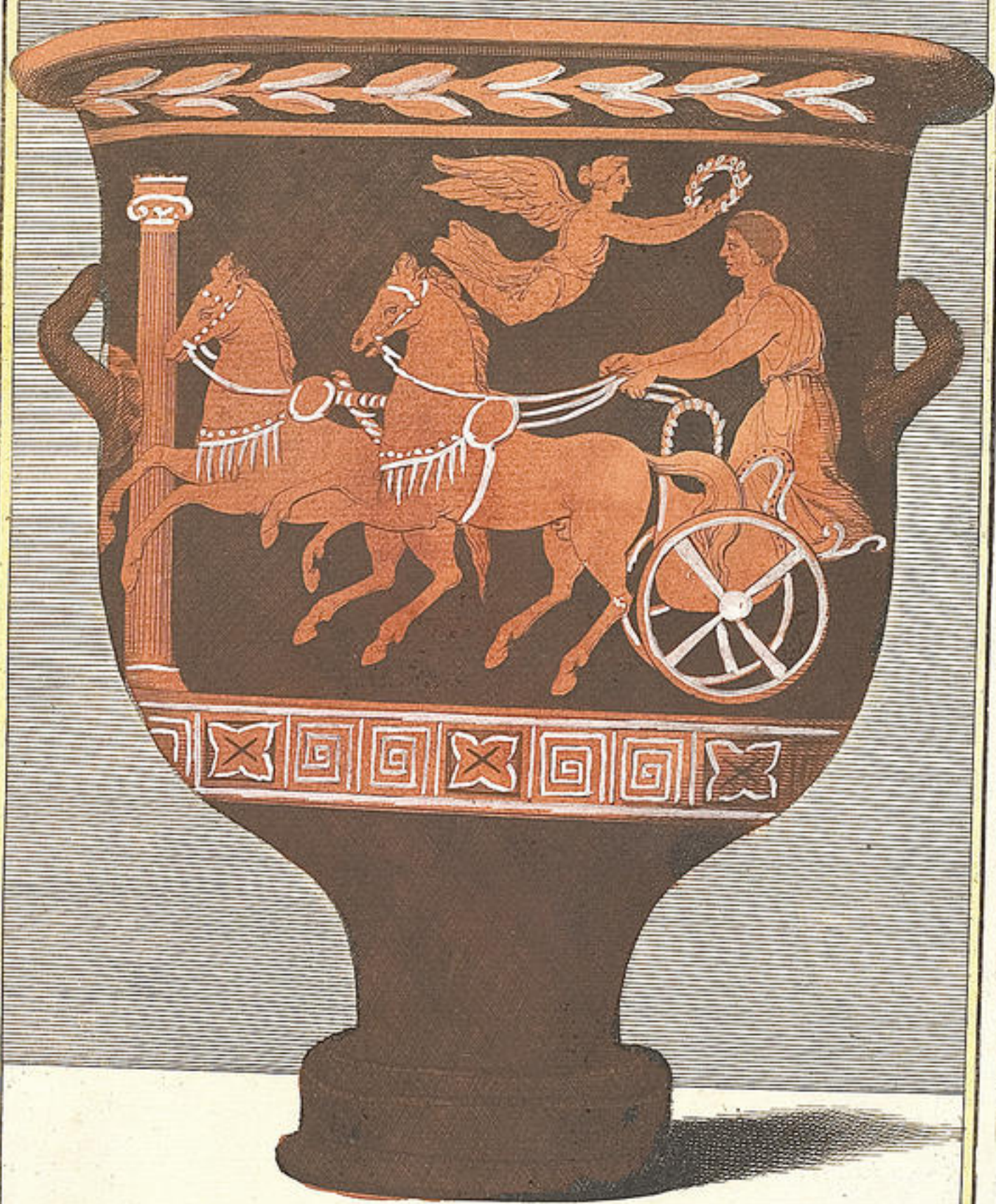
G. Casini inc.

CCLXXV.

In Mus. March. Peraltae.

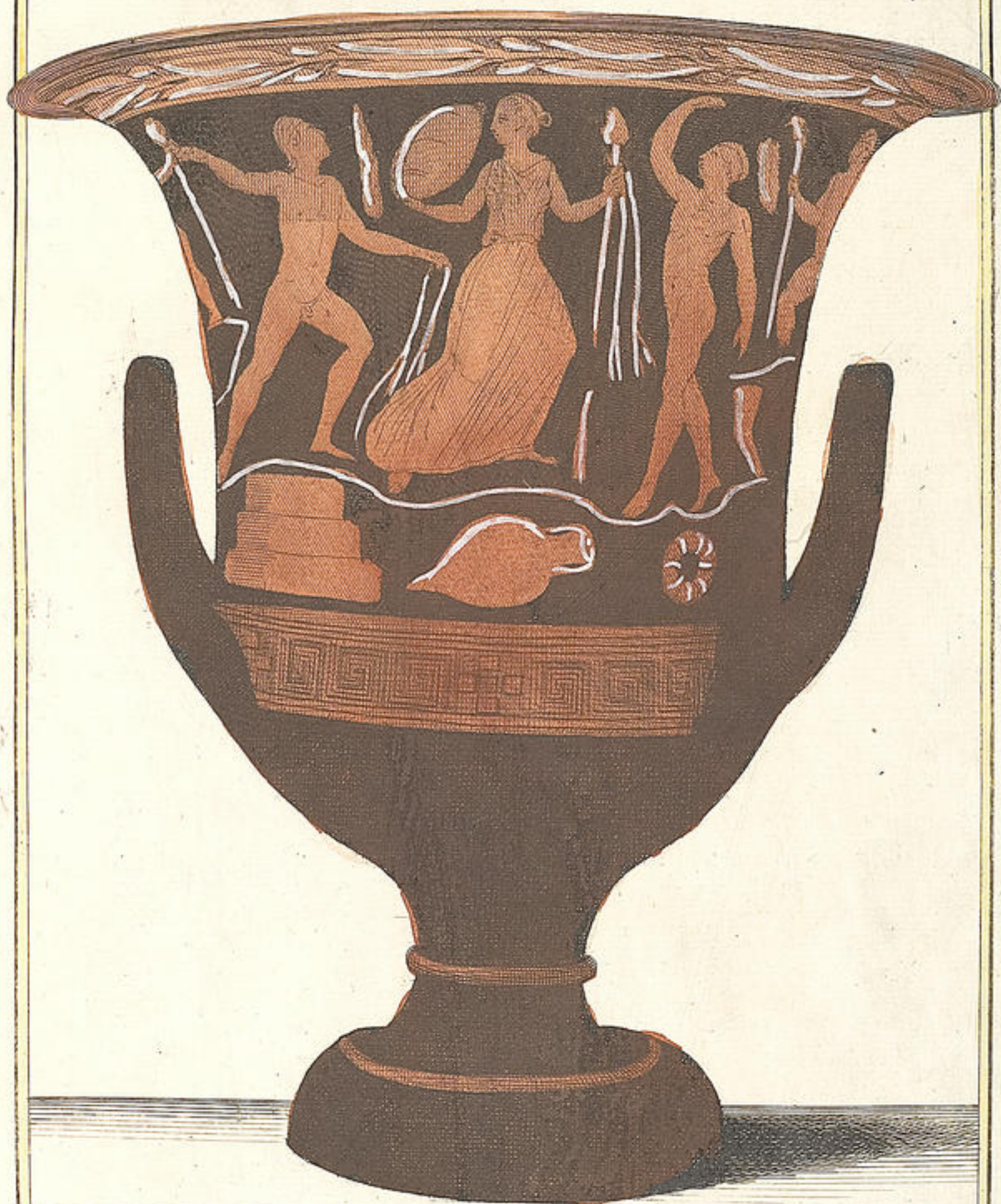
G. Casini inc.

CCLXXVII.

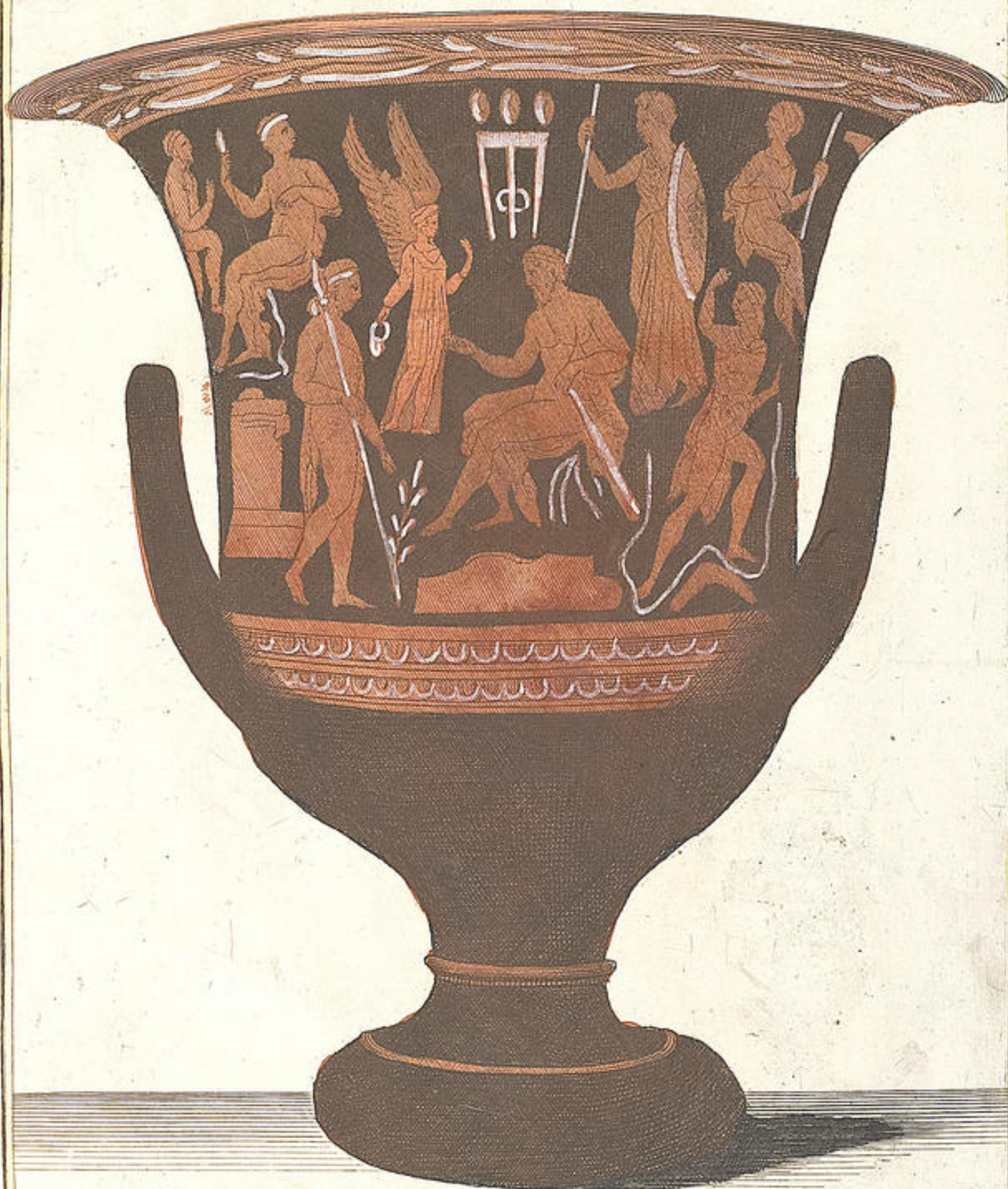

In Museo Caesareo

J. C. G. S.

V. F. S.

In Museo Cesariæ. Altera Pars Vasis.

J. Casini sc.

CCCLXXIX.

In Bibl. Vaticana

J. Casp. J.

G. Casini inc.

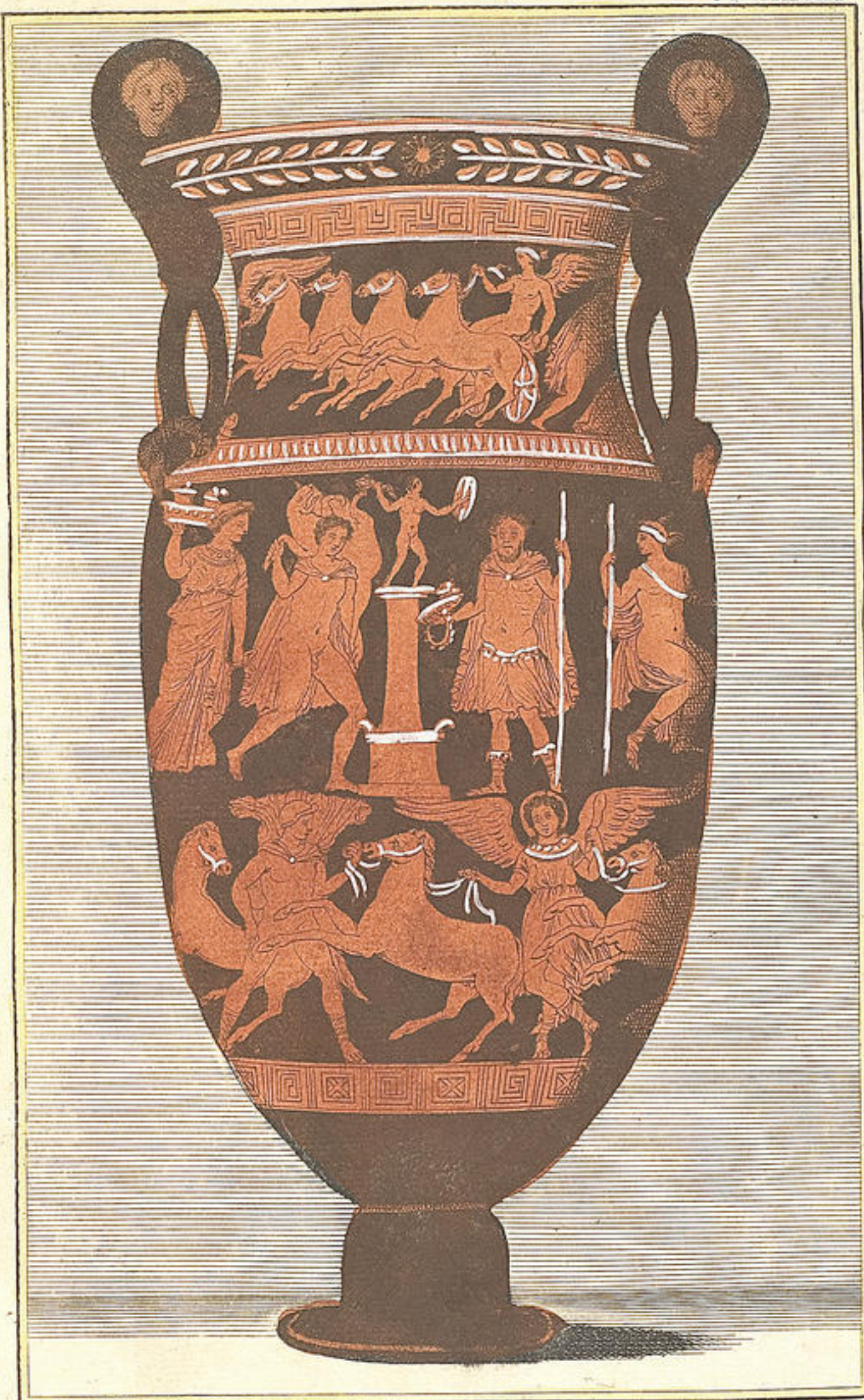
CCLXXX

G. Casini inc.

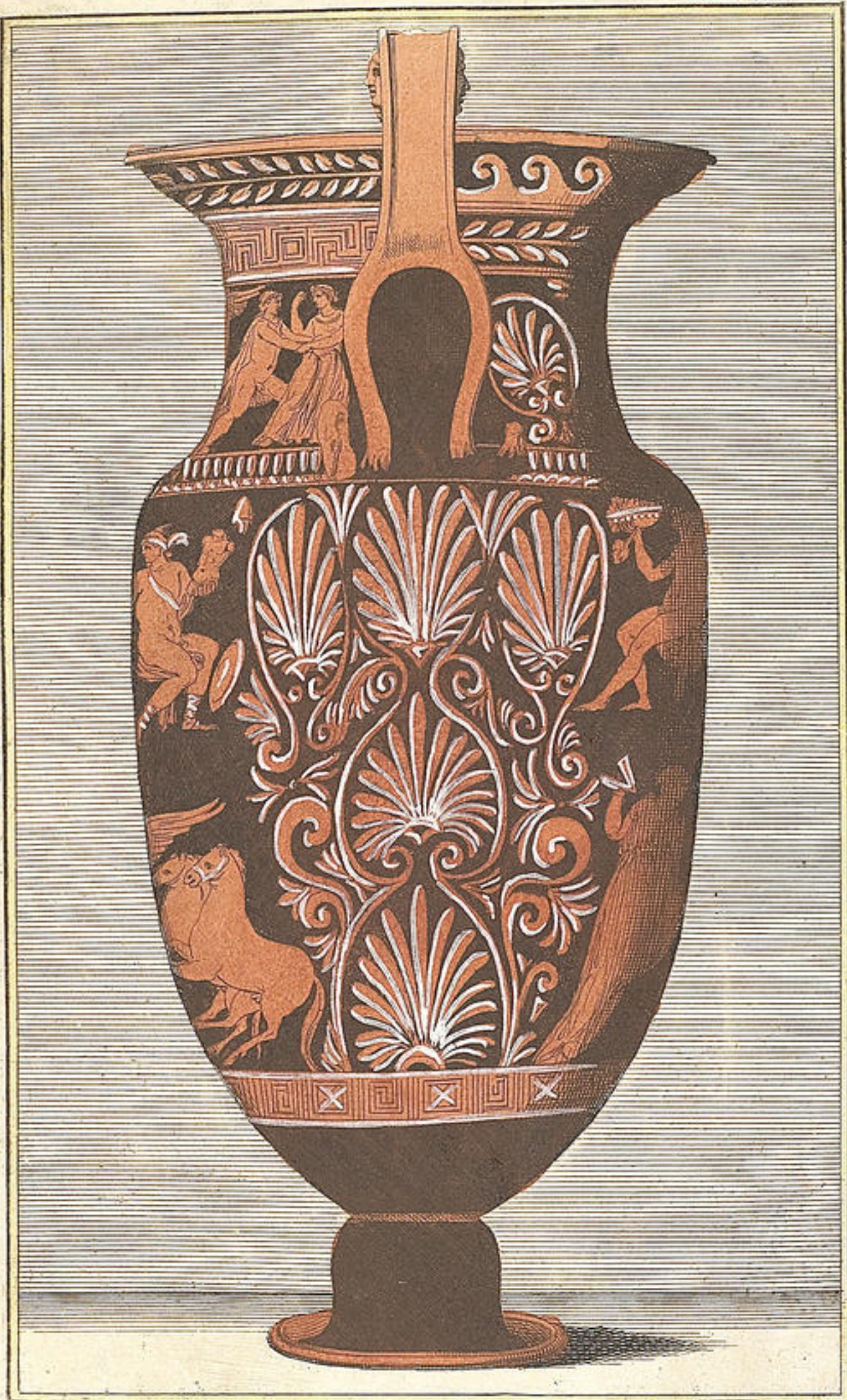

W. P. Pinxten del.

In Bibliotheca Vaticana

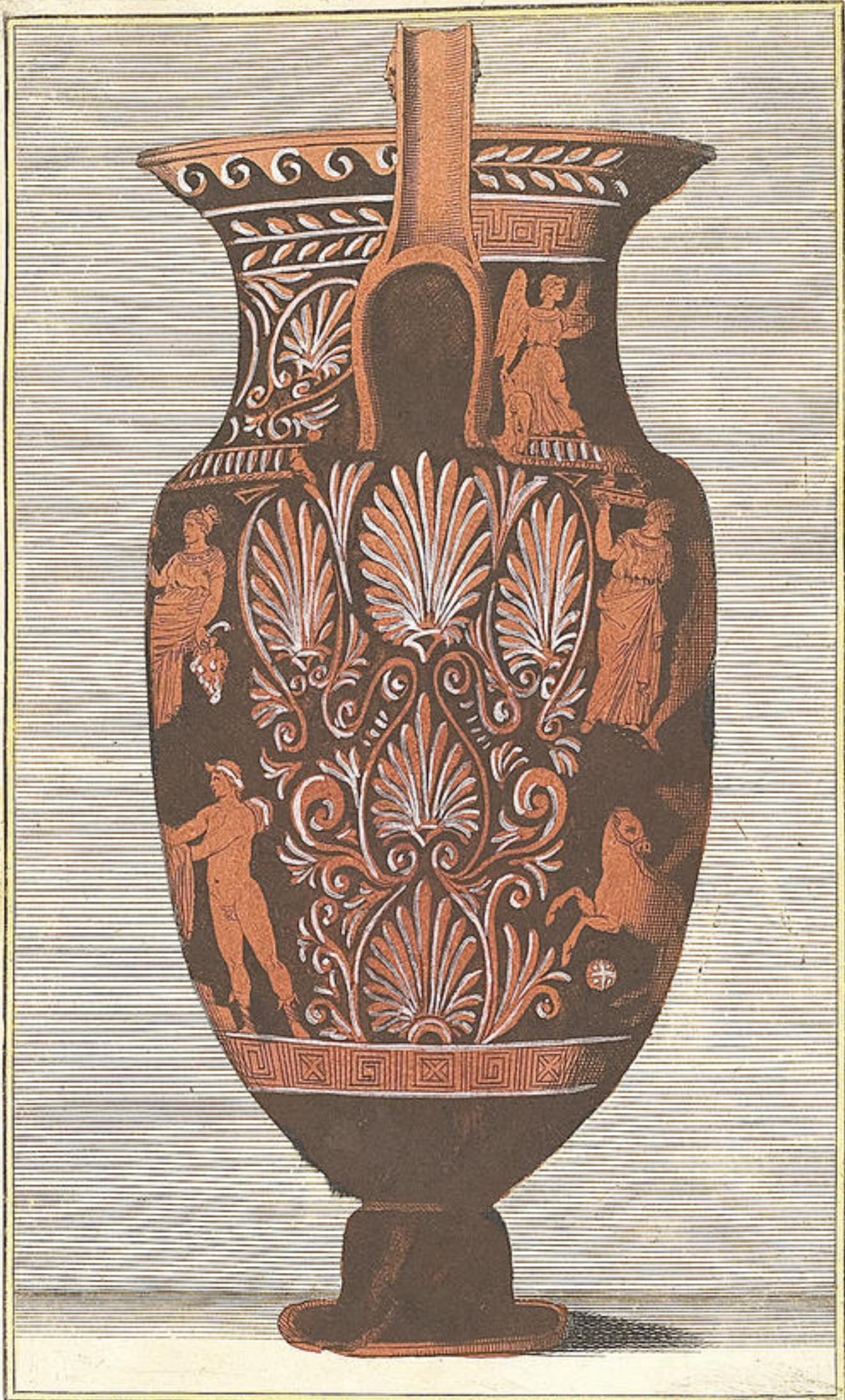

W. Frereshøj-Stu.

In Biblioteca Vaticana

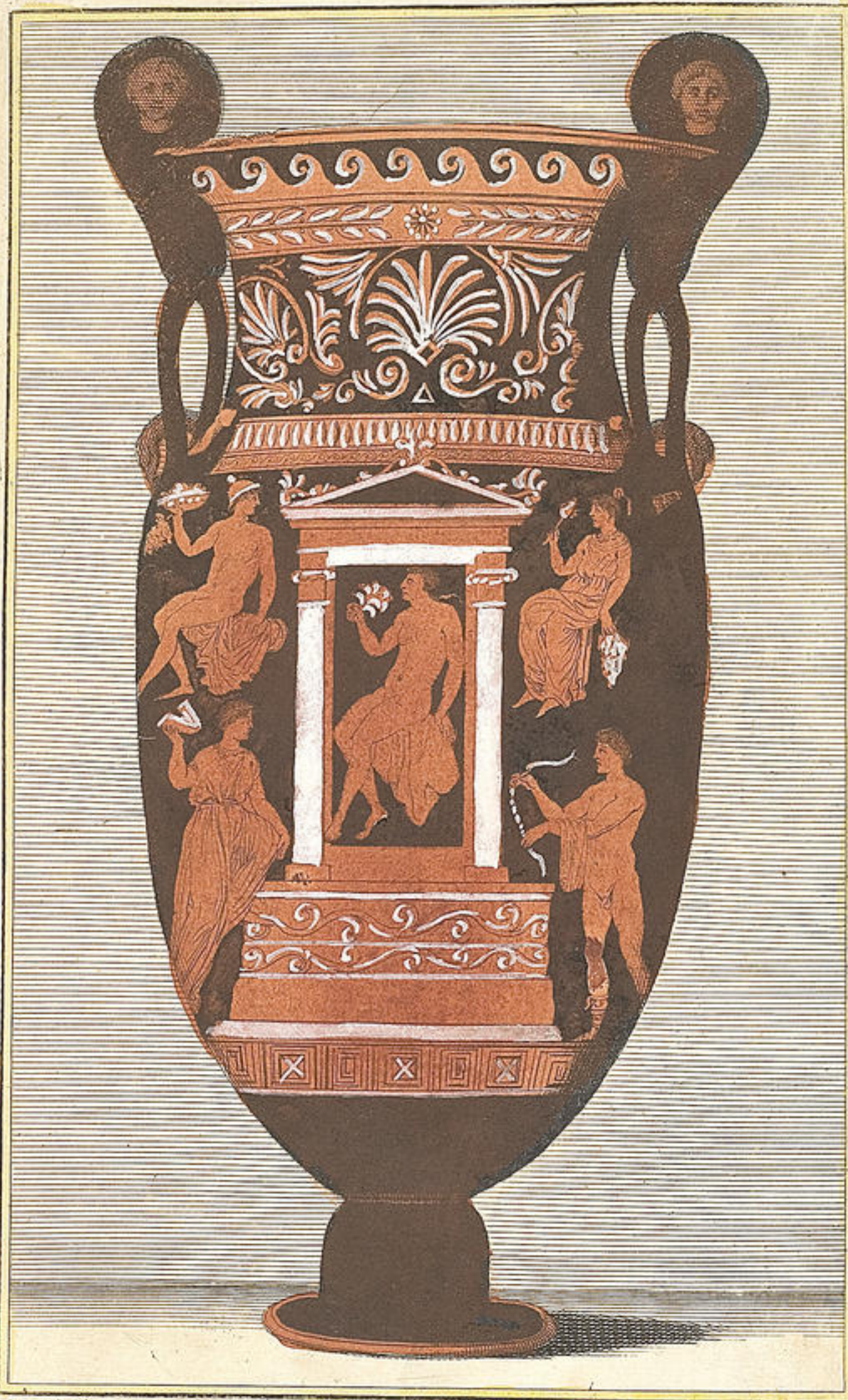

Vi. Franceschini. Sc.

In Biblioteca Vaticana

G. Casini inc.

In Bibliotheca Vaticana

G. Casini inc.

G. Casini inc.

CCLXXXVII.

G. Casotti inc.

CCLXXXVIII

In Museo Vaticano

CCL XXXXI

In Museo Vaticano

CCXCII.

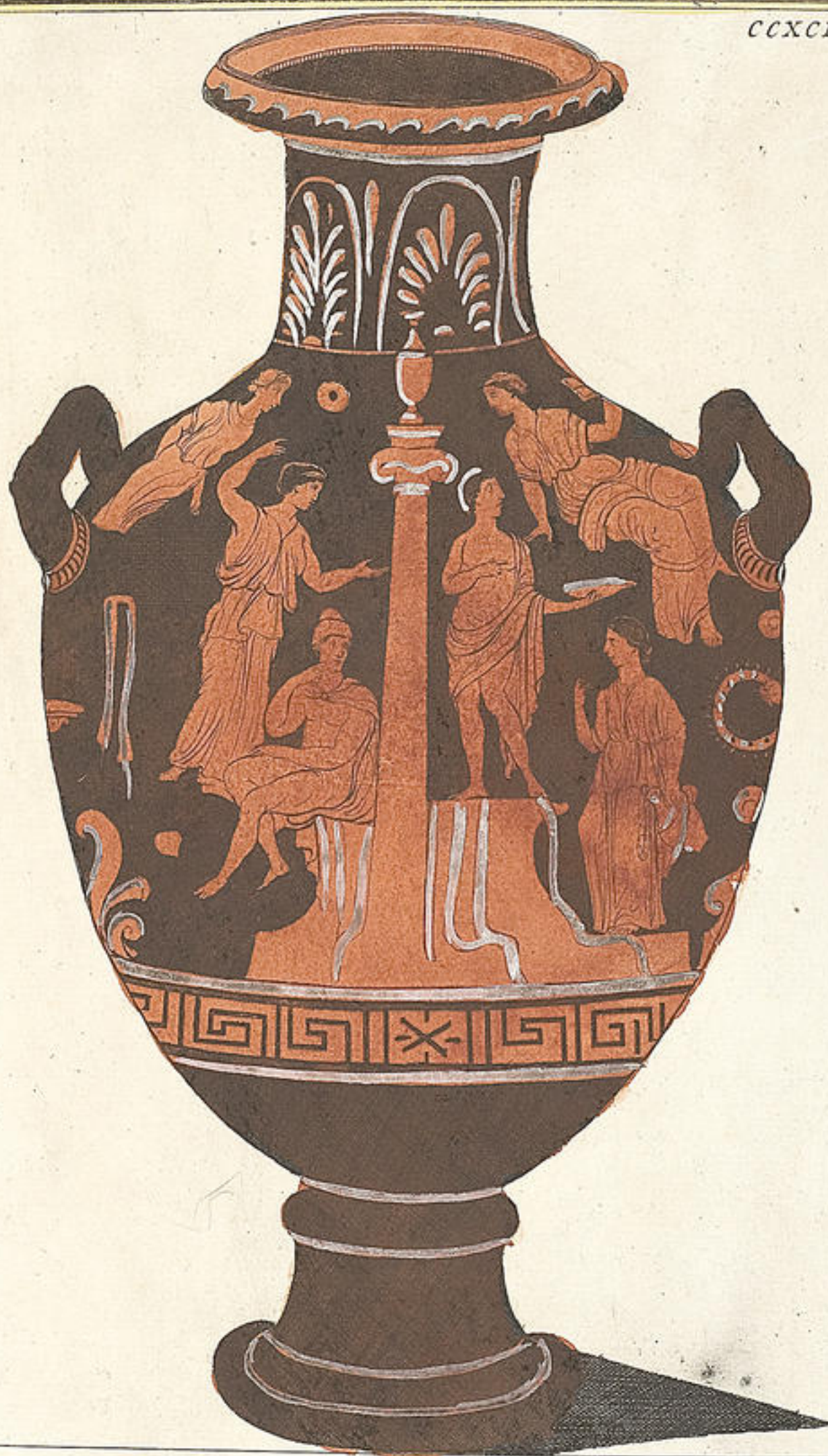

G. Casini inc.

In Bibliotheca Vaticana

CCXCIII.

Neapoli D. Hammond

G. Casini inc.

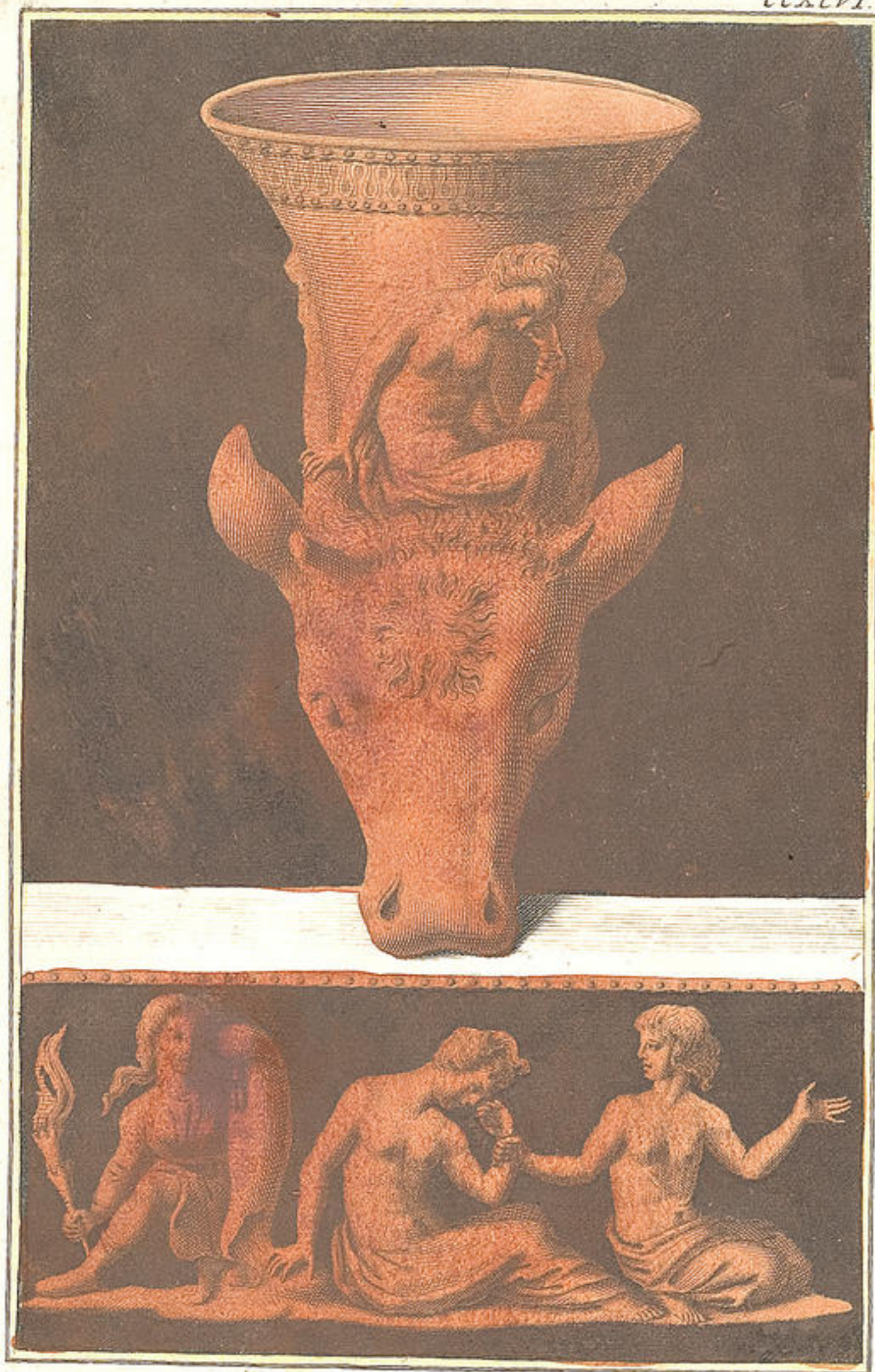

In Bibliotheca Vaticana

G. Carini sc.

CCXCVII.

U. Franciscus Sen.

In Bibliotheca Vaticana

